

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

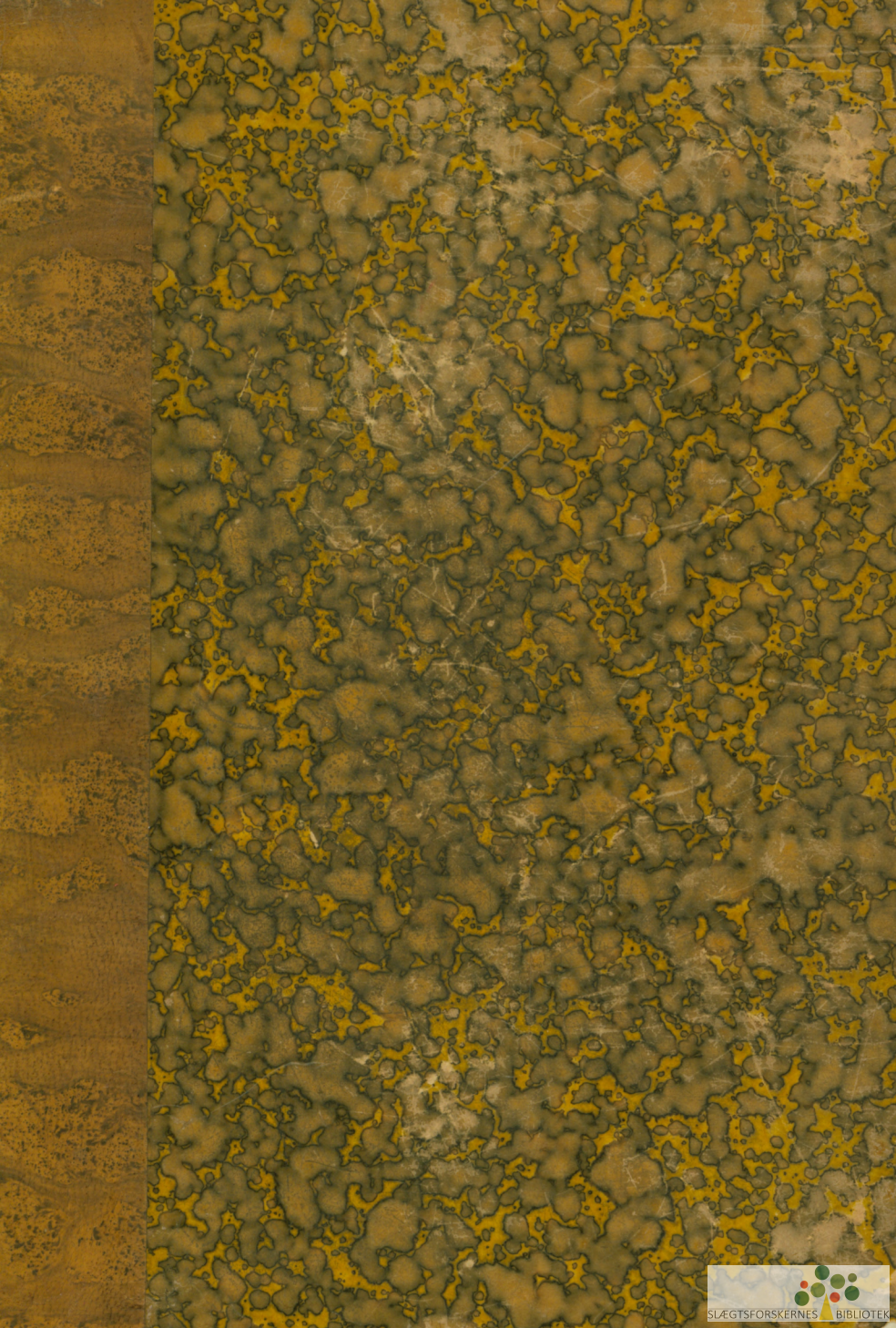
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BILLE-ÆTTENS HISTORIE

AF

W. MOLLERUP OG FR. MEIDELL.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHADELSE FORLAG (F. HEGEL & SØN).

FR. BAGGES BOGTRYKKERI.

1893.

BILLE-ÆTTENS HISTORIE

FØRSTE DEL. ANDEN AFDELING.

AF

W. MOLLERUP.

MED REGISTER TIL BEGGE AFDELINGER AF FØRSTE DEL.

KJØBENHAVN.

GYLDENDALSKE BOGHADELSE FORLAG (F. HEGEL & SØN).

FR. BAGGES BOGTRYKKERI.

1893.

IV.

Frederik I.'s Tidsalder og Reformationen.

I.

OVE BILLE

som Bisp i Aarhus indtil 1533.

Kun nødtvungen havde Ove Bille hyldet den nye Hersker, men fra det Øjeblik han havde tilsagt denne Huldskab og Troskab, tjente han ham med den samme Redebonhed og Hensyn til det almindelige Tarv, som han havde vist ligeover for Christiern II. Og dette kunde ikke i og for sig falde ham vanskeligt. Christiern II.'s Optræden mod Kirken havde været saadan, at man snarere forbauses over ikke at finde Ove Bille blandt hans Modstandere. Nu aabnede der sig en Udsigt til at bringe alt paa den gamle Fod igjen, og hermed kunde Ove Bille kun være tilfreds. Biskop Lage Urne i Roskilde var allerede i Marts Maaned flygtet fra Sjælland og havde begivet sig til Aarhus Stift, hvor han opholdt sig paa en af Stiftets Gaarde. Mellem ham og Ove Bille bestod fra gammel Tid af det venskabeligste Forhold, og de to Prælater, der vare selvskevne Førere for den katolske Kirke i Danmark, raadsloge nu ivrig om Midlerne til at bringe den gamle Kirkeforfatning paa Fode igjen.¹⁾ Det tør anses for sikkert, at de Bestemmelser i Frederik I.'s Haandfæstning, som atter gjengave den gamle Kirke dens fulde Magt og Indflydelse og endog indrømmede den nye Begunstigelser, væsentlig vare et Udtryk for de to Prælaters Anskuelser.

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II. 545. Jvfr. Müller, Vita Lagonis Urne II. 3—5.

Med den nye Konge kom Ove Bille hurtig paa den bedste Fod. Kongen stadfæstede alle de Forleninger, han besad som Bisp i Aarhus, og Ove Bille ledsagede Kongen paa hans Tog til Øerne. Den 8de April red Bispen med 36 Svende til Hest ud af Aarhus og fulgte den unge Hertug Christian over til Odense, hvor han forblev i henved 8 Uger, indtil han den 31te Maj om Aftenen landede i Korsør med Kong Frederiks Hær og med den ankom til Kjøbenhavn den 9de Juni, hvor han med sine Folk laa i Lejr indtil Midten af September. Han drog derpaa tilbage til Aarhus, medens 26 af hans Svende forbleve i Lejren indtil 14 Dage før Jul.¹⁾ I December overværede han derpaa Herredagen i Odense. I Midten af Marts Maaned 1524 afholdt han i Forening med et Par nærboende Rigsraader Mønstring og Vaabensyn i Aarhus Stift. Den 29de Marts drog han derpaa til Mødet i Hamburg, hvor han i Forening med en Del danske og holstenske Raader skulde forhandle med de kejserlige og Hansestædernes Gesandter om Kong Christiern II.'s Fordringer. Den 15de Maj — ved Pinsetid — vendte han tilbage til sit Stift, men kun for 8 Dage efter paa ny at forlade det, denne Gang for at deltage i Rigsdagen i Kjøbenhavn, hvor Kongen skulde krones og Landets vigtigste indenrigske og udenrigske Anliggender afgjøres. Rigsdagen varede til ind i September, men Bispen kom ikke tilbage til sit Stift før den 3dje November.

I Løbet af godt og vel $1\frac{1}{2}$ Aar har Biskop Ove Bille saaledes kun tilbragt 5 Maaneder i sit Stift, Resten af Tiden har han været optaget af offentlige Hverv og Statsanliggender. For de følgende Aars Vedkommende ere vi ikke i Stand til at give saa fyldige Oplysninger om hans Virksomheds-

¹⁾ Danske Mag. 3. R. I. 166. ^{28/3} tildømmes han S. Catharina Gaard og Hosp. i Aarhus, ^{19/6} faar han Brev paa Hads Herred og Endelave efter Biskop Niels Klavsens Død. ^{15/7} Stadfæstelse paa Forlening med Støvring, Hald og Onsild Herreder for Livstid. Fr. I.'s Registr. S. 3, 9, 12.

omraade, og udenrigske Sendehverv faldt jo heller ikke hvert Aar i Ove Billes Lod; men de talrige Herredage, som Kong Frederiks Tidsalder har at opvise, endvidere Forhandlingerne mellem Raaderne indbyrdes i hver Landsdel, de forskjellige og hyppige offentlige Hverv, som netop tildeltes Bisperne, have i høj Grad lagt Beslag paa disses Arbejdskraft og vistnok bevirket, at Detaillerne i Ledelsen af Stiftets gejstlige Anliggender mere og mere gled over i Hænderne paa Domkapitlerne. Kirkens øverste Styrere vare mere Statsmænd, Politikere og verdslige Embedsmænd end Gejstlige.

At Ove Bille skulde have dannet en Undtagelse i saa Henseende er ikke meget sandsynligt. Hans 20aarige Tjeneste i Kancelliet havde givet ham en Øvelse i og Sans for den store politiske Virksomhed, som maatte friste de Styrende til at benytte hans praktiske Dygtighed, og ham selv til med Forkjærlighed at kaste sig ind i den politiske Strid. En lignende Virksomhed havde ogsaa Biskop Lage Urne i Roskilde udøvet før sin Indtræden i gejstligt Embede. Det er derfor ikke uden Grund, at man har anset disse to Mænd, og særlig Ove Bille, for de ledende Kræfter i de Forhandlinger, som førtes paa de bevægede Herredage i Kong Frederiks Regeringstid, hvor de kirkelige Spørgsmaal jo desuden spillede en alt andet overvejende Rolle. Det er i alt Fald sikkert, at Ove Bille paa Rigsdagen 1533 efter Frederik I.'s Død var Lederen af det gammelkatolske Parti, og meget taler for, at han allerede siden Aaret 1523 har været det. Som saadan maatte det være ham magtpaaliggende at sikre sig en Majoritet, eller i alt Fald et tro og fast sammensluttet Parti indenfor Rigsraadet, hvor han kom til at staa som den naturlige Modstander af Rigshovmesteren Mogens Gøye og dennes Reformationsvenner. Og naar vi derfor se Billederne i disse Aar fylkes i Rigsraadet som en Falanx, ligger det nær at formode, at det er hans Indflydelse, der har kaldt dem ind i denne mægtige Forsamling. Foruden Brødrene Knud og

Eske og Fætrene Hans og Anders, indtræde i Løbet af Kong Frederiks Regering Fætrene Klavs og Torben Bille, den sidste som udvalgt Ærkebisp i Lund. Paa Rigsdagen 1533 vælges endelig Oves Broder Mogens ind i Rigsraadet, der nu talte 8 Medlemmer af Slægten foruden Svogre og Fætre paa mødrene Side i sine Rækker. Et skarpt og selvbevidst Udtryk for denne Slægtens store Indflydelse skinner frem i Rigsraadets Brev af 13de Juli 1533 til Paven, hvori denne opfordres til at anerkjende Torben Billes Valg til Ærkebisp. «Sandelig, helligste Fader,» hedder det heri, «den nu udvalgte Biskops Slægt og Venner, baade paa fædrene og mødrene Side, vort Riges mægtigste Mænd, ville ingenlunde tilståede, at nogen som helst anden, til Haan og Spot for dem, stilles i Spidsen for samme Kirke». ¹⁾

Med denne faste Støtte i Ryggen er det, at Ove Bille fører Forhandlingerne om de kirkelige Spørgsmaal paa Herredagene. Vi skulle da nu undersøge hans egen Stilling til disse og den Berettigelse netop han havde til at optræde som Kirkens Leder.

I Klageskriftet mod Danmarks Bisper, som Christian III. lod oplæse paa Rigsdagen i Kjøbenhavn 1536, hedder det om Ove Bille: «Denne Biskop haver fast været Hoved for alt Papisteri». I denne Udtalelse, hvortil der ikke som i Anklagerne mod de andre Bisper er knyttet nogen Beskyldning for uhæderlig og det gejstlige Embede krænkende Opførsel, finder man Samtidens Opfattelse af Ove Billes Betydning som Kirkens Leder kort og fyndigt udtrykt. Ove Bille var en rettroende Katolik, fuldt overbevist om, at Oprettholdelsen af den gamle Kirke og dennes retslige Stilling i Staten var en nødvendig Betingelse for Samfundets Bestaaen. Fast i sin Hævd af, hvad han ansaa for hjemlet af Love, Haandfæstninger og gamle Sædvaner, maatte han betragte Reformatorenes agitatoriske Virksomhed som Oprør og

¹⁾ Hist. Tidsskr. 4. R. III. 503.

Ulydighed mod Loven. Han besad vist nok ikke den fornødne theologiske Lærdom til selv at kunne imødegaa deres Paastande. Den eneste Udtalelse imod Luthers Tilhængere, vi have fra hans Haand, er et Brev til Borgerne i Randers, hvori han advarer dem imod den lutherske Prædikant Simon Skaaning. Han beraaber sig heri paa gammel Sædvane og Forfædrenes Tro, peger hen paa al den Skade og Fordærvelse, som Luther og hans Parti har fremkaldt i andre Lande, men særlig henviser han — som Lovens Mand — til, at det strider mod Kongens Haandfæstning, som hele Rigsraadet har besejlet. En af Reformatorerne — Peder Laurensen — siger da ogsaa, at Lektoren i Aarhus, Christian Mus, «lægger Vægt paa at fravende og hindre den gode Herre Bispen, der i sin enfoldige Simpelhed som i sit eget Sind er dog en god Mand»!¹⁾ Men han forstod at benytte andres Penne; han opfordrede Johan Eck til at disputere med de protestantiske Theologer, han indkaldte Dr. Stagefyhr i samme Hensigt 1530, og det var under hans Ægide, at Povl Eliesen fra Povl Reffs Presse i Aarhus lod udgaa sine veltalende og skarpsindige Forsvarsskrifter for den katolske Kirke. Skjønt Povl Eliesen aldrig finder Anledning til at omtale Bispen, tør vi dog antage, at hans Udtalelser stemme overens med de Anskuelser, Ove Bille nærede i det religiøse Spørgsmaal. Det er da ret betegnende, at Povl Eliesen, paa samme Tid han hævder den katolske Læres Retmæssighed og forsvarer Messen og Coelibatet, retter de alvorligste Angreb paa Kirketugten indenfor den romerske Kirke og ikke forsømmer nogen Lejlighed til at vedgaa, at ogsaa han var en Modstander af Kirkens Verdsliggjørelse. Ove Bille maa heri have kunnet stemme overens med den glødende Forkæmper for den gamle Kirke. Hans Virksomhed som Biskop frembyder intet, hvorpaa hans Modstandere kunde støtte nogen Anklage imod ham. I Klageskriftet udtales udtrykkelig,

¹⁾ P. Laurensen, Malmø-Beretningen, udg. af Rørdam, S. 13.

at Kongen intet synderligt veed at beskyldte ham for. Hans personlige Optræden staar i den skarpeste Modsætning til de fleste samtidige Prælaters. Usædelighed, Voldsomhed, Egenraadighed, Begjærlighed efter Gods og Guld, hovmodig Optræden — Egenskaber, som karakterisere alle Tidens Prælater — laa fjærnt fra ham. Det maa beklages, at han ikke personlig optraadte for at hindre slige Udskejelser fra sine Medbrøders Side, i alt Fald vide vi intet om noget Forsøg af ham i den Retning, Hans Liv kunde imidlertid være dem et Exempel til Efterfølgelse, og i én Henseende vides han at have gaaet i Spidsen og virkelig ogsaa formaaet sine Standsfæller til Indrømmelse.

En fremtrædende Egenskab hos Ove Bille, der maatte gjøre ham særlig yndet hos Kongen, var den Beredvillighed, hvormed han til alle Tider ofrede sin egen personlige og sit Stifts Fordel til Bedste for det almindelige Vel. Paa Herredagen i Kolding Maj 1525 rettede Kong Frederik et alvorligt Angreb paa Lensmændene, idet han beskyldte dem for Forsømmelser med Hensyn til den dem paa hvilende Ledingspligt og endte med at sige, at «Kgl. Mt. kunde vel formærke, at hver Mand søgte sin egen Nytte og rykkede til sig, hvad han kunde bekomme». Denne i al Almindelighed imod alle rettede Klage fandt Ove Bille det nødvendigt at imødegaa for sit Vedkommende, og han afgav da en Erklæring, hvori han fremstillede, hvad han havde udredet af sine Len, siden han 1520 blev Biskop i Aarhus. Af de tre Herreder, hvorpaa han som Biskop Niels Klavsens Efterfølger i Bispedømmet havde Forleningsbrev af Kronen for en Pantesum af 4000 rhinske Gylden og 1500 Mark, havde han fra 1520—24 udrustet aarlig 36 Mand til Hest foruden et Orlogsskib; desuden havde han paa egen Bekostning udredet Omkostningerne ved sin Gesandtskabsrejse til Hamburg (over 1300 Mark), hjulpet Kong Frederik med 18,000 Mark og de to sidste Aar tillige med $\frac{1}{4}$ af Bispesædets Indtægter og $\frac{1}{3}$ af Lenenes Rente. Udtrykkelig fremhæver han, at han

aldrig havde begjæret Slot eller Len af Kongen, og han beder til Slutningen denne overveje, om han ikke altid «havde gjort H. N. Skjel for sig og de Herreder, han havde af Kronen».

Frederik I. ydede ham da ogsaa sin ubetingede Anerkjendelse i saa Henseende. «Takke vi Eder kjærligen for Eders Velvillighed og Umage, som vi besynderligen alle Tider af Eder befinder i vore Ærender,» skriver Kongen 1527 til ham, og 5 Aar efter bevidnede han ham sin Tak, fordi han paa Herredagen i Kjøbenhavn havde virket saa ivrigt for, at Rigsraadet skulde bevilge den af Kongen krævede Sølvskat af alle Kirker i Riget. De andre jydskes Bisper havde ikke været til Stæde i Kjøbenhavn, men det lykkedes Ove Bille ved personlig Henvendelse til hver enkelt at faa dem til at gaa ind paa denne betydelige Skat, som indbragte et meget stort Beløb. Naar det gjaldt at komme Staten til Undsætning med Kirkens rige Midler, var han den ivrigste og mest uegennyttige Talsmand derfor. Da Severin Norby rejste Oprøret i Skaane 1525, var han saaledes den eneste af alle Jyllands og Fyns Adelsmænd og Prælater, der opfyldte den Pligt, han skyldte Riget som Helhed, idet han sendte sin vel udrustede Krigsjagt til Hjælp.¹⁾

Man har i nyere Tider bebrejdet ham, at ogsaa han lod sig rigelig betale for sin Beredvillighed i saa Henseende ved at modtage store Forleninger og Overdragelser af Klostre og Hospitaler. Dette beror dog paa en Misforstaaelse. Man har overset, at det enten kun var Stadfæstelse paa Forleninger, der før hans Tid vare overdragne Aarhus Stift som Erstatning for betydelige Laan, eller Overdragelse til Stiftet og ikke til ham personlig af Klostre og Hospitaler, som Munkene havde forladt, og som det maatte være ham magtpaaliggende af kirkelige Hensyn at faa ind under Stiftets Styrelse, for at sikre dem imod den hensynsløse Riven til

¹⁾ D. Mag. 3. R. I. 165—68, jvfr. Nye d. Mag. V. 30, II. 149. Ny kgl. Samling 1301, e. Fol., Allen V. 165.

sig af gejstligt Gods, som ved Reformationens Udbredelse og Klostrenes Nedlæggelse blev mere og mere almindelig.¹⁾

Ove Billes Uddannelse i Kancelliet maa dernæst have givet ham et Kjendskab til Landets Lovgivning, til Administrationen og fremfor alt til Behandlingen af de saglige og politiske Spørgsmaal paa Herredagene — kort sagt, et Overblik over hele Forretningsgangen og et Personalkjendskab, som ingen af hans Kolleger, undtagen maaske den 1529 afdøde Lage Urne, besad. Alle disse Egenskaber i Forening maatte da gjøre ham til selvskreven Leder for det katolske Parti. Hans nære Slægtskab til Landets første Adelslægter maatte støtte hans Autoritet som Fører, og naar vi desuagtet se ham bukke under i Kampen, da skyldes dette selvfølgelig først og fremmest den uimodstaaelige Kraft, hvormed den nye Tids Ideer trængte ind i Folket. Men det kan paa den anden Side ikke nægtes, at Ove Bille savnede væsentlige Betingelser for at kunne lede Kampen under saa forvirrede Forhold og med saa hensynsløse Modstandere. Han manglede den djærve Handlekraft og Evnen til at sætte alt ind paa ét Kort. Et Overblik over Kirkens Historie i dette Tidsrum vil vise, at hvor skarpe Modsætningerne end ere, ende Stridighederne dog altid med et Kompromis, indtil Katolicismens Modstandere til Slutning overhugger Knuden med Sværdet.

Da Rigsraadet den 3dje August 1523 fastsatte den nye Konges Haandfæstning, stod hele Raadet fast og sammen-sluttet om følgende Bestemmelse, der indførtes som den første Artikel i Haandfæstningen: Kongen stadfæster og lover ubrødelig at overholde den hellige Kirkes Privilegier, Friheder, Statuter og gamle Sædvaner, samt aldrig at tilstæde Luthers Disciple at prædike imod den hellige Kirke, Paven eller Romerkirken, men at lade dem straffe paa Liv og Gods.

¹⁾ Helveg, Den d. Kirke før Reform. II. 925, jvfr. Hist. Tidsskr. 4. R. III. 293, Anm. 2.

Herved haabede det katolske Parti at have sikret Kirken og bundet Kongens Hænder; men for ogsaa i Fremtiden efter den nu aldrende Konges Død at have et Værn imod den frygtede Fare fra Lutheranerne, enedes Raadet om, at Frederiks yngre 2aarige Søn Hans, med Forbigaaelse af den 20aarige, protestantisksindede Hertug Christian, skulde udsés til Tronfølger og opdrages i Danmark.¹⁾ Endnu det følgende Aar herskede der Enighed om Religionsspørgsmaalet indenfor Rigsraadet og Adelen. Paa Kroningsherredagen 1524 indgik saavel Rigsraadet som Medlemmer af den udenraadske Adel et Forbund mod den lutherske Lære. Saa godt som hele Billeslægten har her med Haand og Mund forpligtet sig til at modarbejde den evangeliske Læres Fremgang. Om Ove Billes Virksomhed paa Herredagene 1523 og 1524 er intet særlig bekjendt. Men da det er ham, som efter Frederik I.'s Død kæmper for Hertug Hans's Valg til Konge, og da det er Billeslægten, som under hans Ledelse med Fashed hævder Forbundet af 1524, tør det formodes, at han har været Sjælen i de Forhandlinger, som førte til dettes Vedtagelse.

1525 begynder den Splid indenfor Rigsraadet og Adelen, der skulde skade den katolske Kirke i endnu højere Grad end den reformatoriske Prædiken. Samtidig med at mægtige Adelsmænd, som Rigshofmesteren Mogens Gøye og Erik Banner, droges over til Lutheranismen, fremtraadte den menige udenraadske Adel paa Herredagen i Kjøbenhavn Juli 1525 med Fordringer paa Kirkens Gods, som grebe dybt ind i Kirkens gamle Sædvaner. Kun adelige maatte beklæde de højere, gejstlige Embeder — Prælaturer og Kanonikater, — alle Herreklostre skulde forlenes til Adelsmænd, Jordegods, som adelige Bisper havde kjøbt, skulde tilfalde Bispernes Arvinger, Jordegods, som uadelige Bisper havde kjøbt, skulde tilfalde Adelen mod en skjellig Betaling, og Prælaterne skulde opgive Retten til at oppebære Bøder af Adelsens

¹⁾ Allen, IV. 2, S. 54.

Tjenere. Det lykkedes vel Lage Urne og Ove Bille at slaa dette første Angreb fra Adelen Side paa Kirkens Rettigheder tilbage, men Isen var brudt, og Prælaterne maatte i de følgende Aar tilkjøbe sig Adelen Bistand ved større og større Indrømmelser.¹⁾

I Aaret 1526 traadte nemlig Kong Frederik selv ud af den tilbagetrukne Stilling, han hidtil havde indtaget i det kirkelige Spørgsmaal. Ved Udstedelsen af det bekjendte Beskyttelsesbrev for Hans Tavsens, ved Tilidsættelsen af de katolske Fasteregler, og ved at beskytte Aage Sparre i hans Strid med den af Paven indviede og af de danske Bisper understøttede Jørgen Skodborg om Ærkesædet i Lund, viste han paa éngang sit evangeliske Sindelag og sit Ønske om selv at lede den danske Kirkes Anliggender.²⁾

Paa Herredagene i Odense Novbr.—Decbr. 1526 og Avgust 1527 var det Kirkesagen, der lagde Beslag paa alles Interesse. Kongen haabede at faa Bugt med Prælaterne dels ved Forslag, som maatte løsne den danske Kirkes Forbindelse med Pavestolen og gjøre Kongen og Rigsraadet til Overdommere i alle kirkelige Spørgsmaal, dels ved at støtte den menige Adels Angreb paa Kirkens Gods. Prælaterne søgte derimod at samle Rigsraadet og Adelen til en fælles aggressiv Optræden imod det lutherske Parti og den evangelisksindede Konge, endvidere at sikre sine Hovedskanser, Bispernes dømmende Myndighed og deres Magt til at hindre den lutherske Prædiken, samt Tiendepligten. Forhandlingerne paa disse Herredage bleve førte skriftlig, og Aktstykkerne ere endnu bevarede i temmelig Fuldstændighed. Det er

¹⁾ Pal. Müller, Herredagene i Odense 1526 og 1527 i Vidensk. Selsk. Forhandl. 5. R. II. 266—67. Det siges udtrykkelig i et Brev fra Biskop Hans Reff i Oslo til Ærkebiskop Oluf i Trondhjem af 20. Octbr. 1525, at «dette «onde Opsæt» blev «stillet» og kuldkastet af Bispen i Sjælland og Biskop Ove Bille i Aarhus». Diplomatar. Norveg. VII. 642—50.

²⁾ Pal. Müller, a. St. S. 269, jvfr. Hist. Tidsskr. 4. R. V. 305 f.

sandsynligvis Biskop Lage Urne som Rigets øverste Kansler, der har ført Pennen for Raadet¹⁾; Ove Billes Virksomhed kan dog ogsaa spores, thi det var ham, som lod tage en Transsumpt af Kong Christoffers Tiendeordning af 1446, der i Forening med Henvisninger til Bondeoprøret under denne Konge spillede en vis Rolle under Forhandlingerne.²⁾

Prælaterne maatte gjøre Front til to Sider: mod Kongen og mod den menige Adel. Et heldigt Udfald af Kampen kunde imidlertid kun naas ved Indrømmelser til Adelen, og Prælaterne vare ogsaa villige hertil. En Del af de «onde Opsæt», som Lage Urne og Ove Bille 1525 havde vidst at forhindre, bleve nu realiserede efter en kort Modstand. Adelen fik Ret til Jordegods, som adelige og uadelige Bisper havde kjøbt (jvfr. ovfr.), og Adelens Tjenere bleve fritagne for Sagefald til Prælaterne. Herved opnaaede Prælaterne hele Rigsraadets enige Samvirken mod Kongen; et nyt Forbund mod Lutherdommen blev oprettet, og i hæftige Klageskrifter søgte man at tvinge Kongen bort fra den af ham betraadte Vej og til atter at overholde Haandfæstningens Bestemmelser. Dette lykkedes dog ikke ganske; vel maatte Kongen love at beskytte Kirken og haandhæve dens Rettigheder, men han lod sig ikke aftvinge noget Løfte om at skride ind med Magt imod Reformatorerne, og i Tiendesagen vandt Bisperne kun en halv Sejer, idet Almuen fik Valget imellem den af Kong Christoffer paabudte Tiende og de hidtil sædvanlige Ydelser.³⁾

Udfaldet af dette første store Sammenstød var altsaa et Kompromis, der kun tjente til at vise, hvilke store Modsætninger der gjærede indenfor selve de Styrendes Rækker. Kampen blev da heller ikke optaget paa ny i Kong Frede-

¹⁾ Se Pal. Müller, a. St. S. 300.

²⁾ Hist. Tidsskr. 4. R. V. 308—309.

³⁾ Fremstillingen hviler paa Pal. Müllers ofte nævnte fortrinlige Afhandling om Herredagene i Odense 1526 og 27.

riks Tid; Odense Reces blev Grundlaget for den katolske Kirkes retslige Stilling i de følgende Aar. Men fra Raadskamret førtes Striden ud i Landet, og det blev klart, at den ogsaa fra den gamle Kirkes Forsvareres Side maatte føres med aandelige Vaaben. Nu følger det bekjendte Opraab til Dr. Johan Eck om at disputere med Luthers Tilhængere i Danmark, hvilket Ove Bille og de tre andre jydsk Bisper udstødte fra Viborg. Og nu begynder Povl Eliesens Virksomhed som Skribent. Det var Aarhus, der blev Midtpunktet for Katolicismens sidste Stridsmænd her i Danmark, og hvor ringe Virkning de fra Povl Reffs Trykkeri i Aarhus udgaaede Skrifter end udøvede, ere de dog et Vidnesbyrd om, at Ove Bille har haft et aabent Blik for Nødvendigheden af at benytte Aandens Vaaben. Det er i Overensstemmelse med denne Opfattelse, at Prælaterne paa Rigsdagen i Kjøbenhavn bekvemmede sig til skriftlig og punktvis at imødegaa Reformatorerens Trosbekjendelse. Men den aandelige Kamp sivede ud i Sandet; thi med Undtagelse af Lektor Povl besad den gamle Kirke ingen Forkæmper af Rang til at tage det op med Luthers begejstrede og veltalende Tilhængere.

Ove Bille havde saaledes hverken kunnet formaa den udøvende Myndighed (Kongen og Rigsraadet) til med Kraft at hindre den nye Læres Fremgang, eller haft Held i sine Forsøg paa at kalde nye Stridsmænd frem til Kamp for den gamle Kirke. Tilbage stod kun, saa længe Frederik I. levede, at sikre det Grundlag for Kirkens Stilling, som var givet i Odense Reces, og at værne om sin egen Kirkes Rettigheder og dens Gods. Begge disse Opgaver har Ove Bille søgt at løse og, som det synes, med Held. Hans retskafne, ædle Karakter gjorde ham det muligt at samvirke med saa erklærede Modstandere af den gamle Kirke, som Mogens Gøye og Erik Banner. I Forening med dem dæmper han Bondeuroligheder i Nord- og Vestjylland, og deres og Kongens Understøttelse modtager han til Gjengjæld, da Almuen i en

Del af hans Stift vægrede sig ved at udrede Tienden.¹⁾ Hvor skrappt han ønsker Hævdelsen af Odense Reces, viser et af ham fremkaldt Kongebrev af 15de Juli 1531, hvori Kongen befaler, at Præstegods, som efter Loven forbrydes, bør oppebæres af Bisperne og Prælaterne og af ingen anden.²⁾ Et Vidnesbyrd i samme Retning er hans Fremdragelse af gamle Privilegier for Kirken i Aarhus og deres Stadfæstelse af Kongen.³⁾ Men især fortjener hans Bestræbelser for at hindre Klostres Overgang i verdslige Hænder og at samle disses Bestyrelse i Bispens Hænder Opmærksomhed. 1529 fik han sig saaledes overdraget det af Munkene forladte Sortebrødrekloster i Aarhus, 1531 Maria Kloster paa Brobjerg udenfor Aarhus, 1532 Voer Kloster. Med Rette kunde Christian III. 1536 kalde ham «Hovedet for alt Papisteri». Ingen af Ove Billes samtidige Embedsfæller i Danmark har gjort saa meget og — vel at mærke — paa lovlig Maade for at hindre Katolicismens Undergang som han. Men hans Bestræbelser bleve lammede af selve den katolske Kirkes øverste Mænd. Han maatte være Vidne til, at hans Fætter Torben Bille modtog Ærkesædet i Lund med den Forpligtelse til Kongen ikke at hindre «det hellige Evangeliums» Udbredelse, ja at en anden af hans Fætre, Knud Gyldenstjerne, ikke alene indgik den samme Forpligtelse for at blive Bisp i Fyn, men endog bistod ved den evangeliske Læres Udbredelse i sit Stift. Selv bevarede han dog Haabet om den katolske Kirkes endelige Sejer, og han lod ingen Lejlighed gaa unyttet hen til at opfordre til at overholde dens Forskrifter. Da hans gamle Ven Henrik Krummedige døde 1530, skrev han saaledes et indtrængende Brev til hans Enke Fru Anna Rud om ikke at forglemme at oprette «nogen

¹⁾ Hist. Tidsskr. 4. R. V. 323 ff., jvfr. Fr. I.'s Registr. S. 369.

²⁾ Kirkeh. Saml. 3. R. V. 336.

³⁾ Fr. I.'s Registr. S. 242 f., 292 f., 333, smlgn. Kirkeh. Saml. 3. R. V. 336 f.

Gudstjeneste og Ihukommelse for hans Sjæls Bestandelse». ¹⁾ Med spændt Opmærksomhed fulgte han ogsaa Religionsstridens Udvikling i Tyskland. I et Brev til Eske Bille, hvori han meddeler denne Efterretninger om Rigsdagen i Augsburg 1530, undlader han ikke at udtale Ønsket om, at der «der maatte forhandles og besluttes de Ærinder, som Gud maa være takkeligen og menige Christendom til Gavn og Bestand». ²⁾

2 a.

ESKE BILLE

som Lensmand paa Hagenskov 1523—29.

Vi forlode Eske Bille, da han i Aaret 1521 maatte opgive Hagenskov Len. Den 16de Novbr. 1521 overleverede han Slotsinventariet paa Hagenskov til Povl Skriver paa Kongens Vegne, ³⁾ og fra nu af forsvinder ethvert Spor af Eske Billes Virksomhed, indtil vi den 9de Juli 1523 møde ham i Lejren foran Kjøbenhavn, hvor han i Forening med en Del skaanske Adelsmænd hyldede Frederik I. Han har sandsynligvis opholdt sig i disse to Aar paa sin Gaard Ellinge i Skaane, som Svigerfaderen, Henrik Krummedige, havde skjænket ham. Udelukket fra al politisk og offentlig Virksomhed har han i sit Hjem kunnet finde en sikker og lykkelig Havn efter det Skibbrud, han havde lidt. Hans Hustru var en af disse dygtige Kvinder, hvorpaa det 16de Aarhundrede var saa rigt, der forenede Hjærtets og Aandens

¹⁾ Ove Bille t. Fru Anna Rud, Aarhus, 20. Juni 1530. Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol.

²⁾ Ove Bille t. Eske Bille, Aakjær ²²/₈ 1530. Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol.

³⁾ Det er en Fejl, naar der ovenfor S. 377 efter Pal. Müllers Afhandling siges, at det var d. 26. Novbr., og at Inventariet overdroges til Povl Skinkel. Orig. dat. Lørd. e. S. Martini Dag i D. Ad. Br. 7. 48.

Gaver med en udpræget Handlekraft. Ofte skulde Eske Bille i sit begivenhedsrige Liv faa Lejlighed til at paaskjønne sin trofaste Hustru, der med samme Dygtighed som han selv varetog hans Interesser, bestyrede hans Ejendomme og med Liv og Sjæl var optaget af sin Husbonds store Virksomhed. Særlig har han dog i disse to Aar maattet slutte sig nær til hende og hendes Slægt, hvis eneste Arving hun var, og for hvem han altsaa maatte træde i Søns Sted. Henrik Krummedige og hans Hustru vides da ogsaa at have omfattet ham med den største Kjærlighed, og Eske Bille selv knyttede sig tidlig til sine Svigerforældre, hvis Raad han indhentede i alle for ham vigtigere Anliggender, ligesom han følte sig delagtig i alle deres Anliggender.

Lige fra Trolovelsestiden er der bevaret Minder om det smukke og kjærlige Forhold, som fandt Sted mellem disse til hinanden saa nær knyttede Mennesker. Saaledes skriver Eske Bille til sin Kjæreste følgende Brev, der paa Grund af sin ejendommelige Ortografi og Udtryksmaade her gjen-gives ordret.

«Myne evege velvelige thyneste nw och ale dhe dage jeg lever, min hyerte aldhri kæreste jomffrw Sfoffye, kan jeg edher aldhri ffoldh tage edher ffor ale dhe velgernenger, y meg gyorth haver, hwelgeth jeg vel fforskøle och ffor thyne ale dhe dage, jeg leffver, ssom meg bør ath gøre y modh myne hyerte aldher kereste; kan jeg edher ege ffoldh sskreve dhen sstore ssoregh och lengelssche, jeg har vereth y sstadh, sschye vey sskeldhes, och beffrøcter jeg meg sstorleg, ath thet bliver ege dher met endh, ffor godh vel onde meg dhen løge och gledhe, ath jeg mote ffendhe edher ssnarlegh och gladh etc. Maa y vidhe ffor veße thyendher, ath Hans Poovesg bleff rendh y hyel y Nøborre och gyrode Claws Ransscho eth, och er Henegh Poovesgh och dhødh, och vel jeg ege aff sstedh thel lante

Holssten, ffør en edhers ffadher har vereth poo thet modhe met Nels Hagh. Men hyerte aldher kærreste, bedher jeg edher ffør althyg, ath y tage edher egen (o: ingen) ssoreg eldher tonge eldher thwels moldh thel ffør megh, dhy ath thet skal met Gus hyelp aldher gors edher bee hoff; myn aldher kærreste jomffrw Sfoffeye, vel Gudh vnde meg myth lejf, daa vel jeg meth Gus hyelp haa meg soo børleg y modh edher, ath edher sskal ege ffør thøge ere vel gernøger y egen (o: ingen) modhe. Hadhe jeg vel mange erende ath tale med edher, ssom jeg kan ege sskrefve; rodher och bodher over meg, ssom edher bor ath gore over edher aldher kærreste. Her met edher beffalendes then, hemel och jordh har sskaff, met ale the helen, y hemerege ere, dhe vere meg ssoo holdh och tro ssom jeg er edher ffør ale dhe mendesge y alth verdhen er, ssaa ssand hyelp meg Gudh. Bander ege sskreverendh, om y konde ege lese breffeth.» E. B.

Erlig och velbordhyg jomffrv Sfoffeye Henreyx datther myne hyerte aldher kerreste kerligh ssendes breff.¹⁾

Lignende Breve findes skrevne til Fru Anna Rud, fulde af Løfter om sønlig Kjærlighed og Redebonhed til at opfylde Svigerforældrenes Ønsker. Og det var ikke blot tomme Løfter. Da Henrik Krummedige i Aarene 1512—16 førte en alvorlig Strid med Niels Hack og Torben Oxe om sin Ret til Mogenstrup Gaard, en Strid, som en Tid lang endog udartede til Fejde, stod Svigersønnen ham trofast bi.²⁾ Torben Oxe var, som bekjendt, Eske Billes Fætter, og det har derfor sin Interesse at anføre et Brev af 24de Marts

¹⁾ Egh. Orig. i D. Ad. Br. 7. 211.

²⁾ Om denne Strid se D. Mag. 3. R. II. 135 ff.

1514 fra Eske til Svigermoderen, hvori han nærmere berører sin Slægts Forhold til Sagen. Han skriver:

«Kjære Moder, kan jeg ikke fuldskrive Eder til, saa ondt det gjør mig, at Torben Oxe haver ført sig i den Trætte med Hr. Henrik; hvilket han ikke haver gjort med hans Venners og Frænders Raad, og er det dem alle led, saa mange som det hører. Kjære Moder, haver jeg og talet med Hr. Niels Eriksen (Rosenkrands) og flere vore Venner og været deres gode Raad begjærendes; da tykkes det dem alle bedst og godt være, at min Fader skulde ikke lade sig forhaste, men have Medlidenhed paa nogen Tid, kan han da med bedre Læmpe bekomme sin Vilje enten med Rettergang eller i anden Maade efter slig Lejlighed, som nu er, som Peder Størling Eder ydermere undervise kan. Kjære Moder, maa I vide, at der er forrammet et Møde at staa udi Næstved nu paa Søndag med mine Medarvinger; formoder jeg der kommer en hel Hob af mine Venner; da vil jeg give dem til kjende, hvorledes det er forløbet sig mellem Niels Hack og Torben. Trør jeg fuldelig, min Fader skal hverken faa Raad eller Daad, som skal være ham imod, af dem. Og formoder jeg mig, at jeg vil være her tilbage igjen om fire eller fem Dage; var det saa, at min Fader eller I vilde have mig over til Eder, at han eller I vil skrive mig til, da vil jeg strax komme over til Eder, og vil jeg aldeles rette mig efter Eders Skrivelse og Bud og gjøre alt det, i min Magt er, og tildrage alle de, jeg kan faa dertil. Kjære Moder, beder jeg Eder gjerne, at I tage Eder ingen Græmmelse eller Omhu til, thi jeg haver talt med vor naadigste Herre, med Hr. Niels Eriksen og med flere vore Venner, og sige de alle saa, at Mogenstrup kan aldrig komme min Fader fra med nogen Rettergang i nogen

Maade. Kjære Moder, sender jeg Eder en Æske med noget Krudt (Urter), som min Moder sender Eder.»¹⁾

I denne Sag havde Eske fælles Interesse med sin Svigerfader, saa at dette jo ogsaa kan have fremmet hans Iver for Sagen, hvilken forøvrigt ogsaa fik den forønskede Vending, idet Mogenstrup tildømtes Henrik Krummedige. Men i alle andre Sager finde vi den samme Redebonhed til at staa sammen med Svigerforældrene, hvad enten det gjaldt om at kavere for de mange Pengelaan, Hr. Henrik maatte gjøre hos de holstenske Finansmænd paa Kieler Omslag, eller det gjaldt om smaa Opmærksomheder mod Svigermoderen, som f. Ex. at sende hende Lægemedler og gode Raad, naar hun var syg, eller at ledsage hende, naar hun paa sine Rejser drog gennem den eller de Landsdele, hvor Eske havde hjemme.

Paa den anden Side støttede Svigerforældrene Eske Bille i materiel Henseende. Eske besad jo ingen Ejendom af Betydning. De Forsøg, han allerede i Aaret 1514 gjorde paa at faa sine Søkende til at udlægge ham deres Parter i Svanholm, mislykkedes fuldstændig, og da han senere gjenoptog dem, mødte han — hvad senere skal vises — den samme haardnakkede Modstand fra enkelte af sine Brødres Side. Han var altsaa væsentlig henvist til at leve af sine Forleninger, og Udbyttet af disse, særlig Hagenskov, var i Christiern II.'s Tid ikke synderlig stort paa Grund af de store Fordringer, Kongen stillede til Lensmændene. Da saa endelig Lenet blev ham berøvet, led han ikke alene et stort Pengetab²⁾, men stod endog paa en Maade husvild. Paa denne Tid var det, at Henrik Krummedige overdrog ham

¹⁾ Or. i D. Ad. Br. 7.

²⁾ I et Brev fra hans Foged Mats Fynbo af 17. Jan. 1531 hedder det: «tænker paa den store Skade, I finge i Fyn den Tid, I mistede Hagenskov og skilte Eders gode Boskab ad; I skulde ikke sætte sligt et Bo igjen med 1000 Gylden.» Or. i D. Ad. Br. 7. 143.

Ellinge Gaard og Gods i Skaane, og hermed var hans materielle Stilling sikret. Her opholdt han og hans Hustru sig fra 1521—23, og selv efter at Eske paa ny havde faaet Hagenskov i Forlening, vedblev Ellinge at være deres egentlige Hjem, ja Fru Sofie synes endog at have boet hyppigere her end paa Hagenskov.

Efterat Kong Frederik var landet paa Sjælland, opfordrede han strax Henrik Krummedige til at gjøre ham «Huldskab og Mandskab». Dette kunde ikke falde Hr. Henrik vanskeligt, thi allerede den 7de April havde han opskrevet Christiern II. Huldskab og Troskab. Imidlertid hyldede han dog først Kongen den 9de Juli i Lejren for Kjøbenhavn; men nu steg hans Stjerne hurtigt. Den følgende Dag fik han og hans Hustru kongeligt Brev paa alle deres Godser og Len i Danmark og Norge, og i Avgust Maaned fik han det ærefulde Hverv at rejse til Norge forat modtage Hyldingen i Kongens Navn.¹⁾

Med denne kraftige Støtte i Ryggen og hjulpet af sin egen, nu saa indflydelsesrige Slægt kunde Eske Bille optræde med Fordring paa at faa sit Len tilbage, som Jakob Hardenberg sad inde med. Efter Kongens Befaling henvistes Sagen til Rigsraadet, og den 9de Avgust 1523 afsagdes Dommen paa Kalentehuset i Roskilde. Den lød saaledes:

«Vi efterskrevne Lage Urne i Roskilde, Jens Andersen i Odense, Stygge Krumpe i Børglum, *Ove Bille* i Aarhus, Jørgen Friis i Viborg, med Guds Naade Biskopper, og Aage Jepsen, Electus i Lund, Tyge Krabbe, D. R. Marsk, Niels Høg, Predbjørn Podebusk, *Henrik Krummedige*, *Hans Bille*, Albert Jepsen, *Anders Bille*, Johan Oxe, Riddere, Otte Holgersen, Hans Krafse, Oluf Nielsen med flere gode Mænd, D. R. Raad, gjøre

¹⁾ D. Mag. 3. R. II. 250. Tidsskr. Nor. III. 3. S. 92. Den 28. Aug. 1523 giver han sin Hustru Fuldmagt til at handle paa hans Vegne i hans Fraværelse. Langebeks Diplomatar.

alle vitterligt, at 1523, Lørdagen, som var S. Laurentii Aften, efter højbaarne Fyrstes Hr. Frederiks, udvalgt Konge til Danmark, hans Befaling, vare vi her i Roskilde paa Kalentehuset forsamlede at høre nogen Trætte og Sager imellem velb. Mand *Eske Bille* paa den ene Side og *Jakob Hardenberg* paa den anden Side, hvilke da begge i Rette efter Stævning mødte vare om Hagenskov Slot og Len i Fyn. Da fremgik fornævnte Eske Bille berettendes, at han har Kong Christierns aabne beseglede Forleningsbrev, at han skulde nyde og beholde fornævnte Hagenskov Slot og Len udi 10 samfulde Aar, hvilket Slot og Len han og derefter havde udi fri, rolig Besiddelse paa femte Aar, indtil saa længe Kong Christiern med Vold og Magt og uforbrudt med sine aabne beseglede Breve til Lenet og Almuen forbød dem at svare ham, og dermed uden Dom og Ret kastede og skilte ham ved samme Slot og Len og derover beskattede ham svære Penge af uden Skyld og Brøde. Derimod frembar Jakob Hardenberg et fornævnte Kong Christierns Brev, som var givet nogen stakket Tid før han nu nylig af Riget bortfor, lydendes, at forskrevne Jakob Hardenberg skulde have Baag Herred, som er Lenet til fornævnte Slot, udi Forlening paa Naade. Og sætte de i Rette paa baade Sider, hvilket Brev som burde at holdes vedlige og Magt, og hvilken af dem som burde med Rette at beholde fornævnte Hagenskov Slot og Len. Da efter Tiltale osv. funde vi saa af for Rette, at fornævnte Eske Bille bør at have, nyde og beholde fornævnte Hagenskov Slot og Len efter Kong Christierns Forleningsbrevs Lydelse, som Eske Bille paa Slot og Len har, efterdi at han med Vold og Magt var kastet uden Dom og Ret, havde det ej forbrudt. Til Vidnesbyrd osv.»¹⁾

1) En Afskrift i Ny kgl. Saml. Nr. 1301 e. Fol.

Eske Bille tiltraadte strax Lenet; allerede 6 Dage efter fik Almuen Befaling til at udrede Landehjælpen til ham i Stedet for til Peder Marsvin, som Kongen tidligere havde befalet den.¹⁾ Men Lenet var aabenbart skrækkelig medtaget. Der manglede alt paa Hagenskov Slot, Fødevarer, Sæd og Kreaturer, og Eskes Slægtninge maatte komme ham til Hjælp, for atter at bringe det paa Fode. Ove Bille sendte ham saaledes 2 Tdr. Mjød, 2 Tdr. Smør og 40 Sider Flæsk. I Juni Maaned det følgende Aar blev der optaget Inventarium, og det viste sig, at «Herrekjældereren» og «Spisekjældereren» nu vare ret vel forsynede med Øl og Mjød, Smør og Flæsk, Malt, Nødde- og Faarekroppe. Af Sengeklæder fandtes derimod kun 1 Dyne, 1 Par Hørgarns og 2 Par Blaa-garns Lagener; Kjøkkentøjet var heller ikke i den bedste Orden, idet der kun opregnes 2 Gryder, 8 Fade og 15 Tallerkener. Besætningen var ogsaa yderst ringe, kun 16 Svin og 6 Grise, 14 Køer og 4 Kvier, 2 «Studlinger» og 3 «Dyre». Man forstaar, at Eske Bille foretrak at lade sin Hustru forblive paa Ellinge, hvorhen han vel ogsaa selv jævnlig har styret Kaasen, indtil det atter lykkedes ham at bringe Lenet paa Fode.²⁾

Eske Billes Ankomst til Hagenskov blev sikkert ikke hilset med Glæde af Bønderne. De mindedes godt den strænge, nøjeregnende Herre, der ikke lod noget Sløseri gaa upaataalt hen, og de fik snart at føle, at om end den kongelige Unaade havde gjort ham noget forsigtigere i Valget af Midler, saa havde den dog ikke svækket hans Handlekraft. Interessen ved hans Lensstyrelse knytter sig paa ny til hans Hævden af Kronens Ret til Skovene og til hans Kamp med Herredsfogden Hans Andersens Slægtninge.

Bønderne i Søllested og Bukkerup havde atter tiltaget

1) Kgbr. af ¹⁵/₈ 1523, Roskilde. Or. i D. Kg. Hist. 10. 32.

2) Ove Bille til Eske B., Aarhus ²⁶/₉ 1523. Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e Fol. Inventarfortegnelse af 2. Juni 1524 i D. Ad. Br. 7. 28.

sig Ret til at hugge i Bukkerup Holme og Hesleskov, endvidere ladet deres Svin gaa paa Skoven og nægtet at betale Oldengjæld til Hagenskov Slot. Det kom til Sammenstød mellem dem og Lensmandens Folk, der fratog Bønderne deres Hugst og gav dem — som det hedder — Hug. De paaberaabte sig nu først, at den ansete Ridder og Lensmand paa Nyborg Slot, Peder Lykke, havde forbudt dem at give Oldensvin til Hagenskov. Men Peder Lykke udstedte et Brev til Bønderne, hvori han erklærede, at den, der havde sagt ham det paa, havde sagt ham «owith» (Løgn) paa, og bad dem give Eske Bille, hvad der tilkom ham med Rette.¹⁾ Imidlertid havde Baag Herreds Ransnævninger dømt i Sagen; men Biskop Jens Andersen ansaa dette for et Indgreb i den gejstlige Jurisdiktion og søgte at bringe Sagen ind under «den hellige Kirkes Dom».²⁾ Om dette lykkedes, vide vi ikke. Eske Bille var imidlertid i travl Virksomhed med at samle Vidnesbyrd imod Bønderne. Den 18de December fik han Vidnesbyrd af 24 Mænd paa, at Bukkerupholme og Hesselskov altid havde været Kronens frie Enemærker, og at Hans Andersen i Bukkerup havde siddet 4 Uger i Hagenskov Taarn og var siden bleven udløst for 100 Mark Penge, fordi han havde givet Steffen i Voldtofte en Eg.³⁾ Den 5te Marts 1526 fik han paa ny et Thingsvidne paa, «at Per Andersen, Foged paa Iversnæs, fremgik for Dommere og Dannemænd og vidnede, at han havde tjent 11 Aar paa Hagenskov og særdeles Hr. Hans Vakendorf; da fulgte han Per Povlsen, som da var Slotsfoged paa Hagenskov, til Bukkerupholme og Hesleskov og toge

1) Aab. Brev af Peder Lykke til Bønderne i Søllested, Onsse, 11 Novbr. 1525. Or. i D. Ad. Br. 45. 31.

2) Samlinger t. Fyns Hist. VIII. 121. S. Jørgensen har i nævnte Tidsskrift givet en Fremstilling af Sagen mellem Eske Bille og Herredsfogden Hans Andersen i Bukkerup, som indeholder flere Detailler end Pal. Müllers Afhandling.

3) Top. S. p. Pap. Hagenskov.

der Oldengjæld, solgte Fælder, ligervis som i andre Kronens Skove, og aldrig kunde andet mindes, end at de vare Kronens frie Enemærker». Det samme vidnede 8 andre Mænd.¹⁾ Bønderne paa deres Side vilde heller ikke opgive deres formentlige Ret. Paa Baag Herredsting stod den 14de Maj 1528 «nogle af de Mænd, som det Ran overgik, og ilskede og kærede, at de maatte ikke nyde deres Hjemmel og Tilstand til den Skov, de fik i Bukkerupholme og Hesleskov, og sagde, at de vilde ydermere klage og kære for højere Dom, at de ikke maatte nyde deres Hjemmel». ²⁾ Kort Tid efter udførte de deres Trudsel. I Begyndelsen af Juni Maaned 1526 holdt Kongen Herredag i Odense, og her fremtraadte baade Eske Bille og Bønderne med deres Bøviser. Lensmanden støttede sig paa ovennævnte Vidnesbyrd og Breve af tidligere Lensmænd. Bønderne paaberaabte sig et Brev af Kong Hans, i Følge hvilket de og deres Arvinger maatte nyde Bukkerupholme og Hesleskov til evig Tid; «dog,» hedder det, «lød samme Brev ikke anderledes, end at de skulde svare aarlig deraf til Kronen, som der plejer af at gaa.» I Henhold hertil faldt Dommen, at da Bønderne ikke havde opfyldt deres Forpligtelse, men nægtet at betale Oldengjæld, og siddet Lensmanden overhørig, fradømmer Kongen og Raadet dem Kong Hans's Brev og deres Gods, og forbyder dem at bevare dem med samme Gaarde, uden at de kunne have det i Kongens Minde.³⁾ Denne strænge Dom blev dog betydelig mildnet ved et Kongebrev, udstedt Dagen efter, hvorved Bønderne i Søllested og Bukkerup fik Lov til at beholde deres Gaarde og Bøndergods efter Kong Hans's Brev, dog paa den Betingelse, «at de ikke hugge noget i Skovene anderledes end andre

1) Or. i Top. S. p. Pap. Bukkerupholme 1. Saml. t. Fyns Hist. VIII. 122.

2) Or. i Top. S. p. Pap. Hagenskov 36. Anf. Sted S. 122.

3) Dom af 1. Juni 1526. Or. i Top. S. p. Papir. Bukkerupholme 2.

Kronens Tjenere der i Byen gøre, og ingen Skade gøre paa Oldenskov, uden hvad de have Behov til deres egen Husbygning, Plove og Vøgtømmer og Gjærdsel til Skjellighed. Hvad Eske Bille kan bevise, at de have siddet overhørig med Oldengjæld eller andet, skulde de have i Kongens Minde.»¹⁾

Nu skulde man have ventet, at Bønderne havde fundet sig i det uundgaaelige, de havde jo faaet den højeste Dom. Men nej, næppe 6 Uger efter Dommens Afsigelse vandre deres Svin atter i Skovene, og Eske Bille maa paa ny tage Vidnesbyrd paa Tinge herom.²⁾ Og Aaret efter maa han lovsøge de samme Bønder, over hvem han havde erhvervet Dom, fordi de havde hugget i Kronens grønne Skov og ikke betalt deres Oldengjæld. Med Rette er det blevet fremhævet, at først Udskiftningen og Skovens forstmæssige Behandling rammede en Pæl gennem den gamle Formening, at Enhver havde en naturlig Ret til at benytte Skovene.³⁾

Eske Bille fik saaledes ikke Bugt med de selvraadige Bønder, der ogsaa paa andre Maader skaffede ham Bryderier. Det var i disse Aar, at der hos hele Rigets Bondestand viste sig Tegn til den oprørske Stemning, som i Grevens Fejde fik saa voldsomt et Udslag. I Skaane og Jylland stod Almuen gjentagne Gange under Vaaben, og særlig Skaaningerne viste deres fjendtlige Sindelag mod Adelen ved at slutte sig til Søren Norby. Bag ved disse Bevægelser skimter man Christiern II.'s Skikkelse, hans Udsendinge holdt Almuen i stadig Spænding, og Rygter om hans Tilbagekomst i Spidsen for en Hær virkede elektriserende paa Masserne. Ogsaa i Fyn og særlig i Baag Herred ventede man med Længsel Kongens Hjemkomst. Da Eske Bille 1526 spurgte Bønderne i Gangtofte Sogn, hvor mange

1) Or. i D. Kgrs. Hist. II b. 45. Fr. I.'s Registeranter S. 97.

2) Vidne af 15. Juli 1526. Or. i T. S. p. Pap. Hagenskov 39.

3) Se S. Jørgensens Bemærkninger herom i Saml. t. Fyns Hist. VIII. 125.

Krigsfolk, de kunde stille, hvis noget paakom, da rejste Anders Hansen i Egerup sig og svarede, «at det ej stod ham at gjøre, eller nogen af dem, nogen Rejsning eller Forsamling Kong Christiern imod i nogen Maade; thi Kong Christiern var hans rette Herre og Konge, og dersom vi det gjorde, da gjør han os alle æreløse, naar han kommer; thi vi vide, at han er nu paa Vejen og agter sig hid ind i Landet». Hans Olsen føjede til, «at dersom Bønderne og Almuen bliver forsamlet her i Landet, skal der blive store Hug af, hvem det saa faar». En Del andre Bønder nægtede ogsaa at lade sig skrive i Mandtal, men Jens Andersen i Aborre opfordrede dem dog til at gjøre det, rigtignok med den Motivering, at han havde ladet skrive sin Søn, men denne skulde nok faa Lov til at blive siddende hjemme i hans Bænk». ¹⁾

Det var et vanskeligt Folkefærd at regere, de Bønder i Baag Herred. De unddroge sig deres Forpligtelser, overtraadte baade verdslige og gejstlige Love. En Bonde paa Helnæs havde i lange Tider ikke betalt Afgift af sin Jord til Lensmanden, Synsmænd vurderede hans aarlige Afgift til $\frac{1}{2}$ Læst Korn (6 Tdr.) Rug og Byg. En anden Bonde havde giftet sig med sit Søkendebarn, og da han ikke vilde stille Borgen for sig, lod Fogden paa Hagenskov, Niels Jyde, ham føre til Hagenskov Slot. Efter at de derpaa havde aftalt Sagen, stævnedes Bonden Fogden for Vold og Hærværk, og Sandemændene gav ham Ret. Mølleren paa Hagenskov havde handlet saa ilde med sin Mølle, at «Slusen var fordærvet, Kværnerne og Møllehuset saa medfaret, at ingen Dannemand tør søge derind med sit Korn». ²⁾ Ubehageligst for Eske Bille var dog den Strid, han endnu bestandig maatte føre med Hans Andersens Slægt

¹⁾ Annal. f. nord. Oldk. 1853 S. 22—23.

²⁾ Synsforretning over en Gaard p. Helnæs af 1525 $\frac{4}{8}$. T. S. p. P. Hagenskov 34. Kg. Fr. I.'s aabne Brev af 1524 ²/₉, Malmø, D. Kgrs. His.: Fasc. 10. Baag Herredsthingsvidne af 1523 ²¹/₉. Hagenskov 33.

Eske Bille var, som ovenfor omtalt, paa en eller anden Maade kommet til Overenskomst med Slægten og havde forpligtet sig til at betale en Bøde — hvor stor denne var, vides ikke. Han har ogsaa udbetalt ikke ringe Beløb, dog ikke hele Bøden.¹⁾ Næppe var han vendt tilbage til sit Len, før Sagen kom paa Bane igjen. Sandsynligvis har han selv fremkaldt den, thi den 8de Januar 1525 befalede Biskop Jens Andersen i Odense Sognepræsten i Flemløse at stævne Hans Andersens Slægtninge (som alle nævnes) til at møde i Odense for Bispen og flere gode Mænd den næstfølgende 8de Marts «og svare Eske Bille om den Trætte, som dem imellem er paa deres Frænde Hans Andersens Vegne, sub poena excommunicationis, da at lide og undgælde, hvad Loven og Retten dem giver efter Kongens Befaling.»²⁾ Næppe en Maaned efter, at Bønderne havde modtaget denne Stævning, fik de en ny, og denne Gang fra Kongen selv. Den 9de Februar tilskriver Kongen de samme Mænd, at Eske Bille havde berettet for ham, at han havde Tiltale til dem for en uretfærdig Dom, de med Urette havde erhvervet af Kong Christiern efter Hans Andersens Død, «som lovligen og efter Loven blev rettet efter sine Gjerninger, som han siger og selv ydermere berette kan». De faa derfor Befaling til at møde for Rigsraadet i Aarhus den førstkommende 18de Februar med deres Breve og Beviser.³⁾

Sagen kom dog ikke for Rigsraadet denne Gang, Tidsfristen har aabenbart været for knap tilmaalt; ej heller vides Biskop Jens Andersen og «flere gode Mænd» at have haft Sagen til Behandling. Derimod anlagde Bønderne Sag imod Eske Billes Forløftingsmænd og vilde tvinge dem til at betale den Bøde, Eske Bille havde lovet dem. Paa Herre-

¹⁾ Jfr. ovfr. S. 376. Saml. t. Fyns Hist. VIII. 118—19, hvor S. Jørgensen har meddelt en Del Kvitteringer for Indbetaling af Bøder.

²⁾ Or. i Top. Saml. p. Papir. Odense 149.

³⁾ Kg. Fr. I.'s Brev, Gottorp Slot, $\frac{9}{2}$ 1525. Or. i D. Kgrs. Hist. II a. 1525 Nr. 39.

dagen i Kjøbenhavn i August 1525 udvirkede dog Eske Bille et kongeligt Brev, i Følge hvilket Sagen skulde staa hen, indtil den havde været for Kongen og Rigsraadet. Da Bønderne ikke desto mindre fortsatte Processen imod hans Forlovere, tilskrev Kongen dem paa ny den 6te Februar 1526 fra Flensborg, at de skulde lade Forloverne være udelte og fri; med det allerførste agtede Kongen sig til Fyn, og vilde da høre og dømme i Sagen. Hvis Eske Bille da tildømtes Bøden, skulde ogsaa Forløftningsmændene være «i samme Dele og under samme Forfølgning» som Eske.¹⁾

I Slutningen af Maj ventedes Kongen til Odense. Det maatte derfor være Eske Bille magtpaaliggende at have hele Sagens Dokumenter i Orden. Vi forstaa nu Betydningen af det Vidnesbyrd, som Eske lod sig give den 23de April 1526.²⁾ Det lød saaledes:

«Vi efterskrevne Johan Bjørnsen, Ridder, Laurits Skinkel, Niels Bild, Henning Valkendorf og Jørgen Henningsen, Landsdommer i Fyn, gjøre vitterligt for alle med dette vort aabne Brev, at vi nogen Tid siden forleden hos vare paa Odense Raadhus i Kong Christierns egen Overværelse, sandelig hørte og saa, at Hans Andersens Slægt og Venner af Bukkerup tiltalede ærlig og velbyrdig Mand Eske Bille, for at han skulde have ladet rettet og hængt samme Hans Andersen imod Loven med Uret. Da til Stede vare ærlige og velbyrdige Mænd Hr. Mogens Gøye, Hr. Hans Bille, Hr. Tielluf Eriksen, Riddere, Jørgen Marsvin, D. R. Kansler, og Jens Stisen, Landsdommer i Fyen, med flere Danmarks Raad og gode Mænd; og Eske Bille i Rette gik med fornævnte Hans Andersens Samfrænder og Venner

¹⁾ Or. i D. Kgrs. Hist. Fasc. 11 b. 44.

²⁾ Baade Pal. Müller a. St. S. 15—16, som aftrykker Vidnesbyrdet, og S. Jørgensen, a. St. VIII. 122 have ikke kjendt den foregaende Procedure.

derom. Da efter Breve og Bevisninger, som da til Stede vare, besynderlig efter Kong Christierns egen Dom og fuldmyndig Befaling, som derom før dømt og gjort var, da blev og var fornævnte Eske Bille samme Tid kvit og aarsage dømt for samme Sag i alle Maader. Det vidne vi fornævnte med vor Besegling nedenpaa dette vort aabne Brev. Odense, die beati Georgii martyris.»¹⁾

Det var paa den i Juni 1526 afholdte Herredag i Odense, at Eske Billes Sag med Bønderne i Søllested og Bukkerup kom til endelig Afgjørelse. Sandsynligvis er der ogsaa her fældet Dom i Sagen mellem ham og Hans Andersens Slægtninge, thi fra nu af forstummer enhver Efterretning om denne Sag. At den er faldet ud til Fordel for ham, tør der vel ingen Tvivl være om. Dels findes der i hans Arkiv intet Vidnesbyrd for Modtagelse af udbetalte

1) Pal. Müller har a. St. S. 16 vidtløftig udtalt sig imod dette Aktstykkets Retsgyldighed. Det er efter hans Mening «et ensidigt kun i den ene Parts Interesse udstedt Testimonium». Det sidste er sandt, men det vil et forlangt Testimonium jo oftest blive. Han mener dernæst, at Vidnesbyrdet er overflødigt, hvis en formelig Dom var afsagt og ført til Protokols, eller en Domsakt udfærdiget. Hertil kan svares, at det først efter denne Tid blev Skik at indføre Domme i Protokoller, og at den beskrevne Dom, som Eske Bille utvivlsomt maa have forskaffet sig, kan være frakommet ham. Det sidste bestyrkes af den Omstændighed, at hans Arkiv intet Dokument indeholder fra den Tid, hvori Dommen maa være fældet, og altsaa for disse Par Aar (c. 1522—23) maa være ødelagt. Endelig spørger P. M.: Hvorledes har Klagen lydt? hvad har Dommen gaaet ud paa? Herpaa svarer Vidnesbyrdet tydeligt, at Klagen gjaldt Hans Andersens Henrettelse, og at Dommen erklærede ham angerløs i saa Henseende. Det forekommer mig derfor klart, at Vidnesbyrdet udtaler, at Kong Christiern har fældet ikke alene én, men to for Eske Bille frikjørende Domme i Hans Andersens Sag, og at dets Beviskraft ikke kan omtvistes, fordi Kongen vides 1521 at have fældet en for E. Bille højst ugunstig Dom. At der overhovedet her skulde foreligge et Falsum, vilde være fuldstændig utænkeligt ved en Betragtning af E. Billes Karakter.

Bøder efter denne Dag, dels vare Dommerne Mænd, der maatte se paa Sagen med samme Øjne som han. Men blandt Bønderne herskede en dump Misfornøjelse, og da senere Forholdene under Grevefejden udviklede sig til Gunst for dem, vare Bønderne i Baag Herred de fremmeligste i Fyn, og det var en af Hans Andersens Frænder, Bonden Hans Lunde, der væsentlig bidrog til, at Hagenskov Slot blev erobret af Grev Christoffers Folk.

Eske Bille var en driftig og praktisk Mand. Hans Styrelse af Lenet synes ogsaa at have været mønsterværdig. I Aaret 1525 indsendte han, i Følge kongelig Befaling,¹⁾ Opgivelse af Lenets Indtægter, og meddelte tillige, at han havde forbedret det med henved 2 Læster Korn. Han tilføjer derpaa: «Item haver jeg og indtaget Mark og Eng og ladet omdige og grave (indgrøfte) Land; det bruges aarligen over, som man ikke kunde tilforn.» Vedel Simonsen bemærker herom, at Eske Bille var den første, der paabegyndte de Inddæmninger fra Stranden, som i de senere Aar have tiltaget saa betydeligt i Fyen.²⁾ 1527 fik han Befaling til at «bygge og forbedre paa Hagenskov Slot, dersom Brøst findes».³⁾ Da han netop dette Aar havde sin Hustru hos sig paa

1) «Vider, at vort elsk. Rigets Raad haver givet os til kjende og beklaget, at af Kronens Len over alt Riget ej gjøres den tilbørlige og fuldkommelige Tjeneste, som der vel burde af at gives, udi vor og Rigens mærkelige Ærende og Rejser, og at somme, som Kronens Len udi Værge og Forlening haver, gjøre fast over deres Formue ydermere end Kronens Len vel lide og taale kunne; thi bede vi Eder etc., at I tage med Eder til Kjøbenhavn til første Herredag, der stande skal S. Jacobi Dag næstk., alle Jordebøger og Register paa alle Tilliggelser, Rente og Afgift, som I aarligen have at opbære af de Len, I af os og Kronen udi Forlening have, derpaa vi med samme vort elsk. R. R. samme Tid kunne vide at gjøre en Skikkelse, hvad I deraf os og Riget for Tjeneste gjøre skulle. Gottorp, Hellig Trefoldigheds Søndag (11/6) 1526.» Or. i D. Kgrs. Hist. 11 a. Nr. 37.

2) Vedel Simonsen, Hagenskov S. 33—34.

3) Kongebrev, dat. Hundbæk, 8. Sept. 1527. Danske Saml. Nr. 376.

Hagenskov, og i det hele synes at have indrettet sig paa at blive der i længere Tid, har han formodentlig efterkommet den kongelige Befaling. Han anede ikke, at han allerede Aaret efter skulde forflyttes til en langt større og rigere Virksomhed.

Som alle Lensmænd var Eske Bille ogsaa Kjøbmand. Han havde direkte Handelsforbindelser med Herman Høyer i Husum og den bekjendte rige Patricier og Borgemester i Lübeck, Thomas v. Wickededen, der afkjøbte ham hans Korn, Malt og Øxne. 1526 solgte han saaledes 16 Læster Malt (Læsten à 36 Tdr.) for 19 Mk. lybsk Læsten, og 4 Læster Havre (Læsten à 60 Tdr.) for 16 Mk. Læsten. For Øxne opnaaede han 30 Mk. Parret. Korrespondancen med disse Mænd drejede sig imidlertid ikke alene om Handelsanliggender; den bidrog ogsaa til at bringe et frisk Pust fra fremmede Lande, idet Kjøbmændene sendte alle Haande politiske Nyheder fra Tyskland og Italien. Thomas v. Wickededen kunde fra Lübeck tilsende ham tyske og romerske Flyveblade, især vare de sidste velkomne i den strængt katolske og religiøse Eske Billes Hjem, og de bleve da sædvanlig oversendte til Broderen i Aarhus, der ogsaa spejdede efter alle Haande Efterretninger fra de kejserlige og pavelige Hoffer.

- 1) Hermen Høyer til Eske Bille. Husum, ²⁷/₆ 1526. «Yck wedt yn yn sunderheit nene tydinck to scrifen, men de knechte, de west wart leghen, syn ynt lant to Gelleren, vnde yd segghent ys dar, dat de swarte bawr hebben des keyzers broder tylyk hundred knechte aff slaghen; yck hape se hebben dar so vel to dunde, dat se vnsz vorgheten». Or. i D. Ad. Br. 7. 44. Th. v. Wickededen t. E. B., Lübeck, ²³/₁₀ 1527: «der romerschen tydinge schickt ick juwer leue ein geprente vnd bitte I. E. L. dathsulue minem gnedigen herren van Arhuszen wille mithdeilen.» Or. i D. Ad. Br. 7. 47. Eske Bille til Fru Anna Rud, Hagenskov ¹⁴/₃ 1528: «Maa I vide, at jeg haver solgt mine og Eders Øxne for 30 Mk. Parret, og skal samme Kjøbmand annamme Øxne her for Slottet, og jeg skal ikke koste Told eller Tæring paa dem.» Or. i D. Ad. Br. 7. 50.

I Begyndelsen af Frederik I.'s Regering fik Eske Bille flere vigtige Hverv at udføre. Efterat være bleven optaget i Rigsraadet (Avgust 1523) deltog han som en af de øverste Befalingsmænd i Belejringen af Kjøbenhavn, og han var en af de Mænd, der forhandlede med Henrik Gøye om Overgivelsen af Staden. Vi finde ham til Stede paa Rigsdagene og Herredagene, støttende sin Broder Oves Kamp imod Luthers Tilhængere. Han drages personlig ind i Tidens store Begivenheder, da Kongen og Rigsraadet i Juli Maaned 1524 overdrog ham det vigtige Hverv at forhandle med Søren Norby om Overgivelsen af Gulland.

I Aarhundreder havde Gulland været et Tvistens Æble mellem Danmark og Sverig. Paa Grund af dets isolerede Beliggenhed havde dristige Mænd i lange Tider her kunnet hævde en næsten uafhængig Stilling. Vi minde om Erik af Pommern, «Gullændernes Konge», og Iver Axelssøn Thot. Søren Norby var nu traadt i deres Fodspor. Vel holdt han Slottet og Øen til Kong Christierns Haand, men Forholdene gav ham en fuldtud selvstændig Stilling. Fra alle Sider havde man Opmærksomheden henvendt paa ham. Lübeckerne frygtede hans hurtigsejlende Skibè, der opsnappede deres Handelsfartøjer, Gustav Vasa opfordrede ham til at overgive Øen til Sverig, og da han afslog dette, udrustede Gustav en Hær paa 8000 Mand, som under Anførsel af Berendt v. Mehlen i Begyndelsen af Maj landede paa Gulland.

Da Hensigten med de svenske Rnstninger var bleven bekjendt i Danmark, knyttede det danske Rigsraad strax Underhandlinger med Norby for at faa ham til at overdrage Øen til Danmark. Søren Norby svarede, at hvis Kong Christiern vilde løse ham fra hans Troskabsed, var han villig til at hylde Kong Frederik. Det svenske Angreb kom imidlertid, inden Svaret fra Kong Christiern var indløbet, og tvunget af Nøden kastede Norby sig i Danmarks Arme. I Juni 1524 indtraf hans Fodermarsk Otto Andersen Ulfeldt i Danmark, og der blev nu sluttet en Overenskomst, i Følge

hvilken Søren Norby blev Kong Frederiks Statholder paa Gulland.

Det var altsaa nu ikke Christiern II., som Gustav Vasa angreb, men selve det danske Rige, og da han uden at bekymre sig om disse forandrede Forhold fortsatte Angrebet, besluttede Kong Frederik og Rigsraadet at optræde med større Kraft. Gesandter afgik til Gustav Vasa for at opfordre ham til at trække sine Tropper tilbage fra Gulland, og Eske Bille og Markvard Tidemand afsendtes til Søren Norby med Løfter om snarlig Undsætning, hvis Kong Gustav ikke vilde trække sine Tropper bort fra Gulland. I modsat Tilfælde skulde de formaa Norby til at begive sig til Kjøbenhavn med de Landsknægte, der kunde undværes paa Visborg.

I Sandhed en vanskelig Opgave, der her var stillet Eske Bille! Han skulde være det synlige Vidne for Besætningen og den svenske Anfører om, at Gulland nu tilhørte Kong Frederik, og det uden at han havde hverken Penge eller Soldater til at hævde sin Stilling. Endnu vanskeligere vilde det blive at formaa den snilde Søren Norby til at begive sig ud af sin faste Borg og ned til Danmark. Han kunde ane, at naar han først var dernede, vilde Konge og Rigsraad gjøre alt for at hindre, at Kong Christierns tro Ven atter fik Lejlighed til at indtage en uafhængig og truende Stilling. Paa Forhaand kunde man sige sig selv, at en saadan Opgave maatte mislykkes, og den fik, som det følgende vil vise, ogsaa et bedrøveligt Udfald.

Den 8de Juli udstedte Kong Frederik Pas for Eske Bille, «som i Kongens og Rigers Ærinder rejser til Gulland og tilbage». Endnu 13de Juli var Eske dog i Kjøbenhavn paa Tokkeskifte med sine Søkende, og mulig har han endnu den 21de Juli været i Kjøbenhavn, da han har hængt sit Segl under Rigsraadets Bevilling af den saakaldte Kongeskat. Den 28de Juli ankom han til Visby, hvor han blev modtaget med Jubel af Besætningen og af Søren Norby. Under stadige Kampe med den svenske Hær, der forgjæves

søgte at overrumple Byen og den faste Borg, var Tiden gaaet hen. Nu haabede alle, at den svenske Anfører hurtigst mulig vilde trække sine Tropper bort, naar de danske Sendebud underrettede ham om de forandrede Forhold.

Berendt v. Mehlen var imidlertid ikke til Sinds at op hæve Belejringen. Han betonedede i en Skrivelse til Eske Bille stærkt, at han ikke vidste af, at der var noget Fjendskab mellem Kongerne af Danmark og Sverig, og forundrede sig højlig over, at Eske Bille ikke var landet i Vestergarn Havn, hvor den svenske Fiaade laa, frem for at gaa til Visby. Da Eske Bille ønskede Lejde for at forhandle med ham, erklærede han dette for fuldstændig unyttigt mellem saa gode Venner, men gik dog endelig ind derpaa, da Eske paa ny forlangte det af Hensyn til Krigsfolket. Det kom da til et Møde mellem de danske Sendebud, tillige med den fra Danmark medtagne Hovedsmand Sebastian Frølich, og Berend v. Mehlen i den svenske Lejr. Forgjæves opfordrede de denne til at hæve Belejringen eller slutte en Vaabenstilstand, indtil der indløb Efterretning om Udfaldet af Mødet mellem de danske Gesandter og Kong Gustav. Han afslog begge Dele, og med uforrettet Sag vendte Sendebudene tilbage til Visborg.

Nu var det klart, at der maatte skaffes Undsætning saa vel med Tropper som med Penge fra Danmark. Eske Bille sendte da ogsaa den 3dje August Underretning herom til Danmark og forlangte, at der øjeblikkelig skulde sendes Krudt, Fødemidler og 2—300 Knægte. Søren Norby var ærgerlig over, at han ikke havde faaet anden Hjælp end «Blæk og Papir», og krævede baade Krigsfornödenheder og 26,700 Mark til at lønne Soldaterne med. Men fra Regeringen i Kjøbenhavn kom intet Svar. Hele August Maaned hengik i denne pinlige Situation for Eske Bille. Ogsaa han blev utaalmodig. I sine Breve tll sin Hustru og Svigermoder beder han dem indstændig om at opfordre Henrik Krummedige og Anders Bille til at sørge for, at han hurtigst mulig

faar Svar. Han kan ikke drage bort fra Visborg, skriver han, thi i saa Fald ville alle Landsknægtene blive uvillige; faar han ikke snart Bud fra Danmark, frygter han for, at Kongen aldrig faar Slottet og Byen i sine Hænder. En Lykke var det, at Berendt v. Mehlen ikke kunde foretage en Generalstorm, fordi hans Knægte nægtede at slaas, før de havde faaet deres Betaling. Penge var dengang Hovedfaktoren i Krigsførelsen.

Saaledes hengik August Maaned. Forholdet mellem Eske og Søren Norby var trods dennes Misstemning mod den danske Regering meget godt. «Kan jeg aldrig fuld takke Hr. Søren, fordi han farer vel med mig», skriver Eske til sin Hustru. Aarsagen tii Regeringens vedvarende Tavshed erfarede han den 26de Avgust paa et Møde med Berendt v. Mehlen. Dennes Broder Henrik var, tillige med flere svenske Sendebud, ankommet til Gulland og medbragte Efterretning om Forhandlingerne i Jönköping mellem Kong Gustav og de danske Sendebud. Kongen var gaaet ind paa at møde den danske Konge i Malmø den 1ste September, dog kun paa den Betingelse, at de Danske i Mellemtiden afbrød al Forbindelse med Søren Norby. Her laa altsaa Grunden til Udeblivelsen af enhver Underretning fra Danmark. Og nu blev Faren særlig truende. Det maatte være Gustav Vasa i høj Grad magtpaaliggende, at Visborg var i hans Hænder inden Mødet i Malmø, og hans Sendebud havde utvivlsomt det Hverv at paaskynde Belejringen. Hver Dag kunde man altsaa vente en Hovedstorm af den stærke svenske Hær. At denne ikke fandt Sted, skyldtes utvivlsomt hemmelige Forhandlinger mellem Eske Bille, Søren Norby og Berendt v. Mehlen. Der udviklede sig senere det venskabeligste Forhold mellem Hr. Søren og Hr. Berendt, hvilken sidste stod Fadder til et af Søren Norbys uægte Børn, og Gustav har ogsaa senere udtalt, at v. Mehlen havde handlet som en Forræder, da han var paa Gulland. Noget faktisk Vidnesbyrd herom er dog aldrig fremkommet.

Gullands Skæbne skulde nu afgjøres paa Mødet i Malmø den 1ste September 1524. Store Interesser stode her paa Spil. Det drejede sig ikke alene om Gulland, men ogsaa om Bleking og Vigen (Bahus Len), som Gustav Vasa havde bemægtiget sig 1523, og det endte med et trist Nederlag for Gustavs Politik. Bleking maatte han strax afstaa, Spørgsmaalet om, hvem Vigen-med Rette tilhørte, skulde henskydes til Voldgiftskjendelse af Lübeckerne, disse Kong Frederiks gode Venner, og paa Gulland endelig, som han eftertragtede saa stærkt, skulde alle Stridigheder strax ophøre, og Spørgsmaalet om dets Stilling skulde ligeledes henvises til Lübeckerne Kjendelse. Hvis Gustavs Krigsmagt den 1ste September havde indtaget Visborg Slot, skulde dette forblive i hans Værge, indtil Kjendelsen var afsagt; blev det indtaget efter den 1ste September, skulde det uden Vægning overgives til Kong Frederik. Derimod forpligtede denne sig til strax at tilbagekalde Søren Norby og forlene Gulland og Visborg til en hæderlig og redelig dansk Mand. Søren Norby skulde altsaa være Ofret, trods alle de gode Tilsagn, man havde givet ham.

Det vanskelige Hverv at overbringe dette Budskab til Søren Norby og det endnu vanskeligere at faa ham lokket ned til Danmark, uden at han fattede Mistanke, overdroges den snilde *Anders Bille* og Mikkil Brokkenhus. Deres Instrux gik ud paa, at de skulde iværksætte Malmørecessens Bestemmelser, foraa baade Berendt v. Mehlen og Søren Norby til at forlade Gulland med deres Krigsfolk, samt tilsige Norby 3—4000 Mark til at lønne Krigsfolket med. Deres Ankomst til Visborg vakte stor Glæde hos Eske Bille, der nu modtog de første Efterretninger og Skrivelser fra sit Hjem siden sin Afrejse. Hans egentlige Hverv var nu til Ende, idet Hr. Anders og Mikkil Brokkenhus skulde bringe de gullandske Anliggender til Afslutning. Han forblev dog paa Visborg og deltog i de følgende Forhandlinger; men Ansvar for, hvad der nu skete, paahviler dog væsentlig

Anders Bille, der havde Hovedledelsen. Det lykkedes hurtigt at faa en Overenskomst bragt til Veje med de samtidig indtrufne svenske Befuldmægtigede, Lars Siggesson Sparre og Jost Qwadnitz. Baade v. Mehlen og Norby skulde forlade Gulland, og Visborg overgives til Kong Frederiks Haand. De to Befalingsmænd forpligtede sig personlig til at udføre Overenskomsten, «uden vor Herre vil kaste Sot og Sygdom paa os», og hængte deres Segl under Brevet. v. Mehlen opfyldte ogsaa sin Forpligtelse, den 5te Oktober brød han op fra Visby og drog til Vestergarn, hvorfra han sejlede med Hæren til Kalmar. Spørgsmaalet var nu, om de danske Sendebud ogsaa kunde faa Søren Norby til at opfylde sit Løfte.

I et Brev, som Eske Bille den 8de Oktober skrev til sin Hustru, melder han denne, at han og de andre Befuldmægtigede ville vende hjem, saa snart der kommer Brev fra Kong Frederik. Han beder hende opfordre sin Fader, Henrik Krummedige, til at sørge for, at de forlangte Skibe hurtigst mulig maa blive afsendte, og tilføjer: «Hr. Søren kommer strax med.» Alt syntes saaledes at skulle gaa efter Ønske. Da indtraf en Begivenhed, som forandrede hele Forholdet. Søren Norby har selv givet en Beretning herom, som vi skulle gjengive i sine Hovedtræk.

Efterat have fortalt, at Sendebudene vare komne til ham for at afslutte «et falskt Forbund», siger han: «Medens Hr. Anders, Eske Bille og Mikkil Brockenhus talte og forhandlede med mig, fulde af Løgn og Bedrageri, uddelte Sebastian Frølich Penge til mine Folk og opfordrede dem til at svigte mig og tage mig til Fange, for at de kunde faa Gulland og Slottet i deres Hænder. Da jeg nogle Dage efter mønstrede mine Folk udenfor Visborg Slot, erklærede Knægtene, at de ikke vilde tjene mig længere, de kjendte nu en anden Herre, som de hellere vilde tjene». Trods hans Opfordring til dem om at holde deres Ed, traadte omtrent 800 Mand ud af Rækkerne; næppe 300 Mand bleve

tilbage hos ham foruden 150 Mand, han havde ladet blive tilbage paa Slottet forat bevogte dette og de danske Herrer. De 800 grebe endog deres Spyd og rykkede i Slagorden frem imod ham. Kun 30 af hans Drabanter sluttede sig om ham, Resten gik over til Fjenden. Da greb Søren Norby Fanen, og da Knægtene saa ham holde det Banner, de havde svoret Troskab, vendte de om og drog ind i Staden, som de besatte i de danske Herrer's Navn, og lukkede alle Portene. En Del ilede op til Slottet for at indtage det og — som Norby siger — baade leve og dø med de Danske. Men Porten blev lukket, saa at de ikke kunde komme ind. Søren Norby var nu selv lukket ude fra Slottet, men raadsnild som altid, ilede han med sine Svende uden om Stadens Mure og naaede saaledes hen til det højtliggende Slot, som de besteg paa den Maade, at den ene kravlede op paa den andens Skulder, og ved Hjælp af Spyd og lange Stænger hjalp de hinanden op over Muren.

Da Søren Norby var kommet ind paa Slottet, besatte han alle Indgangene, rettede sit Skyts mod Staden og begav sig ind til de danske Herrer. «Havde jeg villet slaa alle de danske Herrer ihjæl, hvis mine Folk ikke havde sat sig derimod. Jeg tog nu de tre Herrer, lukkede dem inde i et Kammer; men Sebastian Frølich gav jeg en paa Øret og lod ham sætte i Taarnet. Da fandt jeg under hans Arm indenfor Frakken Hertug Frederiks og de Danskes Hovedbanner, som han havde villet føre ud blandt mine Folk. Jeg tog det fra ham og har det endnu den Dag i Dag hos mig.»

De oprørske Knægte i Staden sendte nu Bud til ham og forlangte og fik Lejde for 6 af dem til at komme op paa Slottet. Disse opfordrede Søren Norby til at sende de tre danske Herrer og Sebastian Frølich ned til Visby, «og skulde disse siden leve og dø hos dem og holde Staden til Hertug Frederiks og de Danskes Haand. Men jeg svarede dem, at om de havde Halen i Staden, saa havde jeg Hovedet paa

Slottet; ikke heller kunde det nogen Sinde falde mig ind at udlevere de danske Herrer, som havde handlet saa forræderisk imod mig. De (Borgerne og Knægtene) kunde nu gjøre, hvad de vilde.» Et Møde blev derpaa aftalt til den næste Dag. Men Søren Norby lod imidlertid sende Bud efter alle de Ryttere, han havde liggende paa Landet, og omtrent 150 indtraf i Løbet af Natten. Nu var han den stærke. Den følgende Dag drog han, ledsaget af de danske Herrer og Sebastian Frølich og medtagende sine Ryttere, til Mødet, som holdtes paa en Slette udenfor Byen. Og nu faldt Knægtene til Føje, svor ham atter Troskab og droge tilbage med ham paa Slottet. De danske Herrer tillod han derpaa at drage bort med deres Penge og Gods.

Det var en kjedelig og lidet værdig Situation, hvori Anders og Eske Bille vare komne; men den var velfortjent, hvis man kån fæste Lid til Søren Norbys Beretning. De opfordrede ham endnu engang til at følge med dem til Kjøbenhavn, saaledes som han havde lovet. Men Norby, som mærkede, at der var Uraad paa Færde, vidste at sno sig fra dem paa en snild Maade. Man havde nemlig forsømt at medgive Anders Bille et Sikkerhedsbrev til Krigsfolket, hvori dette fritoges for alt Ansvar for, hvad der var skét i denne Fejde, og da Folkene derfor nægtede at begive sig til Danmark, før et saadant Brev var indtruffet, og ikke lode sig bevæge af de danske Herrers Opfordringer og Løfter, erklærede Norby, at han ikke kunde forlade sine Folk. Overlistede paa alle Punkter maatte Sendebudene den 26de Oktober skuffede og misfornøjede forlade Gulland. Fra Kalmar underrettede de Gustav Vasa om Søren Norbys «Forræderi»; de droge derpaa ad Landevejen og besøgte under Vejs Fru Sofie Krummedige paa Ellinge, hvem Eske havde givet Befaling til at lade noget Vin «absvelen» (afsvale?), for at han kunde byde sine Gjæster Velkommen. Vel bifaldt Kong Frederik sine Sendebuds Fremfærd, men at Resultatet var

ligt Nul, kunde ikke skjules. Søren Norby sad atter fast i Sadlen og begyndte paa ny sit gamle Fribytterliv.¹⁾

Det følgende Aar skulde Eske Bille atter stifte Bekjendtskab med Hr. Søren. Bondeoprøret i Skaane ramte ogsaa ham føleligt, idet hans Gaard Ellinge blev ødelagt af Bønderne. Eskes Foged havde sendt 4 «Dannemænd» til Søren Norby med Bøn om, at Gaarden maatte blive skaanet. Hr. Søren lovede ogsaa «paa sin Dannesvendisdømme», at den skulde være urørt i 14 Dage, indtil Eskes Bud kunde komme til ham og tinge for Gaarden. Men 3 Dage efter kom der 4 à 500 Bønder til Gaarden; de sloge alle Dørene ind og borttog, hvad der fandtes af Mad og Øl. Fogden maatte skjule sig et helt Døgn «i det nye Mag», ellers var han bleven dræbt. Derpaa afbrændte Bønderne Hovedgaarden, medens derimod Avlsgaarden fik Lov at staa. Fogden glæder sig i et Brev af 31te Juli til Eske over, at «Ymperne gro allesammen; og Valdødtræerne gro; altsammen er vel ved Magt og Humle-gaarden desligeste, og Gaarden er og aldeles vel ved Magt undtagen 2 Senge, som Bønderne sloge i Stykker». Ligeledes var det lykkedes ham at redde Eskes Klæder og Kister med Undtagelse af én; al Kvæget var tilstede undtagen 3 Par Øxne, af hvilke han oven i Kjøbet vidste, hvor de to vare. Derimod vare hans Heste tagne og tillige alt Korn, Havre, Kjød, Flæsk, Sild etc. Kjedler og Gryder havde Fogden ført ud i «den østre Sø»; men det var røbet for Hr. Søren's Folk, som havde fisket det op og ført det til Lund, hvor heldigvis alt endnu fandtes undtagen 2 Gryder. Man ser af

¹⁾ Allen IV, 2. S. 424—47. Breve fra Eske Bille til hans Hustru og Svigermoder, Visborg, ²/₈, ²²/₈ (2 Breve) og ⁸/₁₀ 1524 i D. Ad. Br. 7. 23, 22, 26 og 24. Eske Bille, Markv. Tidemand og Sebastian Frølich t. Bernh. v. Mehlen, Wysby, freitag n. s. Marientag (¹³/₈). Conc. i D. Ad. Br. 7. 25. Bernh. v. Mehlen til Eske Bille, Lejren for Visby, ²⁴/₈. D. Ad. Br. 46. 76. B. v. Mehlen's Lejdebrev til E. Bille, ²⁶/₈. D. Kgrs. Hist. Fasc. 10. Søren Norbys Beretning hos Ekdahl, Christiern II.'s Arkiv I. 97 ff.

hans Brev, at alle Egnens Bønder sluttede sig til Opstanden og nægtede at hjælpe ham med at føre Boskabet bort fra Gaarden.¹⁾

Da Opstanden var dæmpet, høstede Eske Bille ogsaa sit Udbytte af Sejren. Han fik Ejendomsbrev paa 2 Gaarde, som havde tilhørt Niels Brahe, Søren Norbys gode Ven, og vare ham pantsatte, og tillige en Gaard i Pant, som laa lige ved Ellinge, og som Per Knutsson, der havde opgivet Aarhus Slot, var Arving til, ligesom de Bønder, som havde plyndret Ellinge, bleve straffede med høje Bøder.²⁾

De følgende Aar hengik uden større indholdsrige Begebenheder for Eske Bille. Da modtog han i Oktober Maaned 1528 følgende Brev fra Kong Frederik:

«Kjære Eske, bede vi Eder kjærligen, at I med det aller første give Eder personlig til os med de Forleningsbreve og andre Breve, som I have af os og vore fremfarne Konger udi Danmark paa vort Slot Hagenskov. Vi ville gjøre med Eder en Handel derom, som Eder «belevet» skal være. Flensborg Slot, Mand. n. e. s. Luce evang. Dag (¹⁹/₁₀) 1528.»³⁾

Eske opholdt sig netop i denne Maaned paa Ellinge og kunde derfor først saa sent besvare Kongens Brev, at Kongen blev utaalmodig og sendte ham en ny Opfordring⁴⁾. Hurtig ilede han til Gottorp, og efter Forhandlinger frem og tilbage udstedte Kongen den 23de December 1528 følgende aabne Brev:

«Vi Fr. etc. gjøre alle vitterligt, at vi have lovet og tilsagt os elsk. Eske Bille etc., at han nu Paaske

¹⁾ Fgd. p. Ellinge til Eske Bille, Ellinge, ³¹/₇ 1525. Or. i D. Ad. Br. 7. 30.

²⁾ Kong Fr. I's Registranter S. 89 og 94. D. Mag. 4. R. IV. 345.

³⁾ Or. i D. Kgrs. Hist. Fasc. 11 b. 1528 Nr. 2.

⁴⁾ Dateret Sønderborg Slot, ²⁸/₁₀ 1528. Ibid. Nr. 4.

næstkommende skal annamme vort og Norges Kronens Slot Bergenhus og det beholde udi Forlening af os paa Regnskab; og dersom der kommer nogen Hinder derpaa, saa det ikke ske kan, da have vi lovet og tilsagt etc. fornævnte Eske Bille etc. at forlene ham med et af vore og Kronens Slotte i vort Rige Danmark, der saa godt og bedre være skal, paa Regnskab, saa ham skal nøjes.» ¹⁾)

Hermed vare de Forhandlinger indledede, der skulde føre Eske Bille ind i en rig og storartet Virksomhed, stille hans Evner og Karakter paa den strængeste Prøve og knytte hans Navn til et af de begivenhedsrigeste Tidsrum i Nordens Historie.

b. ESKE BILLE

som Lensmand paa Bergenhus 1529—34.

Eske Billes Forgænger som Lensmand i Bergen var hans nære Slægtning *Vincent's Lunge*, Dr. Vincents, som han kaldtes, fordi han i Udlandet havde taget den juridiske Doktorgrad. Denne højtbegavede, ærgjerrige unge Mand havde i Norge fundet rig Lejlighed til at tilfredsstille sin Ærelyst og Magtsyge. Norge havde i hine Dage et ilde Ry paa sig. Gustav Vasa kaldte det «en Røverrede» og Frederik I. et «Tilflugtssted for fortvivlede Mennesker». Det er bekendt nok, at Landet i Unionstiden mere og mere havde mistet sin Selvstændighed. Dets Stormandsslægter stode paa Nippet til at uddø, dets Rigsraad havde ingen Indflydelse, danske Adelsmænd beklædte de vigtigste Poster i Landet, og hanseatiske Kjøbmænd beherskede dets Handel. Vincents Lunge, som 1523 blev sendt op til Norge som

¹⁾) Langebeks Diplomat. ²³/₁₂ 1528.

Lensmand i Bergen og Statholder i det nordentjeldske Norge, fattede da den dristige Plan at puste nyt Liv i de gamle Former, vække Nationalitetsfølelsen og skaffe det norske Rigsraad den samme indflydelsesrige Stilling i Norge, som det danske havde i Danmark. Ved sit Giftermaal med Margrethe Gyldenløve, en Datter af den norske Rigshovmester Niels Henriksen Gyldenløve og den rige Fru Inger til Østraad, blev han indlemmet i den norske Adel; selv følte han sig som indfødt Nordmand og udfoldede nu en betydelig Energi for at samle alle Kræfter om det Maal, at bevare Norges Selvstændighed. I Begyndelsen havde han Lykken med sig; den af Frederik I. underskrevne, af Vincents Lunge til Danmark førte, Haandfæstning indeholdt flere Bestemmelser til Betyggelse for Norges frie Kaar. Da blev han imidlertid stærkt kompromitteret ved den Hjælp, han og hans Svigermoder havde ydet den svenske Æventyrer, Daljunkeren kaldet, der var optraadt under Sturernes elskede Navn i Dalarne og havde forsøgt at styrte Gustav Vasa. Da dette mislykkedes, var han flygtet til Norge, hvor Vincents Lunge tog sig af ham, troede med en fast ubegribelig Lettroenhed paa hans Udsagn og fik ham forlovet med sin Svigerinde. Støttet fra Norge gjorde den falske Sture et nyt ligesaa uheldigt Forsøg som tidligere paa at styrte Gustav Vasa. Men nu krævede denne Straf over Daljunkeren Hjælpere i Norge, og Frederik I. var nødsaget til at tage Hensyn til Gustavs Klager over Vincents og Fru Inger. De maatte sende Daljunkeren ned til Danmark (han undflyede dog under Vejs), og Hr. Vincents selv blev den 17de Oktober 1528 afskediget fra sin Post som Lensmand og Statholder og maatte love Kongen paa sin Ære og Redelighed at overlevere Slotsloven næste Paaske til den, hvem Kongen vilde overantvorde Slottet. Skjønt han beholdt andre betydelige Len i Norge og sit Sæde i det norske Rigsraad, var dog Grundvolden for hans store Indflydelse i Norge rokket, og den Mand, der

skulde blive Arvetager efter ham, maatte tage et ganske andet politisk Sigte end Hr. Vincents.

Denne Opblussen af norsk Selvstændighedspolitik havde selvfølgelig ikke været velset i Danmark. En af Hovedmodstanderne mod denne var Eskes Svigerfader Henrik Krummedige. Det var ham, der 1523 havde bragt det søndenfjeldske Norge til at underkaste sig Frederik I., og i Modsætning til Vincents Lunge havde han gjort alt for at sikre Bevarelsen af de Baand, som knyttede Norge til Danmark.¹⁾ Han var en af Norges største Lensmænd, besad selv store Godser i dette Land og var i høj Grad yndet af Almuen, som han i Modsætning til saa mange af sine Standsfæller behandlede med Læmpe og Venlighed. En saadan Mand maatte Vincents Lunge have skubbet til Side for selv at faa Plads, og det var ogsaa lykkedes ham. Det norske Rigsraad fratog ham 1524 alle hans Len og klagede til Kong Frederik over ham, beskyldte ham for Uredelighed og Uretfærdighed og erklærede, at det ikke vilde tillade ham at forblive i Norges Rigsraad, ja end ikke at blive boende i Landet. Paa Ribe Slot kom det til et hæftigt Oprin mellem Eskes Svigerfader og Vincents Lunge, der var Overbringeren af det norske Rigsraads Brev og vel den egentlige Ophavsmand dertil. Den gamle Krigsmand erklærede de norske Rigsraader for Forrædere og lovede Hr. Vincents, at han ikke uplukket skulde komme over Hallands Aas. Han sendte Vincents Lunge Fejdebrev og rensede sig med 24 Adelsmænds Ed for de af Nordmændene mod ham rejste Klager. Men sine norske Len fik han ikke tilbage, saa længe Hr. Vincents sad paa Bergenhus. Kong Frederik greb ikke kraftig ind til Fordel for ham, ligesom han i det hele lod Tingene i Norge gaa sin Gang, indtil Forholdene i Danmark gav ham friere Hænder til at øve et kraftigt Tryk paa de norske Forhold. Begyndelsen hertil skete allerede i 1527, da den norske

¹⁾ Allen IV. 2. S. 448.

Ridder Hr. Olaf Galle blev afsat fra sin Post som Lensmand paa Aggershus og erstattet af Eske Billes Fætter, Mogens Gyldenstjerne. Kort før var en anden af Eske Billes Fætre, Klavs Bille, blevet Lensmand paa Bahun Slot, og da nu endelig Eske selv blev udset til Befalingsmand i Bergenhus, vare Norges tre Hovedfæstninger i de tre danske Fætters Haand. Vincents Lunges stolte Planer vare kuldkastede, den gamle Henrik Krummedige havde faaet Oprensning for den Forsmædelse, han havde lidt. Samme Dag, Hr. Vincents maatte love at opgive Slotsloven paa Bergenhus, fik Hr. Henrik flere af sine norske Len tilbage.

At Valget til Hovedsmand paa Bergenshus faldt paa Eske Bille, synes at have vakt almindelig Overraskelse, og ikke mindst kom det uventet paa ham selv og hans Svigerfader. Den almindelige Mening var den, at Mogens Gyldenstjerne, der paa Aggershus havde vist sig som en særdeles tro og paalidelig Mand, skulde have haft Bergenhus. Biskop Anders Mus i Oslo, en god Ven af Henrik Krummedige og Eske, mente, at i saa Tilfælde kunde der blive Plads for Eske paa Aggershus og anbefalede ham ivrig hos Kongen til denne Post. Det samme formaaede han Mogens Gyldenstjerne til at gjøre, uden at nogen af Parterne havde Anelse om, at Kongen allerede havde kastet sine Øjne paa Eske til den Post, Hr. Mogens selv attraaede. Baade Bispen og Mogens Gyldenstjerne begave sig ned til Danmark i Januar Maaned 1529, men kom for sent til at indvirke paa Sagens Gang.¹⁾ Man spørger uvilkaarligt, hvem der har ledet Kongens Tanke hen paa Eske. Muligvis er det Anders Bille, der havde en saa vigtig Stemme i Raadet i Kong Frederiks Tid. I de samme Dage, da Hr. Vincents opgav Slottet, befandt han sig i Flensborg hos Kongen, tilligemed Tyge Krabbe og Ove Vincentsen Lunge, der begge vare Vincents nærmeste Slægtninge og ivrige Forsvarere, samt Mogens

¹⁾ Anders Mus t. E. B., Oslo ¹⁷/₁₂ 1528. Rigsark. Chr. II. 54 a 2.

Gøye, der synes at have staaet udenfor hele Sagen, og Hr. Hans Krafse.¹⁾ Det ligger ogsaa nær at gjætte paa den indflydelsesrige tyske Kansler, Wulfgang v. Utenhof, der var og til det sidste vedblev at være Eskes gode Ven. Vi skulle endelig som den sidste og maaske væsentligste Støtte for Eske Bille nævne hans Hustrus nære Slægtning paa mødrene Side, den ansete Oluf Holgersen Rosenkrands paa Vallø, der i alle Tilfælde overværede de foreløbige Aftaler mellem Kongen og Eske i December Maaned 1528 og senere gjorde sit bedste for at stemme Righovmesteren Mogens Gøye gunstig for Valget af Eske. Hvorom alting er, bliver Valget i alt Fald et Vidnesbyrd om den Tillid, man nærrede til Eske Bille ved at anse ham for skikket til at overtage en saa vigtig og ledende Post som Styrelsen af det nordenfjeldske Norge.

Efter sin Hjemkomst fra Holsten til Hagenskov meldte Eske Bille strax sin Svigerfader, hvad der havde været paa Tale mellem ham og Kongen, og udbad sig hans Raad i denne vigtige Sag. Kongen havde ønsket hurtigt og endeligt Svar og tillige befalet ham at holde Sagen hemmelig; Svigerfaderen maa derfor svare ham strax, thi han vil rette sig fuldstændig efter hvad denne tilraader ham. Svaret kom da ogsaa øjeblikkeligt. Hr. Henrik var begejstret ved Tanken om at se sin Svigersøn afløse den forhadte Vincents Lunge. I sit Svar beskriver han Kongsgaarden i Bergen med de mest tillokkende Udtryk. «Der er meget ferskt Vand inde, og salt Vand kan ham ikke formenes (tilføjer han humoristisk); Slottet er vel bygget af Mur, det staaer vel at holde og er meget fast. Jeg veed intet Sted, hvor man lettere kan komme til Spising til en lang Belejring end dér; thi der er Malt og Mel nok paa Bryggen, Aar og Dag kommer der Skibe, og Smør faar man dér nok af, og alle Haande Spæk og Fisk

¹⁾ Brev fra Jørgen Kok til Henrik Krummedige, Flensborg, ²⁴/₁₀ 1528. Sejdelin, Diplomatar. Flensborg. II. 951.

er der altid nok til Fangs; og alt det bedste baade Spising og Klenodier og andet, hvad paa Bryggen og i Bergen er, det kommer alt ind paa Gaarden, om noget paakommer.» Men Eske maa skynde sig med at faa Sagen afgjort, thi Mogens Gyldenstjerne og Mikkel Blik ere paa Vejen til Kongen, og Rygtet gaar, at Mogens vil bytte Aggershus for Bergen og give Mikkel Blik Aggershus. Samtidig skrev den livlige gamle Mand et Brev til Datteren i samme Anledning. Hun skal tilraade sin Mand paa det kraftigste at modtage Bergenshus «mest for Haanheds Skyld, efter det er ham til-sagt». Men forøvrigt kjender han ikke noget Sted i Norge eller Danmark, hvor han hellere vilde være, end i Bergen. Stod det ham til Buds, da tog han det strax, «dér er man altid fri for de Svenske, og hele Bergen skal blive fordærvet, før Slottet skader». Han slutter med at sige: «Raad Eske, at han tager ingen Snak eller sød Tale for det Bud om Bergens Slot og gjør en fuld Ende paa det strax, før Hr. Mogens kommer til vor naadige Herre.» To Dage efter sendte han paa ny nogle opmuntrende Ord til Svigersønnen for at bortvejre selv den mindste Vaklen fra dennes Side. «I skal snart fornemme, naar I komme dér, hvad norske Len ere bedre til Fordel end danske,» skriver den i norske Forhold saa vel bevandrede Herre.¹⁾

Samtidig underrettede Eske Bille Mogens Gøye om Kongens Tilbud og sendte ham tillige et Anbefalingsbrev for sig fra Oluf Rosenkrands. Mogens Gøye svarede, at han kunde være sikker paa, at Kongen vilde holde sit Løfte; selv kunde han ikke strax begive sig til Kongen og virke for Sagen, men naar han i Begyndelsen af Februar kom ned til Kongen, skulde han gjøre alt, hvad der kunde tjene Eske til «Bedste og Bestand».

Midt i den almindelige Glæde over Eskes Forfremmelse

¹⁾ Diplomatar. Norveg. XI. 562—70.

²⁾ Mog. Gøye til E. B., Dragsholm ^{30/12} 1528. Or. i D. Ad. Br. 7. 52.

lød der dog én advarende og mismodig Stemme. Det var Eskes Svigermoder, Anna Rud. Skjønt ogsaa hun maatte tilraade ham at modtage det ærefulde Tilbud, da hun — som hun skriver — hørte hver Mand sige, at det var et fast Slot og godt Len, kunde hun dog ikke tilbageholde sine Bekymringer. «*Mig gruer saare,*» skriver hun til Datteren, «*at Du skal saa langt op i Landet; Gud give, Din Fader og jeg kunde faa noget der i Landet, vi kunde sidde livsfrit paa, da vilde vi gjerne være der hos Dig.*» Jo nærmere Adskillelsens Stund kom, desto mere opfyldtes hun af bange Anelser, og da hun endelig maatte give Afkald paa sine kjære Børn, var hendes Tanke udelukkende henvendt paa atter at formaa dem til at vende tilbage til Danmark.

Eske Bille fik nu en travl Tid med at bringe Forhandlingerne med Kongen til Ende og en endnu travlere med at ordne sine private Forhold, inden han forlod Landet. I Slutningen af Januar 1529 drog han over til Gottorp, uden Vanskelighed fra nogen Side blev Sagen ført til Ende, Kongen holdt, som Mogens Gøye havde sagt, sit Ord og udstedte den 6te Februar og følgende Dag en Del aabne Breve til Almuen og Fogderne i de til Bergenus liggende Len, hvori han befalede dem at adlyde den nye Lensherre, ligesom Besætningen paa det kongelige Krigsskib Hamborgerbarken fik Ordre til at adlyde Eske Bille og være rede til at stikke i Søen, naar han befalede det.¹⁾ Ved Paasketid forlod han Hagenskov Slot med sin Hustru, der drog over til Sjælland, hvor hun mødtes med Moderen i Roskilde, og derfra til Ellinge. Hun var højt frugtsommelig og skulde her afvente sin Nedkomst. Eske Bille selv skulde sørge for Udrustning til sit forestaaende Togt; Johan Urne, Lensmanden paa Kjøbenhavn Slot, skulde forsyne ham med Levnedsmidler og Krudt. Men Johan Urne var ikke meget villig dertil, da han havde fuldt op om Ørene med at udruste den Flaade,

¹⁾ Langebeks Diplomat.

som ved Sommertid skulde føre Kong Frederik op til Norge, hvor efter Bestemmelsen Kroningen skulde finde Sted. Spydig bemærkede han, at Kjøbenhavn havde lige saa stor Betydning for Kongen som Bergenhus; «før skulde Bergen altid bespise Kjøbenhavn, og Kjøbenhavn ikke Bergen, men jeg kan tro, at det skal være nu, som kongelig Majestæt vil have». ¹⁾ Der maatte gjentagne Kongebreve til, for at faa ham til at fremskynde Udrustningen, og dog fik Eske Bille ikke alt, hvad der var ham tilsagt. Det kneb med rede Penge for Eske, og, som sædvanligt, var det ikke muligt at faa Kongen i Tale paa dette Punkt. Eske ønskede 2 à 300 Gylden til Laans og tillige Erstatning for den Bygning, han havde opført paa Hagenskov. Men Kongen vægrede sig ved at betale ham strax, ja end ikke 300 Mark, som Eske havde forstrakt ham med under Belejringen 1523, kunde han faa. ²⁾ Dog det var Bagateller, som Eske med sine rige Svigerforældre i Ryggen vel kom ud over. De hjalp ham med at bygge et nyt Skib, som skulde følge med ham til Bergen, de paa-tog sig som sædvanlig Omsorgen for hans Børn, der efter Tidens Skik opdroges hos Bedsteforældrene, og de skaffede ham ogsaa de fornødne Pengemidler. Til Gjengæld benyttede han sin Indflydelse hos Kongen til deres Fordel. Henrik Krummedige fik Løfte om at tilbagefaa alle sine norske Len ³⁾, og Kongen tilskjødede ham Pederstrup i Sønderhal-land, som havde tilhørt den henrettede Niels Brahe.

Der var dog én Sag, der fremfor alle laa Eske Bille paa Hjertet. Det var, at faa Skiftet efter Forældrene og særlig Overdragelsen til sig af Svanholm bragt til en endelig Afgjørelse inden sin Afrejse. Efter Moderens Død 1521 skulde der have været afholdt Skifte, men det blev udsat, og da Ove Bille i September 1523 paa ny indvarslede alle

¹⁾ Johan Urue til Eske Bille, Haffnie $\frac{2}{3}$ 1529. Or. i D. Ad. Br. 59. 35.

²⁾ Dipl. Norveg. VIII. 599, X. 596—97.

³⁾ Den danske Kansler fik 20 Gylden for at virke hen dertil.

Søskende til et Møde hos sig i Aarhus, kom der Forhindringer for Knud Bille.¹⁾ Endelig samledes dog alle Arvingerne paa Kroningsrigsdagen i Kjøbenhavn i Juli Maaned 1524, men Resultaterne af Forhandlingerne blev kun et foreløbigt, ikke noget endeligt Skifte. Det herom udstedte Dokument lød saaledes:

«Vi Ove Bille, Bisp i Aarhus, Henrik Aagesen til Hagestad (o: Hageløs) paa min Datters og Erik Billes Børns Vegne, Joakim Lykke til Østrup, Laurids Skinkel til Egeskov, Knud Bille til Gladsaxe, Eske Bille til Hagenskov, Mogens Bille til Svanholm og Mogens Lavridsen, Brødre, Søskende, Samfrænder og rette Arvinger efter hæderlige og velbyrdige Mand Peder Bille og hans Husfru, Fru Anne, hvis Sjæle Gud naade, nu forsamlede her i Kjøbenhavn, gjøre alle vitterligt, at vi nu have siddet over et venligt Søskendeskitte i saa Maade, at vi have gjort mellem os et Tokkeskitte, udsat og parteret fornævnte Peder Billes og Fru Annes Gods i Sjælland, Fyn og Jylland liggende imellem os paa Register og Skrifter, og hver haver annammet til sig en besynderlig Skrift paa den Del og Part, som ham er tilskiftet og tokket, og skal hver beholde, nyde og bruge eftersom saadanne Skrifter, der hver af os haver annammet, udvise, saa længe at Lejligheden begiver sig saa, at vi kunne forsamles igjen og gjøre en endelig Ende derpaa. Og hvilke Skove, store og smaa, som findes til samme Gods, skulle her forinden stande og blive os alle til Gode. Derpaa forpligte vi

1) Ove Bille skriver ^{26/9} 1523 til Eske Bille: «Som Du skriver om det Møde, som skulde nu været mellem vore Medarvinger om det Skifte og Arv, som os imellem er, da formodede vi visselig, at vore Brødre skulde været herover siden; men vi formærke, at Knud Bille kan ikke hertil komme hid over for den Lejlighed, som sig begiver i Skaane mellem Malmø By og Landsens Indbyggere.» Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e Fol.

os med dette samme vort Brev at komme tilsammen og ville besøge et venligt Møde her i Kjøbenhavn eller andensteds inden S. Mikkels Dag et Aar næstkommende, hvor som min Herre Bispen af Aarhus vorder os tilskrivendes, og da gjøre en endelig Ende paa samme Skifte; og skal dette samme Tokkeskifte, som nu er gjort, ikke komme da eller nu nogen af os til Skade eller Brøst i nogen Maade. Til Vidnesbyrd etc. Kjøbenhavn, Onsdagen næst efter S. Ketilli confessoris Dag (13de Juli) 1524.»¹⁾

Det i Brevet omtalte «endelige» Skiftemøde, der skulde afholdes i Aarhus, blev først udsat til Mortensdag 1525 og senere, paa Grund af Forhindringer fra Biskop Ove Billes Side, til Midfaste Tid 1526²⁾. Om det da blev afholdt, vides ikke; i alle Tilfælde blev intet afgjort, thi i Maj Maaned 1528 var et nyt Skiftemøde indvarslet i Kjøbenhavn, til hvilket Joachim Lykke gav Eske Bille og Lavrids Skinkel Fuldmagt til at handle paa hans og hans Børns Vegne.³⁾ Ogsaa dette Møde forløb uden noget endeligt Resultat. Eske Bille mødte en haardnakket Modstand fra sine Brødre, Knuds og Mogens' Side, der begge ligesom han synes at have ønsket sig Svanholm udlagt. Nu, da Afrejsen til Norge stundede til, vilde Eske have Sagen afgjort. Han forhandlede særskilt med sine Brødre og Svogre, og efter hans eget Sigende fik han ogsaa deres Indvilligelse. Der blev aftalt et Møde hos Biskop Ove i Aarhus i Begyndelsen af Marts 1529. At Udsigterne dog ikke vare gunstige, fremlyser af et Brev fra Fætren Torben Bille, Ærkedegn i Lund, til Eske Bille, hvori han ytrer: «Jeg forfarer af Eders Skrivelse, at I

¹⁾ Or. i Danske Selskabs Papirer. Opt. o. Parterne i D. Ad. Br. 6.

²⁾ Ove Bille t. Eske Bille, Egisgaard ⁸/₁₀ 1525. Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e Fol.

³⁾ Fuldmagtsbrev, dat. Østrup, ⁸/₅ 1528. D. Ad. Br. 45. 32.

skulle være til Møde med Eders Medarvinger; da hører jeg gjerne, at samme Møde skal være i min Herre Bispens Overværelse udi Aars; thi jeg veed, at I af hans Naade gode Raad og ingen onde fangendes vorde, saa mig haabes I blive siddende udi Vilje, Venskab og Kjærlighed, som Søskende bør at gjøre.»¹⁾ Men det var, som om alle onde Magter skulde sammensværges sig for at hindre Gjennemførelsen af Eskes Yndlingsplan. Biskop Ove, som opholdt sig paa Aakjær Slot, blev syg og kunde ikke begive sig til Aarhus, men ønskede Mødet udsat til 8 Dage efter Paaske, i Begyndelsen af April.²⁾ Eske ses at have besøgt Ove Bille paa Aakjær Slot de første Dage af Marts³⁾, og det var ogsaa hans Mening under alle Omstændigheder at give Møde hos Biskop Ove i Begyndelsen af April. Men nu kunde Knud Bille ikke møde, og Sagens Afgjørelse blev da henskudt til Herredagen i Kjøbenhavn i Maj Maaned 1529.⁴⁾ Men saa længe kunde Eske Bille ikke vente; Kongen opfordrede ham indtrængende til hurtigst mulig at rejse op til Norge; han maatte derfor lade sig nøje med at samles med nogle af sine Søskende paa Hagenskov og i Odense, hvilke ogsaa lovede at udlægge ham deres Parter i Svanholm. Han overgav derpaa sin Svigerfader Henrik Krummedige paa hans Vegne at forhandle med Brødrene. Men, som det var at vente, gik Herredagen over, uden at der blev rørt ved Sagen, og i bitre Ord beklagede Eske sig senere for Biskop Ove over, at Brødrene saaledes havde svigtet ham. Hovedskylden lægger han paa Mogens Bille, der vel ogsaa har været den vanskeligste at komme til Rette med. Det

1) Torben Bille t. Eske Bille, Lund ¹⁰/₂ 1529. Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e Fol.

2) Ove Bille t. Eske Bille. Aakjær, ²/₃ 1529. Smstds.

3) Eske Bille t. sin Hustru. Aakjær, ⁸/₃ 1529. Or. i D. Ad. Br. 7. 88.

4) Johanne Henriksdatter Sparre t. Eske Bille. Søborg, ¹⁷/₃ 1529. Or. i D. Ad. Br. 7. 251.

var i alle Tilfælde først efter hans Død, at Eske fik sin Vilje med Hensyn til Svanholm.¹⁾

Da det rygtedes, at Eske Bille skulde forflyttes til Bergen, Nordens største og rigeste Handelsstad, blev han overlæsset med Anmodninger af forskjellig Art. Hanseatiske Kjøbmænd bad ham om at skaffe deres Sønner Ansættelse hos dygtige og ansete Kjøbmænd i Bergen, «ikke ved Hoffet eller i Sadlen»; Jørgen Kock i Malmø foreslog ham Opretelsen af et Slags Handelskompagniskab, saaledes at Jørgen skulde hvert Foraar sende ham Mel, Malt og Flæsk imod at faa Fisk i Bytte. Den snilde Kjøbmand vilde give det Udseende af, at han kun handlede af Patriotisme. «I skulle

¹⁾ Eske Bille skriver fra Bergen, den 31. August 1529 til Ove Bille: «Haver jeg og forfaret, siden jeg hid kom, at den Handel og Tale, som var imellem E. N. og flere af vore Søkende og Medarvinger om vort Fædrene Gods Svanholm og Arv, at nogen af vore Slægt og Venner skulde møde paa Svanholm og gjøre det dér til en endelig Ende om Gaard og Gods, hvilket jeg og haver forfaret udi Sandhed, at efter alles vor Vedtægt og Samtykke, som da tilstede var baade i Odense og paa Hagenskov, er nederlagt og aldeles forladt; hvilket mig storlig forundrer, at vi saa skulle sidde i slig en Fællig og Flød med hverandre, som vi her til Dags gjort haver, os og vore Børn til Skade og Fordærv. Kjære Broder, thi beder jeg E. N. ydmygelig, at E. N. vil værdes til for alles vort Bedste og Bestands Skyld at hjælpe og raade derudi, at vi dermed maatte komme til en endelig Ende, og hver maatte vide sit. Kjære Broder, skete det saa, det Gud forbyde, at nogen af vores Brødre eller Søstre afginge, da havde min Broder Mogens at handle og tale med fremmede Folk, som han nu haver sine Brødre og Søstre (at handle med). Hvad Bestand dér vil følge med, det forstaar E. N. vel bedre end jeg kan skrive. Kjære Broder, uden al Tvivl har E. N. vel tidt hørt, at Regnskab er ingen Betaling. Thi beder jeg E. N. ydmygelig gjerne, at for al den gode Tro og Love, jeg har til E. N., at E. N. vil værdes til og være mig behjælpelig med mine Brødre og Medarvinger, at jeg dér maatte komme til en endelig Ende med og besynderlig om Svanholm, og E. N. vil værdes at ramme og vide mit Bedste derudi. Og er der nogen af dem, naar de ville sige Sandhed, at hver af dem haver lovet mig sin Part.» Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e Fol.

vide,» skriver han, «i Sandhed, at jeg dette ikke agter for den store Fordel, jeg venter mig deraf, men, Gud veed det, mere for Landets Forbedring og Bestand, fordi her er dyrt Kjøb paa tør Fisk.» Kongens tyske Kansler ønskede, at han skulde sende ham Losseskind, og Anmodninger af lignende Art strømmede ind fra alle Kanter.¹⁾ Ogsaa alvorlige og i høj Grad udviklede Sager fik han allerede nu kongelig Befaling til at afgive sit Skjøn om. Imellem Vincents Lunge paa Fru Ingers Vegne og Otte Holgersen Rosenkrans's Børn verserede en meget udviklet og bitter Arvestrid, som han strax efter sin Ankomst til Bergen skulde undersøge. En gammel og meget alvorlig Trætte mellem de hanseatiske Kjøbmænd paa Bryggen og de skotske Kjøbmænd i Bergen angaaende et Overfald paa disse sidste i Aaret 1523 ventede ogsaa paa hans Mellekomst, ligesom en Klage fra Kjøbmænd i Amsterdam over Vincents Lunge, der havde frataget dem Skibe og Skyts. Alt tydede paa, at hans Embedsgjerning skulde blive en tornefuld Vej og lægge Beslag paa al hans Energi og Retsfølelse. Hans i norske Forhold saa bevandrede Svigerfader gav ham et godt Raad med paa Vejen, som ikke syntes ilde anbragt netop paa Eske. «Beder jeg Dig, kjære Datter,» skriver han, «at Du raader altid Eske til det bedste, og at han holder Venskab med alle og særdeles med de Bisper, uden at han nødes til med Urette, og at han haver Naade over fattig Almue, om de komme for Brøde, da tør Eder intet tvivle, at det gaar Eder og Eders Børn vel baade til Liv og Sjæl»²⁾. I Begyndelsen af Maj lettede Hamborgerbarken Ankret og styrede ad Bergen til. Fra «Barken» har Eske Bille den 9de Maj sendt sin Hustru en Afskedshilsen³⁾.

Den 17de Maj 1529 ankom Eske Bille til Bergen. Han

1) Jvfr. som Exempler Dipl. Norveg. X. passim.

2) Norsk hist. Tidsskr. III. 288.

3) Dipl. Norveg. XI. 582 f.

var ikke uforberedt paa, at der mulig ventede ham Vanskeligheder ved Ordningen af Mellemværendet med Vincents Lunge. Hans Svoger Joakim Lykke, hvis Søn Niels kort før var bleven gift med Vincents's Svigerinde Elline, skrev ham til, at Hr. Vincents havde «siddet paa Nyborg i Niels Lykkes Bryllup» og dér sagt, at han ikke vilde overlade Eske Bergen.¹⁾ Et sligt Praleri var ikke noget usædvanligt i Vincents Lunges Mund, og Eske har formodentlig ikke agtet synderligt derpaa. Hans Anelser gik i en anden og, som det viste sig, rigtig Retning. Dagen før sin Afrejse skrev han til Kongen og beklagede, at han kun havde faaet ringe Levnetsmidler og Krigsfornødenheder udleveret af Johan Urne.²⁾ Han frygtede for, at han paa Kongens Vegne skulde komme i stor Gjæld, thi han ventede kun et daarligt Inventarium, og «Gud forbyde, at han skulde komme til at købe Varer hos Kjøbmændene paa Bryggen».³⁾ Hans Frygt viste sig begrundet. Vincents Lunge gjorde vel ingen Vanskeligheder ved at overlevere Slottet til ham den 20de Maj, men Inventariet paa Bergenhus var i den sletteste Tilstand.⁴⁾ Forgjæves gjorde han Indvendinger og forestillede Vincents Lunge, at det Inventarium, han overdrog ham, ikke paa langt nær kunde sammenlignes med det, han havde modtaget ved sin Tiltrædelse af Slottet. Hr. Vincents svarede kun, at han i Forvejen havde tilskrevet Kongen, hvor meget han vilde efterlade paa Slottet. Lige saa uvillig viste han sig til at efterkomme Kongens Befaling om at udlevere det Skyts og Krudt, han havde taget fra Hollænderne; han havde

¹⁾ Dipl. Norveg. IX. 621.

²⁾ Han fik 1 Halvkartove, 1 Halvslange, 2 Falkonetter, 50 Jernkloder, 2 Sk. Bly, $\frac{1}{2}$ Læst, 1 Fjerding Kørnekrudt, 200 Sider Flæsk og 2 Td. Ærter.

³⁾ Udat. Brev i Eske Billes Kopibog for Aaret 1529. Rigsark. Norske Samlinger.

⁴⁾ Fort. over Inventariet i Dipl. Norveg. VI. 741—43.

gjort det paa egen Risiko og intet af, hvad han havde taget, fandtes paa Slottet.¹⁾ Selv flyttede han ned til Nonneseter Kloster i Bergen, som Kongen havde skjænket ham, og som efter ham blev kaldet Lungergaarden. Eske Bille havde saaledes faaet denne urolige og ærgjerrige Mand i sin umiddelbare Nærhed.

En anden og endnu større Vanskelighed beredte denne snilde og tvetydige Mand Eske Bille. Han vilde ikke udlevere Jordbogen til Bergenhus, uden hvilken Eske ikke vilde have Midler til at indkræve Kronens visse Rente af Lenet. I Overværelse af Lagmanden i Bergen erklærede han, at han aldrig havde haft nogen Jordebog, som han kunde vejlede sig efter, og havde derfor maattet benytte de Registre og Regnskaber, som Fogderne havde indleveret.²⁾

Følgerne af disse Trakasserier fra Vincents Luges Side viste sig snart. Beholdningerne paa Slottet vare hurtig opbrugte, en Del af Maltet var endog saa fordærvet, at det frembragte dødelige Sygdomme blandt Besætningen. Eske Bille maatte forlange Undsætning fra Danmark, men fik, som sædvanligt, hverken hurtigt Svar eller Hjælp fra Regeringen i Kjøbenhavn, der fulgte det Princip at lade Lensmændene i Norge sørge for sig selv. Da han tillige intet fik fra Lenene, af hvilke nogle af de vigtigste (deriblandt Sogn) vare tagne fra Slottet og givne til Vincents Lunge og andre, maatte han ty til Kjøbmændene paa Bryggen. I Avgust Maaned 1529 havde han allerede gjort for 3000 Mark Gjæld hos disse. Ingen Under derfor, at han blev utaalmodig. Den 19de Avgust skrev han paa ny til Kongen, at Tilstanden var aldeles utaalelig, og forlangte, at de fra Slottet tagne Len, særlig Sogn, maatte igjen lægges til Bergenhus, indtil Hr. Vincents havde fyldestgjort Inventariet, endvidere indbe-

¹⁾ Eske Bille til Fr. I. ^{31/5} 1529. Or. i Indk. Breve til D. Kancelli.

²⁾ Et af flere Borgere i Bergen udstedt Vidnesbyrd herom af ^{15/8} 1529. Langebeks Diplomatar.

talt alle Oppebørsler fra det løbende Aar og tillige de 3000 Marks Gjæld, som Eske havde gjort. Med de smaa Len var han ude af Stand til at holde Slottet længere.¹⁾

Eskes Beklagelser synes endelig at have gjort Indtryk i Kjøbenhavn. Mogens Gøye forsikrede ham, at han havde forebragt hans Klager for Kongen, og at denne var villig til at hjælpe ham. Men det Brev, som Kongen samtidig afsendte til ham, var just ikke videre imødekommende. Han kunde hverken faa Krudt eller Levnedsmidler, «I maa selv finde Raad dertil og bekoste det for vore Penge og skrive det i vort Regnskab». Med Sogn maa han ikke befatte sig, før han faar Skrivelse fra Vincents. Derimod lovede Kongen, at han vilde skrive til denne om Inventariet og Jordebogen.²⁾ Eske Bille havde saaledes faaet carte blanche til at gjøre Gjæld paa Kongens Vegne, og han benyttede sig ogsaa deraf. Da han 1531 aflagde Kongen Regnskab, var Gjælden naaet op til henved 7600 Mark.³⁾ At dette hverken var til Fordel for ham eller Kongen, siger sig selv.

Efter Tidens Skik kunde man have ventet, at Eskes og Vincents' Strid vilde have givet Anledning til voldsomme Optrin. At dette ikke skete hverken nu eller senere, da Forholdet imellem dem blev endnu mere tilspidset, skyldtes dels Eskes Besindighed, dels den Omstændighed, at Vincents Lunge og hans Svigermoder Fru Inger paa den Tid vare blevne indviklede i en alvorlig Fejde med Ærkebiskop Olaf i Trondhjem.⁴⁾ Denne Prælat, Norges sidste katolske Ærkebiskop, havde hidtil virket i god Forening med Vincents Lunge i dennes Bestræbelser for at gjenoprejse Norges Selv-

¹⁾ Breve af 6/6, 19/6, 23/6 og 19/8 1529, i Eske Billes Kopibog.

²⁾ Mogens Gøye t. E. B. Kbhvn, 4/8 1529. D. Ad. Br. 23. 61. Dipl. Norveg. IX. 648—50.

³⁾ Norske Rigsregistranter I. 27.

⁴⁾ Om Vincents Lunge og Fru Inger henvises engang for alle til Daaes bekendte Afhandling, *Eru Inger Ottesdatter og hendes Døtre*, i Norsk hist. Tidsskrifts 3dje Bind.

stændighed. Men da Hr. Vincents begyndte at slutte sig til den lutherske Lære, ophidsedes den katolske Prælat imod ham; os ubekjendte Personer pustede til Ilden, og just paa den Tid, Eske kom til Bergen, var Fejden brudt ud. Ærkebispens havde bemægtiget sig Hr. Vincents' tidligere Len Finmarken, og Fru Inger kom som en Flygtning til Bergen efter at have mistet alle sine Ejendomme i Trondhjems Stift. Ærkebispens Krigsskibe vare samtidig i Søen og opsnappe et af Vincents Lunges Skibe, der var paa Tilbagerejsen fra Holland til Norge. Den tagne Prise blev ført ind til Bergen, og saaledes kunde Eske ikke undgaa at blive draget med ind i Striden, saa meget mere som det tagne Skib mentes at tilhøre Kongen, skjønt Vincents selv erklærede det modsatte.

Eske Bille var dog altfor forsigtig til at blande sig for dybt ind i denne Privatfejde mellem norske Stormænd. Hans Hverv bestod væsentligst i at tale beroligende Ord og især at formaa Ærkebispens til at lade Kongen og det norske Rigsraad afgive deres Kjendelse i Sagen mellem ham og Hr. Vincents. Denne ønskede det samme og afgav det Løfte til Eske Bille og den danske Adelsmand Niels Jepsen Bryske, der havde fulgt Eske til Bergen, at han vilde udsætte Fejden, indtil Striden havde været forelagt Kongen og Raadet. Han begav sig derpaa i Begyndelsen af Juni med sin Hustru til Oslo, hvorhen Kongen ventedes i Juli; men Ærkebispens vilde ikke vide af noget Forlig, han vilde — som han skrev til Eske — «være paa Hr. Vincents, og Fru Ingers Argeste og Værste, saa meget han kunde». Derimod lovede han, at Kongen ikke skulde lide nogen Skade derved; han vilde sørge for, at Afgifterne af de af ham besatte Len bleve rigtig indbetalte.

Imidlertid stundede det kongelige Besøg i Norge til; men i sidste Øjeblik fik Kongen Forhindringer og sendte i Stedet for, sin Søn, Hertug Christian, med en Flaade paa 14 Skibe til Oslo, for at — som det siges — pleje Lov og

Ret og tillige for at faa ham hyldet som Tronfølger. I Begyndelsen af Juli ankom han til Norge, ledsaget af mange danske Adelsmænd, fremfor alle af Henrik Krummedige, der nu havde faaet kongelige Breve paa alle sine norske Forleninger, og hvis Indflydelse nu atter var paa sit Højdepunkt.

I Oslo skulde nu alle de indviklede norske Sager afgjøres, Retsstridigheder og Fejder bilægges, og Landets Fremtid bestemmes ved Tronfølgervalget. Men til Afgjørelsen af disse Anliggender var Ærkebispens Nærværelse nødvendig, og han havde endnu ikke vist noget Tegn til at ville komme. I Midten af Juni havde Eske Bille kunnet meddele, at hverken Ærkebispens eller de andre Bisper vilde besøge Herredagen i Oslo, og han havde derfor fraraadet Kongen at ofre «Kost, Tæring eller Pengespild derpaa.»¹⁾ Men Underretningen herom kom for sent til Danmark, og Hertug Christian skrev derfor, kort efter sin Ankomst til Oslo, til Eske Bille, at hvis han mærkede, at Ærkebispens vilde undslaa sig for at møde, skulde han skaffe ham nøjagtigt at vide, hvad hemmelig Grund han havde dertil.²⁾ Kort efter kom Ærkebispens selv rejsende ned til Bergen, hvor samtidig Bispens af Stavanger indtraf, og Eske undlod da ikke at tilskynde de gejstlige Herrer til at besøge Herredagen. Begge svarede ham yderst imødekommende,³⁾ men da det kom til Stykket, droge de hver hjem til sit, og Herredagen i Oslo forløb altsaa uden noget Resultat af Betydning. Det var et Øjeblik paa Tale, at Hertug Christian skulde begive sig til Bergen, hvad der for Eske Bille vilde have været et højst ubehageligt Besøg paa Grund af de dermed forbundne, store Udgifter. Vincents Lunge arbejdede ivrig derpaa, men Henrik Krummedige forpurrede sandsyn-

1) Eske Bille til Fr. I. ¹⁵/₆ 1529. Eske Billes Kopibog 1529.

2) Hert. Chr. t. E. B. Aggershus, 14 v. ²¹/₇. Langebeks Diplomatar.

3) Eske Bille t. Ove Bille ³¹/₈ 1529. Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol.

ligvis hele denne Plan. Striden mellem Ærkebispem og Hr. Vincents blev altsaa ikke afgjort her, der blev afsendt nogle fornemme norske Herrer til Trondhjem for at bilægge den, men der kom intet Resultat ud deraf. Vincents Lunge drog tilbage til Bergen, hvor han opholdt sig en Del af Vinteren, og som det synes omgikkes ret venskabeligt med Eske, der i Slutningen af Aaret havde haft den Glæde at se sin Hustru lykkelig og vel ankomme til Bergen.

Den 9de Juli 1529 havde Fru Sofie paa Ellinge i Skaane født en Datter, «et skjønt Barn», skrev Mormoderen til Svigersønnen. Hun havde været meget syg, Døden nær, efter hendes Moders Sigende. Men næppe var hun kommet til Kræfter, før hun tænkte paa at drage op til Bergen. Hun medtog sin næstældste Søn Hartvig og den unge Jomfru Karine Lykke, en Søsterdatter af Eske og Søster til Vincents Lunges Svoger Niels Lykke, og i Midten af September gik Rejsen for sig. I Varberg traf hun sin Fader, som var paa Tilbagereisen fra Norge og skulde følge Kongesønnen tilbage til Gottorp. Paa Vejen besøgte hun sin Mands Fætter, Hr. Klavs Bille paa Bahun, men blev der kun een Nat, hvad der forundrede hendes Moder i høj Grad, «at Hr. Klavs vilde lade Dig saa snart fra sig». Over Marstrand gik Rejsen til Oslo, hvor Eske Billes Skib med 36 «Hofmænd» ventede paa hende, og herfra sønden om Norge forbi Kap Lindesnæs. I Slutningen af Oktober naede hun Bergen, og Kongsgaarden her blev i den følgende Vinter det selskabelige Midtpunkt for en hel Kreds af fornemme Norske og Danske. Fru Inger og hendes Døtre opholdt sig her tilligemed Vincents Lunge og Hustru, samt Svogeren Niels Lykke og dennes Hustru samt en Søster Helvig. Imellem Niels Lykke og Fru Sofie havde der været nogen Spænding, som Faderen, den gamle Joakim Lykke, havde bedt Eske om at hæve. Forholdet imellem Damerne var særdeles venskabeligt; de kaldte hinanden Søstre, sendte hinanden Gaver, udvexlede Breve og mildnede og udglattede vel de Rivninger,

som selvfølgelig maatte komme frem mellem Eske og Hr. Vincents. I Januar Maaned 1530 drog imidlertid Niels Lykke med Hustru og Søster nord over til Trondhjem for at forsøge, hvad han kunde udrette hos Ærkebispem. Efter lange Forhandlinger lykkedes det ham at oprette et Forlig mellem ham og Hr. Vincents. Paa det Tidspunkt, da dette lykkedes, havde ogsaa Vincents Lunge forladt Bergen. I Februar havde han indskibet sig paa en lille Jagt og var sejlet ned til Danmark — med hvilke Planer og Forhaabninger skulle vi strax faa at se.¹⁾ Fru Inger og hendes Døtre rejste kort efter tilbage til Østraat, medens Niels Lykke bosatte sig paa Kongsgaarden Fosen.

I Marts Maaned 1530 døde Eskes Svigerfader, *Henrik Krummedige* paa Mogenstrup Gaard i Skaane. Det sidste Aar havde været et af de lykkeligste i hans bevægede Liv. Han havde set sin Fjende Vincents Lunge ydmyget, havde opnaaet at faa alle sine norske Len tilbage og været Hertug Christians højre Haand paa dennes Tog til Norge. Størst Glæde havde dog Svigersønnens nye Stilling i dette Land skaffet ham. Hans Breve strømme over af Lovtaler over hans Dygtighed og den Anseelse, han nyder baade hos Kongen, Prinsen og Inbyggerne i hans Len. Han havde været Eskes bedste Talsmand hos Kongen og med sin rige Erfaring kunnet give ham mange nyttige og kloge Raad. Under Besøgene i Oslo tilskyndede han Eske til at sende baade Kongen og Hertug Christian hyppige Underretninger om Forholdene. «Jeg veed,» skriver han, «at de vide, at I skriver dem Sandheden til, og det stole de paa og længes fast efter Eders Skrivelse og Tidende.» Alle de Breve, han sender Hertugen, sender denne strax til Faderen, og det

¹⁾ Jvfr. Dipl. Norveg. XI. 610—11. Fra Oslo skriver han ²⁹/₃ 1530 et Brev til Eske Bille, hvori han udtaler sin Glæde over, at det ikke hidtil er kommet til Forlig med Ærkebispem. Or. i D. Ad. Br. 7. 64.

samme gjør Faderen igjen. Han bør sende Hertugen saa meget Fisk, han kan undvære; senere kan han jo «ramme det igjen» i sit Regnskab. Med Ærkebispem bør han stille sig paa venskabelig Fod, thi «det findes ikke alt, som Doctoren (Vincent Lunge) skriver». ¹⁾ Eske fulgte hans Raad og vedligeholdte en levende skriftlig Forbindelse ikke alene med Kongen, hvem han opfordrede til ikke at stole paa Rygter fra Norge, før de vare blevne bekræftede af ham ²⁾, men ogsaa med de indflydelsesrigeste danske og holstenske Stormænd. Iblant dem, som hyppigst forekomme i hans Korrespondance, skulle her nævnes: Mogens Gøye, Tyge Krabbe, Johan Friis, Knud Gyldenstjerne, Kongens Kansler Klavs Grjodsen og Rentemesteren Anders Glob, endvidere den tyske Kansler v. Utenhof og Johan Rantzow. Han havde rig Lejlighed til at gjøre sig gode Venner med disse Stormænd ved at sende dem Gaver i Fisk, Hvalspæk, kostbare Skind og deslige norske Produkter, som vare velkomne i de rige danske og holstenske Stormænds Familier. Ogsaa med Ærkebiskop Olaf i Trondhjem stod han stedse paa en venskabelig Fod, og Fru Sofie fandt jævnlig Anledning til at glæde den gamle Herre ved at sende ham syltede Valnødder og Kirsebær og det paa hin Tid opfundne Lægemiddel «Aqua vitæ», som rostes for sin vidunderlige Virkning i alle mulige Sygdomstilfælde.

Henrik Krummediges pludselige Død (han var kun nogle og tredsindstyve Aar gammel) maatte selvfølgelig fremkalde alvorlige Bekymringer hos Eske og hans Hustru. Hvorledes skulde den gamle Fru Anna Rud, der var syg og skrøbelig, kunne klare alle de indviklede Formuesforhold efter Mandens Død, og hvorledes skulde det gaa med de store norske Len, som Hr. Henrik nys havde gjenerhvervet, og hvorom der naturligvis vilde blive en glubende Jagt? Det Spørgsmaal

¹⁾ Dipl. Norveg. IX. 634—36.

²⁾ Eske Billes Kopibog 1529.

maatte da trænge sig paa, om det ikke var klogest at opgive Bergenhus og atter søge tilbage til Danmark. Allerede før Hr. Henriks Død synes Eske at have haft slige Planer, men det Len, han eftertragede — uvist hvilket —, fik en anden¹⁾, og han maatte vente, at Kongen ikke gjerne vilde give ham Afsked fra hans betroede Post. Just paa samme Tid havde Kong Frederik givet ham et særligt Bevis paa sin Tillid ved at paalægge ham og Ærkebiskop Olaf at være Kongens Repræsentanter i Norge; de skulde hjælpe enhver til Lov og Ret, og i Tilfælde af fjendtligt Angreb paa Riget skulde alle Indbyggerne rette sig efter deres Befalinger.²⁾ Store Foretagender vare allerede paatænkte, saaledes fremfor alt Nedrivningen af den gamle Apostelkirke og af Bispegaarden i Bergen, i den Hensigt at sikre Kongsgaarden, som let kunde angribes fra disse Bygninger. Man kunde vente megen Modstand og ilde Omtale ved dette Foretagende, som derfor maatte udføres paa en paa engang bestemt og dog hensynsfuld Maade. Eske Bille havde allerede i Striden mellem Ærkebispen og Hr. Vincents vist, at han besad disse Egenskaber, og kun nødvendig vilde derfor Kongen skilles ved ham paa denne ansvarsfulde Post.

Hertil kom, at de ydre politiske Forhold vare alt andet end sikre. Kong Christierns Rustninger i Holland vakte en stedse større Opmærksomhed i Norden; man vidste ikke, hvor Slaget skulde ramme; men man frygtede, at Norge skulde blive det nærmeste Angrebspunkt. Heri bestyrkedes man, da det i Vinteren 1529—30 rygtedes, at Ærkebiskop Olaf havde haft sine Sendebud i Holland. Da Niels Lykke i Januar 1530 drog op til Ærkebispen, havde han ogsaa det Hverv at undersøge Sagens Sammenhæng, og de Meddelelser, han fra Trondhjem kunde sende Eske Bille, vare alt andet

¹⁾ Jvfr. Fru Anna Ruds Bemærkninger herom i et Brev af $\frac{4}{4}$ 1530. D. Mag. 3. R. II. 275—76.

²⁾ Brev til Norge af $\frac{14}{2}$ 1530. Dipl. Norv. IX. 663—64.

end beroligende. Han havde fundet den gamle Herre aldeles «fortvivlet og forbistret» af al den Løgn og de Trusler, han havde faaet baade fra Ind- og Udlandet. Men nu mente dog Niels Lykke, at man kunde stole paa ham, thi han havde offentlig paa Raadhuset i Trondhjem og paa Lagtinget erklæret, at alt var Løgn, hvad der var bleven paasagt ham, og at han vilde vedblive som altid at være Kongens tro Mand.¹⁾ Eske Bille har dog ikke kunnet lade sig berolige af Niels Lykkes tillidsfulde Ord og maatte have dobbelt Grund til at være paa sin Post.

Imidlertid drev Faren for et Angreb af Christiern II. denne Gang over, og da Eske Bille stadig bestormedes med indstændige Opfordringer fra sin Svigermoder og sine Slægtninge i Danmark, endog Ove Bille, om hurtigst muligt at komme ned til Danmark og varetage sine Sager²⁾, besluttede han endelig at imødekomme deres Ønsker. Hans Hustru ventede tillige sin Nedkomst, der efter Svigermoderens Ønske helst burde finde Sted i Danmark, hvor man kunde gjøre Regning paa Bistand af den ved alle fornemme Damers Barselfærd uundværlige Fru Kirstine Drefeld; og Fru Anna Rud maatte kæmpe en haard Kamp om sin Mands norske Len, af hvilke hun kun havde faaet sikkert Løfte paa Numedals Len baade norden- og søndenfjælds.³⁾ Hvad der endelig bragte ham til at bryde overtværs og paaskynde sin Rejse var den Efterretning, at Rygtet gik i Danmark, at Vincents Lunge skulde have Bergenhus igjen. Vel blev dét kort efter meddelt ham, at det var Vincents Lunge selv, der havde udbredt dette Rygte, men saa meget mere nødvendigt blev det ham at undersøge paa nært Hold, hvorledes Sagerne stode. Han ønskede ogsaa at faa sit Mellemværende med

¹⁾ Dipl. Norveg. IX. 665—67, 670—72.

²⁾ Brevene fra Fru Anna Rud i Vedel Simonsen: Ruderne I. 175 ff. Ove B. t. E. B., Aakjær ²²/_s 1530. Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol.

³⁾ Dipl. Norv. XII. 562.

Hr. Vincents angaaende Inventariet og Jordebogen endelig ordnet, og optog i den Anledning før sin Afrejse Vidnesbyrd om den slette Tilstand, hvori Bergenhus havde befundet sig, da Vincents overleverede ham det.¹⁾ Den 19de eller 20de August sejlede han med sin Hustru paa en Jagt fra Bergen. Som øverste Befalingsmænd paa Slottet, der nylig havde faaet en Forstærkning af 36 Landsknægte, indsatte han Mikkel v. Braunsberg og Truels Jude.

Vincents Lunge havde imidlertid tilbragt hele Foraaret og Sommeren i Danmark med at paavirke Kong Frederik og Raadet til sin Fordel. Kongen havde vist sin Misnøjelse med hans Opræden i Norge ved, uvist naar, at fratage ham Forleningen af Sogn, ligesom Eske Bille paa Kongens Befaling havde lagt Beslag paa en stor Del ham tilhørende Fisk til et Beløb af 600 Mark. Nu vendtes Stemningen atter til Gunst for ham; paa ny fik han Forlening paa Sogn i 10 Aar og dertil Vardøhus og Jemteland, og med dette Udbytte rejste han ad Landevejen tilbage til Bergen i August Maaned. Han ankom den 31te August til Bergen, og efter at have erfaret, at Eske var rejst ned til Danmark, skred han strax til at udføre en Plan, som han maaske allerede havde forberedt i Danmark, da han lod udsprede det Rygte, at Kongen havde forlenet ham med Bergenhus, og indbildte selve Kongen, at Eske havde anmodet ham (Vincents) at forebringe hans Ønske om at blive af med sin Forlening. Han stævnedes strax Medlemmerne af Slotsloven paa Bergenhus til at møde den følgende Dags Morgen Kl. 8 i Graabrødre Kloster. Samtidig ankom der imidlertid et Brev fra Eske Bille, uvist af hvilket Indhold, som foranledigede Hovedsmændene til strax at kalde Lagmanden og Raadet i Bergen op paa Slottet, hvor disse og Besætningen lovede at ville holde den Ed, de havde svoret Eske ved hans Afrejse. Derpaa begavede sig til Graabrødre

¹⁾ Dipl. Norveg. X. 651.

Kloster, hvor Hr. Vincents mødte og gav dem til Kjende, at Kongen havde givet ham 10 Aars Brev paa Bergenhus med underliggende Len, hvilket han dog ikke vilde lade dem høre. Derimod lod han strax oplæse et Brev paa Sogn, samt angav at have faaet lignende paa Jemteland og Vardøhus. Han spurgte dernæst Befalingsmændene, om de vilde opgive Slotsloven til ham, og da disse vægrede sig, fortalte han, at han havde et Brev med fra Kongen til Eske, der indeholdt Kongens Befaling hertil, og at Kong Frederik vilde kræve Slotsloven af Eske Bille, naar denne kom til Danmark og overdrage den til en Riddersmand paa Hr. Vincents' Vegne. Han spurgte dem derpaa, om de i saa Tilfælde vilde oplade ham Slottet, men fik til Svar, at de kun vilde oplade den i Eskes egne Hænder. Hr. Vincents blev nu utaalmodig og ytrede, at Eske selv havde opfordret ham til at hjælpe ham med at blive af med Bergenhus, fordi han ikke kunde taale Luften dér og endog havde skrevet til Kongen derom; «thi maa han vel have lovet Eder, hvad han love vil og løftet sin Haand udi Vejret; hvis han kommer her tilbage, da vil jeg give Eder denne; I erindre vel nok, hvorledes Jørgen Skriver (Christiern II's Lensmand paa Slottet) lovede at komme igjen». Men han fik stadig det samme Svar, og heller intet bedre, da han opfordrede dem til at kalde Eskes Fogeder i Sogn og Jemteland tilbage. Han truede dem da tilsidst med, at han nok skulde vide Raad til at sætte sin Vilje igjennem.

Imidlertid var Eske Bille sejlet syd over, men Storm og hans Hustrus betænkelige Tilstand tvang ham til at vende om. Paa Vejen hjem modtog han Brev fra sine Befalingsmænd, der underrettede ham om, hvad der var forefaldet, og tillige bade ham om at sende saa mange danske Knægte, han kunde undvære, da de ikke trøstede sig til at holde Lenene imod Hr. Vincents' Overgreb. Da han kom til Bergen, vistnok til stor og ubehagelig Overtaskelse for Vincents Lunge, modtog han Besøg af to Udsendinge fra denne,

der opfordrede ham til at overgive Slottet. Nu havde imidlertid Hr. Vincents nedstemt Tonen. Han beraabte sig ikke længere paa Kongelig Majestæts Breve, men kun paa, at Kongen «med Haand og Mund» havde lovet ham Slottet, og bad Eske om at sende to Befuldmægtigede med Slotsloven ned til Danmark. Eske svarede blot, at han havde faaet Slotsloven af Kongen og ikke vilde opgive den til nogen «for Blæk og Papir», før han selv personlig havde overdraget den i Kongens egne Hænder. Han underrettede derpaa Kongen om Forholdene, lovede selv at komme ned til Danmark næste Foraar, men tilraadede indstændig Kongen, hvis det virkelig var hans Agt at fratage ham Slottet, da kun at overdrage det til en Mand, som var «jordfast» i Danmark og vederhæftig. Han beklagede tillige, at Kongen atter havde taget Sogn fra Slottet og skjænket Vincents Lunge de Fisk, han i sin Tid havde taget fra hans Foged. Han var nu kommet i saa stor Gjæld til Kjøbmændene paa Bryggen, at hverken han eller Lenet kunde bære dette Tab.

Imidlertid havde Hr. Vincents ogsaa ladet høre fra sig. I Skrivelsen til Kongen og den danske Kansler mindede han om, hvad Kongen havde lovet ham i flere danske Adelsmænds Nærværelse paa Slottet i Kjøbenhavn, og angav endog, at han havde faaet Slottet imod Løfte om en aarlig Afgift af 1000 Mark, det halve Sagefald, 200 Voger Raas-skjær, samt at holde et godt Orlogsskib til Kongens Tjeneste. Han fortæller dernæst om sit mislykkede Forsøg paa at faa Landsknægtene til at opgive Slottet og beder derfor Kongen at fratage Eske Bille Lenet og overdrage det til en eller anden Riddersmand, helst Peder Hansen Litle, til Vincents Lunges Haand. Dette Brev er helt igjennem skrevet i den sikreste og mest afgjørende Tone, som om der ingen Tvivl kunde være om, at han havde handlet efter Kongens Befaling. Ligesaa selvsikker er Tonen i et Brev, han samtidig afsendte til M. Klavs Gjordsen, Kongens Kansler, hvori han lover denne store Penge for at skaffe ham Kongens Brev

paa Slottet og beder ham indestændig at sørge for, at ikke «min Handel skal gaa tilbage, som Kongl. Majestæt mig baade med Haand og Mund tilsagt haver». Ikke for Halvdelen af, hvad han ejer, vilde han, at denne «Handel» skulde gaa tilbage, thi det vilde være til stor Skam og Foragt for ham, da menig Mand «havde Munden fuld deraf, at jeg skulde have Slottet, længe før jeg kom hjem fra Danmark».

Havde man kun disse Breve fra Vincents Lunge om denne Sag, maatte man tro, at han havde været i sin gode Ret, da han forlangte Slottet tilbage, skjønt der altid vilde være noget uforstaaeligt ved, at han ikke medførte et kongeligt Brev, der kunde give hans Fordring Kraft. Men nu træffer det sig saa, at der er bevaret et Brev fra Kong Frederik til Hr. Vincents' gode Ven, Tyge Krabbe, skrevet umiddelbart efter, at Kongen havde modtaget Beretningerne fra Eske Bille og dennes Befalingsmænd paa Bergenhus. Han skriver heri: «Forundrer os storligen, at han (V. L.) saadant tager sig til, og kunne ikke vide, hvad hans Agt og Mening er eller af hvem, han det haver, at han saadant begynder, efterdi at han saadant haver gjort uden vor Vilje og Vidende og uden al vor Befaling». Han ønsker Tyge Krabbes Raad i denne Sag; selv mener han, at Vincents Lunge efter denne Optræden ikke længere kan beholde de Len, han har. Til Eske Bille skrev han samme Dag, at han aldrig havde tænkt paa at fratage ham Lenet. Hvad Vinc. Lunge havde gjort og sagt derom, var Kongen ubevidst. Kansleren Klavs Gjordsen underrettede samtidig Eske Bille om, at han havde forhandlet hans Sag hos Kongen, og at denne aldrig vilde overlade nogen anden Bergenhus, saa længe Eske ønskede at beholde det.¹⁾

Sammenhængen i denne mystiske Sag er vel den, at Vincents Lunge under sit Ophold i Danmark har forhandlet

¹⁾ Dipl. Norveg. XII. 567—79, 582—83. Pal. Müller, Grevens Feide II. 15—16.

med Kongen om Gjenerhvervelsen af Bergenhus, under Forudsætning af, at Eske Bille ønskede at fratræde det. Kongen har formodentlig i saa Fald givet ham Løfte derom, og da han nu ved sin Tilbagekomst til Bergen fandt Reden tom, har han tænkt at kunne gjøre et dristigt Kup, som han med sin smidige Pen og Tale nok skulde kunne være i Stand til at forsvare, hvis det lykkedes. Nu høstede han kun Skam og Skade deraf; Kongen var forbitret over Misbruget af hans Ord, og den menige Mand, hvis Spot han frygtede, har vel ikke undladt at gotte sig over det Nederlag, han havde lidt. Han synes at være forbleven Vinteren over paa Lungergaarden i Bergen, hvor ubehageligt Naboskabet med Eske Bille end maatte være. Eskes Slægtninge i Danmark undlode ikke at sende stadige Advarsler til denne om at vogte sig for den rænkefulde og kloge Mand. Fru Anna Rud svævede i en stadig Ængstelse for, at Vincents skulde overliste Eske, men dennes Fasthed og klare Omdømme var et Skjold, som Hr. Vincents ikke kunde gjennembyrde.

Eske Billes Rejse til Danmark var denne Gang bleven hindret, men ingenlunde derfor opgivet. Han havde altfor mange personlige og Lensinteresser at varetage i Danmark, der kun kunde afgjøres ved hans egen Nærværelse. En Rejse derved var en bydende Nødvendighed, og han besluttede derfor at rejse tidlig paa Foraaret 1531, saa at han atter kunde være tilbage i August Maaned. Vinteren forløb rolig, men uhyggelige Rygter om Ærkebispens Forbindelser med den landflygtige Konge holdt Sindene i stadig Bevægelse. Kongsgaarden i Bergen var mere og mere — især siden Christiern II.'s Ophold i Nederlandene — blevet et Punkt af særlig militær Betydning for Bevarelsen af Herredømmet over det nordlige Norge. Dets Befæstning var derfor en Hovedopgave for det 16de Aarhundredes Lensmænd i Bergen. Allerede Kong Christiern II.'s betroede Mand, Jørgen Hansen, der nu færdedes med sin Herre i Landflygtigheden, havde paabegyndt stærke Befæstningsanlæg;

ogsaa Vincents Lunge havde haft Blik for disses Betydning, men det var dog først Eske Bille, der med stor Energi gennemførte de Anstalter, der skulde sikre Slottet. En Del store Bygninger, Kirke og Klostre, laa i dets umiddelbare Nærhed, og fra deres Taarne kunde Kongsgaarden beskydes med de nu saa forbedrede Ildvaaben. Den berømteste af disse Kirker var Apostelkirken, Norges skønneste Kirke. Allerede Vincents Lunge havde ladet den rømme og borttaget alle dens Klenodier og Kostbarheder, der senere bleve nedsendte til Danmark. De to Kristkirker, hvoraf den ene var Bergens Domkirke, laa ogsaa her paa Holmen, tilligemed Bispegaarden og et Sortebrødrekloster, der dog allerede i Vincents Lunges Tid var nedbrændt og ikke senere opbygget. Alle disse Kirker indeholdt talrige Minder fra Norges berømmelige Historie, i Kristkirken hvilede dets Konger, og Apostelkirken havde været særlig knyttet til Kongsgaarden som et kongeligt Kapel. Alle disse Bygninger maatte nu af militære Hensyn enten fjærnes eller indlemmes i Befæstningsanlægene. Eske Bille valgte den første Fremgangsmaade, der har skaffet ham et ilde Navn i Norge som «Kirkebryderen». Det bør dog hertil bemærkes, hvad ogsaa nyere Forfattere have fremhævet¹⁾, at det var en militær Nødvendighed og at «Sandsen og Agtelsen for de skønne Bygninger, Fædrene havde opført, var næsten forsvunden». Det kan tilføjes, at han handlede efter Befaling af Kongen og under Samraad med Bispen og Kapitlet i Stavanger, samt at ingen Stemme i Samtiden synes at have løftet sig derimod.

Strax efter sin Tiltrædelse af Lenet, havde Eske Bille paabegyndt Befæstningsanlæg ved at udbedre og forhøje det gamle Taarn paa Slottet.²⁾ I Aaret 1530—31 foretoges derpaa Nedrivelsen af Apostelkirken, hvis Sten bleve solgte,

¹⁾ Daae i Norsk Hist. Tidsskr. III. og Yngvar Nielsen i Bergens Hist. S. 276.

²⁾ Eske Bille t. Vinc. Lunge ¹⁵/₁₇ 1529. Eske Billes Kopibog. Jvfr. ogsaa ndfr. S. 495—96.

og Pengene derfor anvendte til Indkjøb af Skyts og Ammunition.¹⁾ Derpaa kom Turen til Domkirken. Allerede i Oktober 1529 fik Eske Fuldmagt af Kongen til at forhandle med Bispen og Kapitlet angaaende dens Nedrivelse, i Tilfælde af at dens Beliggenhed var farlig for Slottet.²⁾ Forhandlingerne herom trak imidlertid i Langdrag og først i Februar 1531 kom det til en Overenskomst, i Følge hvilken Bispen og Kapitlet gave deres Indvilgelse dertil imod at erholde Munkelivs Nonnekloster til Domkirke. Nonnerne skulde til Erstatning have Allehelgens Kirke i Bergen med en tiliggende Gaard, men de forlode alle — med Undtagelse af Abbedissen og fem Søstre — Klostret og vilde ikke modtage Tilbudet. I April 1530 gik endelig Biskop Olaf af Bergen ogsaa ind paa at lade sin Bispegaard nedrive til Borgens Forsvar, og saaledes havde Eske Bille faaet alle Hindringer ryddet af Vejen for Kongsgaardens tidssvarende Befæstning inden sin Afrejse til Danmark.³⁾

Disse Angreb paa Kirker og Klostre maa ingenlunde betragtes som Vidnesbyrd om, at Eske Bille havde sluttet sig til den lutherske Lære. Tværtimod, han vedblev til det sidste at være den gamle Lære tro. Han, Ove Billes Broder, behøvede ingen Paamindelser, saaledes som han fik strax efter at han var kommet til Bergen fra Bispen af Stavanger, om at holde «den fordømte Vantro og Lutheri» ude af Stiftet.⁴⁾ Da Frederik I. 1529 sendte to lutherske Præster til Bergen, opfordrede han særlig Eske Bille til ikke at lægge dem Hindringer i Vejen.⁵⁾ Han kunde saaledes ikke direkte træde op imod Udbredelsen af den evangeliske Lære, men han fremmede den ikke, og paa mange Maader støttede han

¹⁾ Nielsen, Bergens Hist. S. 277. Jvfr. om Stenenes Anvendelse Dipl. Norveg. X. 643—45, 671.

²⁾ Dipl. Norveg. X. 622.

³⁾ Dipl. Norveg. X. 653—62, 699—700.

⁴⁾ Dipl. Norveg. II. 808.

⁵⁾ Smstds. VIII. 621—22.

den gamle Læres Tilhængere. Saaledes takker Bispen af Stavanger ham, fordi han understøttede Franciskanermunkene i Bergen, og Ærkebisen fandt særlig Anledning til at takke ham, fordi han, «som en kristen Herre og Dannemand», havde tilbagegivet Kapitlet i Bergen nogle hellige Kar og Messeklæder.¹⁾ Selv udtaler han sig i et Brev til Ærkebisen, hvori han omtaler de paa Rigsdagen i Køløn 1531 plejede Forhandlinger i Religionssager, saaledes: «Gud almægtigste unde, at det maatte komme til en god Enighed, og Had, Avind og Usamdrægtighed maatte afstilles og nederlægges og Kjærlighed kristne Mennesker imellem maatte deraf formeres, den menige Kristendom til Nytte og Bestand»²⁾, Ord, der minde om Broderen Oves Stil, og næsten ordret forekomme i Breve fra denne. Nogen original Tænker var Eske Bille ikke; hans Styrke laa i hans aabne, faste Karakter og klare, praktiske Blik. Disse Egenskaber i Forening med hans religiøse Overbevisning gjorde ham det muligt at samvirke med Ærkebisen. Han gjorde sit bedste for at holde denne tilbage fra den farlige Vej, han havde betraadt ved sine hemmelige Forbindelser med Christiern II., der ikke kunde blive skjulte for Eske. Da Kong Frederik derfor i Begyndelsen af 1531 indbød det norske Rigsraad til en fælleds dansk-norsk Herredag i Kjøbenhavn ved S. Hans Dags Tid, opfordrede han indstændig Ærkebisen til at give Møde. Denne lovede det ogsaa, men en stærk Ildebrand i Trondhjem, der ødelagde Domkirken og en stor Del af Staden, var ham et velkomment Paaskud til at afsige Mødet, og han lod sig ikke bevæge, hvor meget end Eske Bille tilskyndede ham med Løfter om, at han «vilde kunne fremme al sin Vilje hos Kongen og Rigsraadet».³⁾

I Begyndelsen af Juni 1531 rejste Eske Bille ned til

¹⁾ D. Ad. Br. 7. 226. Dipl. Norveg. XII. 653—54.

²⁾ Dipl. Norveg. XI. 629—32.

³⁾ Samlinger til det norske Folks og Sprogs Hist. I. 60—61.

Danmark, medtagende sin Hustru, som i Oktober Maaned havde født en Søn, der fik Navn efter Morfaderen: Henrik Krummedige Bille, og sine Børn. Hans Hjemkomst blev hilset med Glæde af alle hans Slægtninge og Venner, særlig af hans gamle Svigermoder, der i Brev paa Brev havde klaget over alle de Vanskeligheder, der beredtes hende efter hendes Husbonds Død. Hun ønskede Skiftet opgjort mellem dem og fremfor alt, at Eske og Hustru overtog alle de norske Ejendomme og Len, som det var hende umuligt at bestyre. Hun var skrøbelig, blev syg hver Gang hun «kjørte i Marken», havde Bryderier med utro Fogeder og upaalidelige Skyldnere. Hun længtes saa inderligt efter sine Børn, og nu fik hun endelig den Glæde at kunne samles med dem igjen. Fru Sofie drog op til Vallen og Ellinge, hvor hun var sammen med Moderen og alle sine Børn, medens Eske færdedes rundt om i Riget, snart paa Herredagen i Kjøbenhavn, hvorfra Kongen af forskjellige Grunde udeblev, snart i Fyn, hvor han traf Kongen i Nyborg, snart paa Gottorp Slot, hvor han aflagde Regnskab og gav Beretning om Forholdene i Norge. En stor Mængde Kongebreve vidne om Udbyttet af hans Rejse. Den 12te August fik han Livsbrev paa Frihed for Leding og al kongelig Tynge for alle sine Tjenere i Norge, som han havde arvet efter sin Hustrus Fader Henrik Krummedige; endvidere den 16de August Lensbrev paa de to Numedals Len efter Svigermoderens Død, samt Forleningsbrev paa Topdals Laxefiskeri.¹⁾ For at sikre sin Svigermoder lod han sig beskikke til Værge for hende, og udvirkede et Kongebrev, hvorved det forbødes alle og enhver at «dele» paa hans eget eller det Gods, han havde i Værge og Forsvar for Svigermoderen, saa længe han var i Kongens Tjeneste i Norge.²⁾ For Ærkebispens udvirkede han forskjellige kongelige Begunstigelser og rostes af Bispens i Stavanger,

¹⁾ Norske Rigsregistrarer I. 26—28.

²⁾ Kgbr. af ²/₁₀ 1531. D. Ad. Br. 7. 136.

fordi han havde «baaret Ærkebispens Navn og Rygte som en ærlig from Mand». ¹⁾ Ogsaa en anden norsk Stormand, Johan Krukov, der havde udbedt sig hans Hjælp hos Kongen, understøttede han til Opnaelsen af hans Ønsker. ²⁾ Endelig fik han aabent kongeligt Brev til Norges Indbyggere om, at Kongen havde befalet ham at give dem nogle mærkelige Hverv og Ærinder til Kjende paa Kongens Vegne, ligesom han fik Fuldmagt til at forhandle med Ærkebiskop Olaf. ³⁾

Samtidig med Eske Bille var ogsaa Fru Inger Rømersdatter og alle hendes danske Svigersønner, Vincents Lunge, Niels Lykke og Erik Ugerup, i Danmark. I Kjøbenhavn mødtes disse Mænd og Eske med alle deres Venner og Slægtninge, og det fejler ikke, at der er blevet anvendt megen Flid paa at forsone Eske og Vincents Lunge. Ogsaa her have Kvinderne ligesom 1529 i Bergen udøvet en stille, men maaske des virksommere Indflydelse for at dæmpe Fjendskabet, og skjønt det endnu den 3dje August kunde skrives til Norge, at de endnu ikke vare forligte ⁴⁾, saa varede det dog ikke mere end 3 Uger, inden Eske kunde tilskrive Kongen, at han nu var forsonet med Hr. Vincents, og tillige bede Kongen om at afkvitte denne 600 Mark i hans Regnskab i Erstatning for den Ladning Fisk, som Eske i sin Tid havde ladet arrestere paa Kongens Vegne og senere afsat. ⁵⁾ Forligets Betingelser kjende vi ikke, men fra nu af vare Eske og Hr. Vincents gode Venner, og de kort efter følgende Begivenheder i Norge bragte dem til at staa fast sluttede sammen til Værn mod fælleds Fjender.

Endnu ved Midsommertide nærede man ingen Frygt for Angreb fra Christiern II. Men i Begyndelsen af September

¹⁾ Dipl. Norveg. XI. 634, VIII. 676.

²⁾ Johan Kruckhoff t. E. B., Sødrem $\frac{1}{3}$ 1531. Rigsark. Chr. II. 54 a 8. Norske Rigsregistr. I. 28.

³⁾ D. Ad. Br. 7. 130, 152.

⁴⁾ Dipl. Norveg. VIII. 676.

⁵⁾ Dipl. Norveg. IX. 688—89.

1531 fik man Efterretninger om de store Udrustninger, han havde foretaget i Nederlandene, og skjønt man endnu ikke kjendte deres Maal, maatte man sige sig selv, at Havet fra nu af vilde blive usikkert at befare. De norske Stormænd med Undtagelse af Niels Lykke, der blev tilbage i Danmark, maatte derfor paaskynde deres Rejse hjem, og Eske Bille fik det Raad af Rentemesteren Anders Glob at drage over Land til Norge paa Grund af Frygten for Christiern II.¹⁾ Den 19de September var Eske Bille paa Vallen i Nordhalland²⁾, hvor han og hans Hustru toge Afsked med Svigermoderen og alle deres Børn, som bleve efterladte til hendes Omsorg, en Uge efter var han paa Bahus Slot hos Klavs Bille, hvorfra han tilskrev Ærkebispens om forskellige Lenssager, Kongen havde overdraget ham at forhandle med ham om.³⁾ Da nu alle Slags Rygter surrede i Luften, da man vidste at fortælle om Gustav Trolles Ophold hos Ærkebiskop Olaf, ja endog om, at denne i Løbet af Sommeren havde været i Nederlandene hos Kong Christiern⁴⁾ (hvad der var usandt), maa Eske Bille have ilet med at komme hjem til Bergen. Fra Bahus advarede han i ovennævnte Brev Ærkebispens mod Gustav Trolle. Hvornaar han naaede hjem, vides ikke, Vincents Lunge og hans Slægtninge vare allerede hjemkomne i de første Dage af Oktober.

Det var paa høje Tid, thi næppe 14 Dage efter lettede Kong Christierns Flaade Anker og sejlede til Norge. Storm og Uvejr forslog en Del af hans Skibe, men i Begyndelsen af November landsatte han dog den største Del af sine Folk ved Oslo, og begyndte Belejringen af Aggershus, der tappert forsvarede af Eskes Fætter Mogens Gyldenstjerne. I Løbet af faa Uger sluttede alle Bisper og Lensmænd i det sønden-

¹⁾ Dipl. Norveg. V. 787.

²⁾ Han udsteder nævnte Dag en Fuldmagt for sin Tjener Niels Berildsen paa Vallen. Or. i D. Ad. Br. 7. 166.

³⁾ Dipl. Norveg. VII. 739—41.

⁴⁾ Dipl. Norveg. IX. 692—93.

fjældske Norge sig til Kongen, medens samtidig Ærkebiskop Olaf i Trondhjem aflagde Hyldingsed til Gustav Trolle paa Kongens Vegne.¹⁾

I Bergen troede man endnu i Begyndelsen af December, at Angrebet gjaldt Danmark. «Det gjælder Danmark først», skriver Vincents Lunge, «og saa Sverig; han mener alt at ville faa Norge med et Stykke Papir».²⁾ Det varede dog ikke længe, inden denne tillidsfulde Stemning maatte forsvinde ligeoverfor den alvorlige Fare, som nu ogsaa truede Vestnorge. Kong Christiern rettede nemlig strax sit Blik paa Erobringen af Bergen. Vel kun for en Forms Skyld sendte han den 26de November en Opfordring til Eske Bille om at erklære sig for Ven eller Fjende; han maatte jo vide, hvor nær denne og hele hans Slægt havde sluttet sig til det nye Kongehus. Fra to Sider truedes Bergen. Ærkebiskop Olaf, der var draget ned til Oslo, hvor han i Slutningen af December havde en Sammenkomst med Kongen, skulde fejde paa alle dennes Fjender, særlig Fru Inger og hendes Svigersønner. Efter sin Tilbagekomst indtog han deres Len, fangede Fru Inger og hendes Datter Eline, plyndrede og hærgede hele Landet til lidt nord for Bergen, hvor Bispens Gaard Ask blev brændt, fordi han holdt med Kong Frederik. Syd fra trængte Jørgen Hansen, den tidligere Befalingsmand paa Bergenshus, frem med en lille Flaade³⁾; hans Folk besatte Stavanger, hvis Biskop maatte slutte sig til dem, dræbte Eskes Fogder og Svende, og nærmede sig Bergen. Jørgen Hansen selv gik som Sendebud til Kejseren for at skaffe Hjælp.

Først i Midten af Januar synes man i Bergen at have

¹⁾ Om disse og følgende Begivenheder henvises fremfor Alle til Heise, Kristiern II. i Norge. Kbhvn. 1877.

²⁾ Dipl. Norveg. VIII. 683.

³⁾ Jørgen Hansen sender fra Tønsberg ^{10/1} 1532 K. Chr.'s Breve til Eske Bille, og tilføjer «det skal være Eder svært at staa H. N. imod, efterdi hele Landet er ham tilfaldet.» D. Kongers Hist. Fasc. 12.

været fuldstændig klar over den farlige Stilling, hvori man befandt sig. Eske havde sendt Ilbud til Ærkebispem, men Budet vendte tilbage med den Efterretning, at Ærkebispem var draget til Kong Christiern.¹⁾ I Bergen opholdt sig Vincents Lunge. Han havde særlig Grund til Frygt, thi hans to Dødsfjender, Kong Christiern og Ærkebispem, havde nu Magten, og talrige Breve vidne om, at de ikke vilde have ladet ham slippe med Livet, hvis han var faldet i deres Vold. Efter Aftale med Eske forlod han derfor Lungegaarden og begav sig med Hustru og Svigerinde samt en Del «Hofmænd» til en afsides liggende Vig i Hardangerfjorden, hvorfra han udsendte smaa Fartøjer, der skulde tage Kampen op med Ærkebispem's Skibe. Hans Børn, tilligemed Niels Lykkes, bleve i Bergen under Tilsyn af Fru Sofie. Eske selv forberedte alt til Forsvar. Allerede i Januar havde han opfordret Bispem af Bergen til at befæste Munkeliv Kloster, for at der ikke derfra skulde ske noget Angreb paa Kongsgaarden. Nu udsendte han nogle Skibe under Anførsel af Sti Bagge, som dog maatte trække sig tilbage for Overmagten efter at have mistet mange Folk.²⁾ Med Glæde modtog han derfor et Tilbud fra den ansete norske Rigsraad Johan Kruckov om Hjælp til Forsvaret.³⁾ Det gjordes ogsaa højst nødvendigt. Stemningen i Bergen var højst upaalidelig. Borgerne erklærede, at de ikke vilde yde nogen Hjælp, før Tyskerne, Skomagerne, Skrædderne og Guldsmedene vilde gjøre det, Kjøbmandene paa Bryggen forhandlede Ærkebispem's Varer, og Eske kom endog i Strid

¹⁾ I et Brev af $\frac{7}{2}$ til Johan Kruckov skriver Eske, at han først for 8 Dage siden erfarede, at Ærkebispem var faldet fra Kong Frederik. D. Kgrs. Hist. Fasc. 12. Smstds. Breve fra Eske til Ove Bille, Johan Rantzov og Kg. Frederik om Ærkebispem's Holdning, dat. 7—9 Febr. 1532.

²⁾ Eske Bille til K. Fr. I. $1\frac{9}{2}$ 1532. D. Kgrs. Hist. 12.

³⁾ Johan Kruckov t. Eske Bille, Sudrem $\frac{2}{2}$. Eskes Svar $\frac{7}{2}$. D. Kgrs. Hist. 12.

med dem i Anledning af et Skib, som hans Folk havde taget, og hvori der fandtes Varer, der tilhørte Ærkebispens eller hans Tilhængere. Han havde kun faa Landsknægte og Skibe, og det er et Spørgsmaal, om han virkelig vilde have kunnet forsvare sig, hvis Christiern II.'s Tilhængere havde foretaget et alvorligt Angreb paa Bergen. Men saa vidt kom det ikke, og snart indtraf Hjælp fra Danmark. I Slutningen af April Maaned ankom Otto Stigsen med 2 Jagter og en Del Landsknægte, og nu besluttede Eske at gaa angrebsvis til Værks mod Ærkebispens. Han afsendte Otto Stigsen tilligemed Lagmanden i Stavanger Niels Klavsen og den danske Adelsmand Thord Rød til Trondhjem. Og nu kom Gjengjældelsens Dag. Under Rov og Plyndring paa Kysterne naaede de i Begyndelsen af Juni Trondhjem, hvor Bispegaarden blev brændt, medens Byen brandskattedes. Ærkebispens maatte indeslutte sig i sin stærke Fæstning Stenviksholm, Fru Inger og hendes Datter bleve befriede, og med rigt Bytte vendte den lille Flaade i Slutningen af Juni tilbage til Bergen.¹⁾

Paa denne Tid var al Fare fra Christiern II. forbi, skjønt man endnu ikke kunde have fuld Vished herom i Bergen. Den 3dje Juli beseglede Kong Christiern den ulykkebringende Kontrakt, der skulde føre til hans livsvarige Fangenskab. Den 8de Juli skrev Jesper Brochmann til Eske Bille: «Gud haver synderlig virket og drevet denne Handel, vi føre vor Fjende hjem med os. Gud give fremdeles en god Ende paa alle Ting». ²⁾ Kort efter ankom Niels Lykke, der som kongelig Kommissær havde taget væsentlig Del i Forhandlingerne med Christiern II., til Bergen. I Forening med Vincents Lunge skulde han tvinge Ærkebispens til Lydighed, og de to Svogre ilede strax mod Nord og fuldførte deres

1) Heise, Kristiern II. i Norge S. 68—69. Norsk hist. Tidsskr. III. 307—308.

2) Or. i D. Kgrs. Hist. 12.

Mission, som det ikke her er Lejligheden at skildre.¹⁾ Niels Lykkes Hustru døde i Løbet af Sommeren i Bergen, og deres Børn bleve nu ogsaa stillede under Tilsyn og Pleje af den fortræffelige Fru Sofie, der af sine egne Børn kun havde den yngste Søn Henrik hos sig. Alt var nu saaledes bragt til Ro i Bergen. Kun nogle Efterdønninger fra Krigen, bestaaende i Kiv og Strid mellem Eskes Folk angaaende Delingen af Byttet, mærkedes endnu, og Kong Frederik maatte udstede et alvorligt Brev til Krigsfolket for at berolige Sindene. Eske selv modtog Kongens Tak for den Troskab og gode Tjeneste, han havde vist under Fejden med Christiern II.²⁾, der jo ogsaa havde bragt ham ikke alene store Bekymringer og Vanskeligheder, men ogsaa store Udgifter. Desværre viste Kongen sig som sædvanlig utilgængelig, naar Talen var om Penge. Rentemesteren Anders Glob, der kjendte sin Herre ud og ind, raadede derfor Eske Bille at gjøre sig betalt af de Penge, som vare indkomne ved Brandskatningen af Trondhjem, «thi jeg giver Eder til Kjende, at kongl. Majestæt er ganske ilde tilfreds med at betale saadanne Penge, som Hans Naade saaledes skyldig bliver paa Hans Naades Slotte og Len».³⁾

Til Bergenhus laa i Eske Billes Tid følgende Len: 1) Helgeland, delt i 4 Fogderier: Rødø, Senjen, Salten og Stegen, samt Lofoten og Vesteraalen; 2) Nordhordeland og Søndfjord, der dannede 1 Fogderi; 3) Søndhordeland; 4) Fjordene og Karmsund; 5) Jæderen og Dalerne. Hertil kom endnu de to Byer Bergen og Stavanger, der særskilt indleverede deres Afgifter. Den aarlige Indtægt af disse Len kan ikke angives. Der haves et Regnskab, aflagt af Eske Bille 1531; men det er for 2 Aar og desuden med den udtrykkelige Angivelse,

1) Om Niels Lykkes Liv og Personlighed henvises til Heise, Kristiern II. i Norge, S. 59—62, 142.

2) Dipl. Norveg. IX. 728.

3) Anders Glob t. Eske Bille, Kbhvn. 31/9 1532. Or. i D. Ad. Br. 24. 48.

at han ikke havde faaet noget vist Regnskab af Helgeland for det første Aar. Indtægterne bestode væsentlig af Fisk (Roskjær), Sæl- og Hvalspæk, Talg, Skind og Huder. I rede Penge indkom kun faa — for de 2 Aar 1529—31 386 $\frac{1}{2}$ Mk., foruden Ledingspenge af Stavanger 150 Mk. og forskjellige Grundleje- og Midsommerpenge i Bergen samt Leding af Bryggen og af Byen ialt 354 Mk. Af Korn var der kun indkommet i de 2 Aar 370 Tdr. Havre, af Smør 4 Læster og 4 Tdr. Eske Bille havde Lenet som Regnskabslen, det vil sige, han skulde gjøre Regnskab for Indtægter og Udgifter og indbetale det overskydende til Kongen. Han nød en fast Løn, hvis Størrelse vi imidlertid ikke kunne angive. Det maatte derfor være af Vigtighed, at Slottet forsynedes med de nødvendige Fødemidler saa billigt som muligt. Eske Bille ønskede derfor direkte Tilførsler fra Danmark, og da han — som ovenfor omtalt — ikke kunde opnaa dette, saa meget mere som Høsten i disse Aar var mislykket i Danmark og Priserne derfor saa høje, som man ikke i mange Aar havde kjendt dem, blev han nødsaget til at købe hos Kjøbmændene paa Bryggen, og hans eller rettere Kongens Gjæld til dem var derfor løbet betydeligt op.

Hertil kom Udgifterne ved de store Bygningsarbejder, som han lod foretage paa Kongsgaarden, og ved Nedbrydningen af Kirkerne og Bispegaarden, hvor dog Salget af Stenene muligvis har dækket Udgifterne. Eske Bille har selv givet en Oversigt over de Forandringer og Udvidelser ved Befæstningen af Kongsgaarden, han lod foretage. Da dette Aktstykke ikke hidtil foreligger trykt, skulle vi give et Uddrag af de vigtigste Poster.

Arbejdsstyrken bestod af 30—60 Mand om Dagen, Tømrere, Murere, Kalkslagere og andre Arbejdsfolk, der fik Dagløn; desuden af en Del saakaldte Hjælpefolk, der udgjordes af Borgerne i Bergen, Nordlandsfarere og «Garpekoner» (de tyske Kjøbmænds Mætresser), der fik Kost. Han lod først alle Skyttegabene forsyne med dobbelte Storm-

skjoldte samt tilmure de Skyttegab, der laa nede ved Jorden og i Kjælderne langs med Søen. Dernæst bleve Fange-taarnene udbedrede og et Stakit opbygget rundt om Slottet. Det vigtigste Arbejde var dog Fuldførelsen af det Taarn, som Jørgen Skriver, Christiern II.'s Lensmand paa Bergenhus, havde paabegyndt; Loftet heri blev gjort saa stærkt, at det kunde bære en Kartove og «mere Skyts, som man derpaa kan sætte». Taarnet blev tillige forsynet med en stor Trappe, ad hvilken Kartoven kunde føres derhen, hvor den skulde bruges. Ogsaa Kongshallen, «den store Sal», blev indrettet til Befæstning og forsynet med en Slange og en Kartove, hvormed man kunde beherske «Vaagen» (Havnen). Det nederste Rum blev forsynet med Skillerum og Døre, samt brølag, saa at det kunde benyttes som Kjælder. Søporten blev forsynet med et «Kiffuenes», sandsynligvis et Faldgitter, og nogle Vognborge paa Hjul og med Stakit bleve indrettede til at stille op indenfor Muren, hvis der skulde blive skudt Breche. Endvidere bleve Broerne over Gravene opbyggede af nyt eller reparerede, Brønde rensede og nygravede, en ny Badstue indrettet, Gaarden brølagt «for Skjørbug, Stank og anden Forgift, som kunde paakomme», endelig Slottet forsynet med Ammunition af alle Slags. Eske havde endvidere bygget 4 Jagter, af hvilke han selv benyttede den ene, medens de andre benyttedes i Kongens Ærinder. Til Slutning skal endnu nævnes en Skrue til at skrue Fisk med, hvorom Eske Bille med en vis Selvfølelse siger, at en saadan «kunde aldrig nogen Lensmand tilforn afstedkomme». Med Rette paaminder han Kongen om, at Slottet desuden bør «bemanded og bespises», for at han ikke, hvis noget paakom, skulde være udsat for at miste «et stort Hjørne af hele dette Kongerige».

Besætningen og hele Befolkningen paa Slottet bestod af følgende Personer, som stadig fik deres Kost paa Slottet. Først Slotsherren selv, der havde 5 Karle til sin Opvartning, hvoraf den ene havde Nøglen til hans egen Kjælder og en

anden huggede Ved til hans egen Stue, og Fru Sofie, der havde en Jomfru (Eskes Søsterdatter Karine Lykke), en Karl og 3 Piger. Deres nærmeste Omgivelser vare Kapellanen, den danskfødte Peder Skriver, der førte den danske Korrespondance, og den tyske Skriver. Til Skriverne regnedes ogsaa Skrædderen, der havde sin Bolig i den gamle Badstue og en Svend til Medhjælp. Besætningen bestod af 3 Bøsseskytter, hvoriblandt den meget omtalte Hans Prydtz, der berømmes for den Kunst, hvormed han fik nedrevet det store Taarn paa Kristkirken, samt 60 Landsknægte med deres Hovedsmand Mikkell v. Brunsberg, og en Gaardfoged. Endvidere fandtes der i Kjøkkenet, Bryggeret og Kjælderen 2 Kokke, 2 Kokkedrenge, 1 Stuekone, 3 Bryggere, 3 Bagere, 3 Smede og 2 Kjældersvende. Endelig nævnes 1 Tolder, 1 Portner, 2 Vægttere og 2 Møllerkarle, samt 4 Baadsmænd, 7 Skovkarle og en Mestermænd. Jævnlig maatte ogsaa Fogederne i Lenene beværtes; de 4 Fogeder i de sydlige Len siges at komme til og fra «som Lejligheden begiver sig», og havde i Almindelighed 4 Mand med sig. De 4 nordlandske Fogeder kom derimod kun om Sommeren, men bleve da ogsaa paa Slottet henved 6 Uger.¹⁾

Med Familien Lunge paa Lungegaarden vedligeholdtes trods Rivningerne mellem Eske og Vincents et tilsyneladende venskabeligt Forhold. Med Undtagelse af Tiden kort efter Vincents Lunges Forsøg paa at bemægtige sig Slottet, i hvilken Omgangen sandsynligvis har været brudt, finde vi talrige Vidnesbyrd om Fortrolighed og Hjærtelighed mellem de to Familier. Svogeren Niels Lykke gjorde alt for at bane Vejen herfor. Hans Talent som Mægler baade i private og politiske Forhold var ikke ringe, og hans Mellemskomst spores ved alle Lejligheder. Særlig efter at Udsoningen

¹⁾ Fortegnelse over Lenene og deres Indtægter, Eske Billes Beretning om, hvad han har ladet bygge paa Kongsgaarden, samt Fortegnelsen over Svadfolket findes alle i D. Kgrs. Hist. Fasc. 11 B.

mellem Eske og Vincents havde fundet Sted, blev Forholdet meget intimt. Baade Vincents' og Niels Lykkes Børn betroedes til Fru Sofies Omsorg, og i Vinteren 1532—33, da Hr. Vincents og hans Hustru begave sig til Jemteland, førtes en livlig Korrespondance imellem de to Familier, i hvilken vi bestandig møde overstrømmende Taksigelser for den «store Ære og Dyd, kjærlig Tilsyn og mangfoldig Elskning, som Du (Fru Sofie) bevist haver og ideligen bevist haver og idelig beviser baade mig og mine smaa Børn, hvilket Du skal baade af Hu og Hjærte finde mig velvillig til at forskylde af min yderste Magt og Formue. Thi, kjære Sofie, al min Trøst og Lid er nu til Dig om de fattige smaa Børn og ligervis, som jeg havde en kjødelig Søster i Dig i alle Maader». ¹⁾ Ogsaa Fru Inger paa Østraat og hendes Datter Lucie vare jævnlige Gjæster paa Bergenhus, og efter deres Ophold i Danmark Sommeren 1531 havde Damerne talrige Tilknytningspunkter i fælleds Bekjendte og Venner, om hvis Forhold man korresponderede med levende Interesse, særlig naar det gjaldt Trolovelser og Giftermaal. ²⁾ Man sendte hinanden Gaver: Vin, Frugter, Øl, kostbare Skind og lignende. Vincents Lunge havde saaledes ladet brygge en ny Slags Øl med det vidtløftige Navn «Sogne Bastert Hamburger Øl», «paa hvilket Frost ganske og aldeles ingen Skade haver gjort». Hans Hustru sendte engang Sofie Krummedige en levende Hare og en tam Due, og Vincents, der ledsagede Gaven med et Brev, tilføjer herom følgende malende Beskrivelse af Jagten og Naturen i Norge: «naar hun en anden Tid med Hunde og Høg udi Jagt ridendes vorder, forhaabes hende det at forbedre skulle. Disse høje, farlige, svære og ufarbare Bjærge og Klipper borttage hendes Hunde deres «Luf» og Haren slipper bort, man veed ej hvor-

¹⁾ Margrethe Nielsdatter Gyldenløve til Fru Sofie, Østraat 1/1 1533. D. Ad. Br. 7. 198.

²⁾ Dipl. Norveg. XI. 679.

hen». ¹⁾ Men Hr. Vincents var ogsaa sin Tids fortrinligste Brevskriver, der altid vidste at finde rammende og karakteristiske Udtryk for sin Tanke.

Blandt Omgangsvenerne i Bergens Nærhed møde vi jævnlig Jfr. Magdalena Olufsdatter paa Hatteberg i Hardanger. Hun hørte til Slægten Bagge, var en rig og fornem Dame, uagtet hun i sine Breve altid kalder sig «Eders fattige Ven». Jævnlig var hun Gjæst paa Bergenhus, og da Fru Sofie havde født en Søn, blev hun indbudt til at staa Fadder til Drengen. Det var midt i Vintertiden, og den gamle Dame turde ikke vove sig ud i den strænge Vinterkulde, da hun ikke var vel tilpas, ellers «vilde hun gjerne være kommet, var det end tusind Gange saa langt som det er». Hun sendte sin lille Gudsøn en Ring til «Amindelse», men lovede at forbedre denne Gave. Hun holdt ogsaa Ord og skjænkede ham senere en Gaard i Bergen, som hendes afdøde Moder havde givet til et Alter i den nu nedbrudte Korskirke til Messers Afholdelse. ¹⁾

Eske Bille var imidlertid ikke tilfreds i Bergen. Altfor mange Interesser havde han nu at varetage i Danmark, hvorfra han og Hustru ogsaa fik idelige Opfordringer til at vende hjem. Svigermoderen blev stedse svagere og svagere, og hendes Længsel efter Børnene selvfølgelig stærkere og stærkere. Hun fortaber sig stedse i Klager over sin elendige Tilstand; ager hun én Dag, er hun syg i to Dage, Godset har siden hendes Mands Død lidt for mere end 1000 Mark Skade. Fra Januar 1533 ophøre hendes Breve; kort efter døde hun, og der maatte saaledes være al Grund for Eske til at styre Kursen hjem. Hertil kom, at Eske Bille ikke trivedes i den bergensiske Luft. Det omtales, at han ikke kunde udholde Luften, at han var «skrøbelig», hans Ben var angrebet af en eller anden Sygdom, for hvilken han søgte Lægedom i Lübeck; Fru Inger paa Østraat sendte ham saaledes engang

¹⁾ D. Ad. Br. 7. 105, 171. Dipl. Norveg. I. 789.

en Salve til hans syge Ben. I Foraaret 1533 besluttede han sig da ogsaa til at opgive sin Forlening. Hele Norge var nu bragt til Ro, han havde endog faaet foreløbigt bilagt den i mange Aar herskende Strid mellem Tyskerne paa Bryggen og Skotterne i Bergen; i Bevidsthed om de Fortjenester, han havde indlagt sig ved sin besindige og faste Optræden, der havde gjort ham afholdt hos alle, troede han nu med Ære at kunne trække sig tilbage fra sin ansvarsfulde og besværlige Post. Den 17de April 1533 sendte han derfor Mikkel v. Brunsberg til Holsten for at overlevere Slotsloven til Frederik I. Til Efterfølger havde han udset Mogens Gøyes Søn, Albert Gøye, med Forbigaaelse af Vincents Lunge, for hvem Tyge Krabbe interesserede sig i høj Grad og havde gjort alt for at formaa Eske Bille til at anbefale ham. Men denne blev sin Grundsætning tro, at Norges Len kun burde betros til «vederhæftige og i Danmark jordfaste Mænd», og Vincents Lunges Karakter og Handlemaade var ham altfor godt bekjendt, til at han skulde kunne overvinde sig til at anbefale ham som sin Eftermand. Mikkel v. Brunsberg sejlede først til Lübeck, hvis Borgemestre og Raad udstedte Pas og Lejdebrev for hans Herre med sine Tjenere at udføre deres Hverv og Forretninger i Staden og dens Gebet. Ved Ankomsten hertil erfarede Brunsberg, at Kong Frederik var død paa Gottorp den 10de April 1533. Han overleverede derpaa Eskes Skrivelse til Mogens Gøye og Ove Bille, der foreløbig opfordrede Eske til at forblive paa sin Post, indtil Rigsraadet, som var indvarslet til Møde i Kjøbenhavn i Juni Maaned, kunde give ham Svar. Ogsaa disse ønskede, at Albert Gøye skulde blive hans Eftermand, dog med den særlige Motivering, at han, som var blevet trolovet med en af Otte Holgersen Rosenkrans's Døtre, og med hende havde faaet alt hans Arvegods i Norge, kunde betragtes som en indfødt norsk Riddersmand.¹⁾

¹⁾ Ann. f. nord. Oldk. 1853 S. 29—32. Heise, Fam. Rosenkrantz's Hist. II. Diplom. 132—34.

Disse Efterretninger maatte gjøre Eske Bille klar over, at han maatte forblive paa sin Post under de Begivenheder, som nu efter Kongens Død vilde udvikle sig i Danmark og Norge. Hans Nærværelse her gjordes saa meget mere nødvendig, som det var let at forudse, at det Parti, som ønskede Norges Selvstændighed og Uafhængighed af Danmark og det danske Rigsraad, paa ny vilde rejse Hovedet. Hvor vigtige personlige Interesser han end havde at varetage i Danmark, sejrede dog hans Pligtfølelse. Vi skulle senere se, hvilke Følger det fik for ham og hans Familie.

3.

KNUD BILLE, Lensmand p. Gladsaxe (til 1533)

og

MOGENS BILLE, Lensmand p. Koldinghus (til 1533).

Knud Bille maa — som opkaldt efter Morfaderen — have været den næstældste af Peder Billes og Ane Gyldenstjernes Sønner. Vi møde ham første Gang, da han 1505 blev forlenet med Gladsaxe Len i Skaane, som hans Farbroder Sten hidtil havde haft. Under alle den følgende Tids Omskiftelser beholdt han dette Len uanfægtet og skriver sig altid til Gladsaxe. Han havde først Lenet samt By-skatten af Cimbrishamn og Fogediet sammesteds paa 20 Aar imod aarlig at give 300 Mark samt Halvdelen af Sagefald og Oldengjæld. 1523 fik han det paa samme Vilkaar for Livstid, men fratraadte det dog allerede 1543, 12 Aar før sin Død. 1532 havde Birger Jensen Ulfstand faaet Vente-brev derpaa efter Knud Billes Død, men det blev dog ikke ham, men Herluf Trolle, der fik Lenet efter Hr. Knud.¹⁾

¹⁾ Frederik I.'s Registranter S. 14. Erslev, Danmarks Len og Lensmænd, S. 6.

Gladsaxe var en gammel Herregaard, der paa Dronning Margrethes Tid var kommet i Kronens Besiddelse. Den laa paa et Højdedrag i Nærheden af Cimbrishamn i det sydostlige Skaane. Til Slottet laa det nord for, langs med Østersøen liggende Albo Herred.¹⁾ Her henlevede Stamfaderen for den nulevende Bille-Brahe-Æt Størstedelen af sit Liv. Vi kjende ikke stort andet til hans Bestyrelse af Lenet, end hvad vi erfare gjennem Kvitteringerne for de aarlig indbetalte Afgifter. Dog kan det bemærkes, at Kong Christiern II. opholdt sig paa Gladsaxe i Maj 1514, da han afgjorde en alvorlig Strid, der var opstaaet mellem Bønderne i de nærliggende Ingelstad- og Jerrestedherreder angaaende Brugs- og Ejendomsretten til en Del Skove. Knud Bille selv var indviklet i disse Stridigheder, thi kort efter Kongens Bortrejse maatte han sende en Bonde til Kjøbenhavn, der havde «gjort Oprejsning paa Kongens og gode Mænds Skove, som her nu tit gjort er». En Del af Bondens Staldbrødre, der havde holdt sig skjult, medens Kongen opholdt sig paa Gaarden, havde nu rottet sig sammen igjen, og han mente derfor ikke at kunne beholde Bonden paa Gaarden, da hans Venner vilde udløse ham med det gode eller onde, hvad de end skulde vove derpaa.²⁾

Knud Bille blev 1523 optaget i Rigsraadet og ved Kroningen 1524 slaet til Ridder.³⁾ Han sluttede sig i et og alt til sin Broder Ove, var en ivrig Tilhænger af Katolicismen og Rigsraadsvældet, men synes ikke personlig at have øvet nogen Indflydelse. Han traadte i Skygge ikke alene for sine Brødre Ove og Eske, men ogsaa for de dygtige og energiske Medlemmer af det skaanske Rigsraad: Henrik Krummedige, Tyge Krabbe, Albert Ravensberg, og hans

¹⁾ D. Kgrs. Hist. Fasc. 10. Nr. 19.

²⁾ Allen, IV. 1. S. 64—65. To Breve fra Knud Bille til K. Chr. II., dat. Gladsaxe, 20. og 23. Maj 1514. Saml. Chr. II. 34. 6—7.

³⁾ Han nævnes allerede som Rigsraad den 9de Juli 1523, da han i Lejren for Kjøbenhavn hyldede Frederik I. D. Kgrs. Hist. Fasc. 10. Nr. 14 a.

Naboer Ulfstanderne paa Glimminge. Han kom derfor heller ikke til at spille nogen betydelig Rolle i sin Tids Historie, og benyttedes hverken som Diplomat eller Krigsmand. Han var to Gange gift, først med Dorte Olufsdatter Daa, der døde 1512 og efterlod ham en Søn, Peder, der døde ganske ung; anden Gang giftede han sig med Birgitte Markvardsdatter Rønnov, en Kusine til hans Farbroder Stens Hustru. Brylluppet stod i Svenborg den 23de September 1515¹⁾, og paa Gladsaxe fødte hans Hustru ham 7 Børn, Tvillingerne Erik og Hilleborg 1520, Sten, fra hvem Bille-Braherne nedstamme, 1522, Lisbet 1524, samt Peder, der formodentlig var den ældste, Anne og Sofie. Hans anden Hustru var død før 29de Juli 1528; thi nævnte Dag tilskrev Knud Bille sin Svigerinde Sofie Krummedige et Brev, hvori han beklager, at han ikke kan skjænke hende de «fletter» (Fletninger eller Fryndser), som hans Hustru, hvis Sjæl Gud naade, ejede. De vare blevne borte i hans «Follebod» den Tid det Oprør var, hvori han mistede saa meget af sit Gods.²⁾ Hermed hentyder Knud Bille til Bondeoprøret og Søren Norbys Opstand 1525. I Marts Maaned nævnte Aar blev nemlig Gladsaxe opbrændt af Bønderne, der tillige grebe Knud Billes Hustru og førte hende til Aahus.³⁾ Muligvis er det Følgerne af denne Overlast, der have voldt hendes Død. Knud Bille sad senere i den Domstol, der dømte en af Opstandens Hovedledere, Adelsmanden Niels Brahe, til Døden; han deltog ogsaa i den sidste afgjørende Kamp, da Søren Norby for stedse blev fordrevet fra Norden, og han fik Erstatning for sit under Oprøret lidte Tab, da Kongen den 1ste August 1526 skjænkede ham 6 Gaarde og en Mølle, der havde tilhørt Niels Brahe.⁴⁾

¹⁾ Egter Brockenhus'es Antegnelser S. 13.

²⁾ Dat. Gladsaxe, ^{29/7} 1528. D. Ad. Br. 7. 49.

³⁾ Heise, Fam. Rosenkrantz Diplomatar. S. 64.

⁴⁾ Frederik I.'s Registranter S. 72, 106. Gustaf I.'s Registratur III. 411-12.

Knud Bille stod i venskabeligt Forhold til sine Søskende, ogsaa til Eske, uagtet han, saavidt man kan skjønne, støttede Broderen Mogens i dennes Bestræbelser for at hindre Eske i at erhverve Svanholm. Et lille Brev fra ham vidner om, hvilken Forsigtighed man i hine Tider maatte iagttage ved Benyttelsen af Arvegodset, naar dette henstod uskiftet mellem Søskendene. Han meddeler nemlig Eske, at han har talt med sine Brødre og Søstre om «den Lejlighed, som sig begiver med min Husfru Beritte, og var jeg begjærendes af dem, at de vilde tilstæde, at hun maatte blive paa Svanholm indtil saa længe, at Gud vilde, at vor Herre vilde føje det anderledes med hende». Han beder derfor Broderen indrømme dette, og tilføjer karakteristisk: «og maa Du vide, at det er ikke gjort i nogen anden Mening end den, som god er, og ej Dig eller nogen af mine Søskende til *Hovmod* eller *Argelist* i nogen Maade». ¹⁾ Da Eske drog til Bergenhus, overdrog han Broderen et Slags Tilsyn og Værge-maal for sit Gods og sine Børn, og Knuds egne Børn opdroges ogsaa sammen med Eskes hos Fru Anna Rud paa Vallen. Med denne Dame stod han paa den venskabeligste Fod, og i sine Breve titulerer han hende kjære Anne og med det fortrolige «Du». ²⁾

Broderen *Mogens Bille* siges allerede 1502 at have foretaget en Pilegrimsrejse sammen med Morbroderen Henrik Knudsen Gyldenstjerne til Jerusalem. ³⁾ Hvis der her ikke foreligger en Forvexling med en anden Mogens, f. Ex. Mogens Gøye, maa han paa den Tid have været meget ung, ja endog fuldstændig Barn. Thi fra Aaret 1504 opdrages han i Skotland sammen med Christoffer eller Christiern, en

¹⁾ Ex Odense, die s. Anne, uden Aar. Or. i D. Ad. Br. 7. 236.

²⁾ Knud B. til Fru Anna, Gladsaxe ^{21/10} 1530. Or. i D. Ad. Br. 36, 259. Anne Matzdatter til Sofie Krummedige. Uden Datum. Or. i D. Ad. Br. 7. 284.

³⁾ Röhricht u. Meisner, Deutsche Pilgerreisen S. 344. Jvfr. om andre danske Pilegrimme Allen IV. 1. S. 157—59.

Søn af Elisabeth, der kalder sig Kong Christierns (I.) Datter.¹⁾ Han opdroges her ved det skotske Hof, der jo var nær beslægtet med det danske Kongehus og stod i livlig politisk og venskabelig Berøring med dette. I Begyndelsen af Aaret 1513 vendte han tilbage til Danmark. Kong Jakob havde overdraget ham nogle politiske Hverv, han skulde foredrage for den danske Konge. Han roser ham for hans Troskab og Tavshed, omtaler, at han er blevet opdraget sammen med en Del skotske, adelige Ynglinge, og medgiver ham tillige Anbefalingskrivelser til Dronningen og til Broderen Ove Bille.²⁾ Ved sin Hjemkomst fandt han Forholdene forandret; Kong Hans var død og Christiern II. havde, støttet af Billerne, bestøget Tronen. Han blev nu i Hjemmet, sandsynligvis i det Haab, at hans indflydelsesrige Slægt skulde skaffe ham indbringende Stillinger og Hædershverv i Danmark. Men heraf blev der foreløbig intet, og vi træffe ikke Mogens Billes Navn i Historien før 7 Aar efter, da han deltog i Toget mod Sverig og den 6te Marts 1520 var tilstede i Upsala ved Overenskomsten mellem den danske Hærs Anførere og det svenske Rigsraad. Han overværede Blodbadet i Stockholm den 8de November, thi 4 Dage efter gav Kongen ham Forleningsbrev paa den i Aaret 1516 afdøde svenske Adelsmand Sten Christiernsen Oxenstjernes Gods i Danmark.³⁾ Sandsynligvis er han ogsaa bleven benaadet med Ridderlaget ved Kroningen i Stockholm ligesom Fætteren Klavs Bille.

Mogens Bille hørte ogsaa til dem, som ved det nye Kongehus's Tiltræden blev «forsørget» med Kronens Len. Foreløbig maatte han dog lade sig nøje med det lille Len *Gjelstrupgaard* i Ods Herred, hvoraf endnu Voldstedet ses

¹⁾ Hist. Tidsskr. 5. R. V. 94.

²⁾ Epistolæ regum Scotorum I. 168—74. Aarsberetn. fra Geheimearch. I. 67. Becker, De rebus inter Daniæ Gallorum Scotiæque reges a 1511—14 actis. S. 81—85.

³⁾ Hadorph, Bilagor t. Sw. Rimkrøniken S. 437. Suhm, Nye Saml. II. 3—4, S. 178. Jvfr. Allen II. 562, Anm. 63.

i Gjelstrup By, i Egebjerg Sogn i en nu tilgroet Sø.¹⁾ Kort efter hjemførte han her sin Brud, Sofie Gøye, Datter af Righovmesteren Mogens Gøye. Deres Bryllup stod den 31te Januar 1524 samtidig og maaske endog sammen med Fætteren Klavs Billes Bryllup med Lisbet Ulfstand.²⁾

Mogens Bille skriver sig i Almindelighed til Svanholm, saaledes i Tokkeskiftet mellem ham og hans Søskende den 13de Juli 1524. Han har dog aldrig ejet Gaarden, thi, som allerede bemærket, enedes man ikke i hans Levetid om, hvem der skulde udløse Brødrenes og Søstrenes Parter. Ved sit Giftermaal med den rige Mogens Gøyes Datter, har han sandsynligvis haft Midler til at udløse Parterne, ligesom Eske havde faaet det ved sit Giftermaal. Den ene undte ikke den anden Slægtens gamle Fædrengaard, og Spørgsmaalet henstod saaledes uløst, til Mogens var død. At han heller ikke har kunnet bo paa Gaarden, fremgaar af det ovenfor anførte Brev fra Knud Bille. Naar der under saadanne Forhold, som de i Brevet anførte, skulde indhentes saa mange Tilladelser, for at Fru Birgitte kunde finde et Fristed her under sin Sygdom og efter at hendes Ægtefælles Gaard var brændt, er der ingen gyldig Grund til at tro, at Mogens Bille og Hustru have boet paa Gaarden. Det varede heller ikke længe, inden Hr. Mogens kunde ombytte det tarvelige Gjelstrup med en større og prægtigere Bolig. 1526 blev han nemlig forlenet med Nykjøbing Slot paa Falster. Kongen og Rigsraadet havde den 29de Avgust 1525 henlagt dette Slot tilligemed Aalholm og Ravnsborg til Livgeding for Dronning Sofie. Efter Udstedelsen af Brevet drog Kongen fra Kjøbenhavn til Nykjøbing, hvorhen Mogens Bille fulgte ham. Thi den 11te September gav han herfra Hr.

¹⁾ Frederik I.'s Registr. S. 14.

²⁾ Anders Bille fortæller, at han har været tilstede ved begges deres Bryllup. D. Ad. Br. 5. 61.

Mogens et Forleningsbrev paa 10 Aar paa Gjelstrup. I Maj Maaned 1526 overdrog Kong Frederik ham Nykjøbing Slot og forbedrede denne Forlening ved 2 Maaneder efter at lægge Gedser Gaard og Len, som Lavrids Knob havde, til Nykjøbing Slot.¹⁾

Disse Begunstigelser skulde imidlertid blive en Kilde til Sorg og Ulykke for Mogens Bille. Hans Forgænger i Nykjøbing havde været Jørgen von der Wisch, en holstensk Adelsmand af en meget bekjendt og rig Slægt. Sandsynligvis har det krænket og ærgret denne Mand og hans Slægt, at Mogens Bille havde fortrængt ham fra hans Forlening, og saaledes kan det forklares, at det paa Nykjøbing Slot kom til et heftigt Sammenstød mellem Hr. Mogens og Jørgens Slægtning Hartvig v. d. Wisch, ved hvilket Mogens Bille blev, som det hedder, «saaledes hugget og hamlet», at han aldrig forvandt Følgerne. Da Overfaldet eller Sammenstødet — hvad man nu kan kalde det — var foregaaet paa hans eget Slot, maa Drabsmanden være bleven grebet og holdt fast. Mogens Bille lod strax sammenkalde et Møde af sine nærmeste Frænder og Venner, og den 12te Marts 1527 udstedte 15 Adelsmænd, blandt hvilke vi af Billederne dog kun træffe Anders Bille, paa Nykjøbing Slot en Erklæring, hvori de tilraade Hr. Mogens at lade Hartvig v. d. Wisch føre for Landstinget og der lade ham straffe efter Loven og Haandfæstningen. Dernæst forpligtede de sig til at staa last og brast med Hr. Mogens, dersom v. d. Wisch's Slægt og Venner i den Anledning vilde forfølge ham med Rettergang eller Fejde. Hvis nogen af dem svigtede den fælleds Sag, skulde han kaldes en lovløs og æreløs Mand.²⁾

I Følge denne Erklæring maa v. d. Wisch være bleven anklaget paa Landstinget for forræderisk Overfald paa Mo-

¹⁾ D. Kgrs. Hist. Fasc. 11 a. 1525. 53—54.

²⁾ Or. i Rigsark. Adelen i Danmark Fasc. 16, Nr. 5, og i D. Ad. Br. 6. 136. Tr. i Orion, Kvartalsskrift I. 233—36.

gens Bille. Vi kjende ikke Sagens Udfald, men der er meget, der taler for, at v. d. Wisch kort efter enten maa være faldet som Offer for en Blodhævn eller være bleven dømt til at miste Livet. I Begyndelsen af 1529 var han nemlig død, og Fejden mellem Billerne og hans Slægtninge havde da allerede længe været i fuld Gang. Sandsynligvis har Sagen været ført for Rigsraadet paa Herredagen i Odense August 1527. Thi under denne forlangte og fik Mogens Bille et Vidnesbyrd om sin Optræden i Krigen mod Sverig 1520, der synes at være fremkaldt af og et Led med i Processen mod v. d. Wisch. Den 19de August lod nemlig Mogens Bille «aabenbar spørge sig for her i Odense i vor naadige Herres Bispens Borgestue, over menig Borgebord, om der var nogen Dannemand eller Dannesvend, fattig eller rig, der vidste, hvorledes han havde skikket sig i Sverig eller andetsteds imod Rigets Fjender. Dertil svarede ærlig og velbyrdig Svend Jens Daa og Oluf Skytte og Severin Jude med mange flere Dannesvende, som med havde været i Sverig og andetsteds imod Rigets Fjender med fornævnte Hr. Mogens Bille, at de aldrig havde andet set eller hørt om fornævnte Mogens Bille, end han haver altid stillet sig baade imod Fjenden og i andre Maader ærlig og vel, som en ærlig og oprigtig Ridder og Riddermandsmand burde at gjøre, og kan ingen ham andet paasige med nogen Skjæl og Ret i nogen Maade». ¹⁾

Der udbrød nu en Fejde mellem v. d. Wischernes mægtige og ansete Slægt i Slesvig og Holsten og Billerne med deres Frænder og Venner. Kongen søgte at bilægge den, idet han befalede den holstenske Marsk, hans højtbetroede Mand, Melchior Rantzau at mægle mellem Slægterne. Dette mislykkedes imidlertid, og et nyt Forsøg, som Kongen lod sin Søn Hertug Christian gjøre i Foraaret 1529, havde ikke

¹⁾ Or. i D. Ad. Br. 6. 137. Begyndelsen tr. i D. Mag. 3. R. III. 236—37.

bedre Udfald. Ingen af Billerne kunde komme ned til Gottorp, uden at Kongen først befalede v. d. Wischerne at udstede Lejdebrev for dem. Endnu 1531, da Eske Bille var i Danmark, forlangte han et saadant, før han rejste til Gottorp. Og at Striden ikke blev bilagt i Mogens Billes Levetid, fremgaar af, at denne lige til sin Død 1537 nærrede stadig Frygt for Overfald fra sine Fjenders Side, og da han, efter at være bleven berøvet sit Len 1536, syg og elendig tog Ophold i St. Jørgens Hospital udenfor Kolding, beholdt han alle sine Folk og Svende hos sig, fordi han, som Forstanderen for Hospitalet skrev til Eske Bille, altid «befrygtede sig, at de v. d. Wischer skulde gjøre ham Overfald, fordi han laa der i en aaben Gaard». ¹⁾

Jørgen v. d. Wisch havde faaet Aalholm Slot i Forlening 1526, og var saaledes Nabo til Mogens Bille. Heri maa man vel søge Grunden til, at Hr. Mogens kun forblev et Aar som Befalingsmand paa Nykjøbing Slot. Paa ovennævnte Herredag i Odense, i August Maaned 1527, enedes Holger Rosenkrans, Lensmand paa Koldinghus, og Mogens Bille om at bytte Len. Hr. Mogens drog altsaa til Koldinghus og Holger Rosenkrans til Nykjøbing. Den 8de September fik den sidstnævnte Kongens Følgebrev til Nykjøbing Len, den 12te og 13de November udleverede de gjensidig Inventariet til hinanden, og den 30te November kvitterede Rentemesteren Anders Glob Hr. Mogens for Regnskabsaflæggelse af Lenet i Tidsrummet fra Trinitatis Søndag (^{27/5})

¹⁾ K. Fr. t. Hert. Chr. dat. Nyborg, ^{25/4} 1529. Afskr. i Voss' Saml. i Rigsark. F. VII. 11. Af dette Brev fremgaar, at Hartwig v. d. Wisch da var død. Lejdebrev f. Eske Bille, Gottorp ^{30/1} 1529. D. Kgrs. Hist. 11 b. 1529. 17 a. K. Fr. t. Eske Bille, Gottorp, ^{24/7} 1531. Or. i D. Ad. Br. 24. 7. Kongen meddeler, at v. d. Wischerne ikke for Øjeblikket ere saa ved Haanden, at han kan forhandle med dem om Lejdet. — Hans Knudsen, Forst. f. St. Jørgens Hosp., til Eske Bille, Ribe, ^{28/11} 1547. Or. i D. Ad. Br. 6. 163.

1526, da han først fik det, og til Mortens Dag 1527, da han opgav det.¹⁾

Koldinghus Len var et af Landets største Len. Under det laa 4^{1/2} Herreder: Brusk, Jerlev, Holmans, Tørrild og Halvdelen af Andst Herred. Mogens Bille fik endvidere henlagt dertil Nørre og Øster Herreder. Hertil kom, at Koldinghus med sit store, prægtige og velbefæstede Slot var et jævnligt Opholdssted for Kongerne paa deres Rejser fra Hertugdømmerne til Kongeriget. Inventarielisten beskriver Kongens Seng i «vor kæreste naadigste Herres Stue», der altid stod opredt med Dyner, Lagen og et nürnbergsk Sengeklæde; tillige Kongens Smaasvendes Seng, «der altid ligge for Hans Naades Seng». Slottet var derfor altid vel-forsynet og Holger Rosenkrans havde efterladt det i bedste Stand. Her opholdt Mogens Bille og Fru Sofie sig under de følgende Aars mærkelige Tildragelser, og hans Stilling samt mægtige Familieforbindelser (Mogens Gøye og Ove Bille) — maaske mere end hans Evner — førte ham senere frem til vigtige Æresposter og Stillinger. I Kong Frederiks Tid blev han endnu ikke synderlig anvendt og opnaaede f. Ex. ikke Rigsraadsværdigheden. Derimod var han Medlem af den Kommission, som 1531 ved Efterretningen om Christiern II.'s Angreb blev nedsat til at tilse Udrustningen i Nørrejylland og pleje Retten. Hermed hænger det maaske ogsaa sammen, at han det følgende Aar fik Befaling til at stævne de «mange tvivlsomme Love i Rette», som vare ud-givne i Kolding Len. Han fik senere det Vidnesbyrd af Almuen, at han havde været dem en «eragtig» Lensmand, og at de takkede ham for al Ære og godt.²⁾

Jævnlig besøgte han sit Fædrenehjem og droges hertil

¹⁾ Heise, Fam. Rosenkrantz, Diplom. S. 75—78. Anders Glob's Kvittering, dat. Kbhnv. ^{30/11} 1527 i D. Ad. Br. 24. 5.

²⁾ Nye d. Mag. VI. 130. 134. K. Fr. I.'s Registr. S. 472. Nielsen, Gamle jydsk Thingsvidner S. 48—49.

af Ønsket om at erhverve sig Svanholm. Han skriver sig altid til denne Gaard, og et Vidnesbyrd om, hvor levende dette Ønske var hos ham, er det, at han 1529 forpagtede alle Antvorskov Klosters Gaarde i Horns Herred imod at betale Klostret Kornrenten og udrede 4 Marsvin aarlig. Derimod skulde han selv have al Smaaredsel frit i 5 Aar.¹⁾ Eske Billes uvenlige Stemning imod Broderen er ovenfor omtalt. Det bør dog tilføjes, at Mogens Bille søgte at bevare et tilsyneladende venskabeligt Forhold med Broderen og Svigerinden. Han tilbyder Fru Sofie at være hendes Bud, naar hun har noget at afgjøre i Jylland, og beder hende betragte ham som en kjødelig Broder.²⁾ Ogsaa til Eske skrev han venlige og hjærtelige Breve, og senere under hans stedse tiltagende Sygdom udviklede der sig det venskabeligste Forhold mellem de to Brødre og Svigerinder. Sofie Krummedige sendte ham aqua vitæ, Urter, Skjorter, trøstede ham i hans Sygdom og opfordrede ham til ikke «at tage sig for megen Sorg eller Græmmelse til, men være ved det letteste Sind».³⁾ Dette Raad har han utvivlsomt trængt til, thi baade han og hans Hustru vare stedse svagelige, deres Ægteskab forblev barnløst, og andre tunge Sorger ramte dem — som vi senere skulle se — paa deres sidste Dage.

4.

ANDERS BILLE.

Lensmand paa Stege (til 1533).

Frederik I.'s Tidsalder er Glansperioden i Anders Billes Liv. Han udfolder i disse 10 Aar en rastløs Virksomhed i

¹⁾ Dok. af 14/8 1529 i Horns Herred 5. Archivregistraturer IV. 169.

²⁾ Mogens Bille til Fru Sofie Krummedige, Haffnie, 30/8 1529. Dipl. Norveg. XI. 594.

³⁾ Udat. Brev i D. Ad. Br. 7. 287.

Statens Tjeneste, medens han paa samme Tid aldrig taber sine egne Interesser af Syne. I høj Gunst hos Kongen indtager han under dennes hyppige Fraværelse fra Riget en Slags Statholderstilling paa Sjælland. I Rigsraadet er han en af det katolske Partis Førere, men savner paa samme Tid ikke Blik for de Fordele Kirkens Opløsning kan bringe ham og hans Standsfæller. I denne mærkelige Overgangsperiode i Danmarks Historie, hvor den gamle og den nye Tid uophørlig prøve Kræfter med hinanden, hvor Mellempunkter opstaa og atter forgaa, hvor politiske og personlige Interesser uophørlig indvikles i hverandre, møde vi overalt Anders Billes smidige Skikkelse.

Ved S. Hansdags Tid 1523 havde han hyldet Kong Frederik i Lejren foran Kjøbenhavn (se ovfr. S. 415), og Kongen fandt det formaalstjenligt at beholde den med Forholdene i Kjøbenhavn saa velbekjendte Mand i Lejren. Efter et kort Ophold i Stege vendte han derfor tilbage til Hæren, medens samtidig Kommandoen paa Stege Slot overdroges Oluf Holgersen Rosenkrans og Klavs Eggertsen Ulfeld til Elmelunde. Anders Bille medførte to Jagter, smaa Krigsfartøjer, der i de følgende Maaneder tumlede sig lystigt med Kjøbenhavnerne og Malmøboernes Krigsskibe. En af deres Bedrifter er ret karakteristisk for Tidens Opfattelse af Folkeretten i Krigstid. To Skibe med Proviant til Belejringshæren bleve opsnappede af Malmøboerne, men atter tilbageerobrede af Anders Billes Fartøjer. Disse førte Proviantskibene til Kjøge og solgte dér baade Fartøjerne og Provianten som god Bytte. Da der senere rejstes Tiltale imod Anders Bille for denne Fremgangsmaade, dømte Kongen ham sagesløs. Forøvrigt blev den ene af hans Jagter taget af Kjøbenhavnerne, og efter sit eget Udsagn led han stort Tab ved Byttedelingen, idet han udbetalte Kongen dennes Part af Byttet i gode Penge, medens han selv kun havde faaet en ringe Del af det, der var indkommet ved Salget, og det endda kun i Christiern II.'s daarlige Mønt, de saakaldte

Klippinger, da Borgemesteren i Kjøge, der havde forestaaet Salget, var død uden at have betalt ham hele Summen.¹⁾

Imidlertid færdedes Anders Bille selv ved Kjøbenhavn som en af Befalingsmændene i Lejren. Overanførselen var, som bekjendt, betroet til Johan Rantzau, uagtet den unge Hertug Christian befandt sig i Lejren og bar den stolte Titel af «øverste Felthøvedsmand over kgl. Mts. Krigsfolk». Anders Bille var utvivlsom nidkær i sin nye Tjeneste. I alle Tilfælde viste han megen, ja for megen Tjenstiver, da han i Forening med Grev Johan af Høya udsendtes for at straffe de oprørske Bønder i Sjælland. I 14 Dage droge de omkring fra Herred til Herred og toge blodig Hævn over den modvillige Almue. De kom ogsaa til Stævn's Herred, som Anders Bille nylig havde faaet i Panteforlening, og Bønderne her maatte betale høje Bøder. Hr. Anders beholdt selv de inddrevne Bøder og fik saaledes mere end fuld Dækning for den Sum, han havde betalt Kongen for Pantet. Dette ejendommelige Forsøg paa at faa sine udlagte Penge ind igjen med Renter, blev dog ikke godkjendt af Kong Frederik. Allerede en Maaned efter, paa Herredagen i Odense Decbr. 1523, klagede Kongen over dette Indgreb i hans Rettigheder — thi Beskatningen var foretaget uden hans Befaling — og krævede Summen indbetalt i Rentekamret. Rigsraadet svarede, at Hr. Anders Bille selv maatte svare for, hvad han havde gjort. Hvorledes Sagen blev ordnet, turde fremgaa af følgende Oplysninger. I Novbr. Maaned 1523 udbetalte Anders Bille c. 700 Mark (1 Td. Rug kostede dengang 12 β), mod Pantet i Stævn's Herred; men det følgende Aar i Septbr. Maaned udstødte Kongen Pantebrev til ham i samme Herred paa c. 7000 Mark. Dette store Beløb, som aldeles ikke modsvarede den Værdi, Herredet repræsenterede som Pant,

¹⁾ Anders Billes Optegn. i D. Ad. Br. 5. 61. Jvfr. ovfr. S. 415, Amn. I, og Nielsen, Kjøbenhavns Hist. II, 73, Anm. I. ¹¹/₈ 1524 kvitterer K. Fr. I. Anders Bille for sin Part af Byttet. Or. i D. Kgrs. Hist. Fasc. 10.

kan kun forklares derved, at Anders Bille har indbetalt Kongen de fra Bønderne inddrevne Bøder. Skjønt Indtægterne af Herredet ikke kunde erstatte Renten af den ovennævnte betydelige Sum (c. 9000 Tdr. Rug), har Anders Bille dog gjort en god Forretning med Kronen, forudsat at Pantebrevets Bestemmelse om, at han skulde beholde Lenet, indtil Kongen indløste Pantet, er blevet opfyldt. Det maatte være af Interesse for Hr. Anders at faa det indløst saa hurtig som muligt, og nu ses det virkeligt, at Johan Urne, Lensmand paa Kjøbenhavns Slot, paa Kronens Vegne har indløst det i Aaret 1527. I Begyndelsen af det følgende Aar var der nemlig en Retsstrid mellem ham og Anders Bille angaaende nogle Afgifter af Herredet, som faldt ud til Fordel for sidstnævnte; men da vi ikke have Indløsningsbrevet, kunne vi ikke se, om Hr. Anders virkelig har faaet sig hele Beløbet udlagt.¹⁾

Anders Bille deltog selvfølgelig i Forhandlingerne angaaende Kjøbenhavns Overgivelse, og efter at denne havde fundet Sted, var han i Forening med Lage Urne, Mogens Gøye, Hans Bille og Oluf Rosenkrans kongelig Statholder i Sjælland.²⁾ Han forblev i Kjøbenhavn indtil Kongen selv ved Pinsetid 1524 kom til Hovedstaden, og i den nu afholdte Kroningsrigsdag finde vi ham som Deltager i alle de vigtige Statshandlinger, som her fandt deres Afgjørelse.

I Slutningen af Avgust fulgte han med Kongen over til Malmø og deltog i det store Møde med Kong Gustav og de vendiske Stæders Sendebud. Den svenske Krønikeskriver Peder Swart har bevaret en karakteristisk Anekdote om Anders Billes Optræden ved dette Møde. Der blev ivrig disputeret om Gullands Forhold til Danmark og Sverig, og Gustav selv tog levende Del i Debatten. Da, fortæller

¹⁾ Ny danske Mag. V. 13, 18. Anders Billes ovennævnte Beretning. Hert. Chr.'s Kv. t. A. B., dat. Lejren f. Kbhvn., ⁴/₁₁ 1523. Kgl. aabne Breve. Frederik I.'s Registranter S. 51. Dok. af ²⁰/₂ 1528 i Top. S. p. Pap. Store Heddinge 1.

²⁾ D. Mag. 4. R. IV. 240—41.

Peder Swart, «rejste en gammel dansk Ridder ved Navn Hr. Anders Bille sig, gik frem midt for alle Herrerne (Mødet holdtes i Malmø Hovedkirke) og bad om Lov til at tale et Sandheds Ord i Sagerne. Da Kongerne og alle havde bifaldet det, sagde han: I gode Konger og alle I andre gode Herrer, dersom I ville være ærlige, saa maa I ogsaa erkjende, at I slet Intet vide om de gamle Sager og fremfor alt om Gulland, som I tale saa meget om. I ere alle for det meste ganske unge Mænd, som hverken kunne tænke eller vide noget langt tilbage i Tiden. Vor kjære naadige Herre Kong Frederik har ikke været her i Landet, men altid opholdt sig i sin lune Rede («behagelige näste») Land to Holsten, derfor kan hans Naade kun vide lidet eller intet derom. Hvad Kong Gustav angaar, saa kan han heller ikke vide meget, efterdi han er en ganske ung Mand. Derfor maa jeg sige for sandt, at her er ikke mere end to Mænd til Stede, som vide ret Besked om Tingen, og det er Hr. Thure (den svenske Rigshovmester, som Peder Swart beskylder for at være bleven underkjøbt af de Danske til ikke at udtale sig kraftig nok til Gunst for de Svenskes Fordringer paa Gulland) og jeg. Da stod Kong Gustav op og svarede ham strax paa Stedet: Hvad er det I siger, kjære Hr. Anders Bille? Og hvad vil I bevise dermed? Er der ikke et gammelt Ord, der siger, at en ung kan jo spørge saa langt tilbage, som en gammel kan tænke eller huske? Dette Svar gjorde Hr. Anders saa forbløffet, at han ikke vidste, hvad han mere skulde sige». ¹⁾ Det var første, men blev ikke sidste Gang, at Kong Gustav stoppede Munden paa Hr. Anders Bille. Henved 20 Aar efter, paa Mødet i Brømsebro 1541, foregik en lignende Scene; mundrappe vare de begge, og med Venskabet dem imellem var det ikke synderlig bevendt, om end Kong Gustav ved given Lejlighed kunde vise Hr. Anders smaa Opmærksomheder. Anders

¹⁾ P. Swart, Gustaf I's Krønika, udg. af G. E. Klemming, S. 94.

Billes gode Ven og Slægtning Gustav Trolle var jo Kong Gustavs arge Fjende, og den stolte danske Adelsmand har vistnok aldrig ret kunnet bekvemme sig til at respektere Kongen i sin fordums Ligemand.

Anders Billes Kjendskab til Gullands Forhold har dog betydet noget mere i Kong Frederiks end i Gustavs Øjne; thi lige fra Mødet i Malmø drog han paa sin ovenfor S. 45 i omtalte Sendefærd til Visby, hvis Resultat dog ikke var saa godt, som Anders Bille selv havde ventet. Foruden det store Uheld, da Søren Norby overlistede ham, havde han ogsaa haft mindre Uheld, som han senere fandt Grund til at beklage sig over. Saaledes havde han forstrakt Hr. Søren med 1200 Mark, og da han mærkede, at denne ikke vilde følge med ham til Danmark, forlangte han Pengene tilbage. Men nu kunde Søren Norby kun betale ham med sine egne elendige Penge, han havde ladet mønte paa Gulland¹⁾, og da Anders ikke vilde modtage disse, maatte han finde sig i at tage alle Haande Kræmmervarer i Bytte, og oven i Kjøbet tage det for 3 Penninge, som ikke var i Penning værd.²⁾ En'videre havde han den Tort, at Søren Norby lod udsprede det Rygte om ham, at han ved Nattetid havde ladet fratage Hr. Søren nogle Heste, som græssede paa den lille Ø Vestergarnholm ved Gulland, og tillige beskyldte ham for, at han havde handlet som en Førræder imod ham paa Gulland og forebragt ham falske Hverv, som Kong Frederik aldrig havde befalet ham. Da Søren Norby det følgende Aar maatte overgive sig i Landskrone, var Anders Bille dér til Stede og forlangte strax en Erklæring af ham. En saadan fik han ogsaa, men da den kun gik ud paa, at Hr. Anders ikke havde frataget ham de omtalte Heste, bragte Anders Bille Sagen for Kongen. Den 10de Avgust 1525 tiltalte han i Kongens og Rigsraadets Nærværelse Søren Norby for at

¹⁾ Anders Bille tilføjer «som kaldtes Skaaff».

²⁾ Anders Billes Beretning i D. Ad. Br. 5. 61.

have fremført disse ærerørige Beskyldninger imod ham, og nu maatte Hr. Søren udstæde en ny Erklæring, hvori han udtalte: «at han ikke vidste andet om bemeldte Anders Bille, end at han var en ærlig og from Ridder, og at han kun havde forhandlet med ham, hvad han havde i Befaling at forhandle med ham om, samt at Hr. Anders heller ikke havde taget eller ført nogle Heste bort dér fra Landet, men at han takkede ham for alt godt osv.»¹⁾

Den 26de Oktober rejste han fra Gulland; i Kalmar købte han 6 smaa «Klippere» (svenske Heste) og red derpaa gennem Landet til sit Hjem. Den 15de Novbr. kom han til Stege, men rejste strax efter med Eske Bille til Gottorp for at forebringe Kongen Resultatet af sin Rejse. Denne udtalte, som anført, sin Tilfredshed dermed, og Anders Bille kunde saaledes atter vende tilbage til sin Forlening. Næppe hjemkommen modtog han den højst ubehagelige Efterretning, at Otte Holgersen Rosenkrans havde indmanet ham som en af Kavtionisterne for det store Laan, Kong Christiern 1519 havde gjort hos Hr. Otte Holgersen, til et ridderligt Indlager i Kiel. Herved forstodes, at han skulde forblive paa egen Bekostning i et bestemt anvist Hus i Kiel, indtil Summen med Renter var betalt. Strax efter Jul maatte han da afsted paa ny; men Indlageret blev dog ikke af lang Varighed, thi Kong Frederik, der — som Anders Bille udtrykker sig — «havde lovet Danmarks Indbyggere at holde dem alle de Løfter skadesløse, som vi havde lovet for Kong Christiern (II), og derfor gave Danmarks Indbyggere vor naadige Herre 100,000 Gylden», lod sin Kansler Wolfg. v. Utenhof forhandle med Hr. Otte Holgersen om, at Anders Bille maatte fritages for sit Indlager. Dette var for Øjeblikket saa meget mere nødvendigt, som Anders Bille paa Rigsraadets Vegne skulde forhandle med Kongen. I Slutningen af Januar 1525 var han da ogsaa paa Gottorp Slot, hvor han forebragte Kongen

¹⁾ Or. i D. Kgrs. Hist. Fasc. 11 a. 1525. Nr. 45 og 47.

sine Hverv og den 1ste Febr. modtog dennes Svar gjennem den danske Kansler Klavs Gjordsen. Det synes imidlertid, som om han har maattet betale Otte Holgersen 1000 Mark; thi denne Sum laante han hos den holstenske Adelsmand Jørgen von der Wisch. Hans Søster Karen, Henrik Gyldenstjernes Enke, kavtionerede for ham og blev det følgende Aar i denne Anledning indmanet til Kiel. Sine Udgifter paa denne Rejse fordrede han sig senere erstattet af Kongen, henholdende sig til Kongens ovenfor omtalte Løfte.¹⁾

De Forhandlinger, Anders Bille førte med Kongen, have sandsynligvis angaaet Søren Norby. Man nærede netop i de samme Dage den største Frygt for et Angreb fra denne dristige Mand, og det skulde ogsaa snart blive til Virkelighed. Næppe en Maaned efter landede hans Hær i Skaane. En af Hovedanførerne for denne var Adelsmanden Otte Stisen, Broder til Anders Billes Husfoged paa Stege, Hans Stisen. Denne havde det foregaaende Aar været med sin Herre paa Gulland, og det er ikke for dristigt at antage, at den upaalidelige Otte Stisen, der altid var rede til at svigte den Sag, han tjente, har ladet Broderen tilflyde Meddelelser om Søren Norbys Foretagende. Anders Bille med hele den sjællandske Adel saa roligt paa, at Skaane i Løbet af Marts og Begyndelsen af April blev hærget og ødelagt af de oprørske Bønder, og det var først, da Johan Rantzau med nogle hundrede Mand i April Maaned kom over til Sjælland, at denne Landsdels Adel fandt for godt at understøtte deres Standsfæller i Skaane. I Slutningen af Marts var Anders Bille i Kjøbenhavn, men først den 23de April drog han med 14 Heste over til Skaane, hvor han sandsynligvis har del-

¹⁾ Anders Billes Beretning. D. Ad. Br. 5. 61. Fr. I. t. A. B., Gottorp ²²/₁ 1525. Samme t. Nic. Görtze, Gottorp ¹/₂ 1525. Sammes Kvittering til A. B. for Landehjælp af Stævns Herred m. m., Gottorp ²/₁ 1525. Or. i D. Kgrs. Hist. Fasc. 11 a. 1525. Nr. 36, 25, 56. Jvfr. Heise, Fam. Rosenkrantz II. 136. Karine Billesdatter t. Eske Bille, Kiel ²⁴/₁ 1526. Or. i D. Ad. Br. 7. 41.

taget i Kampene ved Lund og Brunktoftelund. Det var efter det sidste Slag, at Bønderne udleverede Otte Stisen. Anders Bille holdt sin beskyttende Haand over ham, og efter at han først i et Forhør havde aabenbaret alle Søren Norbys Hemmeligheder, førtes han i Fængsel paa Kjøbenhavns Slot. Det lykkedes Anders Bille at faa Kongen til at tilgive ham, og Hr. Anders kunde endog udlevere alt det fra ham tagne Gods, Penge og Klæder til Broderen, Hans Stisen, paa Otte Stisens Vegne. Anders Bille var til Stede under Belejringen af Landskrone, indtil Forliget var sluttet med Søren Norby. Dagen efter, den 29de Juni, vendte han atter tilbage til Sjælland. I sin Beretning om hvad han har udført i Kong Frederiks Tid, skriver han, at hvis han ikke havde haft Len af Kronen, havde han ikke behøvet at blive der saa længe. Hans Udgifter paa dette Tog beløb sig til 435 Mark.¹⁾

I de to Aar, som vare hengaaede siden Anders Bille hyldede Kong Frederik, havde han været i uafbrudt Virksomhed. Nu kunde han atter vende tilbage til Stege og Søholm, og det følgende Aar synes han at have henlevet i fuldstændig Ro. Da fik han og hans Hustru i Marts Maaned 1526 Opfordring fra Kong Frederik til at ledsage hans Datter Dorothea paa dennes Bryllupsrejse til Königsberg. 3 Uger før S. Hans Dag skulde han indfinde sig med 12 af sine

¹⁾ Om Otte Stisen, se Allen V. 14—15, 66—68. Norsk hist. Tidsskr. III. 306—307. Hans Stisen kalder sig i et Brev af ²⁴/₈ 1524 til Anders Bille «Eders Tjener». D. Kgrs. Hist. Fasc. 2. 30. ²⁹/₆ 1525 antvorder Hr. Hans Varder, Søren Norbys Kapellan, Anders Bille i Landskrone 50 Lod Sølv, 20 Stkr. Guld (deraf 11 paa en Snor), en Knægts Degen, beslaget med Sølv, en sort Damaskes Kjortel, en rød Damaskes Trøje, en rød Bonet af engelsk Uld, samt et Guldspan, som tilhørte Otte Stisen, til Povl Stisens Behov. Or. i D. Ad. Br. 5. 52. ¹⁴/₇ 1525 kvitterer Hans Stisen, Væbner, paa Søholm Anders Bille for Modtagelsen af ovennævnte Effekter paa sin Broder Povls Vegne. Or. i D. Ad. Br. 56. 124. Hans Stisen forekommer som Byfgd. p. Stege Slot lige til 1534, da han dræbes af Borgerne.

Svende i Kjøbenhavn, og han fik særlig Paalæg om at medtage sine bedste Klæder og Klenodier. Fru Pernille tildeltes det Hædershverv at følge Prinsessen som Hofmesterinde, og ogsaa hun skulde medtage sine «statelige Klæder, Kjæder, Halsbaand og andre Smykker». ¹⁾ I Februar Maaned havde Kongen sluttet Ægteskabskontrakten med den nu protestantiske Hertug af Preussen. Ægteskabet havde vakt stor Forbitrelse hos det katolske Parti i Danmark og Hertugdømmerne, men den indflydelsesrige tyske Kansler Utenhof og Johan Rantzau havde vidst at overvinde alle Hindringer. Den førstnævnte kunde endog senere meddele Hertugen, at de danske Adelsmænd, som havde modsat sig Ægteskabet, nu vare vundne derfor. ²⁾ Foruden Anders Bille og Hustru deltog ogsaa af Danske den belevne og højt dannede Albert Jepsen Ravensberg samt Anders' Fætter Knud Henriksen Gyldenstjerne i Brudetoget; endvidere Holstenerne Johan Rantzau, Wulf Pogvisk og Henning Sehested. Hertug Christian og Mogens Gøye skulde have ført Toget, men maatte blive hjemme paa Grund af Frygt for Angreb fra Christiern II. Den 22de Juni 1526 afsejlede Flaaden fra Kjøbenhavns Red, og paa Slottet Fischhausen nær ved Königsberg modtog Hertug Albrecht sin Brud. Opholdet i Preussen var kun kortvarigt. Allerede den 6te Juli brød man op, paa Tilbagereisen aflagdes et Besøg i Danzig og paa det berømte Marienburg Slot, som de Danske havde ønsket at bese. Hertugen havde i den Anledning befalet sin Skatmester at vise dem al mulig Opmærksomhed, tilstæde dem Adgang til Slottet og gjøre dem bekendt med Lokaliteterne der. Den 3dje August vare de atter i Kjøbenhavn, hvor de overleverede Hertuginde Dorotheas Livgedingsbrev i Kongens egne Hænder. Anders Billes Udgifter paa denne Rejse har han opgivet at være 130 Gylden (c. 400 Mark). ³⁾

¹⁾ Danske Mag. VI. 189—90.

²⁾ Neue preusz. Provinzialblätter XII. 27—28.

³⁾ Allen V. 243—45. Hist. Tidsskr. 4. R. VI. 178—83. Neue preusz. Provinzialbl. XII. 29. Fr. I.'s Registr. S. 106.

I de samme Dage, Hr. Anders og hans Medbrødre hjemkom fra Königsberg, herskede der stor Uro og Frygt i Danmark. Fra Tyskland meldtes, at Kong Christiern havde taget store Hobe af Landsknægte i sin Tjeneste og forberedte et Angreb paa Landet syd fra. Samtidig var Søren Norby paa Spil. Han skulde have deltaget i Toget til Königsberg, men havde under alle Haande Paaskud nægtet at støde til Flaaden med sit Skib. Kort før Flaaden sejlede fra Kjøbenhavn havde han underrettet Kongen herom og samtidig meddelt, at han med flere Skibe og 700 Mand agtede at angribe Kong Gustav, der paa mange Maader havde drillet og skadet ham. Han udførte sit Forsæt, de svenske Kyster bleve hærgede, og Søren Norby spillede for sidste Gang sin gamle Rolle som Herre paa Østersøens Vover. Samtidig viste Skipper Klement, Kong Christierns tro Tilhænger, sig i de danske Farvande, og det var nu klart, at et stort kombineret Angreb truede Kong Frederik og hans Throne. Det var derfor paa høje Tid, at den danske Flaade vendte hjem fra Königsberg. Medens den skaanske Adel under Tyge Krabbes og Klavs Billes Befaling drog mod Sylvesborg og Aarhus, Søren Norbys Forleninger, sejlede Flaaden ud for at opsøge Søren Norby. Den 24de August stod det store Søslag, som afgjorde Søren Norbys Skæbne og for stedse fordrev ham fra Norden.¹⁾

Under disse truende Forhold var Anders Bille forblevet i Kjøbenhavn. Den 19de August har han her besejlet Kongens Brev til Aage Jepsen Sparre paa Lunde Stift. Efter Søslaget, om hvis nærmere Omstændigheder vi mangle Underretning, drog han over til Stege, og herfra kunde han den 7de September meddele Kong Frederik, at han havde gjort sine Skibe færdige til at forfølge to af Søren Norbys Jagter, der vare løbne ind ved Ulvshale, men havde opgivet det, da de strax vare sejlede ud i Østersøen igjen. Han advarede

¹⁾ Jvfr. Bilager til Gustaf I.'s Registratur III. 390 ff.

tillige Kongen mod Skipper Klement, der efter hans Mening tænkte paa at opsnappe Kongen og hans Følge, naar denne fra Kalundborg vilde sejle over Bæltet.¹⁾ Stege Slot var et ikke uvigtigt Punkt, som det derfor gjaldt om at holde godt bevogtet. Borgerne i Byen nærrede intet venligt Sindelag mod Hr. Anders, og der var endog dem, der tænkte at kunne udbytte dette til at foretage et uventet Angreb paa Slottet. En af Christiern II.'s Tilhængere foreslog kort efter Søren Norbys Nederlag at sende nogle Skibe til Stege, Borgerne ville da strax rejse sig, «og skulde Hr. Anders Bille da have fuldt lidet Rum i Stege», skriver han til Kongen.²⁾ Heraf blev dog intet, men det blev dog nødvendigt i de følgende Aar at sikre Slottet ved at udbedre og befæste det. Bønderne paa Møn fik derfor 1527 Ordre til at føre hver 3 Læs Ved til Slottets Teglov, «efterdi Kongen har befalet Hr. Anders at bygge og forbedre paa Slottet.»³⁾

Anders Bille blev i dette Aar paa ny mindet om sine Forpligtelser som Kavtionist for Kong Christierns Gjæld. Fra to holstenske Adelsmænd, Klavs v. Alefeld og Siverd v. d. Wisch, modtog han Stævning til at indfinde sig Helligtrekongers Dag 1527 i Kiel til et ridderligt Indlager i Arendt Kolves Hus, indtil han havde betalt 6000 Mark Hovedstol og 360 Mk. i Rente. Han var til Stede paa Herredagen i Odense Decbr. 1526, og i Slutningen af Januar 1527 finde vi ham paa Gottorp hos Kong Frederik. Indlageret kan altsaa ikke have været af lang Varighed.⁴⁾ Udgifterne paa denne Rejse, ligesom i 1526, da Otte Holgersen indmanede

1) Langebeks Diplomatar. 7/9 1526.

2) Allen, Breve og Aktst. I. 451.

3) Brev af 13/12 1527. Or. i Top. S. p. Pap. Stege 26.

4) Breve af 24/5 og 30/10 1526 i Saml. Chr. II. 54 a 4, og i D. Ad. Br. 5. 55. Jvfr. Allen III, I. S. 361, Anm. 6. 27/1 1527 under K. Fr. And. Bille 2 Bønder, som ere fødte paa Kronens Gods. D. Kgrs. Hist. Fasc. 11 a. 1527. 2.

ham, fordrede han sig erstattede af Kongen, i Henhold til det af Kong Frederik tidligere givne Løfte.¹⁾

Efter Søren Norbys Flugt fulgte en forholdsvis rolig Tid, der først afbrødes, da Christiern II. ved sin Overgang til Katolicismen skaffede sig Kejsereus Hjælp til Gjenerobring af sit Rige. Man maatte dog stadig være forberedt paa at møde eventuelle Angreb, og under Kongens hyppige Fraværelse fra Riget var det derfor nødvendigt at koncentrere Myndigheden i de enkelte Landskaber i enkelte Mænds Hænder. I Sjælland var det Anders Bille, hvem man betroede Overledelsen. I August 1527 blev han udnævnt til «øverste Hovedsmand i Sjælland, om noget paakommer.»²⁾ Denne overordnede Stilling synes han at have indtaget lige til Kongens Død 1533, om han end til Tider har maattet dele den dels med Oluf Rosenkrans, dels med Henrik Gøye.³⁾ Talrige og vigtige Hverv kom nu til at lægge Beslag paa hans Tid og Kraft. Han skulde hvert Aar holde Mønstring over Adelens Rustning i Sjælland, og han havde blandt andet Overtilsynet med Udredelsen af den store Sølvskat af alle Kirkerne i Aarene 1531—32, hvorved indkom over 1 Million Kroner i vore Penge.⁴⁾ Han indtog en lignende Stilling i Sjælland som Tyge Krabbe i Skaane og Mogens Gøye i Jylland, og opholdt sig derfor nu sjældnere paa det afsides liggende Stege, som styredes af Husfogeden Hans Stisen. Det hænger utvivlsomt sammen med denne Forandring i hans Stilling, at han i disse Aar erhvervede sig Laasebrev paa sin gamle Fædrengaard Søholm. Den 3dje Juni 1527 afholdtes det endelige Skifte mellem ham og hans Søkende i Næstved, hvorved alle Faderens og Moderens spredt lig-

1) Han forlangte 200 Gylden. And. B.'s Beretning i D. Ad. Br. 5. 61.

2) Vidensk. Selsk. Skr. 5. R. II. 327.

3) Heise, Fam. Rosenkrantz, Diplomatar. S. 129.

4) Kgbr. af 25/7 1528 ang. Mønstringen for 3 Aar, i D. Kgrs. Hist. Fasc. 11 b, 1528, Nr. 8. Ny kirkehist. Saml. IV. 32, 35—40, 43. Saml. t. Fyns Hist. og Top. VII. 304—305.

gende Ejendomme bleve delte mellem Anders og Hans Bille, Fru Karen Bille, Henrik Gyldenstjernes Enke, og Torben Billes Datter Edel, der var bleven gift med Jakob Hardenberg til Hvedholm.¹⁾ Søholm omtales ikke i Skiftebrevet, thi Anders Bille havde allerede tidligere udbetalt sine Søskende deres Parter. I Aaret 1524 havde han saaledes udbetalt Hans Bille paa Torben Billes Datters Vegne 1000 Mark for «den Anpart i Bygning i Søholms Hovedgaard, som hende tilfalden var efter hendes Fader, og som begges vore Samfrænder og forskrevne Barns fædrene og mødrene Frænder, min Broder Hr. Anders Bille og mig imellem gjort og forligt haver om samme Bygning»²⁾ 1529 erhvervede han sig da ogsaa kongeligt Dombrev paa Søholm Hovedgaard og Gods. De Gaarde, som Forældrene havde ejet i Kjøbenhavn, Kjøge og Odense, bleve udlagte henholdsvis Anders og Hans Bille samt Jakob Hardenberg.

Alt syntes saaledes at være i bedste Orden med Hensyn til Skiftet. Da optraadte i Juli og August Maaned 1530 baade Jakob Hardenberg og Fru Karen Bille med Paastand om, at de vare blevne forurettede ved Skiftet. De begrundede deres Klage derpaa, at Anders Bille havde taget Arv efter sine Særsøskende, Bent Billes og Fru Ermegaards Børn af første Ægteskab, uagtet han først var født efter disse Børns Død. Fru Karen tog derfor Gjenbrev mod Anders Billes Laasebrev paa Søholm, og Jakob Hardenberg fremlagde et Vidnesbyrd af Mænd, der havde været til Stede ved hans Bryllup, om, at Anders Bille den anden Bryllupsdag havde lovet at ville gjøre ham Fyldest, dersom han ikke havde faaet Fyldest i Søholm. Ogsaa Broderen Hans Bille støttede Søsteren og Broderdatteren.³⁾ Herimod ind-

¹⁾ Skiftebrevet i Rigsark. Stævns Herred.

²⁾ Hans Billes Kvitt. t. A. B., Kbhvn. 1⁶/₆ 1524. Afskr. i Ny Kgl. Saml. 1301 e. Fol.

³⁾ K. Fr. I.'s aabne Breve af 10/7 og 12/8 1530 i D. Ad. Br. 31. 51 og D. Kgs. Hist. Fasc. 11 a 1525. Nr. 55.

vendte nu Anders Bille med Rette, at der paa det foreløbige Skifte aldrig var rejst Indvendinger imod hans Ret til Arv efter hans Stedsøskende, og henviste til, «at Hr. Henrik Gyldenstjerne og Torben Bille vare vel saa vise og forstandige, at dersom de havde vidst, at de havde Ret til mere Arv end jeg, da skulde de «nøve» have undt mig at gaa lige i Skifte med dem». Han kunde ogsaa fremlægge et Vidnesbyrd af den gamle Fru Gundel, som nu boede i Næstved, om, at han havde været til Stede ved Lavrids Knobs Bryllup, under hvilket Bent Billes Datter af første Ægteskab blev syg og døde ¹⁾ Sagen blev henvist til Afgjørelse af Samfrænder, og disse dømte den 13de Juli 1531, at Hr. Hans Bille og Fru Karen maatte bevise deres Paastande med «Brev og Indsegl eller og skjellige levende Mænds Røst, før de kunde faa nogen Arv ud fra Hr. Anders Bille efter samme Særsøskende og imod Søkendeskitte og beseglede Breve». ²⁾ Jakob Hardenberg og Hans Bille fandt det fornuftigst at forlige sig med Anders Bille paa Grundlag af de bestaaende Forhold, men Gyldenstjerneerne vilde ikke give tabt, og der udviklede sig i de følgende Aar en meget alvorlig Strid, særlig mellem Knud Gyldenstjerne, Bisp i Fyn, og Anders Bille. Kløften mellem de to Slægter udvidedes end mere, da Anders Billes Datter Klara blev trolovet med Henrik Rosenkrans faa Dage efter, at dennes Trolovelse med Margrethe Gyldenstjerne, Knuds Søster, var blevet hævet. Kongen søgte forgjæves at bilægge Striden. Endnu ved Juletid 1532 omtaler Anders Billes Søn Bent, der studerede i Paris, Fjendskabet mellem Faderen og Knud Gyldenstjerne og beder Moderen underrette ham, om de ere forligte. I Marts Maaned 1533 kom det endelig til en Udsoning. Anders Bille synes at have gjort det første Skridt. Han rejste over til Sørup,

¹⁾ Optegnelser af Anders Bille i D. Ad. Br. 5. 8. Fru Gundels Vidnesbyrd er trykt ovfr. S. 251.

²⁾ Mag. f. dansk Adelshist. I. 41—42.

Bispens Gaard paa Lolland, men traf ikke Knud Gyldenstjerne. Isen var imidlertid brudt; Bispen skrev nu et venligt Brev til Hr. Anders, hvori han beklagede, at denne var rejst forgjæves. Begges Fætre, Johan Oxe og Knud Pedersen Gyldenstjerne, mæglede derpaa et Forlig, hvori de gjensidig lovede aldrig at ville lade sig bevæge til Strid med hinanden og tilsagde hinanden Bistand mod enhver, som vilde fejde paa dem.¹⁾

I August 1528 var Anders Bille (i Forening med Bispen i Vendsyssel, Holger og Trud Ulfstand samt Hans Krafse) Kongens Befuldmægtigede paa Mødet i Lødese med Kong Gustav og det svenske Rigsraad. Det var atter Spørgsmaalet om, hvem Gulland med Rette tilhørte, der var Hovedgjenstand for Debatten mellem Kongen og Hr. Anders. Man kom ikke til noget Resultat, fik kun Lejlighed til at sige hinanden nogle Ubehageligheder, og udsatte derpaa Afgjørelsen til et følgende Møde. Hr. Anders maa dog have forstaaet at vinde Kongen, thi han, som var en driftig Handelsmand og drev en stor Forretning med Kjøbmænd i Lübeck, Rostock, Wismar, Stralsund og Danzig, fik Kongens Tilladelse til at udvide sine Handelsforbindelser til Stockholm og andre svenske Kjøbstæder.²⁾

Et positivt Resultat kunde Sendebudene dog medbringe fra Mødet. Kong Gustav var gaet ind paa et gjensidigt Forsvarsforbund mod Kong Christiern, den fælles Fjende, som alle frygtede. Intet Aar gik hen, uden at Rygtet vidste at berette om hans farlige Planer; men først fra Aaret 1530 begyndte disse at antage bestemte Former. Kejser Karl V.

1) Jakob Hardenbergs Forlig med Anders Bille, dat. Kbhvn. 10^{is} 1532. Or. i D. Ad. Br. 5. 81. De mellem A. B. og Knud Gyldenstjerne vexlede Breve i Anledning af Forliget ere dat. 21^{/s}, 28^{/s} og 29^{/s} 1533. Or. i Top. Saml. p. Pap. Odense 158—59.

2) Kong Gustaf I.'s Registratur V. 141—42. Om hans Handelsforbindelser med Kjøbmænd i de tyske Stæder foreligger der en Masse Oplysninger i D. Ad. Br. 5.

havde endt sine Krige mod Frankrig, og Christiern II. havde faaet Løfte om hans Hjælp til Gjenerobringen af sit tabte Rige. Nu var der virkelig Fare paa Færde, og alle Kræfter maatte anspændes for at kunne møde «den umilde Mand», som Anders Billes Svigermoder kaldte Kong Christiern. Først og fremmest maatte Penge skaffes til Veje, og i Juli 1530 bevilgede derfor Prælater og Adel Kong Frederik et Laan paa over 80,000 Mark, for hvilket de fik Pant i deres Len. Disse nye Pantebreve indeholdt den mærkelige Bestemmelse, at selv om Panthaverne forbrød sig mod Kongen eller Kronen (∴ førte Avindskjold mod deres fædrene Rige), skulde Pantet derfor ikke være forbrudt. Ved denne Lejlighed blev *Anders Bille* taxeret for 1000 Mark, Biskop *Ove* for 4000, *Hans Bille* for 500, *Knud Bille* for 300 og *Klavs Bille* for 100 Mark. Pengene skulde dog først indbetales, naar Faren var overhængende.¹⁾ Dette Øjeblik indtraf i Sommeren 1531, da Kong Christiern i Ostfriesland udrustede den store Flaade, der skulde gjøre Landgang i Danmark eller Norge — ingen vidste hvor. En almindelig Skræk betog alle. Kong Frederik turde ikke forlade Got-
torp. Først frygtede han for Angreb syd fra og senere for, at Kong Christierns Flaade skulde spærre Overgangen over Bæltet. I Danmark maatte derfor hver Landsdel selv sørge for Forsvaret.

Medens Tyge Krabbe, Rigets Marsk, ledede Forsvarsanstalterne i Skaane, havde Anders Bille i Forening med Oluf Rosenkrans og Knud Rud Overbefalingen i Sjælland.²⁾ Allerede i September Maaned 1531 havde de samlet Adelen

1) Herom se Heises Opsats i Danske Mag. 4. R. VI. S. 1 ff. Anders Bille fik ikke Pengene indbetalt i rette Tid, men fik senere Befaling til at betale dem til Anders Glob til Krigsfolkets Lønning. Forsikringsbrevet til A. Bille, dat. Kbhvn. 1³/12 1531. Or. i T. S. p. Pap. Stege 29. Jvfr. om Laanet ogsaa Erslev, Konge og Lensmand S. 68.

2) Heise har i Fam. Rosenkrantz's Historie S. 186—190 givet en detaljeret Fremstilling af Forholdene 1531—32, hvortil henvises.

og Kjøbstædernes Udbud; deres Hovedkvarter var først i Antvorskov, senere i Kjøge og Roskilde. Af de tre Overanførere var Anders Bille den mest krigserfarne. Medens Oluf Rosenkrans synes at have opfattet Stillingen temmelig koldblodig¹⁾, var Anders Bille fuld af Uro og Spænding. Fra Søholm tilskrev han den 12te Oktober Hans Stisen, Niels Jude og Oluf Smed, hvem han havde betroet Befalingen paa Stege Slot, at han havde faaet sikker Underretning fra Kong Frederik om, at «Kong Christiern er visseligen ventendes hid ind i Riget, og kan vel ske, at han agter sig did (til Stege) fremfor noget andet Sted». Han giver dem derfor de mest detaillerede Forskrifter, hvorledes de skulle forberede Forsvaret af Slottet, og meddeler, at han sender Sivert Grubbe til dem som Befalingsmand i hans Fraværelse. Er der Forrædere i Byen eller paa Landet, skulle de strax fængsle dem.²⁾

I November begave Overanførerne sig til Kjøbenhavn; her indfandt ogsaa Rigsraader fra de andre Landsdele sig, og man traf nu Foranstaltninger til at afhjælpe den store Mangel paa Penge. Det blev atter Kirken, der maatte skaffe de nødvendige Midler til Veje; alle Kirkers Klenodier, Kalke og Monstranser, alt deres Sølv skulde indsendes til Kjøbenhavn for at udmøntes i Penge. Anders Bille og Oluf Rosenkrans skulde modtage det og senere aflægge Regnskab for dets Benyttelse. Imidlertid indtraf i December Maaned Efterretninger fra Norge, der viste, at Kong Christierns Angreb gjaldt Norge, og skjønt en Del af hans Styrke samtidig var landet i Bahus Len nær ved Hallands Grænser, var dog Faren for Angreb paa Kjøbenhavn og de danske Øer foreløbig fjærnet. I Januar 1532 opholdt derfor Anders Bille sig paa Søholm, og blev saaledes ikke Vidne til Ud-

¹⁾ Se Heise, a. St. S. 187.

²⁾ Anders Bille t. Slotsloven p. Stege, Søholm ¹²/₁₀ 1531. D. Ad. Br. 5. 66.

bruddet af den alvorlige Soldatertumult, der i denne Maaned fandt Sted i Kjøbenhavn, og som hans Medbefalingsmand Oluf Rosenkrans havde stor Møje med at dæmpe. Han har dog sandsynligvis begivet sig til Kjøbenhavn i denne Anledning; thi fra Søholm opfordrede han den 23de Januar Lensmanden paa Vordingborg Henrik Gøye til strax at komme til Kjøbenhavn med sine Svende og tillige medbringe alt det Kirkesølv, han havde oppebaaret af Kirkerne i sit Len til at betale Knægtene deres Sold¹). Joachim Rønnov fraraadede dog at sende Adelens Udbud til Kjøbenhavn, da det let vilde kunne komme til Strid mellem dem og Landsknægtene og Borgerne, det gjaldt først og fremmest om at skaffe Landsknægtene Pengene, og dette Raad blev fulgt. Fra Møntmesteren i Malmø sendtes efter Haanden hvad der blev udmøntet af Kirkesølvet, og saaledes stilledes Bevægelsen blandt Krigsfolket. Da Kong Frederik endelig i Marts Maaned kom til Kjøbenhavn, var Oprøret dæmpet.

I de følgende Maaneder var hele Billeslægten, med Undtagelse af Eske Bille, samlet i Kjøbenhavn. Byen var fuld af Krigsfolk, Flaaden udrustedes, som skulde sendes op til Norge, Sendebud fra Hansestæderne, Nederlandene, Frankrig og Sverig forhandlede med Kongen og Rigsraadet, og fra Norge indløb der stadig Efterretninger, som lød gunstigere og gunstigere for Kong Frederik. Da den danske Flaade den 24de Juli sejlede ind paa Kjøbenhavns Red, medbringende den ulykkelige Christiern II., var al Frygt og Fare forbi. Det gjaldt nu kun om at finde Udvej til at omgaa det Lejde, Knud Gyldenstjerne havde givet Kongen. I de Forhandlinger, som herom førtes med de lybske og svenske Sendebud, spillede Anders Bille en Hovedrolle. I Forening med Tyge Krabbe foreslaar han at bryde Lejdet og sætte Kong Christiern i Forvaring paa Sønderborg Slot. Det er ham, der paatager sig det lidet behagelige Hverv at under-

¹) Kbhvns. Diplomater IV. 466—67.

rette Kong Christiern om, at han ikke kan faa Farbroderen i Tale, og det er ham, som paa tysk og dansk i Helligaandskirken udvikler for de fremmede Gesandter Nødvendigheden af, at man nu benytter sig af det gunstige Øjeblik og for bestandig gjør Ende paa Christiern II.'s skumle Planer. At Anders Bille gjorde sig til Talsmand herfor, kaster en mørk Skygge paa hans Karakter. Det var hans Fætter og Ven, Knud Pedersen Gyldenstjerne til Tim, der i Sønderborg rev den gyldne Vlies af Kong Christierns Hals og trak ham i Skægget. Det var hans Søstersøn, Slægtning af samme Navn, Bispen i Fyn, der anviste de Veje, ad hvilke man kunde finde Undskyldning for at bryde det Lejde, han selv havde givet Kong Christiern, og som lod sig henrive til den usømmelige Ytring: «Man giver saa mangen Portner Brød, man kan da ogsaa give Kong Christiern Brød og holde ham i Forvaring.» Anders Bille var en af de 8 danske og holstenske Raader, ligeoverfor hvem Kong Frederik og Hertug Christian forpligtede sig til aldrig at løslade Kong Christiern¹⁾.

Anders Bille vedblev at beholde Hovedsmandsposten paa Sjælland; da Oluf Rosenkrans i Sommeren 1532 blev Hertug Hans' Hofmester, udnævntes Henrik Gøye 12te Jan. 1533 til hans Medbefalingsmand. Hr. Anders havde det Uheld «ved en Fejltagelse» («jeg tog miste») at bryde det Brev, som Kongen havde tilskrevet hans nye Kollega. Han bevidner paa det højtideligste, at han ikke har gjort det med Vilje og først opdagede Fejltagelsen, da han havde læst Brevet²⁾. Man kan tro det, om man vil.

Ved Slutningen af Frederik I.'s Regering stod altsaa Anders Bille i den højeste Agt og Anseelse. Han var et af de mest indflydelsesrige Medlemmer af Rigsraadet, hvad Forhandlingerne med Christiern II. havde godtgjort; han var

¹⁾ Jvfr. Heise, Christiern II. i Norge og Waitz Wullenwever S. 356 ff.

²⁾ A. B. t. Henrik Gøye, Barestad ¹¹/₂ 1533. Or. i Adelen i Danmark Fasc. 16. Bille 8. Jvnt. Hist. Tidsskr. 4. R. III. 251 og Heise, Fam. Rosenkrantz, Diplomats S. 129—30.

Øverstbefalende paa Sjælland, nær knyttet til de verdslige Ledere af det katolske Parti, Tyge Krabbe og Oluf Rosenkrans. Uagtet sit udpræget katolske Sindelag havde han vidst at bevare et godt Forhold til den evangeliske Konge. Da Klostrene bleve ophævede, lykkedes det ham at faa det rige Dalby Kloster i Skaane i Forlening. Han stod sig ogsaa godt med de gejstlige Stormænd. Joachim Rønnov forlenede ham med Bispetienden af Fanefjord Sogn paa Møen, Abbeden i Skovkloster forlenede ham med en Del Gaarde i Sjælland og Falster, og Jørgen Friis, Bisp i Viborg, gav hans Søn Bent Løfte om det første ledigblivende Kannikedømme ved Viborg Domkirke. Hans Hustru og Svigermoder vare strængt katolske Kvinder. «Flyer Messer og Gudstjener op igjen, og Processioner, at den evige Gud vil hjælpe os fra den umilde Mand,» skriver Fru Ane Movridsdatter til Anders Bille under Herredagen i Kjøbenhavn April 1532. Med Povl Eliesen stod Anders Bille i venskabelig Forbindelse, ligesom med Frands Vormordsen, inden denne var traadt over til Luthers Lære. 1528 dedicerede den sidstnævnte Anders Bille og Hustru sin Oversættelse af Psalmerne, som han havde foretaget efter deres indstændige Opfordring og med Hjælp af Povl Eliesen. Naar Mogens Gøye af et Brev fra Anders Bille tager Anledning til at udtale, at han ikke vil sætte nogen af sine Børn til Skolen i den Hensigt, «at de skulde komme udi den gejstlige Stand, hvor sligt Nederfald dagligen tager og ydermere gjøre vil,» kan man sikkert sige, at han ikke heri har truffet Anders Billes Mening. Tværtimod, han sendte sine Døtre i Klostrene for at undervises af Nonnerne, han sendte sin Søn Bent til Paris for at studere Theologi, og at han benyttede sin Indflydelse til at skaffe denne Søn det ene gejstlige Prælatur efter det andet. Han regnedes da ogsaa til en af Katolicismens bedste Støtter, og da Hertug Albrecht af Mecklenburg under Interregnet efter Kong Frederiks Død den 10de April 1533 mente Lejligheden gunstig til at spekulere i den danske Krone, var Anders Bille

en af de Rigsraader, hvem han opfordrede til at træde ind i et hemmeligt katolsk Forbund og at modsætte sig Hertug Christians Valg til dansk Konge¹⁾.

5.

HANS BILLE

til Egede, Lensmand paa Skjoldenæs (1532—33.)

Hans Bille var, som vi allerede have set, den første sjællandske Adelsmand, der sluttede sig til Kong Frederik, og han fik selvfølgelig sit tabte Len, Skjoldenæsholm, tilbage. Det fortæltes, at han ogsaa havde faaet Brev paa alt Henrik Gøyes Gods i Sjælland; men noget sikkert vides ikke herom, og efter Henrik Gøyes senere Udsoning med Kongen har

¹⁾ Om Anders Billes Forlening med Dalby Kloster se Hist. Tidsskr. 4. R. III. 498—99, smlgn. Frederik I.'s Registranter S. 277—78. ^{17/3} 1530 overlader Henrik Jensen, Provst i Dalby, Kloret til A. B. mod en aarlig Afgift af 32 Mark. Or. p. Perg. i Rigsark, Saml. Chr. II. 54 a 9. Inventar over Dalby Kloster i Wieselgreen, De claustris Sveo-Gothicis I. 50. ^{18/11} 1529 forlener Joachim Rønnov A. B. med Fanefjords Bispetiende. Paludan, Møens Beskriv. II. 306. Rasmus Daa, Abbed i Skovkloster, forlener A. B. ^{9/2} 1526 med Klorets Tjenere i Faxinge og Oregaard (Beltringe S. Baarse Herred) samt ^{17/1} 1529 med en Del Gods i Sjælland og Falster, Or. i Top. S. p. Pap. Faxinge I., Skovkloster 5 og 7, D. Ad. Br. 5. 78. ^{9/7} 1532 udstæder Jørgen Friis, Biskop i Viborg, et aabent Brev, at han til Løn for de Tjenester, Anders Bille har gjort Viborg Domkirke, og for det gode Haab, han har om hans Søn Bent, at han skal blive ved den hellige Kirke og en af dens Personer, giver forn. Bent Ventebrev paa et Kannikedømme. Or. i D. Ad. Br. 5. 72. Hans Svigermoders Brev, dat. Bistrup ^{8/4} 1532. D. Ad. Br. 5. 9. Frands Vormordsens Dedication, Kbhv. ^{25/4} 1528, i Dän. Bibl. III. 77. Mogens Gøye til A. B., Avnsbjerg ^{7/1} 1530. Rørdam, Kbhvns. Univ. Hist. I. 27. Om Døtrenes Klosterundervisning se Brasch, Bregentved S. 119—20. Bent Billes Studeringer i Paris se Danske Mag. 4. R. IV. 347. Hert. Albr. af Mecklenburgs Brev t. A. B., Schwerin ^{15/4} 1534 i Danske Mag. II. 100—102.

han da i alt Fald mistet det igjen, uden at der forlyder noget om, at han paa anden Maade har faaet Erstatning. Skjoldenæs Len fik han paa Afgift mod at udrede 300 Mark aarlig og Halvdelen af de uvisse Indtægter (Sagefald m. m.). 1526 fik han imidlertid Lenet frit for Livstid og 1531 — som ovenfor anført — Pant i det for 500 Mark. 1529 sikrede han sin ældste Søn Lenet efter Faderens Død i 6 Aar. Han kom ikke bedre ud af det med Bønderne i Kong Frederiks end i Kong Christians Tid; men nu vare Forholdene forandrede, og han risikerede ikke at miste sit Len af den Grund. Efter Niels Brahes Fald fik han Brev paa alle dennes Ejendomme i Sjælland. Forøvrigt var han et flittigt Medlem af Rigsraadet; han fulgte sin Fætter Oves kirkelige Politik i et og alt, og hans rige Erfaring gav ham en vis Anseelse, der undertiden affødte enkelte Æreshverv. Saaledes var han 1523 en af de 4 Statholdere i Sjælland, og 1531 en af Regeringskommissærerne med den særlige Opgave at forestaa Retsplejen. Ligesom Broderen Anders færdedes han meget i Kjøbenhavn, hvis Borgere synes at have vist flere af Billerne — saaledes Eske, Anders og Hans — særlig Tillid. Det var da ogsaa kun Gjengjæld, naar han og Anders Bille anbefalede Borgernes Anmodning til Kongen om at skjænke dem Serridslev By.

Hans huslige Forhold ere os saa godt som ukjendte. Han boede afvexlende paa Egede og Skjoldenæs og havde i sit andet Ægteskab med Inger Rønnov 8 Børn, paa hvilke Fru Anne Movridsdatters Ytring til Anders Bille fandt en passende Anvendelse: «Ægteskaber ere nu sjældne her i Verden». Thi ingen af alle disse nu voxne Børn giftede sig.

6.

Sten Bille til Lyngsgaards Sønner til 1533.

a.

TORBEN BILLE, Ærkebisp i Lund.

Sten Bille til Lyngsgaards to Sønner, *Torben* og *Klavs*, frembyde den Mærkelighed, at den ældre efter Farfaderen opkaldte Søn træder ind i den gejstlige Stand, medens den yngre, efter Morfaderen Klavs Rønnov opkaldte Søn arver Familieejendommene og fører Slægtens Navn videre. Sten Bille var en religiøs anlagt og tillige kundskabsrig Mand; den bekjendte svenske Biskop Hans Brask omtaler saaledes en Ytring af ham til Dr. Anders i Helsingør, at de Danske og Norske vare ældre i Christdommen end de Svenske¹⁾. Han har utvivlsomt ønsket, at en af hans Sønner skulde blive Gejstlig, og han har vel ogsaa haft det rette Blik for, hvilke Udsigter til Magt og Rigdom den gejstlige Stand frembød for en Mand af højadelig Slægt, naar han netop lod sin ældste Søn vælge denne Vej til Ros og Magt. Torben har studeret i Udlandet og her erhvervet Magistergraden. 1507 var han Kannik i Lunds Domkapitel, og 1519 havde han opnaaet Dekanværdigheden. Samtidig hermed fungerede han imidlertid som Sekretær i Kongens Kancelli, og ved Ærkebiskop Birgers Død den 10de Decbr. 1519 opholdt han sig som tjenestegjørende kongelig Sekretær i Kjøbenhavn. Bispervalget gav som bekjendt Anledning til Strid mellem Kongen og Kapitlet; dette valgte, trods Kongens Befaling til at ud sætte Valget indtil videre, Aage Sparre til Ærkebisp; men Kongen sendte som Svar herpaa Diderik Slagheck med nogle Ryttere, som skulde indkvarteres hos Kapitelsmedlemmerne, over til Lund, og Kapitlet maatte nu udskrive sine Medlemmer til et nyt Valg, der fandt Sted den 5te Januar 1520

¹⁾ Gustaf I.'s Registratur III. 421—24.

og efter Kongens Ønske faldt paa hans meget betroede Sekretær, Jørgen Skodborg. Torben Bille synes ikke at have været til Stede ved noget af Valgene. I Skrivelser af 21de December 1519 erkjender han at være kaldet til Deltagelse i Valget, samtykker i at dette sker, men beklager paa Grund af «lovligt Forfald» ikke selv at kunne være til Stede. Hans dobbelte Stilling som Sekretær hos Kongen og Dekan i Kapitlet har sandsynligvis været det lovlige Forfald, som hindrede ham i at opfylde sin Pligt¹⁾.

Imidlertid oprandt der trange og alvorlige Tider for Lunde Domkapitel. Kongen krævede, at Stiftet skulde tilbagegive Kronen Bornholm og de Herreder, det besad i Skaane, tillige med Kjøbstaden og Slottet Aarhus. Da baade Ærkebisp og Kapitlet afslog dette og endog nægtede at forelægge Stiftets Adkomstbreve, faldt Jørgen Skodborg i Unaade; Kongen indsatte Diderik Slaghek til Ærkebisp, og efter dennes Henrettelse, den 24de Januar 1522, satte han sin Vilje igjennem med Magt. Domherrerne bleve kaldte til Kjøbenhavn, kastede i Fængsel og tvungne til at overdrage Kronen Bornholm og Aarhus. Torben Bille, som den 22de Januar fra Kjøbenhavn af havde tilskrevet Kapitlet, at han paa Grund af Upasselighed ikke kunde komme over til Lund, var ogsaa blandt dem, som kastedes i Fængsel, og han har fra Fængslet underskrevet en Opfordring til sine i Lund tilbageblevne Kolleger om at gaa ind paa Kongens Forlangende. Derpaa gennemførte Kongen Valget af Udlændingen Johan Veze til Ærkebisp i Lund, men det er bekjendt nok, at Kong Christierns Overgreb ved denne Lejlighed

¹⁾ 1507 Kannik i Lund, se D. Ad. Br. 10, 67. Breve af 21de og 22de Decbr. 1519 fra Torben Bille til Kapitlet, dat. Kjøbenhavn, i Lunde Kapitels Registrant. Afskr. i Ny kgl. Saml. 725 d. Fol. S. 271. I disse Breve kalder T. B. sig Dekan i Lund, og det kan saaledes ikke være rigtigt, naar Allen III, 2. S. 68 siger, at Aage Jepsen Sparre var Dekan. Allerede 1518 var T. B. kgl. Sekretær, og han var det endnu 22de April 1520. Suhm, Samlinger II, 1. S. 192—93.

vakte Gejstlighedens højeste Forbitrelse og særlig bidrog til, at Prælaterne sluttede sig til Opstanden 1523¹⁾.

I de følgende Aar høre vi ikke Torben Bille synderlig omtale. Vi vide kun, at han med de øvrige Domherrer i Lund, efter Johan Vezes Bortrejse med Kong Christiern, paa ny valgte Aage Sparre til Ærkebisp i Lund og hævdede hans Valg imod den af Kong Frederik I. støttede Jørgen Skodborg. 1526 lod dog Kong Frederik Jørgen Skodborgs Sag falde, men Aage Sparre kunde ikke opnaa pavelig Bekræftelse, og da den gamle Mand trættedes i den stadige Kamp med Reformatorerne, hvis Hovedkvarter, Malmø, netop laa i hans Stift, modnedes den Tanke hos ham, at overdrage Styrelsen af Stiftet til en yngre og kraftigere Mand. To Mænd kunde særlig komme paa Tale: Domprovsten Klavs Urne og Dekanen Torben Bille. Den førstnævnte roses af Reformatoren Peder Laurensen for sin Fromhed og Lærdom; men netop den gode Omtale, han faar af Reformatoren, kan have været hindrende for hans Valg til Ærkebisp, og Torben Bille, om hvis ivrige katolske Sindelag ingen af Kapitlets Medlemmer har kunnet været uvidende, gik af med Sejren. I Sommeren 1532 rejste Torben Bille over til Kjøbenhavn for at forhandle med Kongen om Valget. Støttet af sin mægtige Slægt og begunstiget af de daværende vanskelige politiske Forhold (Christiern II. i Norge), lykkedes det ham at træffe en Overenskomst med Kong Frederik, som i visse Henseender var gunstigere end de Forpligtelser, Knud Gyldenstjerne, Joachim Rønnow og Oluf Munk havde maattet gaa ind paa for at opnaa Odense, Roskilde og Ribe Stifter. Vel maatte han love «at ville og skulle udi Lunde Stift lade prædike det sande Guds Ord, det hellige Evangelium rent og klart, som det med den hellige Skrift skriftligen udtydes og bevises kan, den almægtigste Gud til Lov og Ære og

1) Torben Bille t. Kapitlet i Lund, Kbhvn, 22. Jan. 1522. Ny kgl. Saml. 725 d. Fol., S. 275. Jvfr. Allen III, 2. S. 227.

kristne Mennesker til deres Sjæles Saligheds Bestand, og ej med Vold og Uret overfalde dem, som det hellige Evangelium prædike, som foranskrevet staa, besynderlig udi Malmø og andre Hans Naades Kjøbstæder, og ej med Vold og Uret hindre Præster paa deres Giftermaal, om der er nogle, som dem gifte ville og faa ægte Hustruer»; endvidere love at være Kongen huld og tro, ramme hans og hans Børns Bedste og ikke staa Kong Christiern bi i nogen Maade. Derimod savnes de vigtige Bestemmelser, som fandtes i Joachim Rønnows og Oluf Munks Reverser, at de navnlig skulde ramme den af Kongens Børns Bedste, som blev udvalgt til Konge i Danmark, og endvidere anerkjende Kongen og Raadet som øverste Værneting for de Fripræster, over hvilke de havde noget at klage. Forpligtelsen var altsaa et Kompromis, hvorved Kongen paa sin Side søgte at sikre sine evangeliske Venner mod den ivrige Katolik og hans indflydelsesrige Venner i Lunde Domkapitel, medens Torben Bille holdt sig en Udvej aaben til efter Kongens Død at gaa frem med Strængthed mod sine Modstandere. Hans Broder Klavs, hans Fætter Anders og hans «kjære Frænde» Tyge Krabbe, alle strænge Katoliker, gik i Borgen for at han vilde holde sine Forpligtelser, og lovede i modsat Fald at staa til Rette derfor¹⁾.

Nu kunde Valget foregaa, og den 27de Juli 1532 samledes da ogsaa den gamle Ærkebisp med sine Domherrer i Kapitelshuset i Lund og erklærede, at han paa Grund af Alder og Skrøbelighed og med Kong Frederiks og Kapitlets Samtykke overdrog sin Ret til Stiftet til Dekanen Torben Bille, hvem han udnævnte til sin Coadjutor og Efterfølger. Dog forbeholdt han sig sin Ret til Stiftet, hvis Torben Bille

¹⁾ Torben Billes Revers til K. Fr. I., dat. Kbhvn., Mand. e. s. Knud Konges Dag 0: 15de Juli, er trykt i Rørdams Udg. af Malmøbogen S. XLV—XLVI. Om Reversets Betydning jvfr. de oplysende Bemærkninger hos Heise, Herredagen i Kjøbenhavn 1533 i Hist. Tidsskr. 4. R. III. 305—307.

skulde dø eller ønske at træde tilbage, og fik til Underhold, saa længe han levede, Indtægterne af Froste Herred, to Klostre i Lund og Bosie samt Hæglinge Sogn med al kongelig og ærkebiskoppelig Rettighed. I et Brev af samme Datum til Pave Klemens tilmeldte Kapitlet denne Valget og bad om Torben Billes Konfirmation, idet det tilføjede, at den gamle Ærkebisp formodede, at han selv havde haft Udsigt til at opnaa pavelig Konfirmation, og tillige fremhævede Nødvendigheden af Pavens Indvilligelse i Valget paa Grund af de vanskelige Forhold, som det stadig mere og mere om sig gribende Kjættereri fremkaldte i Stiftet. Torben Bille udnævnte tillige tre Prokuratorer, som skulde forhandle med Pavehoffet angaaende Konfirmationen¹⁾. Udsigten til at opnaa et gunstigt Resultat i Rom var kun ringe. Ikke mindre end tre Mænd kunde med større eller mindre Ret opstille deres Fordringer paa Stiftet: Kardinal Paolo de Cesis, hvem Paven allerede 1520 havde tildelt Stiftet, Jørgen Skodborg, som havde udbetalt Kardinalen en Pengesum og derpaa havde faaet Pavens Bekræftelse, samt endelig Johan Veze, der ikke havde renonceret paa sin Ret, uagtet han ligeledes havde faaet Pavens Brev paa Roskilde Stift, og som desuden havde kraftige og formaaende Talsmænd blandt de katolske Fyrster. Torben Billes Fuldmægtiges Anstrængelser i Rom vare derfor forgjæves, og en ny Skrivelse fra Aage Sparre til Kardinal de Cesis af 10de November 1532 havde ikke den forønskede Virkning²⁾. Dette hindrede dog ikke Torben Bille i at overtage Styrelsen af Stiftet. Saaledes overdrog han allerede 24de August 1532 Knud Sparre Godset til Højby Kirke i Baarse Herred; i December Maaned traf han nogle Foranstaltninger med Hensyn til Væsby Kirke, og 1ste April 1533 forlenede han Ejler Rønnov og Hustru

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II. 389—98; jvfr. Hist. Tidsskr. 4. R. III. 504.

²⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II. 398—99.

med Lunde Sædes Len, Gods og Tjenere i «Stinchelsø» i Sjælland¹⁾. Uden Penge kunde intet udrettes i Rom, og det var derfor en velkommen Gave, da Aage Sparre den 5te Marts 1533 overdrog Torben Bille hvad der var tilbage af de 5000 Dukater, han havde staaende i Fuggernes Bank i Rom og i Lübeck, til at anvende til Opnaaelsen af Konfirmationen i Rom. Til Gjengjæld lovede Torben Bille at holde Aage Sparre og Lunde Stift skadesløs for M. Jørgen Skodborgs, Kardinal de Cesis og andres Fordringer paa Stiftet²⁾. Torben Bille opnaaede dog aldrig den pavelige Bekræftelse paa sin Værdighed, og da han i de af Kapitlet og Ærkebispens udstedte Breve altid benævnes Coadjutor og eventuel Successor, samt da Aage Sparre tillige ses selv efter sin Tilbagetræden at have udøvet ærkebiskoppelige Forretninger³⁾, har der sandsynligvis bestaaet et Slags Condominium imellem dem, ihvorvel Torben Bille i de følgende Aar udadtil optræder som Stiftets rette Indehaver.

Af det katolske Parti hilsedes Torben Billes, Ove Billes Fætters, Overtagelse af Landets højeste gejstlige Embede med Glæde. Han synes at have været en lidet overlegen Personlighed med væsentlig verdslige Interesser, og som i alle politiske og kirkelige Spørgsmaal fulgte i sin Fætters Kjølvand. Af de Evangeliske skulde han snart gjøre sig forhadet paa Grund af sin voldsomme Optræden imod Reformatorerne i Lunde Stift, og fra en af hans Jævnlige forekommer der strax i Begyndelsen af hans Embedsvirksomhed en karakteristisk Ytring om ham, som tillige giver et Vidnesbyrd om det Had, som selv Landets fornemste Adelsmænd

¹⁾ Or. paa Papir i Rigsark. Registr. 12, Nr. 26. Ny kgl. Saml. 725 d. Fol. S. 171. Hist. Tidsskr. 4. R. III. 505.

²⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II. 400—401. Hist. Tidsskr. 4. R. III. 504—505.

³⁾ Se Brev af 12. Decbr. 1532, hvorved en Del Adelsmænd i Lunde Stift tilsikrer Gejstligheden dens tidligere Indkomster af Almuen. Ny kirkeh. Saml. II. 697.

nærede imod de rige og overmodige Bisper. Den bekjendte Rigsraad Peder Lykke skriver nemlig den 28de Januar 1533 til Anders Bille følgende: «Maa I vide, kjære Hr. Anders, at Electus M. Torben Bille lod i Aar med sin Magt tage fra mig det Fiskerleje paa Barsebæk, Penge, Sild og hvad anden Rettighed, jeg skulde have dér, som de gode Mænd have nydt, der have haft Barsebæk Gaard før mig, hvilket mig tykkes at være ganske stor Uret. De ere ikke andet end Riddersmændsmænd, saa vel som vi ere, og strax de faa Magt, skal de strax tage fra os imod en skreven Lov, at hver Mand bør at tale sig til Rette. Kjære Hr. Anders, saa giver jeg Eder det kjærligen til Kjende og vil ydermere kære derpaa for vor naadige Herre og Danmarks Raad og alle mine Venner, til saa længe jeg faar dér en Husvalse for.» Hans Klager fandt Medhold hos Rigsraadet, der paa Herredagen 1533 tilkjendte ham Fiskerlejet¹⁾.

b.

KLAVS BILLE

t. Lyngsgaard, Lensmand paa Bahus til 1533.

Klavs Bille, Sten Billes og Margrete Rønnovs yngre Søn, er opkaldt efter Morfaderen, Marsken Klavs Rønnov. Hans Fødselsaar er ukjendt, men da han allerede 1520 blev slaet til Ridder, tør han antages at være født ca. 1490. Hans Navn forekommer første Gang i et Brev af 23de August 1517, hvor han optræder som Befuldmægtiget i en Strid mellem Niels Brahe til Vandaas og Ærkebisp Birger paa den førstnævntes Vegne. To Aar efter fik han Ventebrev paa Vesterstad Len efter Faderens Død, og det følgende

¹⁾ Saml. t. Fyens Hist. VII. 305—307. Hist. Tidsskr. 4. R. III. 507—509.

Aar kom han til at tage fremragende Del i Christiern II.'s Felttog i Sverig. Han var til Stede i Upsala den 6te Marts 1520 ved Overenskomsten med det svenske Rigsraad, og efter Indtagelsen af Stockholm laa han i Slotsloven dér som en af de øverste Befalingsmænd. Efter Kroningen i Stockholm blev han — sammen med Otto Krumpen, Søren Norby, Mogens Gyldenstjerne og Niels Lykke — slaaet til Ridder af Christiern II., og i Følge svenske Beretninger skal han have gaaet Kongen til Haande ved Blodbadet i Stockholm ligesom sin Fætter Niels Lykke. I den af Gustav Vasa forfattede Smædekrønne, som udkom 1558, faar han følgende slette Skudsmaal:

•Her Claes Bille then gamble räaff
 Hölt sigh i Sweriige tå fast gäff.
 Han kunde ock wäl både liuge och waske
 Han luskede mykit the Swenskes taske
 När the til döden monne gå,
 Ther han them lät theris huffuud affslå.
 Han hölt sigh som en bödel wed lijke,
 Thet lofford haffuer han i Sweriges rijke.
 Han war i sin tijd en gammel Papist,
 Han får nepligen lott medh Jesu Christ.
 Sijn odygd haffuer han ey welet latet,
 Vten christelig lärdom oc Gudzord förhatet.
 Han hölt fast aff sijn Biscopz slächt
 Mykit ondt haffuer han ther met opwächt.
 Han war alt aff thet Phariseerske bloodh
 Han bliffuer rät aldrig the Christne godh.»

At Klavs Bille har spillet en Rolle med ved det stockholmske Blodbad, er sandt. I Forening med Søren Norby fængslede han om Eftermiddagen den 7de November de svenske Adelsmænd og Bisper, som skulde henrettes den følgende Dag. Men han har selvfølgelig kun udført de Ordre, som bleve ham givne af Kongen, og den Bitterhed, hvormed Kong Gustav omtaler ham i Krøniken, skyldes utvivlsomt ikke saa meget hans Optræden under Blodbadet, som den Energi, hvormed Klavs Bille langt senere optraadte

imod Overgreb fra Kong Gustavs og de Svenskes Side. Kongen har da grebet denne Lejlighed til at give sit hadefulde Sindelag imod Klavs Bille som forøvrigt mod alle mere fremragende danske Mænd Luft. Hans ondskabsfulde Ytringer om Klavs Bille kunne derfor heller ikke have nogen Beviskraft, ligesaa lidt som, naar han et andet Sted i samme Krønnike, hvor han ophidser Normændene imod de Danske, atter griber Lejligheden til at give Klavs Bille et Hib:

«På Bogehws satt then onde Bille
The Norske monde honom litet gille.
Han skrapade them theris stöff ifrå
Jagh troor the skola icke mykit förmå»¹⁾).

Efter Faderens Død arvede Klavs Bille Lyngsgaard og Allinde samt overtog dennes Len Vesterstad i Fers Herred og Nederby i Ingelstad Herred. Han synes ogsaa en Tid at have haft Lykaa Len i Bleking, Grænselenet mod Sverig, som de Svenske besatte ved deres Angreb paa Danmark i Foraaret 1523. Han havde ogsaa noget Gods i Værge, som tilhørte den svenske Adelsmand Peder Turesen Roos, men var inddraget af Kong Hans. Dette maatte han dog allerede opgive 1523, ligesom Lykaa Len, der blev overdraget Hans Skovgaard 1524. Han indtog saaledes en anset Stilling blandt den østdanske Adel, da Revolutionen 1523 og Gustav Vasas Angreb paa de skaanske Provinser fandt Sted. Som Befuldmægtiget for det skaanske Raad afsluttede han og Axel Ugerup den 12te Maj 1523 i Aahus en Vaabenstilstand til S. Hansdag med den svenske Befalingsmand Berend von Melen og afværgede derved Faren for Landets Erobring af Svenskerne²⁾. Den 9de Juli hyldede han i Lejren foran Kjøbenhavn Kong Frederik, Dagen før havde han faaet kongeligt Ejendomsbrev paa en Gaard i Landskrone. Hans

¹⁾ Genswar på then danske Cröneke, Stocholm 1558 (Klemings Udg.), FII., Gv.

²⁾ Gustaf I.'s Registratur I. Jvfr. Boeszoermyen, Danzigs Theilnahme a. d. Kriege gegen Chr. II. III. 11—12.

diplomatiske Evner bleve strax paaskjønnede og udbyttede af den nye Regering. I Sommeren 1523 sendtes han og Wulff v. der Wisch til Gulland for at formaa Søren Norby til at svigte Christiern II.'s Sag. Klavs Bille og Norby vare gamle Krigskammerater, og han opnaaede ogsaa, at Søren Norby lovede at underkaste sig, naar Kjøbenhavn havde overgivet sig¹⁾. Men Hr. Søren holdt som bekjendt ikke sit Ord, og da Klavs Bille og han næste Gang traf sammen, var det for at prøve Sværdenes Leg.

Imidlertid havde Klavs Bille giftet sig. Den 31te Januar 1524 holdt han sit Bryllup med Lisbet Ulfstand, Datter af den berømte Søhelt Jens Holgersen Ulfstand til Glimminge, der var død 1523²⁾. Brylluppet stod paa Lyngsgaard hos selve Brudgommen; thi begge Brudens Forældre vare døde og ingen af hendes Brødre endnu myndige. Et Par Aar før havde Jens Holgersen holdt to af sine ældre Døtres Bryllup — Sidsels og Kristenses — paa samme Tid i Ystad med Knud Pedersen Gyldenstjerne og Tønne Tønnesen Viffert³⁾. Lisbet Ulfstand havde arvet sin Faders udmærkede Egenskaber og blev Hr. Klavs en dygtig og trofast Hustru. Om deres lykkelige Ægteskab har Lyskander i sin Rimkrønike skrevet nogle smukke og varmtføjte Vers, til hvilke vi senere skulle komme tilbage. De nygifte toge Ophold paa Lyngsgaard, hvor Fru Lisbet den 28de Februar 1525 fødte sin ældste Datter Margrete Bille.

Netop i de samme Dage landede Søren Norbys Hær i Skaane, hans Befalingsmand Otte Stisen erobrede Aahus med

¹⁾ Allen IV, 2. S. 400. Jvfr. Boeszoermyen, Danzigs Theilnahme etc. III. 19.

²⁾ Ejler Brokkenhus's Kalenderantegnelser S. 14 og Corn. Hamsforts Optegnelser i Saml. t. Fyens Hist. VIII. 238.

³⁾ I et Brev, dat. Glimminge, S. Thomas Aften (²⁰/₁₂), men Aarstallet er ulæseligt, indbyder Jens Holgersen Hr. Henrik Krummedige til at overvære to af hans Døtres Bryllup, som han agter at afholde i Ystad Søndag efter 20de Dag Jul. Or. i D. Ad. Br. 53. 45.

den hosliggende Borg, og fra dette faste Punkt som Centrum udbredte Oprøret sig over hele Skaane og Bleking. Klavs Bille maatte forlade sin Hustru og sit nyfødte Barn og i Forening med Tyge Krabbe samle, hvad der fandtes af Landsknægte og vaabenføre Mænd og føre disse imod Fjenden. Allerede den 9de Marts havde de lejret sig omkring Aahus, og to Dage efter førte Klavs Bille 500 Landsknægte imod de skaanske Bønder, som bleve slagne paa Flugt. Han var imidlertid ikke i Stand til at holde de tøjlesløse Landsknægte i Tømme, der plyndrede den aabne By Sølvisborg og dræbte alle Indbyggerne. Efter en hel Maanedes forgjæves Belejring af Aahus maatte Tyge Krabbe og Klavs Bille trække sig tilbage, forfulgte af Søren Norby. En Del af Tropperne trak sig ind i Malmø, Klavs Bille og hans Fænnike Landsknægte maatte først tye til Landskrone og senere, da Søren Norby nærmede sig, ogsaa forlade denne By og begive sig til Helsingborg. Og nu gik det ud over det rige, aabne Land og dets mange Adelsgaarde. Vi have allerede omtalt, hvorledes Gladsaxe blev brændt, og Knud Billes Hustru her fik sin Helsot. Nu gik ogsaa Billernes gamle Herresæde, Lyngbygaard, som ejedes af Knud Pædersen Gyldenstjerne og Sidsel Ulfstand, op i Luer, ligesaa Ellinge, Eske Billes Gaard, Bollerup, Mourits Olsen Krognos' Gaard, og det stærke Lillø. Som Tyge Krabbe skrev til Kong Frederik: «med faa Ord, alle gode Mænds Gaarde her i Landet ere brændte og røvede undtagen Hickeberg og Glimminge og den Forræder Niels Brahes Gaard.» Lisbet Ulfstand og hendes lille Datter have sandsynligvis søgt Tilflugt paa det stærke, uindtagelige Glimminge, thi ogsaa Lyngsgaard var gaaet op i Luer. En Hoben Bønder med en «forløben» Munk i Spidsen havde afbrændt Gaarden og borttaget alt, hvad Klavs Bille havde. Da Lykken senere vendte sig, fik Hr. Klavs Hævn. Den 9de Juni skrive Rigsraaderne i Lejren foran Landskrone til Kong Frederik: «Formode vi, at Hr. Klavs Bille lader brænde samme Munk i

Dag udaf de samme Stumper, som bleve ubrændte af Gaarden.» Da var Søren Norbys Lykkestjerne dalet; den 28de April og 4de Maj havde Johan Rantzau og Tyge Krabbe overvundet Bønderne i Slagene ved Lund og Brunktoftelund. Lyskander fortæller i sit Rimværk, at Klavs Bille deltog i Slaget ved Lund, hvad der rimeligvis er sandt. Han var ligeledes med at undertegne Forliget med Søren Norby i Landskrone den 27de Juni, og da Sejrherrerne senere delte Byttet, fik Hr. Klavs ogsaa sin Del og det endog en meget rigelig Del. Den 8de December 1525 fik han nemlig kongeligt Ejendomsbrev paa Niels Brahes Ejendom Vandaas i Gjønge Herred, og tillige paa Sponge Mølle og 4 Gaarde i Vandaas By. Kongen skjænkede Hr. Klavs 1 Læst Korn i disse Ejendomme, for Resten betalte han 84 Mark. Da Kongen 1528 gav Jens Holgersens Arvinger Ejendomsbrev paa det Gods, Jens Holgersen havde haft i Pant af Niels Brahe, overtog Klavs Bille en stor Del deraf som Arvepart¹⁾.

I de følgende Aar har Klavs Bille haft travlt med at gjenopbygge Lyngsgaard. Han synes ikke strax at have taget Bolig paa Vandaas, ligesaa lidt som paa Allinde, thi hans Hustru fødte den 29de April 1526 en Datter, Beate, paa Skarhult, Hr. Klavs' Svogers, Jens Torbensen Rosen-sparres Gaard, som laa i Frosta Herred i Malmøhus Len. Senere flyttede han dog til Vandaas, thi her fødtes hans ældste Søn Sten den 14de November 1527, og denne Ejendom blev nu Billernes Slægtgaard, hvor senere baade Sten og dennes Søn Anders Bille opslog deres Hjem. Klavs Bille skulde dog snart forlade den Landsdel, hvor han og hans Slægt havde sin egentlige Rod, og hvor han i Forening med Tyge Krabbe havde haft saa stor en Indflydelse. Han længtes efter en større Virksomhed som Lensmand end den,

¹⁾ Allen V, 15—19, Rørdam, Hist. Kildeskr. I, 1. S. 60—61, Heise, Fam. Rosenkrantz's Hist., Diplom. S. 67, Frederik I.'s Registranter S. 93 og 183, Danske Kongers Hist. Fasc. 11 a, Nr. 12 og 59.

de ubetydelige skaanske Len, han besad, kunde skaffe ham. Allerede længe havde han haft sin Opmærksomhed henvendt paa Bahus Len og Slot, denne vigtige norske Fæstning, som beherskede Gøtaelven og dannede Bindeledet mellem Danmark og Norge, medens den samtidig var en stadig Trusel imod Sverig. Lenet indehavdes siden 1522 af Hans Eriksen, en norsk Adelsmand, der 1523 havde faaet sit Lensbrev fornyet paa 4 Aar. Dette udløb altsaa i Aaret 1527, og Klavs Bille havde derfor faaet Kongens Løfte om at faa Brev paa Lenet, naar Hans Eriksen fratraadte det. I Begyndelsen af 1527 erfarede han imidlertid, at Henrik Krummedige, som i sin Tid havde været Lensmand paa Bahus, vilde benytte sin Indflydelse til at skaffe Hans Eriksen Fornylesbrev paa Lenet. Han skrev ham derfor til og bad ham om «ikke at være ham i denne Sag under Øjnene», men raade ham det bedste han kunde¹⁾. Det lykkedes ham ogsaa at sætte sit Ønske igjennem. Den 21de August 1527 fik Hr. Klavs Bille Brev paa Bahus i 10 Aar, mod at svare den samme Afgift, som gaves deraf i Kong Hans' Tid og gjøre Regnskab for Strandvrag, som faldt i Lenet²⁾. Han maatte til Gjengjæld opgive Nederby Len, som Oluf Holgersen Ulfstand fik Livsbrev paa³⁾.

Bahus Slot var en af de stærkeste Fæstninger i Norden og er aldrig blevet indtaget af nogen Fjende. Den laa to Mile nord for den svenske Fæstning Elfsborg paa en Holm midt i Gøtaelv, netop paa det Punkt, hvor Elven deler sig i 2 Arme, der omslutte Øen Hisingen. Oprindeligt anlagt 1308 af Kong Hakon V. som en almindelig Træbygning, var det senere blevet udvidet og forstærket, og var nu en mægtig Borg, omgivet af Mure, i hvis Hjørner der var anlagt Taarne. Den beherskede Elvens øvre Løb og var saa-

¹⁾ Klavs Bille til Henrik Krummedige, Lynxgor, onsd. s. Dorothee Dag (6/2). Or. i Sv. Jordebøger 51 a. 3.

²⁾ Norske Rigsregistr. I. 12.

³⁾ Frederik I.'s Registr. S. 131.

ledes en utaalelig Hindring for Svenskernes Sejlads paa Elven, deres eneste Adgang til Kattegattet. Befalingsmanden her havde det i sin Magt at fortrædige den svenske Handel, og vi kunne derfor forstaa det fjendtlige Sindelag, Kong Gustav senere nærede mod Klavs Bille, der viste sig alt andet end hensynsfuld ligeoverfor hans Undersaatter. Slottet var forøvrigt paa den Tid forfaldent, og Hr. Klavs maatte anvende store Summer for at bringe det i god Forsvarsstand¹⁾. Til Slottet laa en Landstrækning, som indbefattede Halvøen mellem Gøtaelv og den Vig af Kattegattet, som skjærer sig ind til Staden Uddevalla. Det nord herfor liggende Kystland indtil Svinesundet kaldes Vigen og hørte i den senere Unionstid ind under Bahus, men 1524 havde Gustav Vasa erobret Vigen og fastholdt sin Ret hertil i adskillige Aar trods talrige Indsigelser fra dansk Side. Her var altsaa et Stridspunkt, som strax maatte fremkalde et fjendtligt Forhold mellem den nye Lensmand og den svenske Konge, og i flere Aar skulde Spørgsmaalet om, hvem Vigen med Rette tilhørte, sætte ondt Blod mellem Nabofolkene²⁾.

Allerede i Begyndelsen af 1529 fandt Gustav Vasa Anledning til at klage over Klavs Bille, fordi denne vilde lade de Markeder, som plejede at holdes i Lødese, afholde paa den norske Side af Elven, saa at Tolden af Varerne kunde betales i Bahus i Stedet for paa Elfsborg. De svenske Rigsraader i Vestergötland fik derfor Befaling til at forhandle med Klavs Bille og faa ham til at afstaa fra sit Forsæt³⁾.

1) «Der er faldet 5 svare Stykker ned af Muren siden jeg fik det, og haver jeg ladet bygge der mere paa i disse 2 Aar end der har været bygget tilforn i 20 Aar, og dertil ladet opført al min Rente, jeg har her i Danmark,» skriver Klavs Bille ²²/₁₀ 1530 til Kong Frederik. Dipl. Norveg. XII. 579—81.

2) Om Bahus se Styffe, Skandinavien under Unionstiden S. 355—57, Allen I, 269—70 jvfr. IV, 2. S. 575, Anm. 50. En Afbildning af Bahus findes hos Vaupell, Den nordiske Syvaarskrig S. 61.

3) Gustav Vasa til Rigsraadet, 26—28. Febr. 1529. Gustaf I.'s Reg. VI. 5.

Vi høre ikke oftere Tale om denne Sag, som muligvis er død hen af sig selv. Det følgende Aar deltog Klavs Bille i Forhandlingerne i Varberg med de svenske Sendebud om Vigen, hvor det bestemtes, at Sverig endnu i 6 Aar skulde beholde Vigen, men derefter skulde det falde tilbage til Norges Krone. Forinden disse Aar endnu vare udløbne, kom det dog til en Overenskomst med Kong Gustav. Det var Klavs Bille, som bragte denne i Stand. Den 7de April 1532 havde han faaet sit Lensbrev paa Bahus fornyet paa tre Aar, i hvilke han ikke skulde betale nogen Afgift, men kun forpligte sig til at bespise Slottet. Efter de tre Aars Forløb skulde han have Slottet paa Livstid imod at give 1 Læst Smør aarlig. Men dernæst hedder det i Lensbrevet: Kan Kongen det saa forhandle, at han kan igjen komme til sit og Kronens Len Vigen, da skal Hr. Klavs Bille ogsaa faa dette for Livstid med al kongelig Rente og Rettighed, Bondegods og Krongods mod 500 Mark danske i aarlig Afgift¹⁾. Klavs Bille drog kort efter op til Kong Gustav, hvem han traf paa Svartsjø Slot i Södermanland. Gustav Vasa viste sig villig til at forhandle paa Grundlag af en Erstatningssum for de Aar, han endnu havde Ret til at beholde Vigen. Den 16de Maj kom derpaa et Forlig i Stand, i Følge hvilket Kongen afstod Vigen til «Danmarks Krone» imod en Sum af 1200 rhinske Gylden, som Klavs Bille skulde betale 14 Dage efter Hellig tre Kongers Dag til Herman Sijkman i Lübeck. Vigen kom saaledes atter ind under Bahus Len, og Indbyggerne fik Befaling til at udlægge Hr. Klavs Bille deres aarlige Afgifter, som de «efter Norges beskrevne Lov» vare pligtige at udrede. Klavs Bille fik Pant i Lenet for de 1200 rhinske Gylden, han havde udbetalt Kong Gustav²⁾. At denne Sag gik saa let fra Haanden, skyldtes den fælles Fare, som truede begge de nordiske Konger

¹⁾ Norske Rigsregistrarer I. 33.

²⁾ Gustaf I.'s Registratur VIII. 76—79, 374—75, smlgn. S. 216.

ved Christiern II.'s Indfald i Norge og det Angreb, han kort før havde rettet paa Vigen. Tillige stod Gustav Vasa samtidig i spændt Forhold til Lübeck, og det var ham da klart, at Venskab med Danmark maatte han have, skulde han end ofre noget.

De gunstige Vilkaar, paa hvilke Klavs Bille i April 1532 havde faaet Forleningsbrevet paa Bahus fornyet, skyldtes utvivlsomt den Dygtighed, hvormed han havde ledet Forsvaret af sit Len og sin Borg mod Christiern II. Allerede i Begyndelsen af November 1531 havde Kong Christierns Tropper vist sig i Vigen og Bahus Len, og det regnede med Opfordringer til Klavs Bille om at slutte sig til hans fordums Herre. Gustav Trolle havde tidligere (i August 1530) sendt ham indtrængende Skrivelser, affattede i en Tone, som skulde give det Udseende af, at Klavs Bille stod i hemmelig Forstaaelse med ham og Kong Christiern. Hr. Klavs sendte imidlertid Brevene til Frederik I. og afværgede derved enhver Mistanke fra sig¹). Nu begyndte det samme Spil. De landflygtige Svenskere Thure Jonsson og Biskop Magnus af Skara, opfordrede ham til at overgive Bahus, men fik følgende for Klavs Billes Skrivemaade karakteristiske Svar:

«Hilsen efter Tidens Lejlighed. Maa Du vide Thure Jonsson, at jeg fik igaar Din Skrivelse med nogle løsagtige Ord og Tale, hvormed Du agtede at bedrage mig for min Ære og Lempe, og besmitte min Redelighed, Ed og Ære, og gjøre mig til en saadan løsagtig og besmittet Mand, som Du selv er, hvilket Gud skal Dig forbyde, som bevarer alle ærlige Mænds Samvittighed. Imod mangan bedragelig Tale, som Dit Brev indeholder, da bekjender jeg mig af Guds Forsyn at være Dig for god at give Dig andre og bedre Svar end som dette Dit Brev formelder; thi Du har saa tidt vendt og slidt Din Kappe, at hun er nu saa jammerlig slidt paa begge Sider, at hun ikke vil tjene blandt nogen ærlig

¹) Dipl. Norveg. XII. 564—67, 579—81.

Mands Klædebon. Intet mere paa denne Tid, uden jeg befaler Dig den, som Gud Fader befalede den Mand, som forraadte hans eneste Søn. Af Bahus, Søndagen før Vor Frue Dag (^{19/11}) 1531¹).

I Begyndelsen af December samledes Kong Christierns Tropper i Konghelle, en halv Mil vest for Bahus, under Anførsel af Kort Pfenning. En Del af Indbyggerne i Marstrand og Konghelle flygtede op paa Bahus Slot, som hurtig var blevet forsynet med Levnetsmidler, saa at den kunde udholde en længere Belejring. En Del Kvinder, som ikke havde forlangt Lejde, bleve tagne til Fange af Kort Pfenning, der dog efter sit eget Sigende holdt dem «i Dyd og Ære». Han indledede derpaa Forhandlinger med Klavs Bille, der havde ladet Vindebroen til Slottet afbrænde og saaledes tilkjendegav, at han vilde holde Slottet til det yderste. Enkelte Møder mellem Bille og Christiern II's Befalingsmand synes at være blevne holdte, men selvfølgelig uden Resultat. Derimod erobredes den svenske Fæstning i Vigen Karlsborg af nogle fra Norge udsendte Tropper, der senere sluttede sig til Hovedstyrken i Konghelle. Klavs Bille havde imidlertid ogsaa faaet Undsætning fra Danmark, og han var, som Fættøren Trud Ulfstaad paa Varberg, med hvem han i denne Farens Stund vedligeholdte næsten daglig Forbindelse, skriver, «ved et frit Mod.» En svensk Styrke, som laa i det nærliggende Nylødese, tilbød at yde ham al den Hjælp, han ønskede; «men,» skriver Ulfstand stolt, «han tager ingen af deres Hjælp ind mere end de Bud, der ganger dem imellem.» Dog fik han ved Hjælp af de Svenske 30 Læs Hø bragt ind paa Borgen, hvad der var ham til stor Hjælp, da han havde mange Heste og Køer derinde. Mærkelig nok vovede Fjenden ikke et Angreb, men i Slutningen af Januar 1532 ankom Kong Christiern selv til Konghelle, hvor der nu var 4,500 Mand samlede, en Styrke, som nok kunde vække bange

¹) Gustaf I. Registratur VIII. 559--60.

Anelser hos Besætningen paa Bahus. Den 25de Januar afsendte Christiern II. en Opfordring til Klavs Bille om ufortøvet at opgive Slottet med Trusel om den haardeste Straf, hvis han ikke adlød. I de følgende Dage er der sandsynligvis underhandlet for at trække Tiden ud, indtil de fra Danmark daglig ventede Forstærkninger ankom. Thi den 30te og 31te Januar udvexles der Lejdebreve for Klavs Bille og Gustav Trolle til en Sammenkomst ved Høgebro, om hvis Forløb vi imidlertid ere uden Underretning. Men snart afbrødes alle Forhandlinger, da Hjælpen fra Danmark indtraf. De forenede Svenske og Danske gik nu angrebsvis tilværks, men bleve kastede tilbage fra Konghelle. Ikke bedre Held havde Kong Christiern, da han forsøgte et Angreb paa Nylødese. Sandsynligvis har han ogsaa forsøgt et Angreb paa Bahus, men lidt efter lidt hendøde Kampen, og ugunstige Efterretninger fra Norge tvang Christiern II. til i Slutningen af Februar at ile tilbage til Aggershus med hele sin Styrke. Al Fare for Bahus var nu forsvundet, og Klavs Bille kunde atter aande frit¹⁾.

Klavs Bille var i Slutningen af Frederik I.'s Regeringstid blevet Medlem af saavel Norges som Danmarks Raad. Allerede 1530 ved Mødet i Varberg nævnes han som Rigsraad, men det er ikke klart, om der paa dette Sted menes det norske eller danske Rigsraad. En lignende Dobbeltstilling indtog Eske Bille, og de to Fættre maa i det Hele taget betragtes som Hovedstøtterne for det Parti, der ønskede Norges og Danmarks fuldstændige Forening. Klavs Bille fik da ogsaa i August 1532 det vanskelige Hverv at pacificere Norge. I Forening med Fætteren Trud Ulfstand og den norske Bisp Hans Reff sendtes han som kongelig Kommisær til Norge med ubegrænset Fuldmagt til «at handle, tale og beslutte med Norges Riges Raad, Bisper, Prælater, Rid-

¹⁾ Dipl. Norveg. XII. 596—605. Jvfr. Heise, Christiern II. i Norge, S. 30—35. Kong Frederik siger udtrykkeligt, at Aggershus og Bahus er blevet «mit gewaltt belegeret ved angangen». Aktst. til Grevens Fejde II. 2.

dere, Riddermændsmænd, Kjøbstadmænd, Bønder og menige Almue i Norges Rige bosiddende, om Forbund, Fred og Enighed, disse Riger hertil imellem været haver og herefter at blive skulle til evindelig Tid»¹⁾). Efter en tidligere Fuldmagt af Kong Frederik havde allerede Vincents Lunge og Niels Lykke med væbnet Haand tvunget Ærkebisen af Trondhjem til at hylde Kongen. De nye Kommissærer, som ankom til Trondhjem i Slutningen af Novbr. 1532, afgjorde Sagerne med de kompromitterede norske Stormænd saaledes, at disse maatte udrede betydelige Bøder (Ærkebisen 15,000 Lod og Bisp Mogens af Hammar 2,500 Lod Sølv), og det i Trondhjem forsamlede norske Rigsraad bekræfte de Forbund, som fra gammel Tid af havde bestaaet mellem Danmark og Norge, samt henstille al videre Forhandling om begge Rigers «Fred, Endrægtighed og Bestand» til et fælles dansk-norsk Rigsraadmøde. Med denne Forbundsakt vendte Kommissærerne i Begyndelsen af Aaret 1533 tilbage til Danmark. I Januar og Februar synes en Del af det skaanske og sjællandske Rigsraad at have været samlet dels i Kjøbenhavn, dels i Lund, for hvilke Klavs Bille og Trud Ulfstand have forelagt Resultatet af deres Sendelse. Men først i April begave de sig med Forbundsakten til Kong Frederik paa Gottorp. De traf ham paa Dødslejet, og det blev dem, hvem det i Forening med Sekretæren Johan Friis blev overdraget at bringe Budskabet om Kongens Død til det danske Rigsraad og overlevere Skrivelser fra Enkedronningen og Hertug Christian til Raadet, hvori de bade dette om at mindes den afdøde Konges Veilgjørelser imod Danmarks Rige og lade hans Efterladte nyde Godt af disse hans Fortjenester²⁾).

¹⁾ Norske Samlinger II. 241—42.

²⁾ Jvfr. Pal. Müller, Grevens Fejde II. 34—40, 94—96. Hist. Tidsskr. 4. R. III. 248—51. 5. Febr. 1533 ere forsamlede i Lund: Torben, Klavs, Hans, Anders, Knud Bille, Holger og Trud Ulfstand, alle Medlemmer af Rigsraadet. Top. S. p. Pap. Fultofte 2.

V.

Herredagen i Kjøbenhavn 1533

og

Grevens Fejde.

Kong Frederiks Død den 10de April 1533 paa Gottorp Slot indtraf i et for Riget yderst ugunstigt Øjeblik. De vigtigste indre og ydre politiske Sager: Tronfølgerspørgsmaalet, det kirkelige Spørgsmaal, Forholdet til Norge, til Lübeck og Nederlandene henstode uafgjorte. Alle disse Sager skulde have været behandlede paa en af Kongen til den 8de Juni indkaldt Herredag i Nyborg. Men nu stod Riget uden Hoved, og alt var henvist til Rigsraadet, af hvis Beslutninger Danmarks Skæbne i en uoverskuelig Fremtid skulde afhænge. Denne mægtige Forsamling, der nu talte hened 50 Medlemmer, havde i Kong Frederiks Tid udvidet sin allerede i Forvejen store Indflydelse paa Rigets Anliggender, men ingen sinde havde Ansvarret hvilet saa tungt paa dens Skuldre som nu. Med spændt Forventning maatte alle imødesee det Tidspunkt, da Herredagen, som blev indkaldt til Midsommerdag, gav Møde i Kjøbenhavn. Det skulde nu vise sig, hvilken Statsmandsdygtighed Rigsraadet sad inde med.

Ingen Slægt var paa denne Tid saa talrigt repræsenteret i Rigsraadet som *Billerne* og deres Frænder.

Med Svogre og Fætre besatte den 14 Pladser i Raadet, og alle — med Undtagelse af Biskop Knud Gyldenstjerne — stode samlede i en Falanx om Biskop Ove Billes gammelkatoiske Politik. Partiet var yderligere blevet styrket ved, at *Torben Bille* 1532 havde opnaaet Ærkebispeværdigheden. Herved var et af dets Medlemmer blevet — som Klageskriftet mod Bisperne udsiger — «det største og principale Hoved for Rigens Raad, og alt Regimentet og Rigens Handel haver mest hængt ind paa hannem.» At han kun var

«electus», idet hans Valg endnu ikke var anerkjendt af Paven, har ikke kunnet hindre ham i at indtage sin Plads som Formand i Raadet. Der er da ogsaa flere Vidnesbyrd om, at Torben Bille i Begyndelsen af Interregnet har indtaget den Stilling, der tilkom ham. Hans Navn nævnes først i de af Rigsraadet udstædte Breve til Norge, hvorved Kongens Død tilmeldes Ærkebispens i Trondhjem og det norske Folk. Bispens af Slesvig tilskriver særlig ham, at han ikke kan møde paa Herredagen. I Rigsraadets Brev af 13de Juli 1533 til Paven angaaende Bekræftelse af Torben Billes Valg hedder det udtrykkelig, at Lunde Kirkes Overhoved «efter gammel Sædvane har Rigets Styrelse (moderamen) i sin Haand, naar Tronen, som nu, er ledig». Efter Herredagen synes han derimod fuldstændig at være traadt i Skygge for Storkansleren Joachim Rønnow, og kun rent formelt nævnes hans Navn i Spidsen for Rigsraadet i kongelige Dombreve, udstædte af Rigens Kansler Niels Arenfeld.

Billerne i Sjælland og Skaane vare forsamlede i Kjøbenhavn i Slutningen af April Maaned 1533 til et Rigsraads-møde, under hvilket *Anders Bille* havde den Sorg at miste sin Hustru, der Natten mellem den 26de og 27de April døde under et Besøg hos sin Datter Ermegaard, der var gift med Jørgen Podebusk, Lensmand paa Svenstrup ved Kjøge. Om trent samtidig samledes det jyske Rigsraad i Karup, hvor det udnævnte 4 Befalingsmænd, deriblandt *Mogens Bille*, til at værge Landet under dets Fraværelse paa Herredagen i Kjøbenhavn. *Ove Bille* havde personlige Sammenkomster paa Aakjær Slot med Mogens Gøye den 22de og 28de Maj. Umiddelbart efter det sidste Møde drog han over til Kjøbenhavn, hvor Herredagen i Følge *Ove Billes* egne Ord skulde aabnes Pinsedag (1. Juni)¹⁾.

En saa tilspidset Situation som den, under hvilken Rigsraadet i Juni og Juli Maaned 1533 skulde træffe sine Af-

¹⁾ Heise, Fam. Rosenkrantz, Diplom. S. 133.

gjørelser, kjender vor Historie ikke. Kampen mellem Religionspartierne, den gærende Uro og Misfornøjelse hos Almuen, Foreningen med Norge og Hertugdømmerne, det vigtige politiske Spørgsmaal om Danmarks Stilling til Lübecks og Hollændernes Kamp om Østersøhandelen, alle disse forskjelligartede Spørgsmaal krævede nu deres Afgjørelse og alle mandede de ud i det ene store: Kongevalget. Hertug Christians Valg betød den evangeliske Sags Sejr, nøje politisk Forening med Hertugdømmerne og Tilslutning til Hollænderne, med hvilke Hertug Christians dygtige Raadgiver, Melchior Rantzau, allerede havde truffet Aftaler. Valgte man derimod den unge Hertug Hans, som opdroges i Danmark og i Følge tidligere Udtalelser af Rigsraadet kunde gjøre sig grundet Haab om Tronen, vilde Afgjørelsen af alle ydre og indre politiske Spørgsmaal udelukkende ligge i Rigsraadets Haand. Dettets Sammensætning borgede i saa Tilfælde for, at Katolicismen vilde blive værnet, den holstenske Indflydelse udelukket, Foreningen med Norge bevaret, og den politiske og religiøse Udvikling i det hele ikke tage en saa brat og hovedkulds Vending, som ellers stod at befrygte.

I denne Slægthistorie, hvor der selvfølgelig ikke kan være Tale om en detailleret Indgaaen paa og Bedømmelse af Fortidens store politiske Begivenheder, maa vi paa dette Punkt henvise til de af Paludan-Müller og særlig af Heise (Hist. Tidsskr. 3. Række IV.) med saa stor Udførlighed og Skarpsindighed givne Fremstillinger af den religiøse og politiske Kamp, der udviklede sig paa Herredagen 1533 og fortsattes samt afsluttedes i den mindeværdige Grevens Fejde. Men da Billeættens Stilling til denne Strid blev af den mest indgribende Betydning saa vel for Danmarks Historie i de følgende Aar som for dens egen politiske og sociale Stilling, vil det være nødvendigt at søge at paapege de Synspunkter, som bleve bestemmende for dens Optræden.

Slægtens Magtstilling i dette Øjeblik var aldeles ene-

staaende; den finder intet Sidestykke i Samtiden og kan kun sammenlignes med de 7 Axelsønners i Unionstiden. Et stærkt Sammenhold, Enighed i politiske og religiøse Spørgsmaal og fremfor alt fast Fod og stor Indflydelse i begge Unionens Lande dannede Grundlaget for dens Magt.

Med stor Kløgt og Forudseenhed havde Slægten under Frederik I. arbejdet hen imod det Maal at være stærk nok til ved Kongens Død at gennemføre sine politiske Idealer: Katolicismens Styrkelse og Bevarelse af Unionen med Norge. Torben Billes Valg til Ærkebiskop og deraf følgende Rigsforstanderskab under Interregnet, Eske og Klavs Billes ledende Stilling i det norden- og søndenfjældske Norge, Ove Billes Førerskab i den gammelkatolske Lejr, endelig Anders og Mogens Billes militære Stillinger som Hovedsmænd i Sjælland og Jylland ere alle Led i en Kjæde af Bestræbelser for at naa ovennævnte Maal. Nu stod Øjeblikket for Døren, da man ventede at høste Frugten.

Rigsraadets Forhandlinger indlededes den 8de Juni med Forelæggelsen af de Punkter, som Raadet skulde overveje og tage Beslutning om. Denne saakaldte «Fremstilling» er affattet i stræng hierarkisk Aand, idet den opfordrer Rigsraadet til at sørge for, at Kirker, Klostre, Gudshuse og Guds Lov, Ære og Tjeneste komme til deres Magt og rette Skikkelse igjen, samt nærmere udvikler det gammelkatolske Partis Program. Den politiske Del af Fremstillingen indeholder ligeledes et Program. Kongevalget stilles i første Række; men der henvises udtrykkelig og med fuld Ret til Nødvendigheden af det norske Rigsraads Deltagelse i Valget og den deraf følgende Udsættelse af Kongevalget, indtil Normændene kunne give Møde. Om Regeringens Førelse i denne Mellemtid er Fremstillingen ikke uden Vejledning. Der bør gjøres «en god Skikkelse og godt Regimente» over hele Riget, hedder det, og Rigsraadet opfordres til at anmode Enkedronningen om at begive sig ind i Riget og

«hjælpe at raade og daade med Danmarks Raad og Rigets Gavn og Bedste»¹⁾). At der herved sigtes til Dannelsen af en Centralstyrelse under det eventuelle Interregnum, synes umiskjendeligt. Helt igjennem bærer dette Aktstykke Indtrykket af at være forfattet af en Gejstlig²⁾ og af en i Regeringssager særlig kyndig Mand, og Formodningen om, at den er udgaaet fra *Ove Billes* Kancelli, vinder herved i Styrke. Af alle Danmarks Prælater havde ingen saa grundigt et Indblik i disse som han.

Forhandlingerne i Rigsraadet synes at være førte med stor Lidenskab. Mægtige Interesser stode paa begge Sider paa Spil. De evangelisk sindede Rigsraader med Mogens Gøye og Erik Banner i Spidsen, understøttede af en Del af den udenraadske Adel og af Borgerne i Kjøbenhavn, krævede et øjeblikkeligt Kongevalg. Til dem sluttede sig enkelte katolske Rigsraader, saaledes Oluf Rosenkrans, Hovmester for den unge Hertug Hans. Direkte og samtidige Efterretninger om disse Debatter ere ikke komne til os, saa at vi ikke ere i Stand til at bedømme de Argumenter, der fra begge Sider førtes i Marken. Kun saa meget turde være sikkert, at de fra *Eske Bille* i Norge indløbne Efterretninger have lagt et afgjørende Lod i Vægtskaalen. Thi her paatænkte man — efter Eskes Formodning — at foretage et særskilt Kongevalg, hvis det danske Rigsraad alene, uden at tage Normændene med paa Raad, afgjorde Kongevalget. For *Ove Bille*, der stadig stod i livlig Korrespondance med Broderen om de politiske Forhold i Norge, maa dette Hensyn have været afgjørende, og der er Grund til at formode, at *Klavs Bille*, der selv for nylig havde lært de norske Forhold at kjende paa nært Hold, har støttet ham.

1) Denne Artikel i Fremstillingen synes ikke tilstrækkelig paaagtet af Heise eller af Paludan-Müller.

2) I Slutningen hedder det: «Beder og kjærlig begjærer Rigens Prælater paa deres egne og den menige gejstlige Stats Vegne etc.»

Hensynet til Norge synes saaledes, som det ogsaa stadig hævdes i de officielle Aktstykker, at have været det afgjørende Moment, og Udsættelsen af Kongevalget til St. Hansdag 1534, hvilket Rigsraadet tilmældte Normændene den 18de Juni, skyldes i saa Tilfælde væsentligst Billerne¹⁾).

Udsættelsen af Kongevalget fik siden Skylden for alle de Ulykker, der ramte Landet i de følgende tre Aar, og det sejrende evangeliske Parti undlod ikke at rette Anklagen herfor direkte mod de Mænd, der havde hindret Valget. I Klageskriftet mod Bisperne 1536 hedder det: «Først, hvor uskikkelig Bisperne efter Kong Frederiks Død ere omgangne med Kaar og Udvælgelse, og hvorledes de som de øverste Hoveder og Regenter have draget til dem deres Brødre og andre deres Venner og Rigens Raad, og samme Kaar og Udvælgelse udsat til deres Fordel og ingen Konge kaaret og udvalgt, men have forbundet dem med hverandre, at de ingen Konge den Tid kejse eller kaare vilde, men vilde selv regere over Riget, og efter deres Lejlighed holde det til dem selv, og vilde derfor afværge al indenlandsk og udenlandsk Vold og Magt — saadant vide vi alt ved deres Breve og Segl at bevise, endskjønt vi ogsaa selv vide, at nogle af Rigens Raad ikke haver samtykt heri, men Bisperne alene med deres Tilhængere haver været de højeste, som have drevet dette Spil, hvoraf dette Oprør mest er kommet.»

Ærkebiskop *Torben Bille* bebrejdes det først og fremmest, at han, hvis Pligt det havde været at formaa Riget til strax at vælge en Konge, ikke alene ikke har fremmet denne Sag, men «haver det af sin højeste Formue hindret, og ganske ilde forestaaet Riget udi sin Tid og Administration»;

¹⁾ Jeg underkjender selvfølgelig ikke den Rolle, Joachim Rønnow kan have spillet ved den Lejlighed, men hans Personlighed var ikke af den Slags, der bliver Midtpunktet for et Parti, og alle de Ukvemsord og ubesindige Handlinger, der i Klageskriftet mod Bisperne lægges ham til Last, antyde ogsaa, at han har været stærkere i Ord end i Handling. Han forseglede ikke engang Recessen af 4de Juli.

«saa er han og en ret principal Aarsag til hele Krigen og Oprøret, hvilket han vel maatte have kunnet forekomme og afvende, og med Rette være pligtig og skyldig at gjøre det». Mindre haard lyder Anklagen mod *Ove Bille*: «Denne Biskop haver fast været Hovedet for alt Papisteri og haver for Pavens og hans egen Modvilligheds Skyld hindret Kongens Kaar og Udvælgelse», «han har af de andre Bisper ladet sig lede og føre fra den rette Vej, saa han ikke har agtet og besindet Rigets menige Nytte, Gavn og Velfærd».

Af et Partiskrift, der ikke engang finder Anledning til at berøre det Hovedsynspunkt, som Modstanderne selv have angivet som det, der væsentligst har ledet deres Handlemaade, kan man ikke vente en retfærdig og uvillig Betragtningmaade. Det bør derfor fremhæves, at med Undtagelse af de Udtryk, som tillægges Joachim Rønnow, fremfører selve Klageskriftet intet Bevis for, at det katolske Parti har udsat Valget for selv at regere over Riget og, som det siges, «holde det til dem selv».

Men Ulykken var, at det ikke lykkedes at faa dannet en fast Centralstyrelse under Interregnet. Vi have ovenfor paapeget, at «Fremstillingen»s Forfatter eller Forfattere mulig have tænkt sig en saadan med Enkedronningen som Midtpunkt. At man har henvendt sig til hende derom, fremgaar af hendes egen Skrivelse til Rigsraadet, afsendt med de holstenske Gesandter, som indtraf i Kjøbenhavn under Herredagen. I denne Skrivelse hedder det: «Deslige hendes Naade undskylder sig ikke paa denne Tid at kunne komme ind i Riget efter Danmarks Raads Skrivelse». Man kunde da have valgt en Rigsforstander; men den Mand, som i Følge sin Anseelse og Stilling maatte have været selvskreven dertil, Righshovmesteren Mogens Gøye, havde det katolske Parti stødt fra sig ved sin hensynsløse Optræden i det religiøse Spørgsmaal. Paa dette Punkt kan der rettes en berettiget Klage imod det katolske Flertal i Rigsraadet. I sin Forbitrelse mod det stadig voxende evangeliske Parti, der

talte saa fremragende Medlemmer af Rigsraadet som Mogens Gøye og Erik Banner, og, saavidt det skjønnes, ogsaa havde talrige Venner blandt den menige Adel foruden i Borgerstandens store Masse, gennemførte det ved Beslutningerne af 3dje og 4de Juli 1533 en saa fuldstændig Reaktion i kirkelig Henseende og en saa vilkaarlig Behandling af sine Modstandere, at intet Forlig var muligt. At *Billerne* have haft en væsentlig Skyld heri, fremgaar af, at vi finde dem samlede i Trup og rede til at give deres Stemme og Segl til de videstgaaende Skridt i denne Retning, saaledes Dommen over Hans Tausen og Udstedelsen af Enighedsbrevet af 14de Juli, ved hvilket alle Bisperne (undtagen Knud Gyllenstjerne) og Billerne endog forpligtede sig til ikke at vælge nogen Konge uden hele Rigsraadets Samtykke. Det var et tveægget Vaaben, der ramte dem selv lige saa haardt, som det var tiltænkt Modstanderne. Thi dette Brev blev Grundlaget for de Anklager, der 1536 rejstes mod dem, og som kostede Bisperne deres Embeder og Billerne deres Plads i Rigsraadet. Allerede forinden havde Mogens Gøye og Erik Banner med deres Tilhængere hemmelig forladt Kjøbenhavn, idet de nedlagde Protest imod Rigsraadets Handlemaade. Herredagen var sprængt, og kun Bisperne og Billerne med deres nærmeste Tilhængere holdt ud til henimod Slutningen af Juli Maaned.

I det ofte nævnte Klageskrift mod Bisperne hedder det: «Have de og samme Tid (1533) i Kjøbenhavn delt, byttet og partet meste Delen af alt Riget, alle Kronens Slotte og Len imellem dem, at beholde deres Livstid, en Part paa nogle Aar, en Part paa deres Børn forbrevet og forskrevet . . . og er blevet rygtet overalt i Kjøbenhavns Stad, at man ikke kunde faa saa meget Vox til Kjøbs for Penge, som Rigets Raad havde behov til deres Forseglinger.» Skjønt denne Beskyldning maa anses for at være i høj Grad overdreven, kan det dog ikke nægtes, at den — taget i noget videre Omfang — for Billernes Vedkommende har noget

paa sig. Vi kunne anføre en Række af Udtalelser og Begunstigelser fra Herredagen til Fordel for Slægten. Først og fremmest det katolske Flertals Skrivelse til Paven angaaende Bekræftelse af *Torben Billes* Valg med dens saa karakteristiske Fremhæven af Slægtens Betydning (se ovfr. S. 420) og de — som Heise siger — næsten truende Udtryk, hvori Begjæringen bliver fremsat. Dernæst *Mogens Billes* Optagelse i Rigsraadet, hvorved nu alle 4 Brødre fra Svanholm vare blevne Medlemmer af denne mægtige Forsamling. Det er ofte paapeget, at Rigsraadet her begik et Overgreb ved at tiltage sig kongelig Myndighed, og Klageskriftet undlader da heller ikke at revse det med skarpe Ord.

Endelig møde vi paa denne Herredag *Anders Bille* i sit rette Element. Om hans personlige Deltagelse i Forhandlingerne og Begivenhederne vide vi kun, at han i Forening med Tyge Krabbe benyttedes som Underhandler med de lybske Sendebud. Men hans veltalende Røst har sikkert jævnligen ladet sig høre i disse bevægede Dage, og han forstod at skaffe sig Fordele og Begunstigelser af forskellig Art. At han er optraadt som Modstander af «Propositionen»s Forslag om, at Herreklostrene atter skulde tilbagegives Kirken, er en Selvfølge. Og han naaede ogsaa, som bekjendt, at hindre dette, ligesom han fik Rigsraadets Stadfæstelse paa sit Forleningsbrev paa Dalby Kloster. Mere graverende og overensstemmende med Klageskriftets Ord er det, at han fik Rigsraadet til at overdrage sig Kallehave By i «Værn og Forsvar»; thi Kallehave havde hidtil ligget til Vordingborg Slot, og ved dets Overdragelse til Anders Bille berøvede man altsaa Kronen en Del af dens Indtægter. Mogens Gøye, som ikke havde beseglet dette Brev, fandt kort efter Anledning til at give Hr. Anders en hvas Reprimande, som utvivlsomt hentyder til denne Sag. Den 1ste August 1533 skriver han til ham:

«Som I og skrive, at den Tolder der paa Landet (Møn) har nu i nogle Aar krænket Kronens Frihed, Rente og

Rettighed, begjærendes derudi mit gode Raad, efterdi I stedse har formærket mig som den, der altid vil haandhæve og forsvare Kronens Frihed, thi, kjære Hr. Anders, veed jeg i den Sag ikke andet end at baade I, jeg og enhver, som har Kronens Len, er pligtig til at forsvare og ved Magt holde Kronens Ret, Rente og Rettighed, og ej tilstæde, at den udi nogen Maade krænkes; thi vore Forældre, vi og vore Venner have nydt og nyde endnu daglig meget godt af Kronens Len, og derfor vil jeg for min Part (saa vel her-efter som til denne Dag) forsvare og beskytte Kronens Ret og Rettighed, at den ikke skal forkrænkes i nogle af de Len, jeg nu har af Kronen og Riget, saa længe indtil Gud giver os en Herre og Konge igjen, som selv kan forsvare og beskytte Kronens Ret og Rettighed, forhaabende og ikke tvivlende paa, at I og vorder dertil tænkendes, som I er pligtig og I ville og kunne forsvare».

Katolicismen havde atter faaet Vind i Sejlene, og Hr. Anders var Mand for at benytte sig af det gunstige Øjeblik. Hans Søn Bent, der studerede Theologi i Paris og snart kunde ventes hjem¹⁾, skulde ved sin Hjemkomst strax finde Vejen banet for sig. Allerede 1532 havde Biskop Jørgen Friis lovet ham det første ledige Kannikedømme i Viborg, men dette blev ikke til noget, og paa Herredagen 1533 for-maaede han da sin gode Ven Anders Glob, Provst i Odense og Degn i Bergen, til at udvælge Bent til sin «aandelige Søn» og Arving til Degnedømmet i Bergen. Baade Ove og Torben Bille sendte deres bedste Anbefalinger for den unge Mand til Ærkebiskop Oluf i Trondhjem og Bispen i Bergen; men der var mange Hunde om det Ben, og Bent naaede kun at faa Løftebrev. Det var derfor en glædelig Begivenhed for Anders Bille, da han i Oktober 1533 fik Brev fra

¹⁾ Han var endnu ikke vendt hjem, som Heise i Hist. Tidsskr. 4. R. III. 403 mener; Anders Bille skriver om ham ^{10/7} 1533, at han nu er i Paris og studerer. Dipl. Norveg. XII. 673—74.

sin Fætter Ove om, at denne havde skjænket Sønnen et ledigtblevet Kannikedømme ved Aarhus Domkirke.

Herredagen i Kjøbenhavn 1533 er Kulminationspunktet i Slægtens Historie: dens religiøse og politiske Synspunkter vare gaaede af med Sejren, Begunstigelser af forskjellig Art vare regnede ned over den, dens Indflydelse i Rigsraadet yderligere forøget. Men det blev en dyrekjøbt Sejer, vundet, som den var, gennem en Kamp mod de Retninger i Tiden, som bare Livsspiren i sig. Om Billernes oprigtige katolske Sindelag kan der imidlertid ikke næres Tvivl. Lige fra Ove og Eske til Klavs og Mogens vare de alle som en overbeviste om den gamle Tros og den aristokratiske Regeringsforms Fortrin og Fjender af den demokratiske Retning, som bar Reformationen frem paa sine stærke Vinger. Vi skulle senere for de enkeltes Vedkommende fremføre Vidnesbyrd herom; her maa det være nok at anføre en Udtalelse af Peder Billes Børn, Søskenene fra Svanholm, der fremkom flere Aar efter Reformationens Indførelse under en Arvestrid med Gyldenstjerneerne om Retten til en Del Gods, som begge Slægters fælles Forfædre havde skjænket til Kirker og Klostre til Sjælemessers Afholdelse. «Saafremt» — sige de — «fornævnte Guds Lov og Tjeneste maatte herefter blive udi sin Magt, som den af vore døde og afgangne Forældre stiftet og funderet er, da kjende Gud, at vi saa det ganske gjerne», og senere tilføje de: «Haver Gud det saa forsét, at den gamle Skikkelse, Kirker og Klostre, Guds Lov og Tjeneste, maa herefter igjen opkomme, som den funderet og skikket er, da ville vi være velvillige til, at hvad vi have og os tilkommer af fornævnte Gods, maa og skal komme til Guds Lov og Tjeneste, som vore kjære Forældre det skikket og gjort have»¹⁾.

Det er ikke fuldt oplyst, hvor længe Herredagen varede. Sandsynligvis er den opløst den 17de Juli, men enkelte

¹⁾ Or. i Rigsark. Personallhist. Saml. I. 1523—1600. Bille.

Medlemmer af Rigsraadet bleve dog endnu nogen Tid i Kjøbenhavn, og hvis et af *Knud Bille* skrevet Brev til Eske Bille om Hans Tavsens Proces er rigtig dateret, vare han og *Ove Bille* endnu den 28de Juli i Staden, men paatænkte forøvrigt begge at rejse derfra den følgende Dag. *Klavs Bille* var tidligere draget bort, thi den 26de Juli besøgte han Tyge Krabbe paa Vegholm i Skaane og var da paa Rejsen til Norge, hvor han skulde overvære et Rigsraads-møde i Bud i Romsdalen¹⁾.

Efter Herredagens Opløsning fandtes der ikke længer noget fælles Midtpunkt for Landets Styrelse. De udenrigske Affærer synes at være blevne varetagne med næsten uindskrænket Myndighed af Joachim Rønnow som Storkansler, og den militære Overledelse var, som i Kong Frederiks sidste Regeringsaar, overdraget til enkelte Rigsraader: Tyge Krabbe i Skaane, *Anders Bille* i Sjælland, og 4 Raader, blandt hvilke *Mogens Bille*, i Jylland. Vi møde enkelte Spor til, at kongelige Dombreve udstædtes i hele Rigsraadets Navn²⁾, og da med *Torben Billes* Navn i Spidsen, men forøvrigt foreligger saa godt som intet Vidnesbyrd om Rigets indre Styrelse under Interregnet. Det synes, som om man har villet erstatte Mangelen af Centralstyrelse ved Afholdelsen af hyppige provinsielle Rigsraadsmøder. For Østdanmarks Vedkommende vides saadanne at være afholdte i Slutningen af September 1533 og i Februar 1534 i Helsingør³⁾, og lignende maa selvfølgelig være afholdte i Jylland. Af større

1) Dipl. Norveg. XIII. 665—66.

2) Jvfr. Hist. Tidsskr. 4. R. III. 513—14. Det her anførte Vidnesbyrd om, at Rigsraadet den 29de Juli 1533 var i Slagelse, holder ikke Stik. Thi Brevet er kun et af de sædvanlige i den øverste Regeringsmyndigheds Navn udstædte Breve af Rogens Kansler, hvilke ikke ere Bevis for, at Rigsraadet selv var til Stede ved deres Udstedelse (teste Nicolao Arenfeld). Jvfr. ovfr. S. 554.

3) Dipl. Norveg. VII. 757—58. O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatar. II. 243.

Betydning var Herredagen i Odense i November 1533, der kan betragtes som en Fortsættelse af Herredagen i Kjøbenhavn. Af Billerne vare her til Stede: *Ove*, *Klavs* og *Mogens Bille*; derimod savnes Torben, Anders, Knud og Hans. Vigtigere var det dog, at det evangeliske Parti ikke havde givet Møde. Hverken Mogens Gøye, Erik Banner eller nogen af deres politiske Venner have besejlet Rigsraadets Lejdebrev til Ærkebiskop Oluf og det norske Rigsraad. En uheldsvanger Splittelse herskede saaledes bestandig indenfor Raadet, og det tør maaske betragtes som et Forsøg fra Flertallets Side paa atter at vinde Mindretallet, at man netop valgte særlig udprægede Medlemmer af dette (Mogens Gøye, Erik Banner, Erik Krummedige) til i Forening med blandt andre *Ove* og *Mogens Bille* at overbringe Hertug Christians Fuldmægtige i Kolding Forbundsbrevene af 20de November, hvorved Hertugdømmerne og Riget sluttede sig sammen imod fælles ydre Fjender¹⁾.

Imidlertid nærmede Tidspunktet sig, da det store dansk-norske Fællesmøde i Kjøbenhavn skulde tage Bestemmelse om Kongevalget. Rundt om i Europa havde man Opmærksomheden henvendt paa Danmark. Kejser Karl og hans Raadgivere fulgte Forholdene i Danmark med den mest levende Interesse, tyske Fyrster haabede som sædvanlig at faa anbragt deres yngre Sønner paa en ledig Kongetrone, selv i England hørte man Tale om Spaadomme om, hvem der skulde være Konge i Danmark. Hertug Albrecht af Mecklenburg, der var gift med Christiern II.s Søsterdatter, sendte Brev paa Brev til indflydelsesrige danske Stormænd, som *Torben*, *Anders* og *Ove Bille*, Joachim Rønnow og Otte Krumpen, om at holde fast ved den katolske Tro, og op-

¹⁾ Dipl. Norveg. XIII. 493. Nye danske Mag. II. 255--56. Mødet i Odense varede i det mindste til 25de November (Pal.-Müller, Grevens Feide I. 129); Torben Bille udstæder 26. Nov. et Brev i Söfde (i Færs Herred) og kan saaledes ikke have været til Stede i Odense. Ny kgl. Saml. 725 d. Fol. 282.

fordrede dem til at bevæge Rigsraadet til at indtræde i et hemmeligt Forbund med de tyske Kurfyrster til Værn for den gamle Religion, og at modsætte sig Hertug Christians Valg til Konge¹). At Stemningen i Danmark ogsaa har gaaet højt, tyde flere Tegn paa. Henrik Rosenkrans paa Gulland skriver til sin Svigerfader *Anders Bille*: «Rygtet gaar, at somme vil have den ene til Konge, somme den anden. Kjære Fader, det er paa Tide at betænke det vel, hvad man gjør og handler i den Sag, thi der følger efter stort Had, Skade og Fordærv.» Man vidste og at fortælle, at Mogens Gøye og Erik Banner paa et Jagtparti ved Kolding havde truffet sammen med Hertug Christian, som i denne Vinter jævnlig opholdt sig paa Haderslev, og hvad dér var bleven forhandlet, kunde man jo nok gætte.

Ove Bille synes at have været Midtpunktet for alle om Kongevalget førte Forhandlinger. Til ham sendte den gamle Biskop af Fyn, Jens Andersen Beldenak, som den Gang opholdt sig i Lübeck, sin mærkelige Udtalelse om det danske Rigsraads «frie Kaar» (Valg), som han endog tilspidsede i den vovede Sætning, at Rigsraadet havde Ret til at undlade at vælge nogen Konge. Disse Udtalelser sendte Ove Bille til Anders Bille, med hvem han i det hele stod i livlig Forbindelse under Interregnet. Særlig til ham henvendte Hertug Albrecht sig med sine ovenfor anførte Planer, og Joachim Rønnow henviste Hertugen i sit Svar paa dennes Brev til, hvad Aarhusbispens vilde svare ham. Ove Billes egne Anskuelser træde tydeligt frem i to Breve, han med faa Dages Mellemrum (i Maj Maaned 1534) tilsendte Hertug Albrecht og den unge Hertug Hans. I Brevet til den førstnævnte udtaler han, at han vil forebringe Hertugens Forslag for Rigsraadet, og at han ikke tvivler om, at dette vil være rede til at forhandle om disse saa «paatrængende vigtige og nyttige» Hverv. Vigtigst er dog Brevet til Hertug Hans, i

¹) Danske Mag. II. 100—102.

hvilket han giver Hertugen Løfte om at opnaa den danske Krone. Heri hedder det: «Vi bede Eders Naade kjærlig og ydmygelig raade, at E. N. skikker sig imod den almægtige Gud, den hellige Kirke og Danmarks Raad etc., som en kristen Fyrste, at Eders Naades fyrstelige Rygte og Ord udi hver Mands Mund til alt godt og dydigt siges og forkyndes kan. Hvilket vi raade E. N. udi en god Agt og Mening, og skal det næst Guds Hjælp give en stor Aarsag til E. Naades Velfærd, Bedste og Fremgang udi Fremtiden, som vi have befalet vor Broder *Knud Bille* ydermere at sige og undervise E. N.»

Vi se heraf, at det har været Ove Billes og med ham det katolske Flertals Mening at anbefale Hertug Hans's Valg til Konge i Danmark og Norge. At dette vilde være lykkedes, tør der vel ingen Tvivl være om. I Maj Maaned 1534 har der formodentlig været afholdt Møder i Jylland mellem betroede Mænd fra forskellige Dele af Landet¹⁾. Men hvilke Planer og Forhaabninger der end har været i Gærde, saa strandede alt paa de uforudsete Begivenheder, som i Løbet af faa Uger skulde gjøre Danmark til Skueplads for den vildeste Kamptummel, Landet nogensinde havde gjennemgaaet.

Beslutningerne paa Herredagen 1533, som gjengave Bisperne deres Jurisdictionsmyndighed og indrømmede dem Ret til at beskikke Præster i deres Stifter, vare bragte til Udførelse med stor Kraft af enkelte Prælater. Fra Aarhus Stift forlyder intet, derimod er det bekjendt, at Bispen i Viborg, Jørgen Friis, gik frem med stor Strængthed mod de evangeliske Prædikanter, og *Torben Bille* i Lund synes ikke at have givet ham noget efter i saa Henseende. Allerede paa Herredagen i Kjøbenhavn skal Ærkebisen offentlig i «Borgernes og den menige Mands Nærværelse» have udstædt et

1) ^{15/3} 1534 er Joachim Rønnow paa Kallø hos Erik Banner, og samtidig er Knud Bille hos Broderen i Aarhus.

Anathema over alle evangeliske Prædikanter¹⁾, og efter hans Hjemkomst fra Herredagen begyndte Forfølgelserne. Præsterne i Helsingborg, Landskrone og Trælleborg bleve afsatte fra deres Embeder, og Malmø Borgere fik strænge Befalinger fra Ærkebispem og Tyge Krabbe til at bortsende deres Prædikanter. Da de nægtede at gjøre dette, svarede man dem, at hvis de ikke vilde tro paa den katolske Kirke, skulde de ligesom Jøderne blive skilte fra Land og Rige. Deres haardnakkede Vægning benyttede Torben Bille til at skride ind mod Lutheranerne ad retslig Vej. I Følge Borgernes Klageskrift forfulgte han dem med «verdslige Retter», indsatte en Dommer, som paa Torben Billes Befaling erklærede Borgerne for overbeviste Kjættere, og lod endelig paa Lunde Landsting «hugge Freden» af alle evangeliske Prædikanter og af alle Kjøbstæder, som ikke vilde opgive deres Præster. Dette Skridt benyttedes snildt af Borgerstandens Førere. Den 29de Maj 1534 bemægtigede Borgerne i Malmø med Jørgen Kock i Spidsen sig Malmø Slot under det udtrykkelige Paaskud, at Ærkebispem ellers vilde have kunnet benytte sig af Slottet til at gjøre sig til Herre over Byen og straffe dem paa Livet. «Hellere end at lade os tvinge og trænge fra vore Prædikanter», sige de, «ville vi miste baade Liv og Gods»²⁾.

Efterretningen om Oprøret i Malmø vakte stor Bestyrrelse. Rygter — som dog bleve modsagte af Raadet i Malmø — fortalte, at Borgerne havde udsendt 60 Ryttere, som skulde fange Ærkebispem og Hr. Axel Brahe. Tyge Krabbe rejste strax over til Sjælland og forhandlede med Joachim Rønnow; det af Rigsraadet opbudte Mandskab, der skulde komme Hertug Christian til Hjælp mod Grev Christoffer af Oldenburg, som i Slutningen af Maj havde gjort

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 163.

²⁾ Laurensen, Malmøbogen. Incl. S. XLVII—LX. Danske Saml. I. 374—83. Hist. Tidsskr. 4. R. IV. 436—45.

Indfald i Holsten, stansedes i Korsør. *Anders Bille*, hvis Børn holdtes i Forvaring i Malmø, og hvis gode Ven Ærkebisp Gustav Trolle var bleven fængslet af Borgerne tillige med flere danske Adelsmænd, sendte Skrivelser og Sendebud til Malmø. Jørgen Kock forstod imidlertid at berolige ham ved en af de snilde Skrivelser, hvori han var en Mester. Dog har Hr. Anders vel nok anet, at der bagved Paaskudet om de religiøse Forfølgelser laa politiske Planer og fremfor alt hemmelige Forbindelser med Lübeckerne og Grev Christoffer. Vi savne imidlertid Underretning om, hvad Anders Bille som øverste Befalingsmand paa Sjælland har foretaget sig for at modvirke Bevægelsen. Han forblev, som det synes, roligt paa Stege, og rimeligt er det, at han betragtede Oprøret i Malmø som en det sjællandske Rigsraad uvedkommende Sag. Manglerne ved den uheldige Administration under Interregnet traadte her klart for Dagen. Den kostbare Tid gik hen, uden at der udrettedes noget til Sjællands Forsvar¹⁾.

Imidlertid havde de politiske Forhold udviklet sig med rivende Hurtighed. I Marts 1534 sluttede Lübeck Stilstand med Hollænderne, og dets geniale, men dumdristige Borgemester, Jürgen Wullenwever, bragte nu de Planer til Udførelse, som efter hans Mening atter skulde give den gamle Hansestad Herredømmet over Østersøen. Hemmelige Forbindelser med Borgerstandens Ledere i Danmark, Jørgen Kock og Ambrosius Bogbinder, sikrede Lübeckerne en gunstig Modtagelse i Danmark, og Forbundet med Grev Christoffer af Oldenburg og senere med Hertug Albrecht af Mecklenburg gav det Udseende af, at man tilsigtede Christiern II. Gjenindsættelse, medens Lübecks virkelige Hensigt kun var at naa sit store Maal: Østersøherredømmet og Gjenoprettelsen af dets politiske Indflydelse i de tre nordiske Riger.

¹⁾ Pal. Müller, Akst. I. 82—84, II. 15—16. Bgm. og Raad i Malmø til Anders Bille, Mand. n. e. corp. Christi (⁸/₆). De tilbagesende Hr. Anders's Tjener, Hr. Peder, med Svar paa dennes Hverv. D. Ad. Br. 597.

I Maj Maaned opfordrede Grev Christoffer Hertug Christian og det danske Rigsraad til at løslade Kong Christiern og kort efter faldt han ind i Holsten. Oprøret i Malmø og Angrebet paa Holsten staa utvivlsomt i Forbindelse med hinanden, og der hørte ikke megen politisk Skarpsindighed til at se, hvorhen disse Begivenheder vilde føre. Det var klart, at Herredagen ikke kunde finde Sted til den fastsatte Tid, lybske Skibe hindrede allerede Samkvemmet mellem de forskjellige Landsdele. I Jylland holdtes derfor et Rigsraadmøde i Rye i Begyndelsen af Juni, hvori *Ove Bille* deltog, og hvor der blev forhandlet om og givet Svar paa det Hverv, som Hertug Christians Sendebud overbragte Raadet. Paa Øerne spore vi derimod intet Tegn til fælles Sammenkomster mellem Rigsraaderne; hver Rigsraad sad paa sin Forlening og afventede den truende Storm. Og denne kom. Den 19de Juni afsejlede Grev Christoffer fra Travemünde med den lybske Flaade. Natten mellem den 20de og 21de var Flaaden under Møen, hvor *Anders Bille* fra Stege Slot underrettede Joachim Rønnow om Skibenes Antal og udtalte sin Frygt for, at Angrebet gjaldt Møen, som Lübeckerne fra gammel Tid af havde et godt Øje til. Men heri tog han fejl. Den 21de Juni om Eftermiddagen laa Flaaden udenfor Dragør, og den 22de landsattes Hæren ved Skovshoved. Jørgen Kock, Ambrosius Bogbinder og *Gustav Trolle* sluttede sig strax til Greven. Saaledes var «Grevens Fejde» begyndt, og det bliver nu vor Opgave at skildre de Omskiftelser, som skulde give Billernes stolte Slægt et haandgribeligt Bevis paa Lykkens Foranderlighed.

Anders Bille var den første, der iagttog den lybske Flaades Ankomst. Som øverste Befalingsmand havde det været hans Pligt at ile over til Sjælland og samle alle de

paa Øen for Haanden værende Stridskræfter. Han lod sig imidlertid nøje med at befale Axel Gøye øjeblikkelig at sende Krigsfolket til Kjøbenhavn. Selv forblev han paa Stege Slot i den Tanke, at Lübeckerne vilde vende om og angribe Møen, muligvis ogsaa af Frygt for, at Stege Borgeres fjendtlige Stemning imod ham skulde komme til Udbrud, hvis han hovedkulds forlod sin Forlening. Denne Tøven blev imidlertid skæbnsvanger saa vel for ham selv som for Forsvaret af Sjælland. Her manglede fuldstændig Overledelse, det pludselige Angreb lammede alles Handlekraft, og Grev Christoffer kunde uden at møde nogen Hindring strax marchere tværs igjennem Øen først til Roskilde og siden til Kjøge, hvor han ankom den 24de Juni. Herfra udsendte han Strejfkorps, som skulde underkaste sig de Adeliges Borge, og et saadant, ført af ham selv, lagde sig udenfor Søholm.

Anders Bille havde imidlertid, uvist naar, begivet sig paa Vejen til Kjøbenhavn, efterat have overgivet Befalingen paa Stege Slot til 4 Adelsmænd og 4 Borgere. Han efterlod sine Børn, deriblandt Klara, som var forlovet med Henrik Rosenkrans, paa Slottet. Næppe var han bortdraget, før Slotsfogden, Hans Stisen, blev lokket ned i Byen og her overfaldet og dræbt. To Adelsmænd, som fulgte ham, maatte haardt saarede flygte tilbage til Slottet, forfulgte af Borgerne. Ved Forræderi fra de Borgeres Side, hvem Anders Bille havde betroet Slotsloven, aabnedes Slottets Porte. Den vilde, ophidsede Mængde trængte ind i Borgen, røvede hvad der fandtes af Kostbarheder, tog Jomfru Klara og to andre adelige Damer til Fange og sendte disse tillige med de øvrige adelige Fanger til Grev Christoffer efter først at have frataget dem deres Klæder og Klenodier. Slottet blev nedbrudt og hvad der fandtes af Kvæg, Korn og Fødevarer paa Slottet, blev fordelt mellem Borgerne, der med Henrykkelse greb Lejligheden til at hævne sig paa Anders Bille,

hvis vidtdrevne Kjøbmandsforretninger og strænge Regimenter havde gjort ham saa forhad¹⁾.

Det var aabenbart Anders Billes Hensigt at naa ind til Kjøbenhavn og overtage Befalingen her. Han nærrede store Forhaabninger om, at hans Indflydelse hos Borgerne i Kjøbenhavn skulde kunne bringe dem til at holde Stand. Joachim Rønnow havde sendt Brev paa Brev til ham, Baade laa beredte, som skulde bringe dem Underretning om, naar han nærmede sig, for at de da kunde rykke ham til Undsætning. Men han fandt Vejen spærret. I Sundet laa de lybske Skibe, med rivende Fart havde Grevens Folk besat hele det østlige Sjælland, og Anders Bille havde ikke andet at gjøre end at søge Tilflugt paa sin Fædrenegaard, Søholm. Her udholdt han nogle Dages Belejring, men da Greven havde ladet hente Skyts fra Skibene og dermed beskød Slottet, saa at en Del af Muren var i Færd med at styrte sammen, kom det til Underhandlinger mellem Greven og Anders Bille. Det var *Gustav Trolle*, Anders Billes Søstersøn, der ved denne Lejlighed kom til at spille en Hovedrolle, og vi skulle derfor et Øjeblik dvæle ved denne mærkelige Mands Livsførelse, der har grebet saa forunderligt ind i Nordens Historie i dette Tidsrums mest afgjørende Momenter. I Aaret 1522 var Gustav Trolle draget ned til Danmark, da Opstanden i Sverrig paany havde berøvet ham hans gejstlige Virksomhed. I Danmark fandt han en trofast Støtte hos Billerne, særlig Anders og Hans Bille, og selv efter Revolutionen 1523 havde han ingen Vanskelighed ved at finde sig tilrette i sin Moders Hjemstavn. Han nød den store Ære at krone Frederik I., og saavel Kongen som hans Slægtninge søgte at bevæge Gustav Vasa til at tillade ham

¹⁾ Om Stege Slots Erobring se Hvidtfeldt S. 1422, Heise, Fam. Rosenkrantz, Diplom. S. 154, Danske Mag. 4. R. VI. 178. Slotsfogdens Lig blev liggende tre Dage paa Gaden. Baade 1528 og 1532 nærrede Anders Bille Frygt for, at Borgerne i Stege skulde begaa Forræderi imod ham.

at vende tilbage til Sverrig. Men den urolige og ustadige Mand med det vilde Sind, der — for at bruge Povl Eliesens Udtryk — aandede Død og Fordærvelse mod alle, hvem han vilde det ilde, foretrak at bygge sin Fremtid paa Christiern II.s usikre Skæbne. Trods Advarsler og Raad fra sin Slægts Side drog han ned til Nederlandene og virkede senere som Christiern II.s Kommissær for dennes Sag i Norge. Men Ulykken fulgte ham; med Christiern II. maatte han overgive sig til Knud Gyldenstjerne, og efter sin Ankomst til Danmark blev han indsat i Kjøbenhavns Slots- taarn. Selv nu viste Anders Bille sig som hans sande Ven, idet han udvirkede Tilladelse for ham til at komme ud af Taarnet imod at forpligte sig til at blive indenfor Slottets Porte og i alt underkaste sig Slotsherrens, Johan Urnes Befalinger. Efter Frederik I.s Død fik han sin fulde Frihed, idet Anders og Hans Bille samt Klavs og Knud Bille tillige med Oluf Rosenkrans og Johan Bjørnsen den 24de April 1533 gik i Borgen for, at han ikke uden Rigsraadets Samtykke forlod Danmark og ej «argede» ind paa Riget og dets Indbyggere. Paa Herredagen 1533 var han til Stede, og ligeledes her gik Anders Bille i Borgen for ham, da han lovede ikke at ville stemple noget imod Kong Gustav. Sandsynligvis har han under Interregnet været Anders Billes Gæst; da Jørgen Mønter lod ham fængsle i Malmø i Maj 1534, lovede Borgemesteren udtrykkelig Anders Bille, at Gustav Trolle ingen Skade skulde lide. Og dette kunde den snu Borgemester saa meget lettere love, thi hvad enten nu Gustav Trolle før Oprøret i Malmø eller først under sit Op- hold i Jørgen Mønters Hus er blevet indviet i dennes Planer, saa meget er vist, at han beredvillig sluttede sig til den demokratiske Bevægelse og var den første, der stødte til Grev Christoffer, da denne landede i Sjælland. Med ham fulgte han til Roskilde, hvor Greven lod ham udraabe til Biskop, og senere til Kjøge, og saaledes finde vi ham i Lejren foran Søholm, beredt til at række sin Slægtning en

hjælpsom Haand. Ved hans Mægling tilvejebragtes den 4de Juli en Overenskomst, der for bestandig satte en Plet paa Anders Billes Navn. Nævnte Dag tilsagde han Grev Christoffer «Huldskab, Mandskab og tro Tjeneste» og den følgende Dag gav denne ham tilbage Halvdelen af det Gods, som Stege Borgere havde røvet fra ham og som var tilfaldet Greven. Hans Godser og Ejendomme tilsikredes ham, og i Stedet for Stege fik han Vordingborg til Len, frit, uden at betale Afgift, imod at tjene med 12 Heste eller lige saa mange Karle til Skibs. Forliget besegledes ved et Festmaaltid, som samme Aften afholdtes i Grevens Lejr¹⁾.

Da Jørgen Wullenwever i Januar 1536 blev underkastet et pinligt Forhør, lod Kong Christian gennem Melchior Rantzau stille ham følgende Spørgsmaal til Besvarelse: «Blev Hr. Anders Bille ved Grevens Ankomst til Danmark overfaldet med Vold og Magt og uforvarende, eller har han staaet i hemmelig Forbindelse med Greven, Jørgen Mønter, Ambrosius Bogbinder eller nogen anden om, at man saaledes «per qwantzweise» skulde overfalde ham»²⁾. Desværre kjendes Svaret herpaa ikke, eller muligvis har Wullenwever slet ikke afgivet noget Svar. Spørgsmaalet viser imidlertid, at det maa have været en udbredt Tro, at Anders Bille har været Medvider i Sammensværgelsen, og at den nye Tingenes Orden hverken kom ham uventet eller var ham ukjær. Vi mangle imidlertid fuldstændig Midler til at afsige nogen

¹⁾ Om Søholms Belejring og Overgivelse se Waitz, Wullenwever II. 326—29; Heise, Fam. Rosenkrantz, Diplom. S. 155, Hvitfeldt S. 1420. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II. 215, Pal. Müller, Aktst. I. 101, Ny danske Mag. V. 127—29. Om Gustav Trolle se Ekdahl, Chr. II.s Arkiv S. 1655—56. Danske Saml. 2. R. II. 352—54, Hist. Tidsskr. 4. R. II. 501. Vidisse af Gustav Trolles Brev til Anders Bille af ¹/₁₁ 1522, udst. i Kjøbenhavn ¹¹/₇ 1532. Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol. Anders B. t. G. Tr., Stege ¹⁵/₄ 1528. D. Ad. Br. 57—65. Gustav Trolles Forpligtelsesbrev til A. B. og M. Anders Glob, Kbhvn. ²¹/₉

²⁾ 1532. D. Ad. Br. 57. 61.
Waitz, Wullenwever II. 487.

Kjendelse i denne Sag. Hans venskabelige Forhold til Gustav Trolle, Jørgen Mønter og de andre tvetydige Mænd, der førte hele denne Sag igjennem, saaledes ikke mindst den bekjendte Æventyrer, Bernhard v. Mehlen, med hvem han stod i intim Brevvexling, hans omfattende Handelsforbindelser i Hansestæderne og den hurtige, uventede Maade, hvorpaa han, Overgeneralen paa Sjælland, underkastede sig de nye Forhold og med Liv og Sjæl virkede for Grevens Sag, maatte nødvendigvis fremkalde en Mistanke som den ovennævnte. Men vi behøve paa den anden Side ikke at stikke Sonden saa dybt i Anders Billes Karakter for at finde Egenskaber hos ham, der let kunne give en anden Forklaring af hans holdningsløse og svage Optræden, da Faren truede. Povl Eliesen bruger følgende hvasse Udtryk om de mange Adelsmænd, der uden Modstand hyldede Grev Christoffer: «Hos alle regerede een Herskerinde, Havesygen, hos Edens Afkrævere, for at de kunde vinde Herredømmet, hos Eds-aflæggerne, for at de ikke skulde miste Herredømmet, ja for ikke at sætte Gaard eller Gods til, vare de rede til at sværge paa, hvad det skulde være, hvor ubillige Betingelserne end vare»¹⁾. Karmelitermunken har utvivlsomt truffet Hovedet paa Sønnet, og Udtrykkene passe, som om der med dem kunde være tænkt paa Anders Bille. Gridskhed efter Gods og Guld med Tilsidesættelse af moralske Hensyn var et Grundtræk i hans Karakter. Og i dette Øjeblik truedes han for anden Gang i sit Liv af en fuldstændig Ruin: Stege Slot nedbrudt og Søholm truet af samme Skæbne — det var fuldgyltige Grunde for ham til at lytte til Gustav Trolles Overtalelser og at svigte den Sag, han selv var sat til at være Bannerfører for.

Der mangler imidlertid ikke Antydninger til, at han, Manden med de mange Udveje og de store Tanker om sig selv, har troet sig i Stand til at beherske Forholdene og

¹⁾ Skibykrøniken, Heises Oversættelse S. 184.

føre dem ind i en anden Gænge. Hans Svigersøn, Henrik Rosenkrans paa Gulland, som gjennem Anders Bille havde faaet Grevens Lejdebrev til at komme til Kjøbenhavn inden Mortens Dag, udtaler følgende Opfattelse af Svigerfaderens Opfordring og Handlemaade: «Og kan jeg ingenlunde for-tænke Hr. Anders Bille heri, saaledes som hans Stilling var, og har han utvivlsomt gjort det i den Tanke, at Fjenden ikke i Mellemtiden skulde angribe denne Egn (Gulland). Imidlertid har Hr. Anders et vaagent Øje med deres Fore-tagender, skjønt de ikke tiltro ham sligt, og han har særlige Anslag for, som er til Rigets Gavn og Bedste, men som jeg nu ikke skriftlig tør meddele»¹⁾. Vi træffe utvivlsomt Sandheden nærmest, naar vi formode, at han af Frygt for at miste Gods og Guld blev Grevens Mand, men at han for sig selv og for andre har besmykket sit Frafald dermed, at han med sin Snildhed og diplomatiske Kløgt skulde kunne faa Magten over Grev Christoffer og benytte denne til at gennemføre sine Planer. Heri tog han nu ikke helt fejl, men han undlod at tage andre Faktorer med i Beregning, som til Slutning skulde blive de afgjørende og tilføje Hr. Anders et knusende Nederlag.

Anders Bille var den første danske Stormand, der hyl-dede Grev Christoffer. Det er aabenbart ham, der over-beviste Greven om Nyttens af at faa de sjællandske og skaanske Stormænd over paa sin Side og fik ham til at betale disses Overgang paa samme rigelige Maade som ham selv. Grevens demokratiske Raadgivere, Jørgen Mønter og Ambrosius Bogbinder, traadte nu i Baggrunden, og Be-vægelsen fik til Dels et andet Præg end oprindelig paatænkt. Inden Udgangen af Juli havde Stormændene paa Sjælland og Smaaøerne hyldet Greven og faaet nye og bedre For-leninger til Løn for deres Tilslutning. Anders Billes Med-virkning hertil spores overalt; Johan Urne paa Kjøbenhavns

¹⁾ Heise, Fam. Rosenkrantz, Diplom. S. 154.

Slot forhandler med Greven gennem ham, ligeledes Broderen, Hans Bille paa Skjoldenæs, Knud Pedersen Gyldenstjerne paa Nykjøbing Slot, Johan Oxe paa Ravnsborg, Fru Anna Meinstrup paa Sæbygaard i Løve Herred og flere. Inden Juli Maanedes Udgang var Greven omgivet af en Skare Stormænd, der som «Rigets Raad nu forsamlet i Kjøbenhavn» fører Forhandlinger med Skaanes og Jyllands Rigsraad om Tilslutning til Grev Christoffer.

Med Rigsraadet i Skaane var Anders Bille allerede faa Dage efter Søholms Overgivelse traadt i Berøring. Den skaanske Adel havde først tænkt at forsvare Landet, og det var ogsaa lykkedes at samle Adelsopbudet i Landskrone. Adelen i Sydskaane havde den 26de eller 27de Juni forenet sig med Ærkebiskop *Torben Billes* Lensmænd. Denne var endnu den 28de Juni i Lund, hvor han udstædte Befalinger om Forholdsregler til at forsvare Byen og Lunde-
gaard i hans Fraværelse. I Begyndelsen af Juli finde vi baade *Torben*, *Knud* og *Klavs Bille* i Landskrone, hvorfra de i Forening med de øvrige skaanske Rigsraader den 1ode Juli sendte Anders Bille Lejdebrev til at underhandle med dem paa Grevens Vegne. Indledningsordene i det til Hr. Anders rettede Brev: «Hilsen efter Tidens Lejlighed» minder om Klavs Billes Hilsen til Forræderen Ture Ionsson (ovfr. S. 549) og synes ikke at antyde nogen særlig velvillig Stemning. Da man tillige véd, at Skaaningerne i Løbet af Juli Maaned have sluttet sig til det af det jydsk Rigsraad i Ry Kirke foretagne Valg af Hertug Christian til Danmarks Konge, spørger man uvilkaarlig, hvilke overbevisende Grunde Anders Bille har kunnet fremføre for at faa dem til at følge hans Exempel og hylde Grev Christoffer. Thi dette lod ikke længe vente paa sig. Den 24de Juli udbad Raadet i Skaane sig Lejdebrev for dets Sendebud, mellem hvilke *Knud Bille* var, til en Sammenkomst med Greven i Kjøbenhavn, og allerede 6 Dage efter var man saa vidt, at Tyge Krabbe i Forening med Sendebudene havde hyldet Greven, der lovede Til-

givelse for alt, hvad der var gjort Kong Christiern II. imod, og særlig indrømmede Ærkebisp *Torben Bille* og Kapitlet i Lund alle Friheder og Rettigheder. Kort efter drog Greven over til Skaane, hvor Hyldingen fandt Sted paa Libors Høj den 10de August. Alle Lensmænd beholdt deres Forleninger, saaledes ogsaa *Knud Bille* Gladsaxe. *Klavs Bille* har som norsk Rigsraad ikke deltaget i Hyl-lingen; han var forinden draget tilbage til Bahu, hvor han afventede Begivenhedernes Gang. Vincents Lunge, der fra Norge var kommet ned til Danmark og havde været til Stede i Landskrone den 10de Juli, vendte tilbage til Norge. I sit kraftige Sprog udtrykte han sin Harme over sine Landsmænds Færd: «Levede nu de gode, ærlige, trofaste Oldinge, Danmarks Riges Raads fremfarne Ædlinge, da skulde de hellere anden Gang ville gaa i Døden end fordrage slig en Forhandling imod og i deres Fædreland»¹⁾.

Anders Bille var nu en mægtig og indflydelsesrig Personlighed, hvis Gunst og Medhjælp blev søgt af Høje og Lave. Kurfyrst Johan Frederik af Sachsen overdrog Bernhard v. Mehlen at sende Otte Stisen til Danmark for at forhandle med Hr. Anders om Kurfyrstens mulige Valg til Konge; hans Kolleger og Standsfæller søgte hans Bistand til at opnaa Forleninger og andre Begunstigelser, hans Slægtninge overdroge ham Forsvaret for deres Ejendomme for at sikre disse imod Ødelæggelse og Plyndring. Selv benyttede han Lejligheden til at skaffe sin kjære Søn *Bent Bille*, der var kommet hjem fra Paris, Degnedømmet i Kjøbenhavn, og til at faa Stege Borgere strængt straffede for deres Forræderi, ja Greven fornyede endog hans Forleningsbrev paa Stege Slot og Møn. En stærk Følelse af hans Betydning og Indflydelse skinner gennem det Brev, hvori

¹⁾ Pal. Müller, Aktst. I. 94—95, II. 34—35. Nye danske Mag. V. 127—133. Danske Mag. III. 73—74. Torben Bille til Kapitlet i Lund om Stadens Forsvar i Ny kgl. Saml. 725 d. Fol. 283, Nr. 830. Vincents Lunge til Eske Bille, Lungegaard ³/₁₀ 1534. D. Ad. Br. 8. 66.

han opfordrer det jydsk Rigsraad til at sende Udsendinge til Sjælland og undrer sig over, at det tager denne Sag saa let¹).

Den 2den Juli 1534 sejlede en Jagt, kommende nord fra, forbi Helsingør og Krogens Slot og styrede Kursen mod Kjøbenhavn. Ombord befandt *Eske Bille* sig med sin Hustru, to Børn, Jomfru Helvig Lykke og nogle af sine Svende. Ingen af dem anede, hvad der var foregaaet i Danmark i Løbet af de sidste 8 Dage, og det vakte derfor heller ingen Mistanke hos dem, at et mellem Helsingør og Helsingborg liggende lybsk Skib satte Sejl til og fulgte efter dem. I Nærheden af Kjøbenhavn — efter Sigende ved St. Anne Bro — blev Skibet anholdt af de lybske Udliggere, som vare stationerede her, og til sin store Forbavselse erfarede Eske Bille, at han og hans Følge nu vare Fanger. Forgjæves foreviste han det Lejdebrev, han forrige Aar havde faaet af Lübeckerne, det blev erklæret for forældet, og ligesaa lidt nyttede det, at han beraabte sig paa sin Stilling som norsk Lensmand og at han var kommet i god Tro; han maatte finde sig i at blive erklæret for Krigsfange og hans Skib og Gods for Krigsbytte²).

Eske Bille var imod sit Ønske blevet paa sin Post i Norge efter Frederik I.s Død. Rigsraadet havde fra Herredagen i Kjøbenhavn indstændig opfordret ham til at beholde Bergens Slotslov, indtil Kongevalget havde fundet Sted, og hans Nærværelse her gjordes ogsaa nødvendig. Han havde meddelt det danske Rigsraad sin Frygt for, at Ærkebispem og dennes Tilhængere skulde benytte Lejligheden til at iværksætte et særligt norsk Kongevalg, og det blev nu

¹) Waitz, Wullenwever II. 297—98. Nye. danske Mag. V. 133. Pal. Müller, Aktst. II. 41—42. D. Ad. Br. 24. 13.

²) Waitz, Wullenwever II. 327. Udat. Concept i D. Ad. Br. 8. 3.

hans og de andre dansk-norske Lensmænds Opgave at hindre dette. Da Ærkebisen sammenkaldte det norske Rigsraad til et Møde i Bud i Romsdalen, bad Eske ham om at aflyse dette og i Stedet for indlyse et Rigmøde til næste Foraar, for at de norske Rigsraader i Forening kunde drage derfra ned til Valgrigsdagen. Samtidig anbefalede han Albert Gøye som sin Efterfølger i Bergen og forkyndte, at han selv i Løbet af Sommeren vilde drage ned til Kjøbenhavn for at varetage sine personlige Interesser. Heraf blev dog intet. Ærkebisen vilde ikke opgive det allerede fastsatte Møde, der ogsaa fandt Sted i Slutningen af August og Begyndelsen af September 1534. *Klavs Bille* var ligeledes til Stede her, og det lykkedes at faa vedtaget en Beslutning om, at Normændene skulde møde paa Valgrigsdagen i Kjøbenhavn; endvidere besluttedes det, at alle Norges Slotte skulde holdes til det norske Rigsraads Haand og at de nuværende Lensindehavere skulde beholde deres Len, indtil Kongevalget havde fundet Sted. Eske Bille var altsaa nu det norske Rigsraads Lensmand og han synes selv at være blevet optaget i Raadet paa Mødet i Bud. I det følgende Efteraar høre vi intet om Eske Bille; det skyldes sandsynligvis et alvorligt Sygdomsanfald, hvoraf han først var kommet til Kræfter ved Juletid 1534. Derimod var han i Løbet af Foraaret 1534 ivrig sysselsat med at skaffe Ærkebisen, der begyndte at angre sit Løfte om at give Møde i Kjøbenhavn, alle mulige Garantier for, at han sikkert kunde møde. Mogens Gøye og flere andre Rigsraader havde ikke besejlet det almindelige Lejdebrev, der var givet hele det norske Rigsraad; men Eske Bille skaffede selvfølgelig med Lethed deres Indvilgelse til Veje, skjønt Mogens Gøye og Ove Bille ikke undlode at udtale deres Forundring over Ærkebispens Mistænkksomhed. Ikke desto mindre fandt denne Anledning til i sidste Øjeblik at undslaa sig for at drage ned til Danmark, og Eske Bille fik derfor Fuldmagt til som «Ambassat og Sendingebud» at handle paa Ærkebispens og

de andre nordenfjældske Raaders Vegne, ligesom Mogens Gøye og *Ove Bille* fik disses Fuldmagt i samme Anledning, for at Kongevalget ikke af den Grund skulde hindres. Den 6te Juni sendte Eske sin Tjener, Peder Skriver, ned til Danmark med særlige Hverv, han skulde forebringe Rigsraadet, og efterat han den 23de Juni havde overdraget Befalingen paa Bergenhus til sine betroede Mænd, Thord Roed, Stig Bagge og flere, afsejlede han den følgende Dag fra Bergen og ankom, som ovenfor sagt, den 2den Juli paa Kjøbenhavns Red, hvor han først erfarede de Omvæltninger, der havde fundet Sted, og til sin Sorg maatte skjønne, at der ikke mere kunde være Tale om Herredag og fælles Kongevalg¹).

Med Førerne for de lybske Skibe, Jost Kysel og Henrik Adermann, traf Eske Bille den Overenskomst, at han og hans Familie indtil videre skulde opholde sig i Malmø, hvor Eske ejede to Gaarde, mod Løfte om at indstille sig, naar det fordredes. Forinden sin Afrejse til Malmø begav Eske sig til Grev Christoffer i Kjøge, og her traf han sin Fætter, *Anders Bille*. De to Slægtninge synes ikke hidtil at have staaet paa nogen særlig fortrolig Fod med hinanden, men de fælles Ulykker knyttede dem nu sammen, og Anders Bille paatog sig Forsvaret af alt Eskes og hans Hustrus Gods i Sjælland. Det synes, som om Hr. Anders's vidunderlige Overtalelsevner har virket paa den ellers saa karakterfaste Eske Bille. Thi paa anden Maade kan det ikke forklares, at denne sluttede sig til Hans og Anders Bille i deres Opfordring til Fætteren Knud Pedersen Gyldenstjerne om at overgive Nykjøbing Slot til Grev Christoffer.

¹) Annaler f. nord. Oldk. 1853 S. 32—36. Dipl. Norveg. VI. 757—58, X. 687—94, 699—701. Niels Lykke til Fru Sofie om Søstren Helvig. Or. i D. Ad. Br. 8. 62. Mogens Gøye til E. B., Skanderborg ²⁷/₅ 1534. Or. i D. Ad. Br. 23. 165. Heise, Fam. Rosenkrantz, Dipl. S. 144—45. Eske Billes Anbefalingskr. f. Peder Skriver, Bergenhus ⁶/₆ 1534. Conc. i D. Ad. Br. 8. 37.

Der er nemlig intet Vidnesbyrd om, at Eske Bille¹⁾ har hyl-
det Greven paa Christiern II.s Vegne, og den forsigtige og
kloge Mand afholdt sig i det hele taget under sit følgende
ufrivillige Ophold i Danmark fra ethvert Skridt, der kunde
kompromittere ham. Skydende sig ind under sin Stilling
som norsk Lensmand og Rigsraad, indtog han en fuldstændig
neutral Holdning. Han nægtede saaledes at lade sin Svende
slutte sig til de andre skaanske Herrers Opbud imod Sven-
skerne under det Paaskud, at han ikke vilde være Aarsag
til en Fejde mellem Sverig og Norge²⁾.

Fra Kjøge begav Eske Bille sig tilbage til Skibene paa
Reden, og herfra sendte han den 13de Juli Skrivelser til
Raadet i Lübeck, en Del af hans Handelsvenner samme-
steds og til den gamle Biskop i Odense, Jens Andersen
Beldenak, der i Lübeck havde fundet Ly efter et stormfuldt og
bevæget Liv. Han beraabte sig paa Raadets Lejdebrev og
krævede, at man strax skulde give Befaling til at løslade
ham og udlevere hans Gods. Fra Reden begav han sig til
Malmø, medens Fru Sofie foreløbig blev tilbage paa Sjæl-
land og ved Anders Billes Hjælp fik Lejde af Grev Chri-
stoffer til at rejse, hvor hun vilde i Landet. I det hele
viste Greven Eske Bille store Begunstigelser, idet han ud-
stædte Beskærmelsesbreve for ham og alt hans Gods i Sjæl-
land, Skaane og Halland, og tillod ham og hans Hustru at
beholde alt det Kvæg og Gods, de havde staaende i Vor
Frue Kloster i Roskilde, som den afdøde Fru Anne Rud
havde haft i Forlening³⁾.

I Malmø havde Eske Bille den Glæde at samles med
sine Sønner *Peder* og *Fjergen Bille*. Den førstnævnte, der

¹⁾ Holger Ulfstand udtaler i et Brev til Fru Sofie (Engelholm ^{8/12} 1534),
at Eske ikke har hyllet nogen anden Herre siden Kong Frederik.
D. Ad. Br. 58. 130.

²⁾ Ann. f. n. Oldk. 1853 S. 38. Eske Bille til Fru Sofie, Aalholm ^{5/11}
1534. Conc. i D. Ad. Br. 8. 45.

³⁾ Annal. f. nord. Oldk. 1853 S. 38—41. Nye danske Mag. V. 130.

nu var 17 Aar gammel, opdroges hos Lensmanden paa Malmøhus, Mogens Gyldenstjerne, der var blevet taget til Fange af Jørgen Kock d. 29de Maj 1534. Begge Sønnerne opholdt sig nu i dennes Hus tillige med Sønner af Knud og Anders Bille, der alle opdroges af den bekjendte Reformator og Skolemand Frands Vormordsen. Malmø var endnu den eneste Stad i Skaane, der havde hyldet Grev Christoffer, medens den skaanske Adel endnu stod under Vaaben for at afværge Lübeckernes Angreb. En Del af Eske Billes Svende, som havde faaet Tilladelse til at opholde sig paa hans Ejendomme i Skaane og Halland, bleve paa Vejen dertil fængslede af Tyge Krabbe og fik først deres Frihed igjen, efterat Skaaningerne vare gaaede over til Greven. Fra Malmø vedligeholdt Eske Bille stadig Brevvexling med sin Hustru, der opholdt sig i Kjøbenhavn, efterat Staden den 24de Juli var gaaet over til Greven. Hun skulde udbetale og indkassere Penge, forhandle med Skipperne om Udleveringen af hendes Klæder, være hans Bud hos Greven, Anders Bille eller Oluf Rosenkrans¹⁾, og særlig sørge for, at to Kister med Breve og Registre, som Eske havde ført med sig fra Bergen, bleve vel forvarede og ikke opbrudte af Lübeckerne. Da det skaanske og sjællandske Raad i Slutningen af Juli vare samlede i Kjøbenhavn, nærrede Eske et Øjeblik Haab om, at han ved dets Mægling skulde kunne opnaa sin Frihed. Men det lykkedes ikke Fru Sofie at faa noget Svar af Raadet, hvad der forøvrigt heller ikke kunde ventes, da Eske jo var Lübeckernes og ikke Grev Christoffers Fange. Fra Lübeck indløb der imidlertid i Begyndelsen af August Svar paa hans Anmodninger. Raadet tillod ham at opholde sig, hvor han vilde, paa sine Godser i Skaane og Halland, men han maatte forpligte sig til paa Opfordring øjeblikkelig

¹⁾ I Brev af ⁵/₈ 1534 skriver Eske Bille: «Haver jeg hørt, at Hr. Oluf Nielsen er ventendes til Byen (Kjbhvn.)». Oluf Rosenkrans synes saaledes paa denne Tid at have sluttet sig til Greven. Jvfr. Heise, Fam. Rosenkrantz II. 211.

at indstille sig som Fange i Lübeck. Den 7de August udstædte derpaa Jost Kusel Pas og Lejdebrev for ham, og samme Dag kaldte han sin Hustru tilbage fra Kjøbenhavn, hvor der paa den Tid herskede megen Sygdom. Biskop Jens Andersen havde tilraadet ham at begive sig personlig til Lübeck, «en Stad imod Vold», siger Bispen, «derfor sker Eder ingen Uret», Men Eske fulgte ikke hans Raad. I Midten af August begav han sig med sin Hustru og sine Børn først til Ellinge og Mogenstrup, hvor han traf sammen med sin Broder *Knud Bille* og Axel Brahe, og senere til Vallen i Halland. Her opholdt han sig i Ro de to følgende Maaneder, forøvrigt lidende af sin gamle Sygdom. Han opgav ikke Haabet om at blive løst fra sin Forpligtelse om at møde i Lübeck, og fik endog Grev Christoffer til at intercedere for sig. Men Forholdenes Udvikling i Løbet af Efteraaret medførte, at hans Person fik en Betydning for Lübeckerne, som den ikke havde haft før, og han maatte da sande, at han havde gjort klogere i at følge Bispens Raad paa et Tidspunkt, hvor han lettere vilde have kunnet opnaa Overenskomst med Magthaverne i Hansestaden¹⁾.

Billerne i Øst-Danmark havde nu alle sluttet sig til Greven, kun *Klavs Bille* gjorde en Undtagelse. Denne energiske og karakterfaste Mand havde ikke ladet sig rokke i sin Pligt af Hensyn til personlig Fordel eller Tab. Og dog stod saa godt som hele hans Velfærd paa Spil. Allinde i Sjælland, Ljungsgaard i Skaane, hans Hustrus Arv, alt var

1) Jvfr. i det hele Pal. Müllers Afhandling om Eske Billes Fangenskab i Ann. f. nord. Oldk. 1853. I D. Ad. Br. Fasc. 8 findes talrige Breve fra og til Eske Bille og hans Hustru fra Slutningen af Juli og Begyndelsen af August. Axel Brahe til Eske B., Krogholm ¹⁸/₈ 1534. D. Ad. Br. 10. 143. Knud B. til E. B., Gladsaxe ¹⁵/₈, ¹⁴/₉ og ¹⁸/₉. ibid. 8. 29, 30 og 36. Holger Ulfstand til E. B., Laholm, ²⁷/₈ 1534, ibid. 9. 254. Ligeledes mellem Fru Sofie og hendes kvindelige Slægtninge vexledes mange Breve i disse Maaneder. Anna Olufsdatter til Fru Sofie, Krapperup ⁹/₉ 1534, ibid. 8. 26. Lene Hackisdatter til samme, Harrested ¹⁴/₉ 1534, ibid. 31. 4.

hjemfaldet til Plyndring eller Brandskatning, naar han ikke fulgte sine Standsfæller. Ikke desto mindre undlod han at hylde Greven, og som Lensmand paa det uindtagelige Bahus og som norsk Rigsraad indtog han en uafhængig Stilling, hvor han snart skulde komme til at spille en vigtig politisk Rolle og blive Hertug Christians vigtigste Støtte i disse Egne.

I Jylland havde Forholdene imidlertid taget en anden Vending. Skarpere end i nogen anden Landsdel stode her de religiøse og politiske Modsætninger imod hinanden. Mogens Gøye og Erik Banner med Størstedelen af den menige Adel, og *Ove Bille* med de haardhalsede jydskes Bisper og Rigsraader skulde udkæmpe Striden om Kongevalget og Religionen. Mærkeligt nok synes det personlige venskabelige Forhold mellem Mogens Gøye og *Ove Bille* aldrig at være bleven afbrudt trods politiske og religiøse Modsætninger, et Vidnesbyrd om de to Føreres overlegne Personligheder og Fædrelandskjærlighed. I Begyndelsen af Juni 1534 havde det jydskes Rigsraad været samlet i Ry ved Himmelbjærget i Anledning af Grev Christoffers Indfald i Holsten. Ved Efterretningen om Grevens Angreb paa Sjælland sammenkaldtes paa ny et Rigsraadsmøde i Ry den 4de Juli. Men denne Gang mødte tillige store Skarer af den menige Adel, og da Forhandlingerne om Kongevalget trak ud paa Grund af Bispernes Modstand mod Hertug Christians Valg, fandt det bekjendte Optrin Sted, hvorved Bisperne bleve tvungne til at give efter. Om *Ove Bille* fortælles det, at han «med grædende Taarer» indvilgede i Kongevalget, og man forstaar de Følelser, der i dette Øjeblik overvældede ham, da han saa nær ved Maalet saae alle sine Forhaabninger og Planer styrte sammen og nu kunde forudse den Sags Nederlag, han havde viet alle sine Kræfter. Han blev dog skaanet for den Ydmygelse, der overgik hans Kollega Styge Krumpen, der med Mogens Gøye og to andre blev valgt til at overbringe Hertug Christian Meddelelsen om Valget. Da Hertugen i Slutningen af Juli kom til Jylland, drog *Ove Bille* til Kolding, hvor han sammen

med Broderen *Mogens Bille* sluttede sig til den nye Konge, hvem han fra nu af tjente med samme Redebonhed som de tidligere Konger. I Forening med Mogens Gøye blev han udnævnt til Statholder i Nørrejylland, og alle Forsøg fra Anders Billes og andres Side paa at formaa ham til at knytte Forbindelser med Greven strandede. Mogens Bille, hvis Stilling som Svigersøn af Mogens Gøye og Broder til Ove Bille maa have frembudt store Vanskeligheder, beholdt sin Post som Lensmand paa det vigtige Kolding Slot. Der haves et Vidnesbyrd af 30te Juli 1534, udstædt af Bønderne i et af de ham underlagte Herreder, hvori det hedder, at Mogens Bille havde været deres Lensmand som «eragtig Dannemand og at de takkede ham for alt godt og gjerne vilde være den gode Herre og Danmarks Raad lydig». En Del af Udbetalingerne af Sold til Hertug Christians Krigsfolk gik igjennem hans Hænder¹⁾.

Den Tilstand var nu indtraadt i Danmark, som Vincents Lunge saa træffende skildrer: «Det er nu en ganske sælsom og underlig Verden, vi leve i, som Faderen er imod Sønnen, Sønnen mod Faderen, Broder mod Broder, og saa fremdeles den ene Slægt og Blodsforvandt imod den anden . . .»²⁾. Mogens Gøyes Søn Axel førte Grev Christoffers Rytteri paa Toget imod Fyn i August Maaned, hvor saa mange danske Adelsmænd bleve fangne eller dræbte, Knud Billes Svende deltog i det samme Tog imod Broderen Mogens's Krigsfolk, Mogens Gyldenstjerne stod i den modsatte Lejr af Broderen Anders Gyldenstjerne, paa Nyborg Slot toges til Fange en Søn af Hans Bille, medens Faderen sad i Grevens Raad, og saa fremdeles. Landets Søndersplittelse var indtraadt, og et almindeligt «sauve qui peut» blev alles Løsen. Forgjæves spejdede man efter Holdepunkter, der kunde antyde, hvilken

1) Om Mogens Bille se Nielsen, Gamle jyske Thingsvidner S. 48—49.

En Del Gjældsbreve i Rigsarkivet, Samling Gjældsbreve Fasc. 21.

Jvfr. iøvrigt Pal. Müller, Grevens Feide I.

2) D. Ad. Br. 8. 66.

Sag der vilde blive den sejrende. Fyns Erobring af de grevelige og den jydsk Adels Nederlag ved Svenstrup i Oktober Maaned vidnede om den Kraft, Folkebevægelsen havde udviklet. Men snart indtraadte Omslaget: Johan Rantzaus Indtrængen i Jylland og Gustav Vasas Angreb paa de skaanske Provinser maatte atter gjøre dem vaklende, der havde sluttet sig til Grev Christoffer, og nye Forhold indtræde, der faa en afgjørende Indflydelse paa de Mænds Skæbne, vi i dette Værk skulle skildre.

Anders Bille var ved sin hurtige Overgang blevet Grev Christoffers fornemste Raadgiver. Han havde hyldet denne i Christiern II.'s Navn, men han var sikkert nøje underrettet om, at Lübeckerne ikke tænkte paa at sætte Christiern II. paa Tronen, men tværtimod havde forbeholdt denne et hæderligt Fangenskab i Lübeck, hvis det lykkedes Greven at befri ham. At Grev Christoffer i saa Tilfælde ogsaa vilde vedblive at være Rigsforstander i Danmark og sandsynligvis efter Kongens Død bestige Tronen, var at forudse, og det er vel denne Mulighed Anders Bille havde i Sigte, naar han — som det synes — saa energisk støttede Greven. Desværre er der nu atter en Løkke i Anders Billes Arkiv ligesom for Aaret 1523. Det synes, som om han senere, da Ulykkerne styrtede ind over ham, har fundet Lejlighed til at fjerne ethvert kompromitterende Vidnesbyrd om sit personlige Forhold til Greven. Men vi vide dog fra andre Sider tilstrækkeligt om hans Optræden i disse Maaneder til at kunne karakterisere hans Færd. Ham skyldtes det utvivlsomt, at Greven væsentligst støttede sig til Rigsraadet, der vedblev at fungere paa samme Maade som under en regelmæssig valgt Konge. Det var saaledes Rigsraadet, der paa Herremødet i Kjøbenhavn i Oktober 1534 bevilgede Grev Christoffer Penge til Fortsættelsen af Krigen og særlig Sølv og Klenodier fra Kirker og Klostre. Anders Bille maatte for sit Vedkommende indsende Klenodier fra Dalby Kloster, og *Torben Bille* maatte love at udrede 12,000 Mark. «En Ven

i Kjøbenhavn» skriver udtrykkelig til Klavs Bille, at Greven «ikke vil aflægge al Øvrighed, baade gejstlig Stat og verdslig»¹⁾, og det var Følelsen heraf, der gjorde Anders Bille og hans Standsfæller til Grevens Forbundsfæller og formaede dem til at søge at knytte Underhandlinger med det jydskke og det norske Rigsraad om en Udjævning af Stridighederne og for det sidstes Vedkommende om Anerkjendelse af Grev Christoffer som Rigsforstander. Anders Bille har især virket i denne Retning. Herom vidner den fra Herredagen i Kjøbenhavn udsendte Skrivelse til Ove Bille, Mogens Gøye og Erik Banner, hvori han undrer sig over, at de ikke have besvaret de østdanske Raaders Opfordring til Underhandlinger. Denne Skrivelse har uden Tvivl baaret Frugt, thi det kan kun have været efter stedfundne Forhandlinger mellem Raaderne indbyrdes, at det lykkedes at formaa Hertug Christian og Grev Christoffer til at gaa ind paa et personligt Møde. Anders Bille ledsagede Greven til denne Sammenkomst, der fandt Sted paa Koldinghus i December Maaned, men som bekjendt endte med et flagrant Brud. Kort før havde Hertug Christian for Hertugdømmernes Vedkommende endt Krigen med Lübeck ved Stockelsdorperfreden, der gav begge Parter frie Hænder til at fortsætte Kampen om Danmark, og samtidig med Mødet paa Koldinghus sejrede Johan Rantzau ved Aalborg. Underhandlingernes Tid var forbi, og Sværdet maatte nu afgjøre, hvem der skulde blive Konge i Danmark.

Julen 1534 tilbragte Anders Bille paa Søholm i sine Børns Kreds. Truende Uvejrsskyer trak op fra alle Sider. Grevens nøje Tilslutning til Rigsraadet og Adelen havde været en Torn i Øjet paa Folkepartiet i Kjøbenhavn og Malmø og vakte tillige Mistanke hos Lübeckerne. Man beskyldte ham for at lade sig føre bag Lyset af de snedige Raadsherrer, der kun tænkte paa, hvorledes de bedst skulde

¹⁾ Dipl. Norveg. VIII. 770—72.

faa ham ud af Riget igjen. I Lübeck fattede man derfor nye Planer; Hertug Albrecht af Mecklenburg opfordredes til at overtage Regeringen i Danmark, og allerede i Oktober udkastede man i Hansestaden den Plan, som først kom til Udførelse tre Maaneder senere, at fængsle de danske Rigsraader. De Hjælpetropper, som i December Maaned under Anførsel af Bastian v. Jessen og Markus Meyer sendtes til Danmark, betragtedes derfor med Mistro saa vel af Grev Christoffer som af de danske. Forholdene i Øst-Danmark vare nu saa indviklede og Knuden saaledes strammet, at Afgjørelsen ikke længe kunde lade vente paa sig. Det blev Skaaningerne, som overhuggede Knuden, og derved reddede sig selv, medens de lod deres Venner i Sjælland i Stikken.

Skaaningerne havde i Begyndelsen af Grevens Fejde haft en forholdsvis rolig Tid. Ingen Bondebevægelse, ingen Occupation af fremmede Tropper havde foruroliget de skaanske Adelsmænd, der rolig havde siddet paa deres Forleninger og afventet Begivenhedernes Gang, efterat de havde sluttet sig til Grev Christoffer. Paa Herremødet i Kjøbenhavn Oktober 1534 vare de mødte under Ledelse af Tyge Krabbe og *Torben Bille* og havde her maattet forpligte sig til at udrede store Summer til Krigens Førelse. *Knud Bille* paa Gladsaxe havde ikke overværet Mødet, da han var alvorlig syg den største Del af Efteraaret. Fra sin Svigerinde Fru Sofie fik han Lægemedler tilsendte, men uden Virkning. Midt under sin Sygdom blev han opskræmmet ved Efterretningen om, at Grev Christoffer vilde inddrage de Parter i Svanholm Gaard og Gods, som tilhørte de Arvinger, der ikke havde hyldet ham, altsaa Oves, Mogens's, Eskes og de gifte Søstres Parter. Han skrev strax til Anders Bille og bad ham om at formaa Greven til at lade Sagen staa hen, indtil han selv var blevet saa rask, at han kunde komme over til Kjøbenhavn og forhandle med Greven «at der ej skulde komme Ulve i vor Faaresti». Men hans Sygdom vedvarede, og først i Midten af December var han saa rask, at han

atter kunde begive sig bort fra Gladsaxe¹⁾. Han overdrog derfor *Eske Bille* at varetage deres fælles Interesser. I Midten af Oktober havde denne modtaget en stræng Opfordring fra Raadet i Lübeck til at indfinde sig i Lübeck og holde sit Fængselsløfte. Denne Indmaning krydsedes med en af Grev Christoffer afsendt Skrivelse til Lübeckerne, hvori han opfordrede dem til at tillade Eske Bille at forblive i Danmark, men Eske afventede ikke Svaret og afrejste i Midten af Oktober. Han var til Stede i Kjøbenhavn under Herredagen, og tog derfra over Tryggevælde og Vordingborg til Nielstrup paa Laaland, hvor han opholdt sig hos sin Fætter Johan Oxe fra den 1ste til 4de November. Han tilbragte derpaa nogle Dage paa Aalholm Slot, hvor han afventede yderligere Besked fra Raadet i Lübeck, til hvem han havde sendt sin Svend Berndt Koffart, og tillige Lejdebrev og Pas fra Hertug Christian, som dengang belejrede Lübeck. Her modtog han Raadets Svar, der lød paa, at han foreløbig skulde begive sig til Rostock, og efterat han ogsaa havde faaet Lejdebrev fra Hertug Christian, begav han sig til Gedsergaard paa Falster og derfra med Skib til Rostock, hvor han ankom den 20de November. Gjennem talrige detaillerede Skrivelser havde han instrueret Fru Sofie om alle de Regler, hun skulde iagttage ved Gaardens Bestyrelse, Børnenes Opdragelse, Forholdet til Greven, Vallens Befæstning o. s. v. I Rostock forblev han til den 8de December og boede her hos Borgemesteren Hr. Henrik Boldewan. Den ansete Befalingsmand paa Bergenhus, der havde talrige Forbindelser med Hansekjøbmændene, modtoges overalt med Velvillie, og hans Fangenskab maa ikke opfattes med Nutidens Begreber om Fængsel. Han havde frit Lov til at bevæge sig, hvor han vilde, naar han ikke overtraadte sit Løfte om ikke at forlade Byen. Det

¹⁾ Knud B. t. Eske B., Gladsaxe ¹⁴/₉ 1534, og til Fru Sofie, Ellinge ¹⁸/₁₂.
D. Ad. Br. 8. 36 og 54.

lykkedes ham her at udvirke Tilladelse til, at hans Svende, som paa Vejen til Lübeck vare blevne opholdte af Modvind, maatte forblive i Danmark. Den 8de December rejste han i Følge med lybske Sendebud til Lübeck. Han erfarede her, at han vilde have gjort klogest i at afvente Lübeckernes Svar paa Grev Christoffers Anmodning. Dette havde nemlig været imødekommende og indrømmet Eske Tilladelse til indtil videre at forblive i Danmark. Nu, da han alligevel var kommet, var man vel tilfreds. Den mægtige dansk-norske Stormand kunde afgive en god Gissel paa et Tidspunkt, da Lübeckerne selv sendte flere af deres vigtigste og betydeligste Mænd, som Markus Meyer og Jørgen Wullenwever, til Danmark. Eske Billes — i Breve til Hustruen — bestandig udtalte Forhaabninger om hurtig at komme løs gik derfor ikke i Opfyldelse¹⁾.

Omtrent paa samme Tid som Eske Bille forlod Vallen, rykkede svenske Tropper ind i Halland i Følge en mellem Kong Gustav og Hertug Christian sluttet Aftale. Og nu indtraadte en for de skaanske Adelsmænd yderst vanskelig Situation. Halmstad overgav sig til Svenskerne, der derpaa belejrede Trud Ulfstand paa Varberg. Hele den skaanske og sjællandske Adel samledes derfor ved Engelborg i Skaane, men da Greven kun kunde sende dem en Fænnike Landsknægte til Hjælp, vovede de ikke at angribe Svenskerne, ligesom disse paa deres Side heller ikke kunde tænke paa at rykke længere syd paa, før de havde faaet Undsætning af Landsknægte fra Hertug Christian i Jylland. Fru *Sofie*, hvis Gaard Vallen laa i Sydhalland, var derfor vanskelig stillet, da hun opfordredes til at stille 10 Heste mod de Svenske. Dette nægtede hun efter Samraad med sin Husbond for ikke — som Eske skriver — at give Anledning til Ufred mellem Sverig og Norge. Hun vedligeholdt Forbindelse baade med de Svenskes Anførere, der udstædte

¹⁾ Ann. f. nord. Oldk. 1853 S. 43—48.

Beskyttelsesbreve for hendes og Eskes Ejendomme¹⁾, og med Befalingsmændene i Lejren ved Engelholm, hendes gode Venner og Slægtninge, Holger Ulfstand og Knud Pedersen Gyldenstjerne. De imellem hende og dem vexlede Breve bære tydelig Vidnesbyrd om, at de skaanske Adelsmænd begyndte at belave sig paa at udnytte Situationen til ved første gunstige Lejlighed at forlade Grevens Parti og slutte sig til Hertug Christian. Lejligheden kom, da de fra Lübeck afsendte Tropper landede i Danmark. Forvirringen naaede da Toppunktet, idet Grev Christoffer frygtede for, at de skulde benyttes til at fratage ham Ledelsen af Foretagendet. Holger Gregersen Ulfstand skriver herom til Fru Sofie: «Maa I vide, at igaar fik Knud Pedersen (Gyldenstjerne) min Herre Grevens Bud, at der ventes nogle Landsknægte fra Tyskland her ind til Søs at straffe og nederlægge os her i disse Lande, som ere gaaede min Herres Naade til Haande paa Kong Christierns Vegne, derfor skulde Knud have god Varetægt paa Krogen og lade holde Strandvagt. Saa formærker jeg, at dersom de Svenske ikke kan slaa os nok, da faa vi Hug nok paa den anden Side. Gud unde os en god Ende paa denne farlige Tid«²⁾. *Knud Bille*, som ikke havde været til Stede i Lejren, fik nu Brev om at give Møde; han begav sig strax afsted trods sin Sygdom, og var den 18de Decbr. paa Ellinge, hvorfra han agtede sig til Engelholm. Da havde de skaanske Adelsmænd allerede knyttet de Forbindelser med de svenske Anførere, som førte til deres endelige Frafald.

Forbindelsesleddet mellem Skaaningerne og Svenskerne var utvivlsomt *Klavs Bille* paa Bahun. Han havde ikke hyldet Greven, men var heller ikke afgjort traadt over paa Hertug Christians Parti. At han dog mest hældede til den

¹⁾ Sophie Krummedige t. Holger Ulfstand, Vallen, ⁴/₁₂ 1534. Or. i D. Ad. Br. 8. 16.

²⁾ Brev, dat. Engelholm, Onsd. e. v. Frue Dag (⁹/₁₂) 1534. D. Ad. Br. 8. 12.

sidstnævntes Side fremgaar af en Ytring af den norske Biskop Hans Reff, der besøgte ham i November Maaned. «Hr. Klavs er endnu ubevaret baade med Hertug Christian og med Greven, dog er han mere Hertugen tilfalden, som vel og Ret er»¹⁾. Med sine Venner paa Sjælland og i Skaane stod han i stadig Forbindelse, og det vides saaledes, at Knud Gyldenstjerne hemmelig sendte ham Kopier af Grev Christoffers Breve for at underrette ham om Sagerne Stilling²⁾. I November Maaned knyttede han Forbindelse med Anføreren for de svenske Tropper i Nørrehalland, Johan Tureson Roos, og denne kunde den 13de December underrette Ove Bille og Mogens Gøye om, at Hr. Klavs var villig til at understøtte ham med Raad og Daad paa Hertug Christians Vegne, og at han, hvis han opfordredes af Hertugen, vilde ledsage Svenskerne paa deres forehavende Tog mod Skaane³⁾. I December Maaned belejrede de Svenske Varberg, hvor Klavs Billes Fætter Trud Gregersen Ulfstand førte Befalingen. Hr. Klavs indfandt sig i Lejren og forhandlede personlig med sin Fætter om Overgivelsen af Slottet til de Svenske⁴⁾. Han syntes nu altsaa definitivt at være traadt ud af sin tilbageholdne Stilling og, som Svenskerne sagde, «fast paa den Side, som han burde, Hertug Christians Mand». Imidlertid forklarer han selv i et Brev til Ærkebiskop Oluf, at han kun har forhandlet med Svenskerne for at hindre dem i at angribe hans Len, og at han ogsaa havde faaet deres Brev paa, at de vilde lade ham være uangrebet. Til Gjengæld havde han maattet give dem Forsikring om ikke at ville angribe dem, naar de rykkede syd paa⁵⁾. Den hele Sandhed har han dog ikke udtalt til den tvetydige Ærkebiskop, og den Rolle, han efter Skaaningernes Overgang til

1) Dipl. Norveg. VIII. 770.

2) Nye danske Mag. V. 144—45. Pal. Müller, Grevens Feide I. 303.

3) Pal. Müller, Aktst. I. 252 f.

4) Gustaf I's Registratur IX. 386—88.

5) Dipl. Norveg. VIII. 770—72.

Svenskerne kom til at spille, tyder hen paa, at Johan Tureson havde Ret i at karakterisere ham som Hertugens Mand¹⁾.

Den ydre Anledning til den skaanske Adels Frafald fra Grevens Sag var de nye Hjælpetroppers Ankomst til Danmark og en af Grev Christoffers Anføreres, den raag og voldsomme Bastian v. Jessens Optræden imod *Torben Bille*. Den 17de December havde den skaanske Adel opløst Lejren ved Engelholm og var draget sydpaa henimod Landskrone. Denne tilbagegaaende Bevægelse har formodentlig fremkaldt Mistanke om Forræderi hos Bastian v. Jessen. Med sine Ryttere drog han til Lund, efterladende Fodfolket i Landskrone. Paa Vejen mødte han Ærkebiskop *Torben Bille*, der var undervejs til et af sine befæstede Slotte. Den intet fjendtligt anende Ærkebiskop blev anholdt og ført til Helsingborg, hvor han indsattes i Sortebrødreklostret. Hr. Bastian skal have skrevet til Tyskland, at han havde fanget en Fugl, der skulde erstatte ham alt, hvad han havde udlagt, og gjøre ham til en rig Mand²⁾. Om Natten vendte han tilbage til Landskrone i den Tanke at fange de skaanske Adelsmænd, som han ligeledes regnede for godt Bytte, og af hvem han kunde vente store Løsepenge. Men Adelen havde fattet Mistanke, og i Stedet for at gaa til Landskrone red den østerpaa ind i Landet til Væ. Her sluttede blandt andre *Knud Bille* sig til den. Af et Brev fra Kong Gustav synes det, som om Knud ogsaa, ligesom Arvid Ugerup i Bleking, allerede i Efteraaret havde paatænkt at falde fra Grevens³⁾. Herom vides dog intet sikkert. En af *Klavs Billes* Svende var i disse Dage i sin Herres Ærinde i Skaane; han har sandsynligvis skullet underrette dem om, at 2000 Landsknægte ventedes at komme fra Jylland til Svenskernes Und-

1) Fru Sofie skriver til Oluf Rosenkrans i Decbr. Maaned, at Kl. Bille er hos de Svenske med 60 Heste. Se Olufs Skriv. t. Fru Sofie, ²¹/₁₂ 1534. Heise, Fam. Rosenkrantz, Dipl. S. 165—66.

2) Danske Mag. V. 311—12.

3) Gustaf I's Registr. IX. 313—15.

sætning. Holger Ulfstands ovenanførte Ord, at de kunde «vente Hug» fra begge Sider, syntes nu at skulle gaa i Opfyldelse, og de skaanske Herrer saa da ingen anden Udvej end at slutte sig til Svenskerne. Juleaften 1534 foretog de det afgjørende Skridt, idet de sendte Befuldmægtigede til Johan Tureson og paa visse Betingelser lovede at slutte sig til den svenske Hær. Efter at have sendt Axel Gøye med Opsigelsesbrev til Grev Christoffer, rykkede de gennem Gønge Herred nordpaa for at forene sig med Svenskerne, hvis ringe Styrke nu følte sig stærk nok til at foretage en fremadgaaende Bevægelse, der ledte til det berømte Slag ved Helsingborg den 12te og 13de Januar, hvor Tyge Krabbes Forræderi afgjorte Kampen til de forenede Dansk-Svenskes Fordel. *Knud Bille* og hans Fætter Hans Billes Søn *Bent Bille* have forseglet Fuldmagten for Sendebudene til Johan Tureson og formodentlig ogsaa deltaget i Kampen. *Torben Bille*, der af Tyge Krabbe var taget ud af Fængslet, har fra Helsingborg Slot kunnet være Vidne til den Forvirring, Hr. Tyges Kanoner fremkaldte i den lybske Hær. Skaaningerne hyldede nu Hertug Christian og modtog hans Tak, fordi de havde bragt Landet ind under ham.

Den skaanske Adels Frafald og Tyge Krabbes Forræderi vakte den største Forbitrelse i Kjøbenhavn. Her opholdt sig Wullenwever og Sendebud fra Hertug Albrecht af Mecklenburg, og da Jørgen Kock efter Nederlaget ved Helsingborg kom til Staden, besluttede man straks at udføre den forlængst fattede Plan at fængsle de danske Rigsraader. Grev Christoffer maatte, hvor nødvendig han end vilde, give efter for Folkestemningen, og i Midten af Januar 1535 begyndte da den store «Adelsjagt», da Borgere og Soldater gennemstrejfede Sjælland og Smaaøerne, plyndrede Herre-

gaardene og førte Rigsraader og andre Adelsmænd til Kjøbenhavn.

Anders Bille finde vi den 18de Januar i Kjøbenhavn. Om han frivillig har begivet sig til Staden i Henhold til en Befaling af 10de Januar fra Grev Christoffer, eller om han, som Jørgen Kock siger, er ført til Hovedstaden som Fange, er ikke ganske klart. Sandsynligheden taler dog for den første Antagelse. Greven havde nemlig udtrykkelig lovet ham at holde Slottet aabent for ham, naar han i Forvejen lod et Bud melde ham sin Ankomst, og nogle Dage efter udstædte Greven tillige et Beskærmelsesbrev for Hr. Anders, hans Familie, Gods og Tjenere, hvori han særlig betonedede, at Anders Bille siden Overgivelsen af Søholm ikke havde vist ham andet end Troskab, og at han nu personlig var mødt hos Greven med sine Svende og Heste i Rigets Tjeneste. Dette Brev er udstædt den 23de Januar, og han var altsaa den Dag endnu ikke fangen. Man nærede dog stærk Mistanke til ham, og efter eget Sigende blev han saa skarpt bevogtet, at han ikke kunde skrive til nogen af sine Venner. Der fattedes kun et ydre Paaskud til at fængsle Grev Christoffers mest betroede Mand, og dette fik man snart. Hans gode Ven *Johan Friis*, der, forinden det store Omslag fandt Sted, havde faaet Grevens Tilladelse til at rejse til Wittenberg, opholdt sig foreløbig paa Søholm, men skulde nu ogsaa have været ført til Kjøbenhavn. Det lykkes ham imidlertid at slippe bort til Skibs fra Søholm, og nu beskyldte man Anders Bille for at have staaet i Ledtog med ham og ladet ham hjælpe bort. Af den Grund, siger Hr. Anders selv, blev han indespærret i et Kammer paa Slottet i Kjøbenhavn¹⁾.

¹⁾ Jvfr. Ann. f. nord. Oldk. S. 90 ff. Anders Billes Brev til Johan Friis, Luptz, Lørd. e. Sønd. Lætare (¹/₄) 1536: «I har uden Tvivl hørt og forfaret, hvorledes det er gaaet mig, siden jeg talte med Eder etc. Havde jeg vidst, at «lwæn» havde været saa kort, havde (det) ikke skullet ske mig uforskyldt, jeg havde vel fundet gode Raad dertil.

Anders Billes Indespærring varede 3 Uger. Gjennem forskellige Mellemmænd søgte han at formaa Grev Christoffer til at indrømme ham en personlig Sammenkomst, men det lykkedes ham først at faa Greven i Tale, efter at han i en Skrivelse indtrængende havde mindet om sin Skyldfrihed og sin Iver i hans Tjeneste. Mødet førte til en Overenskomst, i Følge hvilken Hr. Anders kom ud af Arresten, men lovede indtil videre at forblive i Kjøbenhavn. Som Betaling for sin Frihed forpligtede han sig til at give Greven Søholm i Pant, dog paa den Betingelse, at hans Søn Bent, der sammen med Faderen var bleven holdt tilbage i Kjøbenhavn, skulde følge med Grevens Folk til Gaarden og paasee, at alt hvad der fandtes paa Gaarden blev vel forvaret, og at Hr. Anders og hans Børn fik Betaling for, hvad Krigsfolket fortærede der. Greven sendte derpaa Bastian v. Jessen, der for et Par Maaneder siden havde taget Ærkebiskop Torben Bille til Fange, med nogle Soldater til Søholm.

Paa Søholm befandt sig dengang Anders Billes Datter Fru Ermegaard tillige med hans yngre Børn, deriblandt Klara, der var forlovet med Henrik Rosenkrans. Befalingsmand paa Slottet var den meget betroede Foged Oluf Svenske. De raa Gæster, som Fru Ermegaard fik i Indkvartering, viste strax deres sande Sindelag. Alt hvad der fandtes paa Gaarden af Skyts, Krudt, Vaaben og Heste blev sendt bort, og nogle Kister med Breve, Sølv, Penge og

Som vor Aftale var, da vi skiltes sidst, at jeg skulde skrive Eder til om de Ærender, som I vel vide, da maa I vide, at jeg var saa vel vogtet af gode Mænd, som jeg omgikkes med, at jeg kunde hverken skrive Eder eller nogle andre Venner til, men Gud véd, at det var mig haardt bebrejdet, at I var paa min Gaard, men især at I kom derfra til Skibs; det maatte intet andet være, end det skulde være «bestongeth» Værk mellem Eder og mig; men hvorledes derom er, vide I vel selv, at deres Mening ikke var Ret, men I har uden Tvivl ikke forglemt, hvad Tale der var os imellem.» Konc. i Anders Billes Arkiv.

Klenodier var et velkomment Bytte for den begærlige Hr. Bastian. Han havde paa ny fanget en Fugl, der kunde fylde hans tomme Lommer. Det synes, som om Bent Bille, der var fulgt med ham til Søholm, har fundet Lejlighed til at redde nogle Penge, thi han var paa Vejen til Kjøbenhavn med 350 Mark og 28 Gylden, da Hr. Bastian indhentede ham i Kjøge og berøvede ham den sidste Rest af Faderens Penge. Endelig truede Bastian med at føre bort fra Gaarden alt Bohave og alle Kreaturer — intet uden de nøgne Vægge og Jorden skulde blive tilbage paa Søholm.

Fru Ermegaard var en modig og foretagsom Kvinde. Hun begav sig strax til Kjøbenhavn og meddelte sin Fader de sørgelige Nyheder. Forgjæves klagede Anders Bille til Greven, forgjæves fik han en Del Borgere i Kjøbenhavn til at forestille denne, hvilken Uret der var overgaaet ham, forgjæves bad han om, at i det mindste de Penge og Klenodier maatte skaffes til Veje, som han havde haft i Forvaring for Fru Mette, Johan Oxes Enke. Greven indrømmede ham vel en Samtale paa Kjøbenhavns Slot, hvori han lovede at holde sine Løfter til ham. Men det var falske Ord, thi samme Nat lod han ham atter gribe i hans Bolig i Kjøbenhavn og føre over til Malmø. Dette skete den 13de Marts 1535.

Allerede tidligere havde Greven berøvet ham hans Forleninger Vordingborg og Stege. Med Rette kunde Anders Bille klage over, at han ikke havde beholdt andet tilbage end «den blotteste Jorden». Selv hans Breve havde man frataget ham og ført til Kjøbenhavns Slot, hvorfra de siden vandrede med Greven til Tyskland. Og ligesom han mistede alt sit Gods paa Sjælland, gik ogsaa alt tabt hvad han ejede i Malmø. Borgerne her, klagede han senere, havde imod Tro og Love plyndret ham for alt, hvad han havde ladet indføre i deres Stad i Fejdens Tid.

Som det gik Anders Bille, gik det ogsaa de fleste andre sjællandske Herrer, der havde Sæde i Rigsraadet. Broderen *Hans Bille* og Anders's Søn *Bent* holdtes begge

fængslede i Kjøbenhavn; men forøvrigt kjende vi kun lidet til deres Tilstand under Fangenskabet¹⁾, førend det i Slutningen af Aaret 1535 blev besluttet at sende de 12 fængslede Adelsmænd til Mecklenburg. Grev Christoffer og Hertug Albrecht ønskede at benytte dem som Gisler, der kunde skaffe dem taalelige Vilkaar, hvis Krigen skulde gaa dem imod, og hertil var der paa det givne Tidspunkt al Udsigt.

Den 26de Januar 1536 førtes da Anders Bille til Kjøbenhavn, og kort Tid efter afsejlede han og de øvrige Adelsmænd, deriblandt Hans og Bent Bille, som det synes i to Hold, til Mecklenburg, hvor der i Forvejen var beredt dem Ophold paa Slottene Lübtz og Neustadt, to gamle Fange-taarne, hvoraf der endnu findes velbevarede Levninger. De skulde behandles godt, men ikke have Tilladelse til at bevæge sig udenfor Borgen ej heller til at skrive til nogen. Den sidste Bestemmelse synes dog ikke at være bleven overholdt, thi Hr. Anders, der var en flittig Brevskriver, har opsat talrige, endnu bevarede Koncepter til Breve, rettede til Grev Christoffer, Ove Bille, Johan Friis, Fogeden Oluf Svenske og flere andre, fulde af Klager over den Tort, der var overgaaet ham, og over de store uforskyldte Tab, han havde lidt. Og det maa ogsaa indrømmes, at han mindst af alle kunde have ventet en saadan Medfart af Grev Christoffer. Thi derom kan der ikke tvivles, at han jo med den største Iver har varetaget Grevens Interesser og at der ikke findes Spor til, at han lige overfor ham har pønset paa Forræderi. Ikke desto mindre maa det betragtes som en Nemesis, der ramte de to Brødre, Anders og Hans Bille. Disse ivrige Tilhængere af Katolicismen og den gamle Tids Statsskik havde af selviske Grunde sluttet sig til en Bevægelse, hvis inderste Kjærne var dem saa

¹⁾ 24/4 1535 skriver Verner Parsberg til Fru Sofie, at Knud Pedersen paa Grund af Sygdom har faaet Tilladelse til at bo hos en Borger i Malmø, men at de andre gode Mænd endnu sidde i Fangetaarnet. Or. i Ad. Br. 51. 4.

fremmed, og hvis Sejr vilde have undergravet Grundvolden i den Samfundsbygning, de selv mere end nogen anden havde værnet om. Dristig havde de vovet Riddet paa den usadlede Hest, hvis Løb de ikke kunde standse. Og nu laa de kastede til Jorden, forladte og haanede af Venner og Fjender, medens deres Sag var redningsløst fortabt, hvad enten det ene eller det andet Parti sejrede¹⁾.

Fangerne i Mecklenburg bleve først indsatte paa Slottet Lübtz, hvor Anders Bille endnu befandt sig i Begyndelsen af April 1536. Senere blev han og Broderen tilligemed tre andre Lidelsesfæller indsatte paa Neustadt, hvor de forbleve, indtil Kjøbenhavn havde overgivet sig til Christian III²⁾.

Gunstigere havde Forholdet stillet sig for de Mænd af Slægten, hvem en heldig Skæbne eller eget Valg i rette Tid havde ført over paa det sejrende Partis Side.

Kun nødtvungne havde *Ove* og *Mogens Bille* sluttet sig til Kongevalget i Ry, men da Skridtet var gjort, finde vi dem begge fra den Tid af i Virksomhed for Kongens Sag. Ove Bille tilligemed Biskop Knud Gyldenstjerne og 9 andre Riddere vare Gisler for Grev Christoffer under dennes Sammenkomst med Hertug Christian i Decbr. 1534³⁾; men forøvrigt kjende vi kun lidet til oplysende Enkeltheder om

1) Ann. f. nord. Oldk. 1853 S. 90 ff. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II. 220, 223. Breve skrevne af Anders Bille paa Lübtz ^{31/3} og ^{1/4} 1536 findes i Koncept i Rigsarkivet, Personalhist. Samling, Bille, og i Anders Billes Arkiv.

2) Fangerne maatte selv betale deres Underhold i Fængslet. 1543 sendte Gert Reuter og Henrik Carstens en Regning til Anders Bille over hvad de have sendt ham, medens han var i Fængsel i Mecklenburg. D. Ad. Br. 5. 193.

3) Anne Glob t. Fru Sofie, Vallø, ^{21/12} 1534. D. Ad. Br. 8. 43.

deres Virksomhed før i Begyndelsen af Aaret 1535 (jvfr. S. 585 f.)¹⁾. Efterat Opstanden i Vendsyssel var knust, kom Hertug Christian til Nørrejyland i Slutningen af Februar og modtog den 8de Marts en ny Hylding af Jyllands Stænder i Viborg. Her har formodentlig Ove Bille som en af Jyllands Statholdere været til Stede, og samme Dag paalagdes den store Sølvskat, som skulde indbetales af Høje og Lave til Krigsfolkets Lønning. Det af Mogens Bille forfattede Regnskab over Sølvskatten i Koldinghus Len viser, at der alene fra dette Len indkom 1535—1536 6900¹/₂ Lod Sølv og fra Øster- og Nørreherred 1943 Lod. I de kongelige Registraturer findes ogsaa Kvitteringer udstædte til Ove Bille og Fru Sofie Gøye, Mogens Billes Hustru, for enkelte mindre Summer; saaledes indbetalte den sidstnævnte 200 Mark paa Tvilum Klosters Vegne, som hun havde i Forlening²⁾.

Forøvrigt optoges hele Interessen nu af Forberedelserne til den kongelige Hærs Overgang til Fyn og af Udrustninger til Forstærkning af Hæren i Skaane. Allerede i den anden Halvdel af Marts Maaned landede Johan Rantzau i Fyn og et Troppekorps paa 2000 Mand i Skaane. Begge Steder kunde man nu gaa angrebsvis til Værks; men Hæren i Fyn trængte stadig til nye Forstærkninger, og Ove Bille fik saaledes Befaling til at lade alle Hofsinder fra Jylland drage over til Fyn. Aarhus var nemlig Samlingspladsen for det af Adelen i Jylland udredte Opbud, og herfra dirigeredes den samlede Styrke til de Steder, hvor Forstærkninger gjordes nødvendig. I Midten af Maj frygtede Kongen imidlertid for et Angreb paa Hertugdømmerne syd fra eller paa Jylland

1) Der findes Breve fra Ove til Eske Bille, udstædte ²⁶/₁ i Egisgaard og ⁵/₃ i Randers, samt fra Mogens B. t. E. B., udstædt ¹²/₂ i Kolding. Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 443—45 og D. Ad. Br. 8. 119.

2) D. Mag. 3. R. V. 25. Kirkehist. Saml. 3. R. V. 337. Mogens Billes Regnskab i D. Ad. Br. 6. 142; jvfr. Pal.-Müller, Grevens Feide S. 402, Anm.

fra en tysk Havn. Det jydsk Opbud fik derfor Ordre til at forblive i Horsens indtil videre, og det kom saaledes ikke til at deltage i den afgjørende Kamp ved Øxnebjerg den 11te Juni, som alene udkæmpedes af Johan Rantzaus tyske Landsknægte og Ryttere. Vi vide, at Ove Bille samme Dag opholdt sig paa Silkeborg Slot¹⁾.

Efter Sejren ved Øxnebjerg og den faa Dage efter heldig udførte Ødelæggelse af den lybske Flaade i Svenborg Sund, kunde den kongelige Hær forberede Overgangen til Sjælland. I Midten af Juli fandt denne Sted, den 17de var Kong Christian i Kjøge og den 24de Juli begyndte Belejringsringen af Kjøbenhavn.

Sjælland blev nu behandlet som et erobret Land, og alle, der havde sluttet sig til Greven og endnu ikke hyldet Kong Christian, som Oprørere. Deres Len og Ejendomme betragtedes som forbrudte og gaves til Sejrherrens Tilhængere. Saaledes Billernes Len Skjoldenæs, Vordingborg og Stege til Melchior Rantzau, Hans Urne og Albert Gøye, Dalby Kloster i Skaane til Hr. Henrik Jensen, ja Abbeden af Skovkloster fik endog en Opfordring, der lød som en Befaling, til at unde Jørgen Venstermand den Rente af Klosters Gods i Laaland og Falster, som Anders Bille før havde haft. Ogsaa deres private Ejendomme betragtedes som hjemfaldne til Kronen; paa anden Maade kan det nemlig ikke forklares, at Sigvard Grubbe fik Kongens Følgebrev til Anders Billes Gaard Søholm og Hans Billes Gaard Egede med alt tilliggende Gods²⁾. Dette synes saa meget mærkeligere, som Hans Billes Sønner Torben og Bent strax havde sluttet sig til Kongen og tjente i Belejringshæren for Kjøbenhavn. Men foreløbig herskede den strenge Retfærdighed, og der blev intet Hensyn taget til Mænd, der, uagtet de nu behandlede som Fjender af Grev Christoffer, dog tidligere havde

¹⁾ Dipl. Norveg. XI. 705—706.

²⁾ D. Mag. 3. R. V. 145—46.

fremmet hans Sag efter bedste Evne og nu ikke havde fundet Lejlighed til at skifte Parti i rette Tid, saaledes som Adelen i Skaane.

I *Skaane* havde man efter Tilslutningen til Hertug Christian med Længsel imødeset Ankomsten af Hjælpetropper fra Jylland. I Lund dannede den skaanske Adel en Lejr, og herfra befuldmægtigede den i Midten af Februar Ove Lunge, *Klavs Bille* og Iver Jul til at forhandle med Kong Gustav om Hjælp og særlig om at sende den svenske Flaade ned til Sundet for derved at hindre Forbindelsen mellem Sjælland og Skaane. Klavs Bille, der efter Slaget ved Helsingborg var kommet ned til Skaane fra Bahus, var den rette Mand til disse Forhandlinger. Ingen har stærkere end han betonet Nødvendigheden af de tre Rigers Sammenhold og fælles Kamp imod Lübeckerne¹⁾, og hans Stilling paa Grænsen, hvor de tre Riger stødte sammen, har ogsaa naturlig bragt ham til at indtage en Førers Stilling saa vel i Skaane som i Norge. I Jønkøping traf han den svenske Konge. Personligt Venskab bestod der ikke mellem de to Mænd, og Forholdene skulde snart stille dem lige overfor hinanden som bitre Fjender; men foreløbig maatte Kong Gustav indse det begrundede i den skaanske Adels Forslag. Klavs Bille vendte derfor allerede i Begyndelsen af Marts tilbage med gunstige Svar, og Gustav Vasa viste i den følgende Tid den største Beredvillighed til at staa last og brast med Danmark.

Fra Lejren i Lund, hvor vi jævnlig finde Ærkebiskop *Torben Bille* og *Knud Bille* nærværende, førtes en stadig Guerillakrig med Borgerne i Malmø og Landskrone og de dér liggende Krigsfolk. Især vare Malmøboerne uforsagte Angribere. «De Malmøs Mænd», skriver Eske Billes Foged paa Mogenstrup, «ride ud om Natten og tage Gengærder og andet, hvad de kunne overkomme, og berømme de dem af, at de have meget Folk og ere vel forstærkede, saa de

¹⁾ Dipl. Norveg. VIII. 766—67.

ville slaas med dem, som ere i Lund, naar dem tykkes¹⁾). Borgere fra Landskrone afbrændte Gjedsholm, og ved Værø i Halland landede nogle dristige Krigsfolk og satte Ild paa en af Fru Ingeborg Podebuskes Gaarde²⁾). Men efterat Kong Christians Hjælpetropper den 17de Marts vare komne til Skaane, kunde man skride til Angreb paa Malmø og Landskrone, saa meget mere som de Kongeliges Angreb paa Fyn nødsagede Grev Christoffer til at drage den største Del af Besætningen bort fra de to Byer. Begejstret skriver Holger Ulfstand til Fru *Sofie Krummedige* paa Vallen den 3dje April: «Vi have faaet stor Hjælp, 6 Fænniker Landsknægte og 6 Fænniker Ryttere, vi skulle nu straffe vore Fjender,» og tre Uger efter kunde Verner Parsberg meddele Fruen paa Vallen, at hun nu rolig kunde drage ned til Ellinge, uden at frygte for Overfald; han selv lovede at møde hende i Rønneberg, og Movrits Olsen paa Krapperup ventede sikkert Besøg af hende inden 8 Dage.

Den modige Frue betænkte sig ikke paa at følge Opfordringen. Hun havde haft en ansvarsfuld Stilling i den forløbne Vinter. Efter Eskes Bortrejse havde hun selv begivet sig over til Sjælland for at pleje sin Morsøster Sofie Rud paa Tersløse, der var bleven alvorlig syg. I Begyndelsen af December 1534 var hun atter vendt tilbage til Vallen, indenfor hvis Mure hun følte sig sikker, medens Krigen i Skaane og Halland fandt Sted. Eskes Drabanter havde forøget Besætningen her, og Borgen betragtedes som et godt Tilflugtsted i den urolige Tid. Foruden sine egne Børn havde hun ogsaa i Pleje Knud Billes Søn Sten og hans Datter Lisbet, Tyge Krabbes Søn Erik, og flere Adelsdamer fra Skaane og Halland opholdt sig hos hende Vinteren over. Med *Eske Bille* havde hun kunnet vedligeholde en

¹⁾ Søverin Porsk f. Fru Sofie, Mogenstrup ⁵/₃ 1535. Or. i D. Ad. Br. 8. 25.

²⁾ Tyge Krabbe t. Fru Sofie, Helsingborg ⁸/₃ og ¹⁹/₃. D. Ad. Br. 35.

7° og 74.

levende Brevvexling. Hans Skrivelser røbede den bedste Tillid til Fremtiden. Han blev behandlet af Lübeckerne med stor Hensynsfuldhed og fik endog Raadets Tilladelse til at lade sin Hustru og sine Børn komme over til sig i Lübeck. Der blev udstædt Lejdebrev for dem, ja, Eske sendte endog sin Svend Berndt Koffart med Joachim Wullenwever i Foraaret 1535 til Danmark for at føre hans Familie over til Lübeck. Men Wullenwever og Magthaverne i Kjøbenhavn synes at have sat sig imod Opfyldelsen af hans Ønske, og gjentagne Forestillinger af Eske til Wullenwever nyttede intet. Fru Sofie havde imidlertid ikke opgivet Haabet, og det var formentlig i den Hensigt, at hun de første Dage af Maj forlod Vallen og begav sig ned til Skaane. Hun opholdt sig her for det meste paa Ellinge og Mogenstrup, men besøgte ogsaa sin Svoger *Knud Bille*, med hvem hun den 1ste Juni paa Gladsaxe opgjorde et Pengemellemværende, der længe havde henstaaet. Hun har formodentlig været med ham i Lund, da Kong Christian den 18de August blev hyldet paa Libors Høj af den skaanske Adel, og har kunnet deltage i den Banket, som afsluttede den højtidelige Begivenhed.

Fra Skaane rejste Fru Sofie over til Sjælland, hvor hun forblev hele September og Oktober Maaned. Her traf hun sammen med sine Svogre *Ove* og *Mogens Bille*. Den sidstnævnte var fulgt med sin Svigerfader Mogens Gøye over til Sjælland i de sidste Dage af August. Han kunde meddele hende glædelige Efterretninger fra Eske Bille, da han den 22de August havde haft en Sammenkomst med Joachim Wullenwevers Broder Johan i Nærheden af Haderslev. Eske havde bedet denne meddele sine Slægtninge, «at han lider vel, at han maa gaa i Kirke, ud paa Gaden og til Gæst, hvor han lyster». Fru Sofie havde nemlig haft Grund til store Bekymringer for sin Husbond. Hun kan ikke have været uvidende om et i Norge udbredt Rygte, der fortalte, at Eske Bille var blevet fængslet af Lübeckerne, just som han

havde faaet sin Frihed og ledsaget af de fornemste Raader i Staden havde begivet sig ombord paa et Skib, der skulde afsejle til Bergen. Man havde nemlig fundet nogle Breve hos en Brevbærer fra Eske, hvori han underrettede Hertug Christian og Kong Gustav om, hvor stor den lybske Flaade var og naar den vilde udløbe¹⁾. Skjønt dette Rygte nu sikkert havde overdrevet, laa der dog noget til Grund derfor. Onsdag før Pinse (den 12te Maj) 1535 have en Del Bergenfarere erklæret for Raadet i Lübeck, at Eske Bille «intet har indskibet eller indskibe ladet til (Bergen) og ikke heller har opfordret eller ladet opfordre dem til at lade ham sejle med dem.» Dette blev indskrevet i Stadsbogen i Lübeck²⁾. Man ser heraf, at Eske har været mistænkt for at ville benytte sin Frihed til at give Stadens Fjender Underretninger eller til hemmelig at begive sig bort fra Staden.

En ligesaa ubehagelig Sigtelse var imidlertid fremkommet mod ham ved de Fredsunderhandlinger, som i Juli og August Maaned førtes i Oldeslo og Reinfeld mellem Lübeckerne og Kong Christian. Lübecks Syndicus Dr. Johan Oldendorp havde her i Gesandternes Nærværelse sagt, at Eske meget vel kunde være blevet fri for det Løfte, han havde gjort Lübeck, da de indmanede ham til deres Stad fra hans Gaard Vallen; men han havde ikke villet og var saaledes selv Skyld i sit Fangenskab. Denne ærekrænkende Sigtelse fik Eske siden det lybske Raad til at erklære for fuldstændig usand og blottet for enhver Berettigelse; men man kunde dog frygte for, at den havde fremkaldt en Mistanke hos Kong Christian om, at Eske Bille ikke havde handlet i Overensstemmelse med Ærens Love, og det maatte derfor glæde Fru Sofie, da hun gennem Brev fra *Ove Bille* blev beroliget i saa Henseende. Bispen skrev, at han gjentagne

¹⁾ Dipl. Norveg. XI. 707—708.

²⁾ D. Ad. Br. 8. 118.

Gange personlig og ved Bud og Brev havde fremstillet Eskes Sag for Kongen, og at denne stadig havde givet gode og gunstige Svar, som viste, at der ingen Mistanke næredes mod ham, og at Kongen vilde virke for hans Frigivelse fra Fangenskab.

I Løbet af Sommeren havde imidlertid Forholdene forandret sig i Lübeck. Krigspartiet var blevet styrtet, og med de nye Magthavere, deriblandt Borgemestrene Niels Brømse og Joachim Gercken, stod Eske paa den bedste Fod. Hindringerne for hans Løsladelse vare saaledes fjernede¹⁾, og den 5te November 1535 fik han sin Frihed efter først at have lovet Raadet ikke at ville hævne sit Fængsel. De praktiske Kjøbmænd grebe ogsaa Lejligheden til at formaa Eske til at skaffe dem nogle Fordele for deres Handel paa Bergen²⁾.

Fra Lübeck begav Eske Bille sig i Midten af November Maaned til Danmark; han rejste gjennem Hertugdømmerne og besøgte Kong Christian paa Tørning Slot. Uden Betænkning lovede han Kongen at virke for hans Sag i Norge, men han aflagde, trods Kongens indtrængende Opfordring, ikke nogen Hyldingsed, og stod saaledes endnu i den temmelig uafhængige Stilling, han havde indtaget siden Kong Frederiks Død. Han aflagde derpaa et Besøg paa Koldinghus hos sin Broder *Mogens*, der i Slutningen af Oktober Maaned var vendt tilbage til Jylland, efter at have faaet kongeligt Brev paa alt det Gods, der var frataget ham i Sjælland. Hr. Mogens har jævnlig opholdt sig paa Svanholm, hvorfra flere Breve til Fru Sofie ere adresserede. Over

1) D. 20. Oktober 1535 skriver Fru Sofie fra Roskilde til Eske, at hun glæder sig over, at Lübeckerne have lovet ham hans Frihed. D. Ad. Br. 8. 73.

2) Ann. f. nord. Oldk. 1853 S. 48—53. 7/11 1535 skriver Eske Bille fra Lübeck t. Borgemestrene i de vendiske Stæder om Oldendorps Bagvaskelser, og sender dem det lybske Raads Vidnesbyrd om hans Fængsel. Conc. i D. Ad. Br. 8. 114.

Fyn naaede Eske til Roskilde, hvor han havde den Glæde at træffe sammen med sin Broder *Ove*, der i November Maaned var kommen over til Sjælland og i Forening med Mogens Gøye og Joachim Rønnow dannede et Slags Regeringsraad, der i Kongens Fraværelse styrede de indre Anliggender paa Øen og særlig skulde drage Omsorg for Hærens Forplejning og Inddrivelsen af de paalagte Skatter. I Roskilde har han formodentlig ogsaa truffet sin Hustru, og med hende ankom han til Vallen den 1ste December¹⁾. Omgiven af sine Børn, af hvilke dog de tre ældste Sønner, Peder, Jørgen og Hartvig, vare sendte uden Lands, tilbragte han her henved tre Uger i Hjemmets Kreds og forberedte sig til den vanskelige og farefulde Opgave, der var blevet stillet ham, at bringe Orden i de norske Forhold. Den 2ode December drog han med sin Hustru fra Vallen, besøgte den svenske Befalingsmand paa Elfsborg, Severin Kiil, og ankom i Slutningen af Maaneden til Aggershus²⁾.

I Norge gik som sædvanlig den politiske Strid Haand i Haand med personlige Rivninger. Striden om Kongevalget knyttedes sammen med den bitreste Tvist mellem de ledende Personer og førtes derfor med en blodig Fanatisme. De to gamle Fjender Vincents Lunge og Ærkebiskop Olaf af Trondhjem vare Hoveddrivfjedrene i den politiske og personlige Kamp. Hr. Vincents, der i Eskes Fraværelse paany havde gjort et frugtesløst Forsøg paa at komme i Besiddelse

1) 2ode Oktober er Fru Sofie i Roskilde, og 25de Oktober beder Fru Karen Rosengaard paa Selsø hende om at besøge sig. D. Ad. Br. 8. 93 og 52. 181.

2) Gustav I.'s Registratur X. 375—76.

af Bergenhus, var draget ned til Oslo, og i Forening med de søndenfjældske Rigsraader arbejdede han paa en hurtig Tilknytning til det danske Adelsparti, der havde hyldet Kong Christian III. Heri støttedes han af *Klavs Bille*, der i indtrængende Ord tilraadede Ærkebiskop Olaf at tiltræde Valget i Tide og derved sikre Norges Rige Anerkjendelsen af dets gamle Rettigheder¹⁾. De søndenfjældske Raader erklærede sig i Maj Maaned villige til at antage Christian III til Konge med Forbehold af deres frie Valgret og af Rigets Privilegier. Klavs Bille tiltraadte den følgende Maaned denne af Vincents Lunge redigerede Erklæring²⁾, men Ærkebispen indtog en afventende Holdning, og trods gjentagne Forhandlinger stod Sagen hen i det uvisse, indtil Kong Christian i Oktober Maaned besluttede at faa en Ende paa Sagen. Han kaldte Klavs Bille ned til Lejren ved Kjøbenhavn og formaaede ham til i Forening med Vincents Lunge og Bispen af Oslo at begive sig ind i selve Løvens Hule, at drage op til Trondhjem og sætte Ærkebispen Kniven paa Struben. Betegnende er det, at Kongen selv bad Biskop Hans at følge med Klavs Bille til Trondhjem, for at — som han siger — «vi kunne have nogle Venner indenfor Døren, naar Hr. Klavs bliver vist udenfor³⁾». At det var et farefuldt Foretagende, var let at forudse. Den gamle Forbitrelse mellem Hr. Vincents og Ærkebispen var paa den Tid paa ny blusset op. Vincents Lunges Svoger, Niels Lykke, hvis Hustru var død, havde indladt sig i et Kjærlighedsforhold med sin Svigerinde Lucie. Hun havde født et Barn, og den krænkede Slægt tænkte nu kun paa Hævn over Forbryderen, der ved Kirkens og Landets Love var hindret i at gjøre sin Uret god igjen ved at ægte sin Svigerinde. Men Ærkebispen saa af politiske Grunde med andre Øjne paa Niels Lykkes Sag, og skjønt

1) Dipl. Norv. X. 743—45.

2) Pal.-Müller, Aktst. II. 102—103.

3) Dipl. Norv. X. 11. 684.

han selvfølgelig ikke kunde billige hans Handlemaade, holdt han dog en Tid lang sin beskyttende Haand over ham. Et Sammenstød mellem de to mægtigste Mænd i Norge kunde saaledes befrygtes, og Vincents Lunge gjorde sit Bedste for at mistænkeliggjøre Ærkebisen hos Kong Christian. At *Eske Bille* efter sit Fangenskabs Ophør fik Kongens Befaling til at deltage i Mødet i Trondhjem, har utvivlsomt været foranlediget af Kongens Ønske om at lægge en Dæmper paa de ophidsede Gemytter. Eske havde altid indtaget en mæglende Stilling i de norske Stridigheder, og han gjorde nu ogsaa sit Bedste ved fra Vallen at sende Kongen Afskrift af det Fuldmagtsbrev, som Ærkebisen havde medgivet ham, da han drog ned til den paatænkte Valgrigsdag i Kjøbenhavn Juni 1534.

Den 10de December 1535 droge *Klavs Bille* og Vincents Lunge med Biskop Hans Reff til Trondhjem, hvorhen de naaede i Juledagene. Forhandlingerne syntes straks at skulle føre til et gunstigt Resultat; Ærkebisen var imødekommende og lovede at anerkjende Kongens Valg samt at gaa ind paa dennes Fordring om en almindelig Landeskate. Imidlertid var en Del af Almuen strømmet til Byen i Anledning af et til den 3dje Januar sammenkaldt Folkemøde. Her kom det til tumultuariske Optrin. Modstanderne af Kongevalget og den nye Landeskate ophidsede Mængden ved ildfulde Taler, Ærkebisen kunde eller vilde ikke dæmpe Bevægelsen, og Mødet endte med, at Folkemassen stormede til Herberget, hvor de kongelige Sendebud havde taget Ophold. Vincents Lunge blev myrdet, og Klavs Bille med Bisen af Oslo førtes fængslede til Klostret paa Tuterøen. Ærkebisen, der samtidig havde ført hemmelig Brevvexling med Kejser Karl og Frederik af Pfalz, Christiern II.'s Svigersøn, kastede Masken eller lod sig rive med af Begivenhederne. Han maatte nu optræde som Modstander af Foreningen med Danmark og som Tilhænger af de Fordringer, Christiern II.'s

Slægt i Tydskland gjorde paa de nordiske Riger. Krigstilstanden var atter indtraadt i Norge.

Eske Bille var imidlertid draget ad Søvejen til Trondhjem, og for anden Gang skulde han falde i et uforskyldt Fangenskab. Ærkebispemændene havde udsendt et Skib, der skulde passe ham op, og dette lykkedes. Snart delte Eske og hans Hustru Fangenskab med Fætteren Hr. Klavs paa den lille Ø i Trondhjemsfjord. Hans Svende bleve anbragte hos Borgere i Trondhjem og forøvrigt behandlede godt¹⁾, ligesom Tilfældet var med Fangerne paa Tuterøen. Tre Maaneder hengik, inden der indtraadte nogen Forandring i deres Stilling. I Mellemtiden havde Ærkebispemændene søgt at rejse Folket. Hans Udsendinge holdt Thing med Almuen og bevægede den til at gaa Pfalzgreven til Haande, og fra Trondhjem udsendtes Krigsfolk for at indtage Hovedslottene Bergenhus og Aggershus. Men begge Steder strandede Forsøget paa Befalingsmændenes Energi. Paa Bergenhus overlstedes Eske Billes tro Mand Thord Rod Ærkebispens Udsending Christoffer Tronsen og tog ham til Fange, og fra Aggershus blev Einar Tjeld vist tilbage af Erik Gyllenstjerne med stort Tab.

Ærkebispens Forsøg var mislykket; i Slutningen af Marts naaede de ulykkelige Tidender Trondhjem, og Ærkebispemændene havde nu Valget mellem at fortsætte den fortvivlede Kamp i Haab om Hjælp fra Nederlandene eller at søge Forlig med de fangne norske Stormænd. Han valgte det sidste, og et Forlig kom hurtig i Stand. Ærkebispemændene lovede at ville anerkjende Kong Christian III. og faa ham valgt til Norges Konge, hvis Kongen vilde tilgive ham alt, hvad han havde forset sig imod ham. Billederne gav til Gjengjæld Ærkebispemændene fri for Tilfælde i Anledning af deres Fængsling og lovede at holde deres Slotte til Norges Krones, Ærkebispemændenes og Rigsraadets

¹⁾ Hans v. Holte t. Fru Sofie Krummedige. Trondhjem (4/2 1536). Dipl. Norv. XI, 721.

Haand samt forpligtede sig til ikke at vælge nogen anden til Konge end den, Rigsraadet vilde have. Tillige gav Hr. Klavs Løfte om at tale Ærkebispens Sag hos Kongen og at arbejde paa en fredelig Udjævning af Striden, ligesom Eske forpligtede sig til at frigive den fangne Christoffer Trondsen¹⁾).

Havde det alene gjaldt om at slippe løs af Fængslet, var denne Overenskomst god nok for Billerne. Men det Hverv, de havde paataget sig at udføre, var ingenlunde sket Fyldest herved. Der var kun aabnet Ærkebispens en ny Udvej til at trække Sagen i Langdrag, og Billerne selv vare bundne ved deres Løfte om at holde Slottene til Norges Rigsraads Haand, indtil et samdrægtigt Valg havde fundet Sted. En anden Sag var det, at de, efter at være komne fri, ikke længer følte sig bundne ved dette halvt aftvungne Løfte. Klavs Bille fastholdt sin tidligere afgivne Hylding til Kong Christian, og Eske Bille var næppe hjemkommen til Bergen, før han erklærede sig for «den unge Kong Christian». Hvorledes begge søgte at forsvare deres Handlemaade, skulle vi senere se. Her maa det være nok at fremhæve, at deres Sendelse var mislykket.

Vi vende atter tilbage til Danmark, hvor en streng Vinter havde tillagt alle Farvandene og hvor Isen endnu i Marts Maaned laa i Alen tyk. Efter de hurtige Sejrvindinger i Juni og Juli Maaned 1535 havde Krigen slæbt sig langsommelig hen, med Belejringer af Kjøbenhavn, Malmø og Landskrone, og de befæstede Slotte Krogen, Kallundborg, Varberg osv. Efterhaanden svandt Modstandernes Antal ind:

¹⁾ Pal. Müller, Aktstykker II. 257—59. Dipl. Norv. VII. 777 f. XI. 734—36.

Landskrone maatte overgive sig i Oktober, Krogen og Kalundborg i Januar og Februar, men endnu i Foraaret laa Belejningshæren udenfor Malmø og Varberg, ikke at tale om Kjøbenhavn, der med Spænding imødesaa den Hjælp, der var lovet fra det burgundiske Hof. Samtidig førtes Fredsunderhandlinger i Hamburg mellem Christian III. og Lübeckerne, der nu atter styredes af det gamle Raad, som Wullenwever havde styrtet. En Fred kom i Stand, og Bevægelsespartiet i Danmark var henvist til sig selv.

Medens Kong Christian fra Slutningen af Oktober 1535 til Begyndelsen af Marts 1536 opholdt sig i Hertugdømmerne, lededes Regeringen i Danmark af det ovenfor omtalte Regeringsraad, i hvilket *Ove Bille* førte Forsædet. Vi se atter her et Vidnesbyrd om den Tillid, denne fremragende Mand har indgydt, og om den administrative Dygtighed, hvoraf han maa have været i Besiddelse. Han, som havde været Leder af det katolske Parti og som havde arbejdet med Haand og Mund imod Hertug Christians Valg, blev ikke desto mindre den, hvem den nye Konge betroede Ledelsen af Rigets indre Anliggender. Og atter her møde vi hos Ove Bille dette Grundtræk i hans Karakter, Evnen til at stille sine personlige og Stands-Interesser under Hensynet til det almene Bedste. Nu, da Hertug Christians Valg til Danmarks Konge var en afgjort Kjendsgjerning, maatte i hans Øjne Modstanderne betragtes som Oprørere. Og endnu havde den unge Konge ikke ladet sine reformatoriske Planer skimte frem; mulig har da Ove Bille haabet ved sin personlige Indflydelse at kunne lægge en Dæmper paa den Revolution i kirkelig Retning, som alle maatte forudse vilde bryde frem, naar Kampen var endt.

Hele Vinteren 1535—36 finde vi Ove Bille i Roskilde¹⁾ sysselsat med Regeringsanliggender²⁾, og han forblev paa

1) 1ste December er han i Roskilde. Jvfr. Brevene hos Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 445.

2) Som Exempel herpaa kan nævnes det vidtløftige Brev af 13¹⁾/₁₂ 1535 om Skatterne og Hærens Proviantering. Smstds. I. 447—50.

Sjælland, efter at Kongen i Marts Maaned var kommet der over. Ved Paasketid, da Malmø overgav sig, fulgte han med Kongen fra Roskilde til Helsingør, hvorfra han i Begyndelsen af Maj gjorde en lille Udflygt op til Eske Billes Gaard Vallen, for — som han udtaler i et Brev til Broderen — at vise Tjenerne og Bønderne paa Gaarden, at Eske og hans Hustru ikke vare venneløse trods den store Modgang og Sorg, de havde lidt. Paa Vallen opholdt han sig den Gang i 8 Dage, og her fik han Bud fra Lisbet Ulfs-tand, at Eske og Hustru vare blevne frigivne, hvorover han glædedes meget. Han lod strax Kongen, som da opholdt sig paa Esrom, underrette derom ved et Bud. Fogden paa Gaarden, Niels Berelsen, udtalte sig med stor Fryd om dette Besøg: Bispens havde været rundt omkring paa Ejendommen og fundet alt i Orden; med Børnene færdedes han tidlig og silde. Den lille Henrik Bille, som kun var 6 Aar gammel, havde maattet age for ham til Kirken i Bispens egen Vogn, og hans Naade — skriver Fogden — vilde hverken gaa i Kirke eller sætte sig til Bords, uden at ogsaa Henrik og den lille Margrete Bille med Plejesøstren Jfr. Lisbet Bille, Knuds Datter, maatte gjøre det samme. Han havde ogsaa lovet at skaffe Henrik en god Skolemester, og til Afsked havde han givet hvert af Børnene en lille Pengesum. Man ser, at den ærværdige Prælat og Statsmand ogsaa havde et barnligt, kjærligt Sind, og man lærer maaske heraf, at den ofte noget kolde Brevstil i hans Korrespondance kun har været en ydre Skal, der dækkede over et varmt og hjærteligt Sind¹⁾.

Efter sin Tilbagekomst fra Vallen tog Bispens atter Ophold i Roskilde; med stor Deltagelse fulgte han Eskes Færd i Norge, stadig rede med gode Raad og Paamindelser. Efter Kjøbenhavns Overgivelse begav han sig ind i Staden, han har formodentlig overværet Grev Christoffers Ydmygelse og

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 454—59. Niels Berelsen t. Eske Bille, Vallen, 11. og 12. Maj 1536. D. Ad. Br. 8. 168 og 212.

det højtidelige Indtog i Hovedstaden den 6te August 1536. Samme Dag sammenkaldtes ved et kongeligt Brev en Rigsdag at møde i Kjøbenhavn den 15de Oktober.

I dette afgjørende Øjeblik, da den blodige Kamp, som i to Aar havde søndersplittet Danmark, stillet Slægt mod Slægt og Broder mod Broder, var afsluttet, skulle vi kaste et Blik over den mægtige Æts Tilstand, som vi ved Tronskiftet for tre Aar siden saa indtage en Magtstilling som ingen anden Slægt i Landet. Tilsyneladende havde den i sin Helhed klaret Skærene. Torben Bille sad som Ærkebisp i Lund, Ove Bille som Bisp i Aarhus, Eske og Klavs havde atter optaget deres betydningsfulde Virksomhed i Norge, Knud Bille sad stadig som Lensmand paa Gladsaxe, og Mogens Bille bestyrede endnu Koldinghus, skjønt hans stedse tiltagende Sygdom vanskeliggjorde ham Hvervet og inden Aarets Slutning tvang ham til at fratræde Lenet. Kun Brødrene Anders og Hans Bille havde Skæbnen ramt med sit tungeste Slag. Endnu sade de i det meklenburgske Fangetaarn, og den Betingelse i Overenskomsten mellem Kong Christian og Grev Christoffer, der bestemte, at de og de andre Fanger i Meklenburg skulde udleveres til Kongen, gav dem kun Udsigt til at ombytte Fængslet med et nyt Fangenskab, hvis de ikke i et og alt vilde gaa ind paa de Betingelser, Kongen maatte anse for nødvendige. Hvorledes disse vilde blive, var let at forudse, efter at Kong Christian faa Dage efter Kjøbenhavns Overgivelse med sine Krigsøverstere og Soldaters Hjælp havde omstyrtet Rigets Forfatning. Med denne sank ogsaa Billeættens politiske Magt og Betydning i Gruset.

Kjøbenhavn var i disse Dage opfyldt af Krigsfolk, baade fremmede, især tyske, Lejesvende og dansk Adelsopbud. En Del af Rigsraadets Medlemmer, særlig fra Skaane, havde ligeledes indfundet sig i Staden. Blandt disse træffe vi

Ærkebiskop *Torben Bille* og *Knud Bille* tillige med deres Fætre Trud og Holger Ulfstand, ikke at tale om Rigmarsken Tyge Krabbe. Flertallet af de tilstedeværende Rigsraader hørte til Bispepartiet, og det tør vel anses for sandsynligt, at det strax indenfor Rigsraadet er kommet til Forhandlinger om Affattelsen af den nye Haandfæstning. At det nu gjaldt om at sikre den katolske Kirkes og Bispernes Stilling lige overfor den unge evangeliske Konge, maatte være klart for alle Tilhængerne af den gamle Statsskik. Naar derfor Kongen i et Brev udtaler, at han strax efter Kjøbenhavns Overgivelse havde mærket, at Rigsraaderne og Bisperne paa ny begyndte at spinde Rænker, sigtes herved utvivlsomt til slige Forhandlinger indenfor Rigsraadet. For dette gjaldt det imidlertid om at udsætte Afgjørelsen, indtil Hæren var aftakket, for Kongen derimod om at handle saa hurtigt som muligt. En Herredag og Rigsdag var allerede den 6te August bleven indvarslet til Møde i Kjøbenhavn den 15de Oktober, men saa længe kunde Hæren ikke holdes samlet paa Grund af de store Udgifter til den. Paatrængende nødvendigt var det derfor strax at skaffe Midler til Veje til at udrede Sold til Hæren, men her mødtes Kongen af en sejg Modstand hos de gejstlige og verdslige Herrer. Saaledes kom den Plan til Modenhed, som allerede længe havde gæret hos Kongen og hans tyske Raadgivere, ved et dristigt Kup at knække Rigsraadets Magt, endnu inden Herredagen var traadt sammen. Det var oprindelig Hensigten at fængsle hele Rigsraadet — baade dettes verdslige og gejstlige Medlemmer, — men denne Plan blev dog hindret ved Forestillinger af forskellige danske og tyske Raader. Den 11te August om Aftenen sammenkaldte Kongen sine Krigsoverster til et Møde paa Slottet, og her blev det besluttet endnu samme Nat at fængsle de Bisper, som havde indfundet sig i Staden, at besætte Byens Porte med Vagt og at holde Staden lukket i tre Dage. Udførelsen af denne Beslutning blev strax iværksat, og Kongens fornemste hol-

stenske Raad, Melchior Rantzau, begav sig med en Deling Soldater til Ærkebiskop *Torben Billes* Bolig paa Østergade. Ærkebisen havde samme Dag været til Gjæstebud hos Joachim Rønnow; godvillig fulgte han med Rantzau op til Slottet, hvor han sattes i Forvaring i det blaa Taarn. Her fik han kort efter Selskab af Biskop Oluf Munk i Ribe og den følgende Dag af Joachim Rønnow, der forgjæves havde søgt at unddrage sig Fængsling ved at skjule sig paa Loftet i Bispegaarden¹⁾).

Ove Bille blev derimod ikke fængslet. Han havde i det forløbne Aar tjent Kongen med saa stor Troskab og Flid, ja havde endog — hvis Hvitfeldt staar til Troende — sendt Kongen hele sit Forraad af Sølv til Betaling af Solden, at man nøjedes med at kalde ham op paa Slottet den følgende Morgen Kl. 8 for at overvære det Rigsraadmøde, som Kongen havde sammenkaldt. Om dette Møde skriver en af Kongens Tilhængere: «Med dem, som ville stemme med Kongen og Krigsøverstene, har det ingen Nød; den, der modsætter sig, vil blive taget ved Hovedet. Jeg tror dog, at de ville krybe til Korset.» Han fik Ret. Samme Dag have Rigsraadets verdslige Medlemmer givet deres Minde til, at «Danmarks Riges Regimente efter denne Dag ikke skal afhænge af Ærkebisen eller andre Bisper, men være og blive hos kgl. Mt. og Hans Naades Efterkommere og hos det verdslige Danmarks Riges Raad og deres Efterkommere». De katolske Medlemmer af Rigsraadet maatte udstæde særlige Forpligtelsesbreve til Kongen. At *Knud Bille* hørte til disses Tal, er indlysende²⁾).

Ove Bille har selvfølgelig ikke kunnet godkjende denne Rigsraadsbeslutning, hvorved den katolske Kirkes Dødsdom fældedes. Foreløbig undlod Kongen dog at lægge Haand

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 200—203. Norsk hist. Tidsskr. III. 475—77.

²⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 208—211.

paa ham; han skal endog personlig have udtalt for Almuen i Kjøbenhavn, at han aldrig vilde glemme Bispen den Troskab og Velvilje, han havde bevist hans Fader og ham, særlig i Fejdens Tid. Ove Bille fik da Tilladelse til at drage til Roskilde eller Sorø, hvor han vilde. Imidlertid skred Kongen videre paa den af ham betraadte Vej. De fængslede Bisper bleve satte i Forvaring paa forskjellige Slotte, saaledes kom *Torben Bille* til Vordingborg og Joachim Rønnov til Krogen. Samtidig udsendtes der Befalingsmænd fra Kjøbenhavn, der skulde indtage Bispens befæstede Slotte. Allerede den 15de August vare de ærkebiskoppelige Gaarde Lundegaard og Flyginge i Kongens Hænder, og et nøjagtigt Inventarium blev optaget over Gaardenes Besætning og Indbo. Til Aarhus Stift sendtes Johan Rantzau, Erik Banner og Peder Ebbesen Galt. Medens Slotsloven paa de andre Bispeslotte strax skulde gaa over til Kongens Haand, stilledes her kun den Fordring, at Befalingsmændene skulde overgive Slottene og derpaa modtage dem igjen til Kongens og Bispens Haand. Denne betydningsfulde Indrømmelse blev dog ikke modtaget af Ove Bille. Hans Befalingsmand paa Silkeborg Slot, Hans Stygge (Rosenkrans), kundgjorde ham den 24de August Kongens Betingelser og Fordringer. Bispen skrev derpaa til Kongen og bad ham betænke, at han havde modtaget Slotsloven af Aarhus Domkapitel og aflagt Ed paa at ville holde den til Kirkens Haand; han vilde altsaa blive en Meneder, hvis han gik ind paa Kongens Fordringer, og han bad derfor Kongen befri ham for denne Tort i Betragtning af den gode Tjeneste, han altid havde vist ham og Danmarks Konger. Ove Bille har utvivlsomt skrevet dette Brev under Indtrykket af en Beretning, han i de samme Dage havde modtaget fra den kongelige Sekretær Jesper Brochmand om en Samtale, denne havde haft med Kongen. Kong Christian havde spurgt Brochmand, om Bispen nu var noget bedre tilfreds. Hertil havde Brochmand svaret, at Ove Bille gjerne vilde skikke sig efter Kongens Vilje. «Da sagde

H. N., at E. N. skal intet vorde at skade og aldeles intet skulde miste ikke saa meget som en Fereken, og E. N. ikke heller skulde tages fra til en Pendinge, men skulde beholde den Del, E. N. haver, og dersom E. N. ikke havde der nok udi, da vilde han give E. N. mere til af sit, og vilde handle med E. N. som en Fader.» Efter alt at dømme har Kongen ønsket at behandle Ove Bille saa lemfældigt som muligt; men i Hovedspørgsmaalet, Opgivelsen af Bispernes verdslige Magt, kunde han ikke give efter. I Klageskriftet mod Bisperne fremhæver han udtrykkeligt, at han ikke vilde have skredet ind mod Bispen, hvis denne ikke — som han siger — med Vold og Magt havde villet forholde ham Silkeborg. Dog selv nu optraadte han paa den lempeligste Maade imod Ove Bille, med hvem han selv har ført personlige Forhandlinger under sit Ophold i Roskilde i Begyndelsen af September. To af Billes gode Venner, Oluf Rosenkrans og Johan Friis, fik Befaling til at forebringe ham Kongens endelige Beslutning, men tillige tilsige ham Kongens uforandrede Gunst og give ham Løfte om rigelig Erstatning. Den 10de September 1536 blev Ove Bille derpaa anholdt i Roskilde og ført til Dragsholm Slot som Fange. Han behandledes med stor Lemfældighed og havde frit Lov til at bevæge sig indenfor Slottets Mure; men Kongens Frygt for, at han — som det hedder i Klageskriftet — ikke vilde være tilfreds, uden at han fik sin Vilje, og derfor vilde lægge Kongen Hindringer i Vejen for den «Reformation og Ordinans», som paatænktes, gjorde det nødvendigt at fastholde ham indtil videre. De biskoppelige Slotte bleve imidlertid foreløbig holdte baade til Kongens og Bispens Haand, og det var ogsaa en almindelig udbredt Mening, at Ove Bille vilde faa Lov til at beholde sit Stift. Hvor fejlagtig denne var, skulde dog snart vise sig¹⁾.

¹⁾ Hvitfeldt S. 1487—88. Nye danske Mag. II. 150—52. Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1872 S. 11—20. Rørdam, Hist.

I Slutningen af Oktober aabnedes den berømte Rigsdag i Kjøbenhavn, der skulde lægge Grundvolden for en ny Statsorden, en ny Kirke og nye Samfundstilstande i Danmark. Henved 1200 Adelsmænd, Borgere og Bønder havde givet Møde, men ingen Gejstlig var indkaldt til Mødet, og af det stolte Rigsraad, som før Fejden havde talt omtrent 50 Medlemmer, var der nu kun 19 til Stede. Af de øvrige vare en Del døde i Fejdens Tid, enkelte — som *Eske Bille* og hans Svoger Joachim Lykke — vare forhindrede i at give Møde, men Størsteparten var dog udelukket af Raadet, hvad enten den nu havde forskyldt dette ved sin Optræden under Fejden eller ved at nægte at underskrive Reverset af 12te August om Bispernes Fængsling. Af Billerne havde kun indfundet sig *Klavs* og *Knud Bille*, den sørgelige Rest af den Falanx, der 1533 havde staaet tæt sammen om Ove Bille og støttet hans Politik. Eske var i Norge, Ove og Torben i Fængsel, Hans og Anders fastholdte af Kongen i Haderslev, Mogens var syg og sengeliggende paa Koldinghus og formodentlig ogsaa allerede nu udelukket af Raadet¹⁾.

Kildeskr. I. 183—84 og S. 432 (den her anførte Datum: 10. Sept. anser jeg for rigtig, da den stammer direkte fra Ove Bille selv. Hvitfeldt har: 2. Septbr.). Mogens Bille skriver ^{13/10} 1536 fra Koldinghus til Eske B.: «Om Tidender at skrive Eder til herud af Landet, da har det fast underligt begivet sig her udi Riget, siden jeg sidst talte med Eder, og er det uden Tvivl som I vel hørt og forfaret haver, hvorledes det sig begivet haver med Bisperne her udi Riget. Gud have Lov, da har min Broder Bispen endnu her til Dags ingen haard Forhindring haft til denne Dag, men alle hans Hovedgaarde ere anammede ind til vor naadige Herres og min Broder Bispens Haand til denne tilkommende Herredag, som nu stande skal i Kjøbenhavn.» Or. i D. Ad. Br. 8. 269. Utenhofers Udtalelse om Kongens velvillige Stemning imod Ove Bille, se Hist. Tidsskr. 4. R. VI. 247—48.

¹⁾ Jvfr. i det hele Heise i Hist. Tidsskr. 4. R. III. 470—72. Naar Heise støtter sin Argumentation om Rigsraadernes Udelukkelse derpaa, at de kun som Adelsmænd have underskrevet Recessen af 30. Oktbr., maa det dog hertil bemærkes, at Joachim Lykke 1537 nævnes som

Ved Reverset af 12. August havde en Del af Rigsraadet forpligtet sig til at følge Kongen paa hans reformatoriske Bane. Modstandere af denne Sag maatte finde sig i at træde ud af Rigsraadet. Uden Modstand gjennemførtes saaledes de store Ændringer i Danmarks Statsret, som Pal. Müller kort og træffende sammenfatter i følgende Udtryk: Den gamle Kirkes Fald, Biskopsmagtens Afskaffelse, al Magt i Stat og Kirke lagt i Kongens og et verdsligt Raads Haand, Kongemagten styrket, Kronens Arvelighed halv indført, Rigsraadets Magt lige overfor Kongen indskrænket, Norge indlemmet i Danmarks Rige. «Her har været «sware handel» paa Færde, som jeg nogen Tid haver kunnet mindes, som Du og vil spørge kunne i Fremtiden,» skriver Knud Bille under Rigsdagen til Eske Bille. Vi kjende imidlertid intet til Forhandlingernes Gang; muligvis har alt været aftalt i Forvejen mellem Kongen og Rigsraadet, thi de nye Statsakter kunde allerede bringes i endelig Form faa Dage efter Rigsdagens Aabning. Kongen har derpaa tilgivet Ridderskabet og Adelen dens Optræden under Fejden, hvorefter Tyge Krabbe med blottet Hoved traadte frem og paa Standens Vegne takkede Kongen for hans Mildhed¹⁾.

Rigsraad (D. Mag. 3. R. VI. 128). Han maa altsaa have været forhindret i at møde i Oktober 1536. Hvad Mogens Bille angaar, turde det fremhæves, at han i Begyndelsen af Oktober ventedes til Sjælland (Sofie Gøye t. Mogens Bille, Jungshoved, ²/₁₀ 1536, D. Ad. Br. 22, 113); ¹³/₁₀ 1536 skriver han imidlertid til Eske Bille, at han er saa syg, at han ikke kan fjerne sig en Fjerdingvej eller et Pileskud fra Slottet. D. Ad. Br. 8. 269.

¹⁾ Pal. Müller, De første Konger af den oldenborgske Slægt. S. 628. Hist. Tidsskr. 4. R. III. 469—72. Knud Bille til Eske B., Kbhvn. ¹²/₁₂ 1536. D. Ad. Br. 8. 200. Wulff Gylter skriver ⁵/₁₂ fra Danzig til Hertug Albrecht af Preussen: «In Denmargken sein schwedische gesanten auch e. f. g. rethe für wenig tagen noch zur stett gewesen. Vnd K. Mt. zu Denmarcken haben als hie richterlich mit dem reichs rat, adell vnd ritterschaft vffentliche beredinge vnd anzeigunge vieler geschener dinge gehabt, doch dem adel, ritterschaft, souill dere auch

Med Vedtagelsen af Bispedømmernes Nedlæggelse og den evangeliske Kirkes Indførelse var *Ove Billes* Rolle udspillet. Fra Dragsholm havde han i indtrængende Ord mindet Rigsraadet om den trofaste Tjeneste, han altid havde vist Danmarks Konger, og paakaldt dets Intervention hos Kongen. Han fremhæver i denne Skrivelse, at Kongen altid havde lovet ham, at han maatte beholde sit Bispedømme for Livstid, og kræver nu, at han skal holde sit Løfte. Dog lover han at ville vedblive at være Kongens tro Mand og Tjener, selv om Stiftet bliver ham frataget, men ønsker snarest at komme ud af sit Fængsel paa Grund af sit svage Helbred. Dette sidste Ønske blev opfyldt. Juleaften 1536 sejlede han fra Korsør til Nyborg, hvor han fik Ordre til at afvente Kongens Tilbagekomst fra Holsten. I Nyborg kunde han bevæge sig frit, hvor han vilde; han havde sin Kansler, den meget betroede Hans Henriksen, hos sig; og tillige — som det udtrykkelig bemærkes — sin Kok. Paa Kongens Vegne førte Johan Friis Forhandlinger med ham, og saalænge disse stod paa, blev der ikke foretaget nogen Forandring med Bestyrelsen af Stiftets Ejendomme. Men, som Hvitfeldt siger, alle Bisperne skulde skæres over en Kam, og hvor mange personlig venlige Udtalelser end Kongen lod falde, naar Talen var om Biskop Ove, saa kunde han dog ikke vige et Haarsbred fra sin allerede fastslaaede Politik. Ove Bille synes ligeledes en Tid lang haardnakket at have fastholdt sin Paastand om Opfyldelsen af det kongelige Løfte, og Kong Christian fandt det da klogt at paakalde Broderen

ihm reichs rat allen misgefallen, furzwiehen vnd furgeben haben, woruff her Tugke Krabbe für allen der erst gewesen, der bloses haupdes ko. Mtt. gar demutigen — als sein art — gedangkt, wie er auch der erst gewesen, als offenbar, der in Schonen one allen zuangk adir not den graffen von Altenpurg geschwuren, den selben graffen auch dohin beredet, das er sich lies den königlichen tittell zulegen, hinwiderumb ist er auch der erst gewesen, der sich kegen den graffen vnd seinen aigt gehalten, wie daz ahm tage.» Statsarkivet i Königsberg.

Eskes Intervention hos Bispen, idet han bad ham om at tilraade ham «at lade Folk raade med sig og følge gode Venners Raad». Eske Bille, som havde opfordret sine gode Venner Johan Friis og Oluf Rosenkrans til at tale sin Broders Bedste hos Kongen, har da formodentlig tilraadet Ove Bille at vise Eftergivenesshed, og da Kongen endelig — som det synes — i Maj Maaned lod Bispedømmets Ejendomme inddrage under Kronen, faldt Biskop Ove til Føje. Den 1ste Juni 1537 afsluttede han med Johan Friis paa Kongens Vegne paa Nyborg Slot en Kontrakt, hvorved han godkjendte Rigsdagens Beslutninger og til Erstatning modtog Skovkloster i Forlening for Livstid. Alt, hvad der tilhørte ham personlig og fandtes paa Bispedømmets Gaarde, skulde udleveres ham, og tillige skulde alle hans Fogeder gjøre ham Regnskab for Stiftets Indtægter indtil den Dag, han var bleven paagrebet. Fra Skovkloster sendte han derpaa den 10de August Kongen sit Forpligtelsesbrev, forseglet af de Mænd, som gik i Borgen for hans loyale Overholdelse deraf. Han undertegner sig heri «Eders Majestæts ydmyge tro Mand og Tjener» og lover at tjene Kongen tro og villig¹⁾.

I Klageskriftet mod Danmarks Bisper drager Kong Christian stærkt til Felts mod Ærkebiskop *Torben Bille*. Det bebrejdes ham, at han, som efter Kong Frederiks Død var Rigets Hoved, har hindret Kongevalget, at han ikke har haft Magt og Indflydelse over sine Lydbisper, at han har bidraget til at fremme Ufreden i Riget, at han har forfulgt de evangeliske Prædikanter, lyst Band over Borgerne i skaanske Kjøbstæder, at han har holdt «en arm Mand og Prædikanter» i Fængsel i 7 (?) Aar og kun løsladt ham imod en Kavtion paa 500 lødige Mark og Løfte om aldrig at klage og kære

1) Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 248—56, 732—39. Pal. Müller, Aktst. II. 309—10. Nye danske Mag. I. 237—39, II. 153—54. D. Mag. 3. R. I. 168—69, VI. 133. Knud Rud til Eske Bille, Korsør ^{17/1} 1537. D. Ad. Br. 8. 324. Dipl. Norv. XI. 745.

paa sit Fængsel, og endelig at han har ladet besætte alle Adgange til Malmø Stad, forbudt al Udførsel af og Indførsel til Staden og gjort Borgerne fredløse. Efter hvad vi kjende til Torben Bille, mangler en Del af disse Klager ikke Berettigelse. Han savnede derhos i høj Grad aandelig Myndighed og formaaede ingensinde at hævde den betydelige Stilling, hvormed Familiekoteriet havde beklædt ham. I Tidens store Rivninger lader han sig viljeløs rive med af kraftigere Karakterer, og intet Øjeblik ses han at have gjort selv det mindste Forsøg paa at lede Strømmen ind i et andet Leje eller at spille en selvstændig Førers Rolle. Medens alle med dyb Deltagelse fulgte den retsindige Ove Billes for-gjæves Kamp mod Tidens Strøm, fremkaldte Torben Billes Fald ingen Beklagelse. Ingen rakte ham en hjælpsom Haand, da han som Fange først paa Vordingborg senere paa Nykjøbing Slot afventede sin Skæbne. Paa sidstnævnte Slot underskrev han den 8de August 1537 det ham af Kongen forelagte Forpligtelsesbrev, hvori han godkjendte den nye Tingenes Orden. Nogle Maaneder efter fik han Livsbrev paa Bosjø Kloster i Skaane med noget tilliggende Gods imod at underholde Klosterjomfruerne efter deres Stand. Her og i Lund, hvor han paa ny var traadt ind i sin gamle Værdighed som Degn i Kapitlet, tilbragte han Resten af sit Liv i stille Uvirksomhed¹⁾.

Billeættens to mægtige gejstlige Stormænd vare styrtede; men Rigsdagen i Kjøbenhavn havde ogsaa været Vidne til den dybe Ydmygelse, der var overgaaet to af Slægtens verdslige Stormænd: *Hans og Anders Bille*.

I Overenskomsten mellem Kong Christian III paa den ene og Grev Christoffer og Hertug Albrecht af Meklenburg paa den anden Side var det bestemt, at de i Meklenburg fangne danske Rigsraader og Adelsmænd skulde løsgives i

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 161—64, 224—27. Erslev og Møllerup, Danske Kancelliregistranter 1535—50. S. 57.

Kongens Hænder uden Løsepenge eller nogen Forpligtelse. Til Sikkerhed maatte Greven og Hertugen stille 12 Gisler. Den 13de August 1536 ankom Hertugen til Slottet Lüptz, og den følgende Morgen forkyndte han Fangerne deres Frigivelse af deres nuværende Fængsel. Det maatte staa dem klart, at Bestemmelsen om, at de skulde udleveres til Kongens Haand, tydede hen paa, at Kong Christian vilde gjøre dem ansvarlige for deres Overgang til Grev Christoffer. De forlangte og fik derfor 4 Dage efter i Graabrødreklostret i Güstrow en Erklæring af Grev Christoffer, hvori han løste dem fra den Ed, de havde svoret ham paa Kong Christierns Vegne, og bevidnede, at de havde tjent ham ærlig og redelig, som det anstod ærekyære Adelsmænd. Tillige erklærede de selv, at de havde hyldet Greven, førend Christian III var bleven Konge i Danmark, ja førend nogen kunde vente, at han skulde blive det. For øvrigt vare de rede til at staa den gamle Kong Christiern (II) til Rette, hvis denne kom paa fri Fod og forlangte Dom over dem.

Disse Erklæringer havde uden Tvivl til Hensigt at klare Retsspørgsmaalet lige overfor den nye Konge. Fangernes Standpunkt var det, at de ikke kunde siges at have ført Avindskjold imod deres rette Konge og Herre, fordi de havde hyldet en anden, førend Hertug Christian var valgt til Konge. Og selv efter at det jyske Raad havde hyldet ham, stod det jo efter deres Mening det sjællandske og skaanske Raad frit for at underkjende dette Valg. Men de glemte, at hele Rigsraadet i Frederik I.s Tid havde forpligtet sig til at vælge én af dennes Sønner, naar Tronen blev ledig. Derfor kunde dette deres Standpunkt ikke holdes lige overfor Kong Christian. Han maatte betragte dem som Oprørere imod sig og sin Slægt, og da de den 24de August kom til Hamburg, hvor Udvekslingen skulde foregaa, mødte Lensmanden paa Segeberg, Godske Rantzow, dem her med den Erklæring fra Kongen, at de skulde give Haandløfte og

love at forblive i Fængsel i Segeberg, indtil Kongen gav dem nærmere Besked.

Dette Budskab satte Fangerne i den største Forbavselse. De havde ventet strax at kunne begive sig ind i Riget, og nu truedes de med et nyt Fængsel. De nægtede foreløbig at give noget Løfte og forbleve i Hamburg, hvorfra de nogen Tid efter skrev til Kongen og bade om Lejde til at stædes for ham og forsvare sig imod dem, som havde Tiltale til dem. Anders Bille skrev særskilt et indtrængende Brev til Johan Friis, hvori han udtalte sin og Fangernes Glæde over Kongens Sejr og deres Skuffelse over den uventede Modgang, de nu havde mødt. «Jeg befrygter,» skriver han, «at vi ere bagtalte for Ko. Mt. af dem, som før have ført os og menige Rigens Indbyggere den Skade paa.» Herved sigtede han til Malmøs Borgemester Jørgen Mynter, der nu havde indsmigret sig hos Kongen og oplyst denne om alle de hemmelige Raad og Anslag, der havde været paa Færde. At Anders Bille ikke er blevet glemmt, tør man være overbevist om; imod ham havde jo Kongen særlig Mistanke, da han lod Wullenwever under Torturen udspørge om Hr. Anders's Optræden i Begyndelsen af Grevefejden. Efterat have modtaget kongeligt Lejdebrev (af 14de Septbr.) mødte derpaa alle de fangne Adelsmænd i Rendsborg Søndagen den 24de Septbr. Det viste sig nu, at Kongen vilde lade al Tiltale fare imod de 8 Adelsmænd imod Løfte om Godkjendelse af Religionsforandringen. Derimod forlangte han, at *Anders* og *Hans Bille*, Otto Krumpen og Johan Urne skulde staa til Rette for Kongen og Rigsraadet og lide Dom for den Tiltale, han havde imod dem. Under de givne Forhold var der ikke andet at gjøre end at gaa ind paa Kongens Betingelser, og medens de 8 Adelsmænd, efterat have udstædt Forpligtelsesbreve, vendte tilbage til deres Hjem, maatte de andre begive sig til Haderslev, hvor de holdtes indmanede, indtil Rettergangen kunde finde Sted.

Om Grunden til den strænge Fremfærd imod de fire

Rigsraader mangle vi sikker Underretning. Det tør imidlertid formodes, at der fra Forhøret over Wullenwever og fra den troløse Jørgen Mynters Angivelser maa være fremkommet kompromitterende Vidnesbyrd om deres Forbindelser med Grev Christoffer og Lübeckerne inden Grevens Ankomst til Danmark (jvfr. ovfr. S. 574). Den ved Hoffet herskende fjendtlige Stemning imod dem fremgaar deraf, at først efter at deres Slægt og Venner «med alle de Fruer og Jomfruer», som vare forsamlede i Kjøbenhavn, havde gjort Forbøn for dem hos Kong Christian, frafaldt denne Tiltalen imod dem og tillod dem at komme til Kjøbenhavn. 6 Rigsraader, deriblandt *Knud* og *Klavs Bille*, maatte gaa i Borgen for, at de vilde forblive i en kjøbenhavnsk Borgers Hus, indtil de havde gaaet ind paa Kongens Fordringer. I Slutningen af November ankom de til Kjøbenhavn, og i Begyndelsen af December maatte de underskrive Forpligtelsesbreve til Kongen af til Dels samme Indhold som de andre fangne Adelsmænds, men med den yderligere Skærpelse, at de oplod til Kongen alle de Len og Pant, som de havde haft af Kronen og Kirken. At de alle foreløbig udelukkedes af Rigsraadet, følger af sig selv¹⁾.

«Med hvad Ret,» siger Paludan-Müller, «betragtede Kongen de i Mecklenburg fangne Adelsmænd som Forbrydere, der kun under visse Betingelser fik Tilladelse til at komme ind i deres Fædreland igjen? At afpresse dem uden Lov og Dom deres Ejendom, deres Pant, er en noget tyrkisk Behandlingsmaade,» og han slutter med den Paastand, at den formelle Ret var ganske imod Kongen i hans Behandling af disse Adelsmænd. Tilvisse var det en haard Straf,

¹⁾ Ann. f. nord. Oldk. 1853 S. 112 ff. Anders Bille t. Johan Friis, Hamburg 18/9 1536. Konc. i Anders Billes Arkiv. K. Chr.'s Lejdebrev, Aabenraa, 14/9 1536. Sammes aabne Brev om, at Fangerne maa komme til Kbhvn. 2/11 1536. D. Kgrs. Hist. 16. Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 211—218.

der overgik disse i Forvejen saa dybt bøjede Mænd, hvis Ejendomme vare i Bund og Grund ødelagte, og hvis lange Fangenskab havde forværret deres i Forvejen allerede saa vanskelige Stilling. Men det maa dog imod Pal.-Müllers Udtalelser udtrykkelig fremhæves, at det havde staaet dem frit for — som det hedder i de af dem udstædte Reverser — «at lide Dom og Rettergang for hvad Tiltale, Kongelig Majestæt kunde have til dem», men at de fandt det besværligt at gaa i Rettergang med Kongen om, hvad de havde forbrudt i Fejdens Tid. Heri ligger, at de have frygtet Udfaldet af en saadan Rettergang og selv fundet det raadeligt at modtage Tilgivelse paa de af Kongen foreslaaede Betingelser, fremfor at udsætte sig for en Domskjendelse, der maaske kunde have givet dem endnu haardere Vilkaar. Nu kunde de dog vende tilbage til deres Hus og Hjem, og Fremtiden kunde maaske atter under rolige Forhold stille sig gunstigere for dem og tillade dem at gjenoprette de store Tab, de havde lidt. Men foreløbigt var Slaget tabt, og det maa siges, at Billeætten fremfor alle andre Slægter gik ud af Grevefejden med knækkede Vinger. Dens Magtstilling var ikke alene rokket, men fuldstændig knust under Ruinerne af den gamle Samfundsbygning. Kun eet Lyspunkt for Slægten var at skimte. Det kom fra Norge, hvor *Eske Bille* med Kraft og Klogskab havde kæmpet imod Ærkebiskop Olaf af Trondhjem og sikret Kong Christian Herredømmet over det nordlige og vestlige Norge.

I Begyndelsen af Maj Maaned 1536 vare *Eske Bille* og Hustru atter paa Bergenhus efter to Aars Fraværelse. Hans trofaste og dygtige Befalingsmænd, Thord Roed og Stig Bagge, havde intet Øjeblik vaklet i deres Troskab mod deres

Herre, men kraftig afværget alle Forsøg paa at overrumple Slottet. Nu overtog Eske selv Bestyrelsen og dermed den vanskeligste Opgave, der endnu havde været stillet ham. Ved Forliget med Ærkebisen var han forpligtet til at holde Slottet til det norske Rigsraads Haand, men fra Danmark modtog han advarende Ord fra sine Brødre og Slægtninge, der paamindede ham om Kongens og Rigsraadets Ønsker om, at han skulde holde det til Kong Christians Haand. Biskop Ove tilskrev ham: «Siden Du var hos vor naadige Herre, have vi formærket, at det ligger Hans Naade og flere Danmarks Riges Raader stærkt paa Sinde, at Du ikke vilde oplade Bergenhus Slotslov til vor naadige Herre og hylde H. N., førend Du rejste op, efterdi at Kr. Klavs Bille og Christoffer (o: Erik) Gyllenstjerne baade have svoret og overantvordet begge deres Slotslove til Hans Naades Haand.» Ja han truedes endog med at blive berøvet al sin Arv og Ejendom, hvis han ikke kom ned til Danmark og hyldede Kongen.

At Eske Bille var i en pinlig Forlegenhed, fremgaar af de mange Skrivelser, han strax lod udfærdige til de andre norske Rigsraader, hvori han udbad sig deres Raad. Forinden han fik deres Svar, havde han dog allerede fattet sin Beslutning. At overdrage Slotsloven paa Bergenhus til Kong Christian, forbød hans Ære ham, saa længe han endnu var bundet ved Beslutningerne paa Herredagen i Bud 1534 og ikke havde hele det norske Rigsraads Samtykke dertil. Men ingen kunde anklage ham for Brud paa Tro og Love, fordi han, ligesom de søndenfjældske Raader, ja som selve Ærkebisen tidligere havde gjort, hyldede Kong Christian. Han underrettede Ærkebisen om, at han vilde hylde Kong Christian, og at han derfor maatte fratræde Bergenhus, hvis Ærkebisen og Norges samlede Rigsraad ikke vilde befale ham at holde det til Kong Christians Haand. Det samme Bud, som skulde bringe Ærkebisen denne Skrivelse, skulde efter at have modtaget hans Svar give sig til de andre norske

Rigsraader og forlange deres Indvilgelse hertil. 8 Dage efter sendte han derpaa sine tro Mænd Stig Bagge, Mikkel v. Brunsberg og Bernt von Koffarde til Kong Christian. I den Instruktion, han medgav dem, fremstiller han sin Opfattelse af Forholdene i Norge. Med særlig Vægt fremhæver han, at i Følge Kong Frederiks Haandfæstning skulde alle Slotslove holdes til Rigsraadets Haand, indtil en ny Konge vælges. Derfor kan han ikke gaa ind paa Kongens Ønsker, men han har medgivet sine Sendebud Fuldmagt til at tilsige Kongen Huldskab og Troskab paa hans Vegne, og han vil væрге Slottet imod hvert Forsøg af fremmede Magter paa at fravende Kongen og Riget det. Forøvrigt tilraader han fremfor alt at forhandle venskabeligt med Ærkebispens, hvis Adfærd han søger at fremstille i saa mildt et Lys som muligt.

Denne Stilling frembød ikke faa Vanskeligheder; men Eske Bille har utvivlsomt bedømt de norske Forhold rigtigt. Han kunde sige sig selv, at Ærkebispens og de øvrige norske Raader aldrig vilde kunne enes om at vælge nogen anden Befalingsmand paa Bergenhus. I Danmark var man ogsaa foreløbig tilfreds med Situationen; man lovede at sende Fuldmægtige (*Klavs Bille* og Trud Ulfstand) til Norge for at forhandle med Ærkebispens og Rigsraadet paa et til den 29de Juli i Bergen fastsat Herremøde, hvor Kongevalget skulde afgjøres. Kongen bevidnede Eske Bille sin Taknemlighed og overdrog ham Vincents Lunges og den ligeledes i Trondhjem dræbte Niels Lykkes nordenfjældske Len. Men Sendebudene kom ikke afsted, fordi man frygtede for, at de skulde blive opsnappede af den fra Nederlandene ventede Undsætningsflaade til Kjøbenhavn¹⁾, og de norske

¹⁾ Anders Pedersen t. Eske Bille, Bahus ²⁴/₈ 1536. «Kjære Eske, iblandt anden Tale adspurgte jeg Hr. Klavs, for hvad Aarsag den Herredag til Bergen ikke gik for sig; da sagde han, det blev opsat for nogle Skibe skulde kommet af Vesterleden ind i Sundet, dog mener han, at Skibene skulle i Fremtiden komme til Bergen.» Or. i D. Ad. Br. 8. 272.

Stormænd mødte heller ikke i Bergen til den fastsatte Tid. Alt stod saaledes hen i det uvisse, saa meget mere som Ærkebisen havde svaret Eske Bille, at han hverken vilde overlade ham Bergenhus til Kong Christians Haand eller modtage Slottet tilbage og overdrage det til en anden Befalingsmand. De øvrige Rigsraader indvilgede til Dels i Eskes Forlangende, men deres Erklæringer indløb først sent paa Aaret, og da havde Stillingen paa ny forandret sig efter Kjøbenhavns Overgivelse, og efter at det var blevet oplyst, at Ærkebisen atter havde indledet Forbindelser med Pfalzgreven og det burgundiske Hus. Nu maatte den norske Prælat betragtes som en Fjende. Underhandlingernes Tid var forbi, og den 1ste September afgik en lille Flaade fra Kjøbenhavn, som førte c. 200 Mand til Bergen til Eskes Undsætning.

Allerede i Løbet af Sommeren havde Eske Bille virket for Kongens Sag i det vestlige Norge, idet han havde formaaet de herværende mest indflydelsesrige Mænd til i Forening med ham at sende Hyldingsbreve til Kong Christian. Nu optraadte han som Ærkebispens Fjende, inddrev den af Rigsraadet i Trondhjem bevilgede Skat over hele Vestlandet og forberedte et Tog imod selve Trondhjem. Efterretningen om, at Ærkebisen havde faaet 4 store Krigsskibe sendte til Hjælp fra Nederlandene, bragte ham dog til at opsætte det paatænkte Tog indtil Foraaret. Imidlertid holdt han sine Tropper samlede i Bergen, hvor de laa i Kvarter hos Borgerne i Byen, og han lod her udstæde en Del Krigsartikler for Soldaterne¹⁾.

Til Rigsdagen i Kjøbenhavn havde Eske Bille sendt sin Skriver Anders, der tillige med Eskes betroede Foged paa Vallen, Niels Berelsen, skulde overbringe Kongen en Gave af

¹⁾ Eske B.s Krigsartikler af ²⁴/₁₀ 1536 i Danske Mag. V. 355—59. Jvfr. smstds. S. 12—16 Kong Chr. III.s Skibsartikler dat. Rosk. ¹/₉ 1536 for det til Norge sendte Krigsfolk, der ligge til Grund for Eske Billes.

2,500 danske Mark. De skulde tillige overgive Kongen forskjellige Breve angaaende Ærkebispem, der havde indtaget Vincents Lunges og Niels Lykkes Len, og endelig medbragte de et Brev om Bergenhus Slotslov, hvis Ordlyd ikke kjendes, men om hvilket vi underrettes gjennem følgende Udtalelse i Kongens Svar: «Som I og skriv om Slotsloven til Bergenhus, da har os elskelige Biskop Hans Reff af Oslo beseglet det Brev, som I sendte os, og siger Hr. Klavs Bille, at han har sagt Norges Riges Raad op ikke at ville være i Norges Riges Raad længere, hvorfor han og undslaa sig for at besegle samme Brev. Vi sende Eder og samme Brev igjen med dette Eders Bud, og have vi skrevet Hr. Gude Galle samt og Erik Ugerup til, at de ogsaa ville forsegle samme Brev. Vi forlade os dog aldeles paa Eder og tvivle ikke paa, at I vil holde os Slotsloven til Bergenhus til tro Haand som en tro, ærlig og oprigtig Mand.» At det her omtalte Brev er et af Eske Bille i det norske Rigsraads Navn udfærdiget Dokument, hvori dette overdrager ham at holde Slottet til Kong Christians Haand, turde være givet. Efter at have faaet Underskrifterne og Beseglingen i Orden, har han endelig i Marts Maaned 1537 overtaget Slotsloven til Kongens Haand. Kong Christian kunde altsaa nu betragte ham som sin Mand¹⁾.

Nogen Misstemning synes der dog at have hersket ved Hoffet imod Eske Bille paa Grund af hans stærke Hævden af det norske Rigsraads Magt over Slotslovene. Saadanne Smaating, som at Kongen hverken vilde modtage Anders Skrifer eller Niels Berelsen, men gav dem Ordre til at udlevere Pengegaven til sin Kammersvend, at den ene Dag efter den anden gik, uden at Kongen vilde give dem Svar, at nye Sendebud, som Eske senere sendte til Kongen, ikke

¹⁾ Chr. III. t. Eske Bille, Kbhvn. ³⁰/₁₁ 1536. Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 248—50. Samme t. Samme, Vestervig Kl. ²/₄ 1537. Pal. Müller, Aktst. II. 308—10.

kunde faa noget endeligt Svar, men kun Henvisning til, hvad kongelige Sendebud senere vilde forebringe Eske, tyde hen paa, at der har hersket en skarp Uoverensstemmelse mellem Konge og Lensmand om, hvad der var Lov og Ret i Norge. Og dette bliver næsten til Vished, naar vi betragte de Bestemmelser, om Norge, som Kongens Haandfæstning kom til at indeholde. «Vi love,» hedder det heri, «at dersom Gud det saa forset har, at vi samme Norges Rige eller noget dets Ledemod, Slotte, Lande eller Syssel, som dertil høre, kan erobre eller bekomme under vor Lydighed, da skal det herefter være og blive under Danmarks Krone ligesom et af de andre Lande Jylland, Fyn, Sjælland eller Skaane, og herefter ikke være eller hedde et Kongerige for sig, men et Ledemod af Danmarks Rige og under Danmarks Krone til evig Tid.» Dette betød Ophævelsen af det norske Rigsraad, af Norges Riges Selvstændighed, og hertil kunde Eske Bille ikke yde sin Haandsrækning¹⁾.

I Løbet af Foraaret havde Eske Bille udsendt en mindre Styrke under Thord Roed for at inddrage Niels Lykkes Len, Søndmør, Nordmør og Romsdal, som Ærkebispnen havde besat. Men Vanskeligheden ved at udrede Solden til de i Bergen forblevne Tropper hindrede ham i at støtte Thord Roed, der i Marts vendte tilbage til Bergen. I Løbet af Maaneden havde han dog bragt alt i Orden; under Anførsel af Roed og Adelsmanden Jens Splid afsejlede en vel udrustet Flaade til Trondhjem i de første Dage af April. Da havde allerede Ærkebiskoppen opgivet al Modstand; den 1ste April havde han forladt Trondhjem og var med en Del af sine Tilhængere afrejst til Nederlandene. Forsvaret af sin befæstede Borg Stenvigsholm havde han betroet til sin Ærke- degn Hr. Knud Pedersen og nogle underordnede Befalingsmænd. Allerede 24de April laa Flaaden fra Bergen udenfor

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 251—52, 734—36.

Stenvigsholm, og efter henved 4 Ugers Belejring overgav Besætningen Slottet til Thord Roed den 18de Maj 1537.

I Begyndelsen af Maj var Eske draget fra Bergen med flere fra Danmark komne Skibe for at slutte sig til sine Tropper; Fru Sofie bestyrede Slottet i hans Fraværelse. Opholdt af Modvind naaede han dog først i Slutningen af Maaneden til Trondhjemsfjord, hvor han erfarede Stenvigsholms Overgivelse. Det blev ikke ham, der kom til at udføre den danske Regerings Beslutninger om Ordningen af de norske Forhold. I Trondhjem traf han i Begyndelsen af Juni den kongelige Kommissær, hans egen Fætter, Trud Ulfstand, der nu i Forening med Befalingsmanden for de danske Hjælpetropper, Christoffer Hvitfeldt, overtog Styrelsen. Den 9de Juni kunde han meddele Fru Sofie, at han havde fuldendt sit Hverv og kunde afrejse, saa snart Vinden blev gunstig; og i Slutningen af Juni var han atter tilbage i Bergen¹⁾.

Se vi tilbage paa Eske Billes Virksomhed i Norge, vil det ikke undgaa Ens Opmærksomhed, at Grundlaget for hele hans Optræden har været en stræng og loyal Opfyldelse af sine Pligter lige overfor det norske Rige. Paa intet Punkt har han, selv under de vanskeligste Forhold, givet en Tøddel efter for Tilskyndelser og Opfordringer til at vige ud fra den Linje, han havde afstukket. Skarpest træder hans loyale Handlemaade frem, da han i Sommeren og Efteraaret med Kraft hævder sin Opfattelse af det norske Rigsraads Ret til at raade over Slotslovene. Men ved Siden heraf fremtræder et Maadehold og Besindighed, der skarpt kontrasterer imod

1) Jvfr. i det hele Pal. Müllers Fremstilling af Eske Billes Forhold i Norge i Grevens Fejde II. 388—408. Følgende Breve kunne endnu anføres: Knud Rud beder ¹⁷/₁ 1537 E. B. betale dem af hans Knægte, som ligge i Bergen, deres Sold. D. Ad. Br. 8. 324. Thord Roed m. fl. t. E. B., Stensund ¹³/₄. Dipl. Norveg. XII. 713—14. Eske Bille t. Fru Sofie. Oldersund ¹⁹/₅ og ²¹/₅, Herø ²³/₅, Trondhjem ⁹/₆. D. A. Br. 56. 136, 8. 282, 242, 235. Trud Ulfstand t. E. Bille, Trondhjem, ¹³/₅ 1537. Smstds. 58. 121. Jvfr. Vedel Simonsen, Ruderne II. 119—20.

den Hensynsløshed lige overfor den bestaaende Retsorden, der karakteriserer Regeringen og Stormændene. Gang paa Gang har han prædiket Skaansomhed og Eftergivenhed, hvor meget end den Troløshed, der blev vist ham, kunde have bragt hans Sind ud af Ligevægt. Med Rette har derfor Grevefejdens berømte Historieskriver sat ham det smukke Eftermæle: Gjennem en Række af besynderlige Omskiftninger har han med Klogskab, Mod og Udholdenhed gjort sin Gjerning og ført sin Sag til Sejer.

Ofte havde han ønsket at vende tilbage til Danmark, hvorhen saa mange personlige Interesser kaldte ham. Nu var Timen kommen. I det nye Norge var der ingen Plads for ham; selv kunde han ikke ønske at tage personlig Del i Gjennemførelsen af Haandfæstningens Bestemmelser, og den danske Regering har heller ikke ønsket hans Forbliven her længere, hvor megen Taknemlighed og hvor mange Gunstbevisninger end Kongen lod ham blive til Del for hans kraftige og heldige Virksomhed. Med den danske Flaade, som havde bragt Norge til Lydighed, vendte han og hans Hustru i Juli Maaned 1537 tilbage til Danmark, hilset med Glæde og Forventning af deres talrige Slægtninge og Venner, der trængte til hans kraftige og kyndige Bistand. Men ogsaa nye Forhold ventede ham; et stort Dagsværk skulde han endnu udføre — han skulde bygge med paa det nye Danmark, der rejste sig paa det gamle omstyrtede Samfunds Ruiner.

VI.

Billeätten under Christian III. og Frederik II. indtil Den nordiske Syvaarskrig (1536—1563).

Christian III.'s Tidsalder frembyder som alle Overgangstider en forunderlig Blanding af gammelt og nyt. Paa alle Livets Omraader søgte det nye at fortrænge det gamle. I Kirken og Skolen, i Statens indre og ydre Anliggender, i det daglige Livs Sædvaner arbejdede nye Ideer sig frem, medens den gamle Tids Anskuelse og Sædvaner kæmpede en haardnakket Kamp for deres Tilværelse. Man kunde ikke saaledes paa engang ved et Magtbud tvinge et helt Folks gjennem Aarhundreder fortsatte aandelige Liv ind i et andet Spor. Der krævedes imidlertid en høj Grad af aandelig Elasticitet hos den gamle Tids Mænd til at ordne sig ind under de nye Forhold. Mange gik det vel let nok for, naar de enten som Anders Bille besad den nødvendige Smidighed til at begynde forfra igjen og bygge deres Hus op paa ny, eller naar de i Udsigten til Forøgelse af deres verdslige Midler, som Kirkegodsets Inddragelse og Tilbagegivelsen af det af Forfædrene til Kirken skjænkede Gods førte med sig, fandt en Erstatning for, hvad de i andre Henseender havde maattet give Afkald paa. De færreste vare vel de, der forstod at bevare deres Selvstændighed,

medens de samtidig ikke skyede at lægge Haand og Kraft i det store Nydannelsearbejde, som Tiden krævede.

Billeätten frembyder Exempler paa Mænd af alle disse Retninger. Vi have skildret disse Mænds Ungdoms- og Manddomsgjerning, da deres og Fædrelandets Historie vare knyttede saa nøje sammen, at de ikke kunne skilles fra hinanden. Endnu staar tilbage at betragte Afslutningen af deres indholdsrige Liv; og da de fleste af dem først afgik ved Døden i de sidste Aar af Christian III.'s Regering, laa der endnu en stor og betydningsfuld Virksomhed for dem at udføre. Men Slægten optræder ikke længere som et mægtigt Parti, af hvis Beslutninger Landets Fremtid afhænger. Under Kongemagtens stærke Stigen i Christian III.'s første Regeringsaar omdannedes de forhen saa uafhængige og stolte Lensmænd til pligttro og underdanige Embedsmænd. Deres Virksomhed er derfor nu kun et Led af Landets Historie; hvor stor og udstrakt den end kan være, griber den dog kun ind hist og her, udfyldende og tjenende, men ikke selvstændig og bestemmende.

I.

MOGENS BILLE († 1538) og SOFIE GØYE († 1537).

Hr. Mogens og hans Hustru havde under Grevefejden for det meste opholdt sig paa Koldinghus. I Efteraaret 1535 havde han dog, som ovenfor omtalt, begivet sig over til Sjælland for at varetage sine Interesser. Her bestyrede han endnu det lille Gjelstrup Len, og paa Svanholm havde han en Foged, Søren Sivertsen, der i hans Fraværelse forvaltede Gaarden. Hvorledes Besiddelsesforholdene paa Svanholm vare ordnede, vide vi ikke. Kun saa meget er sikkert, at han ikke var Eneejer af Gaarden. De grevelige havde aabenbart huseret slemt paa Svanholm; iblandt andet havde de, som overalt hvor de bleve Herrer, borttaget Brevkisterne. Kong Christian befalede derfor, at Mogens Bille

skulde have alt det Gods tilbage, som var blevet frataget ham. Men Brevkisterne befandt sig i Kjøbenhavn, i den grevelige Partigænger Otte Andersen Ulfeldts Værge, og Hr. Mogens bad derfor Fru Sofie Krummedige at formaa Oluf Rosenkrans til at tale med Otte Andersen om Tilbagegivelsen deraf. Om det lykkedes at faa dem tilbage, skulle vi ikke kunne sige. Det synes ikke meget rimeligt, thi der findes ikke bevaret mange Dokumenter til Svanholms ældre Historie¹).

Medens Hr. Mogens opholdt sig paa Svanholm i Oktober Maaned, synes han allerede at være blevet angrebet af den Sygdom, som fra nu af ikke skulde forlade ham, men lægge ham i en tidlig Grav. Han takker nemlig i en Skrivelse, dateret Svanholm den 18de Oktober, sin lægekyndige Svigerinde for Tilsendelsen af nogle helbredende Urter. Og da han i November Maaned vendte hjem til Koldinghus, tog Sygdommen Overhaand. Efter Eskes Besøg i November Maaned kunde han ikke mere forlade Slottet. «Siden jeg sidst talte med Eder», skriver han den 13de Oktober 1536 til Broderen, «har jeg ikke været en Fjerdingsvej eller Pile-skud her fra Slottet for min Sygdom og Skrøbelighed.» Heri laa Grunden til, at han ikke mødte paa Rigsdagen 1536, og heri maa man vel ogsaa søge Aarsagen til, at han mistede Koldinghus Len. Allerede i Marts Maaned 1536 nævnes Kaj Rantzow som Befalingsmand paa Slottet, men Mogens Bille fratraadte dog først Lenet ved Mikkelsdagstid 1536, og han forblev boende paa Slottet, indtil han i For-aaret 1537 flyttede ind paa St. Jørgens Hospital i Kolding med sine Svende, Heste og sin øvrige Husstand. Forstanderen af Hospitalet, Hans Knudsen, paatog sig Plejen af den syge

¹) M. B. t. S. Kr., Svanholm ²²/₁₀ 1535. D. Ad. Br. 8. 99. Den ¹¹/₇ 1536 købte M. B. af Sorø Kloster 5 Gaarde i Horns Herred. Or. m. Segl i Voss. Horns Herred 6.

Mand, der stadig maatte holde Sengen¹⁾. Hr. Mogens' Hustru Sofie Gøye var nemlig ogsaa blevet ramt af en uhelbredelig Sygdom.

Som bekjendt er *Sofie Gøyes* Navn paa en saare haanende og nedsættende Maade af Skibykrønikens Forfatter Povl Helgesen bragt i Forbindelse med Roskildebispen Joachim Rønno. Han fortæller, at Hans Tavsen efter den over ham paa Herredagen 1533 fældede Dom søgte Tilflugt hos Mogens Gøye og «ved dennes og hans Datter Sofies Mellekomst, hvem Bispen havde fattet Kjærlighed til²⁾», fik Tilladelse til at vende tilbage til Kjøbenhavn. Han tilføjer, at det lykkedes først at opnaa Joachim Rønno's Indvilligelse hertil «ved nærgaaende og indtrængende Forestillinger af begge, baade af Faderen og Datteren³⁾». At Rønno har været forelsket i Fru Sofie, kan vel ingen modbevise. Hun havde Havelsegaard i Forlening af Bispen mod en Afgift af 10 lødige Mark. Men hvis dette skulde være et Vidnesbyrd for hans varme Følelser imod hende, maa hun finde sig i at dele Æren med mange andre Fruer og Jomfruer. Thi det kvindelige Element er talrigt repræsenteret blandt Roskilde Stifts Lenshavere i Joachim Rønno's Tid⁴⁾. At det ikke har gjort noget Skaar i Mogens Billes og Sofie Gøyes ægteskabelige Forhold, viser den Brevvexling, som førtes mellem Ægteparret, da Fru Sofie i Efteraaret 1536 var taget over til Sjælland for at raadspørge en kyndig Læge

1) Hr. Mogens Billes Regnskab, som Sti Pors paa hans Vegne «gjordt haver» af Koldinghus Slot og Len og af Nørre- og Øster Herred i 5 samfulde Aar fra 1533—1536 ad Mikkelsdag. D. Ad. Br. 6. 142.

2) «filia eb episcopo adamata.»

3) Efter Datteren stod der oprindelig i Haandskriftet «den Skjøge», men Ordet synes overstreget af Forfatteren selv. Ogsaa Sofies Navn er overstreget i Haandskriftet, men ikke af Forfatteren; thi Hans Henriksen, Ove Billes Kansler, der har forfattet et Udtog af Krøniken, har ogsaa Navnet Sofie. Jvfr. i det hele Heises Udg. af Skibykrøniken S. 165 og Hist. Tidskr. 4. R. III. 464.

4) Knudsen, Joachim Rønno S. 190—193.

om sin Sygdom. Efterat dette Forsøg nemlig var mislykket, tog hun Ophold hos sin Søster Pernille paa Jungshoved Slot og herfra udbad hun sig sin Mands Tilladelse til at drage over til Stettin og konsulere en dérboende bekjendt Læge. Mogens Billes Svar er saa hjerteligt og giver et saa smukt Indblik i hans Karakter og i hans Forhold til Hustruen, at vi her skulle gjengive hans Brev ordret:

«Kjære Sofie. Fik jeg nu i disse Dage Din Skrivelse med Jørgen Nielsen; og som Du skriver mig til, at Din Sygdom og Skrøbelighed er saa stor, at Du ikke gider skrive mig til, saa har Jørgen Nielsen givet mig tilkjende Din Sygdom og Lejlighed, hvilket Du har befaleet ham at sige mig. Da vorde Gud almægtigste Din Hjælp og Trøst i Din Sygdom og Skrøbelighed, og raader jeg dig og beder, som jeg Dig pligtig er, at Du haardelig giver Dig ind til Gud almægtigste, og han vorde din Hjælp baade til Sjæl og Liv og Velfærd. Kjære Sofie, som Du lader give mig tilkjende med Jørgen Nielsen, at Du havde forfaret, at der skulde være en Doktor i Stettin, som skulde have hjulpet andre gode Kvinder i slig Sygdom, som Du haver, og at Du agter at give dig over til Stettin til fornævnte Doktor; kjære Sofie og kjære Hustru, saa raader jeg Dig fuldkommelig, at Du bespørger Dig enten udi Stettin eller andre Steder udi Tyskland, hvor slig Doktor er eller Arste, som kan hjælpe Dig; og raad og daad med Din Fader og flere af Dine Venner, før Du giver Dig af Landet udi fremmed Egn fra mig og fra flere af Dine Venner, som ikke forlade Dig i Din Sygdom og Skrøbelighed. Og vedst Du ikke, hvad det haver at være udi fremmed Land fra Slægt og Venner. Om Du selv est det begjærendes at give Dig ud af Landet om Hjælp til Dit Helbred, det kjende Gud at jeg det gjerne samtykke vil, og vil jeg ikke spare derpaa Guld eller Penge eller den Del, jeg afsted kan komme. Saa beder jeg Dig, at Du strax med det allerførste handler med Din Søster Fru Mette, at Du kan bekomme 100 Gylden af

hende, om Din Lejlighed begiver sig saa, at Du giver Dig ud af Landet. Jeg vilde gjøre hende Forvaring derfor og holde hende uden al Skade. Kjære Sofie og kjære Hustru, saa maa Du vide, at Guld og Joachimsdalere ere ikke vel at bekomme her udi Landet for den Lejligheds Skyld, som sig her har begivet nu i denne Tid, før end i Foraaret, at man kan da bekomme slig Mønt. Thi handl med Din Søster Fru Mette med det allerførste, og vil jeg med Guds Hjælp tiltænke om Guld og det, Du behov haver, om Du giver Dig ud af Landet, saa Du ingen Brøst skal have. Og vil jeg gjøre dig det Skjel, som jeg Gud lovet haver og som mig bør at gjøre, kjende Gud, at dersom Du var der, hvor jeg er, saa skulde Dig ingen Brøst være for nogen Del, som jeg kunde afsted komme. Og kjendé Gud, at det er mig ganske ledt, at Dig ikke vederfares, som Dig burde at gjøre dér, som Du est. Kjære Hustru og kjære Sofie, beder jeg Dig og raader som tilforn, at Du ingen Græmmelse eller Sorg tager Dig til, og stil alt udi Guds Hænder; og naar Du vedst Din Faders Vilje og flere af Dine Venners, saa lad mig strax fange Din Skrivelse derom, da vil jeg saa skikke mig derudi, som mig bør at gjøre. Og har jeg skrevet min Foged Søren Sivertsen til at skikke Dig Penge, naar Du ham tilsiger. Kjære Hustru og kjære Sofie, Gud almægtigste unde mig at spørge Din Helbredelse og Velfærd, og var min Lejlighed saa, at jeg noget Steds kunde færdes eller drage, da vilde jeg jeg selv ydermere tale med Dig, end jeg nu kan skrive. Saa vil jeg hermed have Dig Gud almægtigste befalet. Skrevet paa Kolding, anden sancte Dionysii Dag (¹⁰/₁₀) 1536.

Mogens Biildhe. Ridder¹⁾.»

Sofie Gøye, hvis Sygdom bestod deri, at hendes Legeme

¹⁾ Or. i D. Ad. Br. 6. 141. Sofies Brev er dateret Jungshoved, ²/₁₀ 1536.
Or. i D. Ad. Br. 22. 113.

svulmede op «henved saa stor som en Halvtønde», skriver Broderen til Sofie Krummedige¹⁾, rejste med sine Jomfruer i Slutningen af Aaret over til Tydskland. Men her døde hun i Stettin i Marts Maaned. Hun blev begravet i S. Otten Kirke i Stettin, hvorfra hendes Søster Birgitte senere for-gjæves søgte at faa hendes Lig ført til Danmark²⁾.

Mogens Billes Sygdom forværredes under disse Omstændigheder. Hans Søsterdatter Marine Løvenbalk og hendes Mand Erik Skram tog da til Kolding og plejede deres syge Morbroder. Hans Sygdom slog sig paa Hovedet, og Fru Marine maatte fjærne alle Knive og Vaaben, for at han ikke skulde gjøre en Ulykke paa sig selv. Ogsaa hans Søsterdøtre fra Egeskov, Jomfruerne Skinkel, der havde mistet deres Moder den 1ste September 1536, besøgte ham paa Koldinghus og fandt hans Tilstand meget elendig. «Han formaar sig nu ganske lidet», skrive de til Eske Bille. Det blev først bedre, da Eske kom ned til Danmark. Han rejste strax over til Broderen, forsynet med Tidens Universalmiddel imod alle Sygdomme, det vidunderlige Aquavitæ. Han trøstede og beroligede ham, gav ham gode diætetiske Raad og paatog sig Besørgelsen af de mange Forretnings- og Pengesager, som utvivlsomt har pint den stakkels syge Mand. Først og fremmest gjaldt det om at faa Lensregnskabet opgjort. Dette vidtløftige Regnskab, der ogsaa omfattede Sølvs-katten 1534—35, var ikke opgjort siden 1531. Det var derfor et Lettelsens Suk, der undslap Hr. Mogens, da han i November Maaned sendte Eske sin Tak for hans Opgjørelse med den kongelige Rentemester Anders Glob: «Takker jeg

1) Albert Gøye til S. Kr. Kbhvn. ⁷/₁ 1537. Or. i D. Ad. Br. 8. 283.

2) S. t. S., Kbhvn. ²⁶/₃ 1537; Søren Persen til samme, Mogenstrup ²/₁ 1537: «Hr. Mogens Bille er død, og hans Hustru Sofie døde i Stralsund, saa der var ej mere end en Dag imellem begge deres Død». Niels Berelsen t. Eske Bille, Vallen ⁸/₅ 1537: «Fru Sofies Jomfruer, som hende førte af Landet, ere tilbage komne». Or. i D. Ad. Br. 8. 284, 285 og 278. Becker, Herluf Trolle og Birgitte Gøye S. 9.

den alsommægtigste Gud, at jeg er kommen saa vel til Ende med det». Men dernæst var der en meget vigtig Sag, som Hr. Mogens' Arvinger absolut maatte sørge for at faa bragt i Orden inden hans Død: Arven efter Fru Sofie. Den nøjeregnende Knud Bille paamindede Eske om hemmelig at tale med Broderen og formaa ham til at «tale paa den Arv, som ham er tilfalden efter sin kjære Hustru Sofie, hvis Sjæl Gud naade, at han ikke forsømmer med det første at lade æske til Tinge alle de Steder, hvor han kan tænke, at samme hans Anpart er falden, at det ikke skulde forglemmes ham i hans store Sygdom.» Eske Bille forsøgte ikke denne vigtige Opgave, og i mange Aar derefter blev Sofie Gøyes Arv et Stridsspørgsmaal imellem de to Slægter Bille og Gøye. Arven efter den barnløse Hr. Mogens vinkede allerede i det fjerne og fordoblede Interessen for ham og hans Sager. Det var derfor heller ikke for Broderens Skyld, at Knud tillige gav Eske det Hverv at paaminde Hr. Mogens om, at han ikke holdt saa mange Folk hos sig paa St. Jørgens Gaard. Har Eske ønsket det samme, er det dog ikke lykkedes ham at overtale Broderen. Thi denne nærede en stadig Frygt for, at v. d. Wischerne skulde overfalde ham i den aabne Gaard, hvori han nu boede, og følte sig kun tryk, naar han var omgivet af sine bevæbnede Svende. Derimod efterkom han Broderens diætetiske Raad, og snart kunde han sidde oppe i sin Seng, og havde Lyst til Mad og Drikke. I Slutningen af Aaret udtalte endog Hans Knudsen Haab om hans Helbredelse, thi, skriver han til Eske, «hans Ben og flere af hans Lemmer begynde at skalle og klø, hvilket jeg haaber næst Guds Hjælp skal være en Begyndelse og en Trøst til hans Sundhed igjen.» Selv udtalte han, at hans Sygdom og Skrøbelighed ikke længere var ham saa tung at bære som før, og i Marts Maaned var han kommen saa vidt, at han besluttede at drage over til Svanholm. Den 26de Marts sejlede han med sit Skib fra Kolding. I Begyndelsen var Vinden god, men

efter et Par Dages Forløb blev Vejret ugunstigt, de maatte krydse frem og tilbage i Farvandet mellem Samsø og Ebeltoftvig; det ublide Vejrlig forværrede Hr. Mogens' Sygdom, og den 5te April 1538 om Aftenen Kl. 6 døde han ombord i sit Skib i Ebeltoft Vig. Der gik strax Bud til Erik Banners Hustru Fru Margrethe Gyldenstjerne paa Kalø, som gjerne ydede sin Slægtning den sidste Tjeneste. Ove Billes Kansler Hans Henriksen, som tilfældig opholdt sig i Aarhus, blev ogsaa hidkaldt, og den følgende Søndag førtes Hr. Mogens' Lig til Aarhus, hvor han Mandagen den 8de April blev begravet i Aarhus Domkirke i Overværelse af sin Fætter Hr. Knud Gyldenstjerne og Hustru, af Fru Margrethe Gyldenstjerne og hendes Folk samt Kjeld Krabbe og Hans Henriksen, Ove Billes Tjenere. Efter Begravelsen førte Hans Knudsen Skibet til Svanholm, hvor alt Hr. Mogens' Gods og Efterladenskaber blev udskibet og dernæst forsejlet og registreret. Den trofaste Hospitalsforstander begav sig derpaa til Biskop Ove i Skovkloster, der med stor Deltagelse havde fulgt Broderens Sygdom, og underrettede endelig Eske, som dengang var i Frankrig, om Mogens Billes Død. Et stort Arbejde forestod nu Brødrene. Det var ikke alene Skiftet efter den afdøde Broder, men den endelige Opgjørelse og Fordeling af Arven efter Forældrene, som havde henstaaet i det usikre, saa længe Mogens Bille levede¹⁾.

Den 15de Juli 1537 havde Mogens Bille paa S. Jørgens Gaard i Kolding oprettet sit Testament. Heri viser han sig som en troende Katolik. Med rige Gaver betænkte han S. Klara og Graabrødre Klostrene i Roskilde og Odense, men disse Gaver kom ikke de nu ophævede Klostre tilgode, med Undtagelse af S. Klara Kloster i Roskilde. Han havde

¹⁾ Talrige Breve fra Mogens B. t. Eske B. og Sofie Kr. i D. Ad. Br. 8. Knud B. t. Eske B. Halmstad ¹³/₉ 1537, *ibid.* 8. 318. Hans Knudsen t. E. B. Kolding ⁶/₁₂ 1537 og ¹⁸/₄ 1538, *ibid.* 8. 258 og 9. 61. Rørdam, *Hist. Kildeskr.* I. 477—80.

ligeledes bestemt, at han vilde begraves i St. Hans Kloster i Odense foran det af hans Moder stiftede Alter; Klostret betænkte derfor med 100 Mark danske og tillige med hans Rustning og hans Stridshingst med Sadel og Bidsel. Men hans sidste Ønske kunde ikke opfyldes, S. Hans Kloster var blevet Sædet for Kongens Lensmand, og Kirkens Kapeller vare bortfaldne med de Stiftelser, hvortil de hørte. Med stor Omhu betænkte han alle sine Brødre, Søstre og Søsterbørn, sine Tjenere og sin Broder Oves Tjenere, sine Fogeder og Bønder, sin Sognekirke i Krogstrup og Præsten sammesteds. Til Exekutorer udvalgte han Ove og Knud Bille, Erik Skram og sin Søsterdatter Marine Løvenbalk. Testamentet blev ogsaa overholdt; endnu findes Anmærkninger ved de enkelte Poster, som vise, at alle med Undtagelse af Gaverne til de gejstlige Stiftelser ere komne i de rette Hænder. Gaven til Lejerstedet i S. Hans Kloster blev fordelt mellem Domkirken og Kapitlet i Odense. Biskop Ove gav Afkald paa Broderens «bedste Hest, som kaldes Brun Hoilst» med Sadel og Bidsel. Derimod tog han imod Hr. Mogens' Guldkjæde, ligesom Eske fik hans Signet og Fru Sofie en lille Guldring, der havde siddet paa hans venstre Haands lille Finger. De øvrige Gaver bestod i Penge, Korn og Fritagelse for at svare Landgilde helt eller delvis det første Aar¹⁾.

2.

OVE BILLE († 1555)

efter

Reformationen.

De ved Reformationen forandrede Tidsforhold træde skarpt for Dagen i Betragtningen af Billeættens to fremragende Gejstliges Liv efter Reformationens Indførelse.

¹⁾ Danske Mag. VI. 50—54. En kort Udskrift paa Hr. Mogens Billes Testament i D. Ad. Br. 6, 147.

Fjærnede fra Deltagelse i Tidens politiske Handlinger forsvinde deres Navne fra Samtidens Statsakter, og kun det heldige Tilfælde, at Eske Billes Arkiv er blevet bevaret, skyldes det, at vi kunne følge Ove Billes private Liv fra 1537 til hans Død. Torben Billes er derimod saa godt som skjult for os.

Af de talrige Breve fra og om *Ove Bille*, som Eskes Arkiv har indeholdt, fremlyser den dybe Veneration, hvormed Slægten har omfattet den fordem saa mægtige og indflydelsesrige Stormand. Hans Ydmygelse følte af dem alle som en ufortjent Krænkelser. Han betragtedes som en detroniseret Fyrste, og man gjorde alt for dog i det mindste at bevare de ydre Ærbødighedsformer, hvormed man i hans Velmagtsdage havde hædret ham. Som fordem tituleredes han ikke alene med den høje katolsk-gejstlige Rangtiltale: Eders Naade, men ogsaa i Brevudskrifterne med sin gamle Værdighed Biskop af Aarhus. Med den kjærligste Omhu værnede man om hans Helbred og søgte at sikre hans økonomiske Uafhængighed. I sit Exil paa Skovkloster var han omgivet af en hel lille Hofstat. I tidligere Tider havde mange unge Adelsmænd tjent i hans Gaard, saaledes blandt andre Søhelten Peder Skram og den unge Svante Sture, Rigsforstanderen Sten Sture d. yngres Søn. Ogsaa nu — om end i mindre Maalestok — træffe vi Adelsmænd i hans Tjeneste, saaledes hans gamle Tjener og Fortrolige Kjeld Krabbe, Jens og Christiern Jul og et Medlem af Slægten Skinkel. Hans Kancelli bestyredes af hans tidligere Kansler, Hr. Hans Henriksen, og 3 Skrivere: Erik, Lavrids og Knud, besørgede de daglige Forretninger. En Kapellan, Hr. Hans, forestod Gudstjenesten. To Kammersvende og en Karl havde han til sin daglige Opvartning. 5 Svende ledsagede ham paa hans Rejser, og naar han kjørte ud havde han en Løber foran sin Vogn. Hertil kom et talrigt Personale i Kjøkkenet (2 Kokke og 1 Kokkedreng), i Bryggerset, Bageriet, Kjælderen og Stalden, samt endelig den kvindelige

Besætning, der styredes af Anna Olufsdatter og bestod af en Fadeburskvinde med hendes Pige, samt en Mælkedej (Mejerske) og hendes Piger. En Underfoged, en Portner og en Skovfoged afsluttede Tallet paa Bispens Omgivelser, der i alt bestod af henved 40 Personer¹⁾.

Først og fremmest gjaldt det om at sikre Ove Bille et — som Tiden kaldte det — «ærligt Underhold» paa sine gamle Dage. Vel havde Kongen anvist ham Skovkloster til Opholdsted og forlenet ham med det tilliggende Gods afgiftsfrit paa Livstid. Men betydelige Udgifter vare dog forbundne med denne Gave; thi Abbeden og Klosterbrødrene skulde underholdes af Klosters Indtægter. At Indtægterne under disse Omstændigheder ikke kunde strække til, er ikke til at undres over. Et lille Vidnesbyrd herom finde vi i et Brev fra Begyndelsen af 1538, hvori Ove Bille klager over, at hans Svende Jens Jul og Skinkel, der havde faaet Indbydelse til at følge Albert Gøye, da han skulde ride ud og modtage sin unge Brud, vare saa daarligt forsynede med Klæder, at de ikke kunde møde i en saa fin Forsamling «enten os eller dem til Ære»²⁾. Der var allerede Tale om, at Bispnen skulde flytte over til Skaane og bo paa en af Eskes Gaarde, da Mogens Billes Død og Arven efter ham forbedrede hans økonomiske Stilling. I Aaret 1538 vare han og Knud Bille — under Eskes Fraværelse i Udlandet — stærkt optagne af Skiftet efter Broderen, og Ove Bille opholdt sig i den Anledning af og til paa Svanholm. Han afslog derfor gjentagne Opfordringer fra Sofie Krummedige til at tage Ophold paa en af hendes Gaarde, uagtet en smitsom Sygdom herskede paa Skovkloster.

Kongen havde imidlertid stadig givet Løfter om, at Biskop Ove skulde faa fuld Erstatning for, hvad han havde

1) Oplysninger herom ere hentede fra talrige Breve og fra Ove Billes Testament.

2) Ove B. t. Eske B., Skovkloster $\frac{1}{2}$ 1538. Or. i Ny Kgl. Saml. 1301 e. Fol.

mistet. Det var sikkert et ubetænksomt Løfte, thi Aarhus Stifts Indtægter beløb sig til over 8000 Tdr. Korn, og Tiden gik da ogsaa hen, uden at Løftet blev opfyldt. De Tilbud, som Kongen gjorde, mente Bispen ikke at kunne modtage, og med en for ham aldeles usædvanlig Bitterhed skriver han til Eske: «Saa veed Du vel selv, hvilke gode Løfter og Tilsagn der har været givet baade Dig, os og flere af vore Venner, og hvad Gavn og Profit derefter fulgte. Kjære Broder, thi ville vi endnu som tilforn befale den Sag i Guds Vold og Hans kongelige Majestæts Haand i det Haab, at Hans Naade dog med Tiden anser og betænker vor villige Tjeneste»¹⁾).

Da Eske Bille i Efteraaret 1538 vendte tilbage fra sin Gesandtskabsrejse i Udlandet, tog han sig med vanlig Energi af sin Broders økonomiske Forhold. Han opnaaede ogsaa, at Kongen overdrog Ove Bille Tølløse Gaard og By for Livstid tillige med Byerne Ubberup, Kvarmløse og Vallingerød. Godset havde tidligere tilhørt Roskilde Stift, og Indtægterne deraf beløb sig til c. 160 Tdr. Byg, 65 Tdr. Rug, 40 Tdr. Havre, 1½ Td. Smør, 10 Sider Flæsk, foruden 4 Køer samt Faar, Lam, Gjæs og Høns. Følgebrevet til Bønderne er udstædt den 9de December 1538, men Forleningsbrevet først den 25de Novbr. 1546. Det samme Forhold fandt Sted med Hensyn til Forleningen med Skovkloster, som Ove Bille paavislig har haft lige siden 1537, skjønt Lensbrevet først er dateret den 3dje December 1540²⁾).

Dette blev ikke det eneste Bevis paa Kongens venlige Stemning imod Bispen. Fra Aaret 1540 af skulde Lensmanden paa Vordingborg aarlig udlevere ham 4 Læster Korn (80 Tdr. Rug og 96 Tdr. Byg) til hans Underhold. 1544 fik han endvidere Forleningsbrev paa Egebjerggaard i Ods

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 471.

²⁾ Danske Mag. 4 R. IV. 325—26. Kancelliregistranter 1535—50 S. 154. Rørdam, a. St. I. 739—40.

Herred at nyde afgiftsfrit paa Livstid. Endelig fik han 1552 Gjelstrup Len i Ods Herred, som Mogens Bille havde haft¹⁾. Man tør vel saaledes sige, at Kongen har opfyldt en Del af sit Løfte til Ove Bille. Indkomsterne af disse afgiftsfri Len maa have været fuldt tilstrækkelige til at skaffe ham det «ærlige Underhold» paa hans gamle Dage, som Riget og Kronen ogsaa vare ham skyldige paa Grund af de Tjenester, han havde vist dem, og den store Virksomhed i Statens Tjeneste, han havde udfoldet.

Eske Bille havde i Forening med Kansleren Johan Friis stedse varetaget Broderens Interesser hos Kongen. Selv viste Eske sit broderlige Sindelag paa en i Sandhed kongelig Maade, da han efter Mogens Billes Død trods haardnakket Modstand fra Knud Billes Side endelig havde naaet sit gamle Maal, at komme i Besiddelse af Fædrengaarden Svanholm. Ove Bille havde trofast hjulpet ham i hans Bestræbelser herfor — hvad senere nærmere skal omtales — og af Taknemlighed udstædte Eske Bille den 4de December 1540 (Dagen efter at Kongen havde udstædt Forleningsbrevet paa Skovkloster) følgende Dokument:

«Jeg Eske Bille til Svanholm, Ridder, gjør alle vitterligt, at for den store mangfoldige Velgjerning og broderlige Kjærlighed, som min kjære Broder Biskop Ove Bille min kjære Husfrue, hvis Sjæl Gud naade, mig og mine Børn altid udi mange Maader haver gjort og bevist, har jeg undt og forlenet Hans Naade med min fædrene Gaard Svanholm med alle Gaarde, Gods etc., med saa mange mine Gaarde og Godser mit eget Arv og Eje dér udi Horns Herred liggendes, og som jeg hidtil til fornævnte Svanholm haft haver, at have, nyde og beholde for et kjærligt Laan, frit og kvit udi Hans

¹⁾ Danske Mag. 3. R. I. 169—71, 4. R. I. 32 og IV. 325. Kancelliregistranter 1535—50 S. 273 og 1551—55 S. 196, 207. Ove Bille takker ²/₃ 1540 fra Skovkl. Eske B. og Joh. Friis for deres «Umage, I havde at forhandle samme vore Ærinder hos v. n. Herre». Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol.

Naades Livstid i rolig Hævd og Brug for mig og alle mine Børn, saa længe H. N. lever; og maa og skal H. N. samme Gaard annamme, naar og paa hvilken Tid og Dag H. N. selv tykkes. Men naar Gud almægtigst det saa forset haver, at H. N. dør og afgaar, da skal samme Gaard og Gods med al dens rette Tilliggelse uhindret igjen komme til mig og mine kjære Børn og Arvinger. Til ydermere Vidnesbyrd har jeg med min fri Vilje og velberaad Hu hængt mit Indsegl neden for dette mit aabne Brev, kjærligen tilbedende ærlige velbyrdige Mænd Klavs Daa til Ravnstrup og Hans Villumsen, Forstander til Gavnø Kloster, samme Brev med mig at forsegle. Datum Skovkloster, S. Barbare virginis Dag (^{4/12} 1540¹)».

Ove Bille overlevede Eske, og efter dennes Død fornyede Sønnen Peder Bille Forleningsbrevet paa Svanholm og to Gaarde i Løve Herred den 27de Februar 1552²)

18 Aar henlevede Ove Bille paa Skovkloster. Sjælden forlod han dette sit nye Hjem og da kun for at aflægge et kort Besøg hos sine Venner paa Svanholm og Vallen, hos Anders Bille paa Søholm eller Oluf Rosenkrans paa Vallø, eller paa Tølløsegaard midt i sin Slægts gamle Hjemstavn Merløse Herred. Kun én Gang har han af alvorlige tvingende Grunde maattet forlade Skovkloster for længere Tid. Det var i Foraaret 1539, da Danmark truedes med Angreb baade fra Kong Gustav i Sverig og fra Kejser Carl V., der understøttede Christiern II.'s Svigersøn Pfalzgreven. Store Troppe-masser vare samlede syd for Elben, Kong Gustav havde udrustet baade sin Hær og Flaade, og i Holland laa efter Sigende en stor Flaade rede til at afgaa til Danmark. Her var man selvfølgelig ængstelig ved de truende Udsigter til Krig; Hær og Flaade sattes paa Krigsfod, og Kongen drog selv til Hertugdømmerne for at væрге Grænsen. Man fryg-

¹) Kopi i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol.

²) Or. i Rigsark. Voss. Svanholm 14.

tede imidlertid ikke alene de ydre Fjender; ogsaa mod de mange i Landet selv, som ansaas for at være Tilhængere af den katolske Religion og mentes gjerne at ville have Bisperne indsætte igjen i deres gamle Værdighed, nærrede man en — vistnok noget ugrundet Frygt. Aaret før havde man ymtet om «et stort Førræderi» i Danmark og udmalet Følgerne, hvis blot én var forhaanden, som vilde straffe og plage Holstenerne, indlemme Slesvig i Riget og gjenindsætte Bisperne¹⁾. Nu syntes der at være Fare paa Færde, thi Pfalzgreven, som kom med Kejserens Hjælp, vilde utvivlsomt søge Støtte hos Katolikerne i Danmark. Det gjaldt derfor om at sikre sig imod, at de katolske Bisper paany kom frem. Joachim Rønnow, der sad fængslet paa Dragsholm, skulde flyttes til et fastere Forvaringssted²⁾, og lige overfor Ove og Torben Bille tog Slægten saadanne Forholdsregler, at man maa formode, at den har næret Frygt for deres personlige Sikkerhed. Det besluttedes nemlig, at Ove skulde begive sig til Vallen og Torben Bille til sin Broder Klavs Billes Borg Vanaas. Paa disse to efter Dattidens Fordringer stærke Slotte kunde de være i Sikkerhed under en eventuel Invasion ikke alene for Vold af Fjenderne, men ogsaa for Overgreb fra Kongens og hans holstenske Raadgiveres Side, idet Brødrene paa en vis Maade overtog Ansvar for deres Personer og deres Handlinger.

I Begyndelsen af Marts Maaned 1539 kom Eske Bille med sin Hustru til Sjælland. Han skulde i Forening med Preusseren Jürgen Klingenberg overtage Statholderposten i Kjøbenhavn og dermed Forsvaret af Østdanmark under en eventuel Krig. Han mødtes derpaa med sine Brødre Ove og Knud paa Svanholm, og endnu paa dette Tidspunkt synes der ikke at have været Tale om nogen Frygt for

1) Hist. Tidsskrift. 4. R. VI. 272, 294.

2) Statholderne i Kbhvn. t. Chr. III. Kbhvn. 28/4 1539. Konc. i Eske Billes Arkiv.

Bispens Sikkerhed. Men den 3dje April opfordrede Ove Bille indtrængende Eske til at komme til Skovkloster og tale med ham. Bispem vilde «for Aarsagers Skyld» ikke møde Broderen i Roskilde, men bad ham om, uagtet Eske havde faaet Kongens Befaling til strax at begive sig til Kjøbenhavn, «for mærkelige Aarsagers Skyld, vi ikke nu skrive kunne», strax at komme til sig. «Her siges mange mærkelige Tidender, den alsommægtigste Gud bevare alle danske Mænd vel», skriver Kjeld Krabbe Dagen efter til Eske fra Skovkloster. Den 1ste Maj finde vi dernæst Ove Bille i Helsingør. Herfra melder han sin Svigerinde paa Vallen sin Ankomst en af de første Dage; «Efter vore Brøders og flere vore borne Venners Raad og Samtykke agte vi i den hellige Trefoldigheds Navn at give os her fra udi Morgen til Skaane og siden tale med Hr. Tyge (Krabbe), vor kjære Frænde, og derefter strax at komme til Eder, skjønt det ikke kan ske uden vore kjære Brøders og Eders store Umage, Kost og Besvær». At der samtidig har været ført Forhandlinger med Kongen om Ove Billes Person, fremgaar af et Brev fra Knud Bille til Eske, hvori han ønsker at vide, om Eske har faaet Svar fra Kongen paa den Skrivelse, «vi skreve Hans Naade til om vor Broder Bispem».

Den 5te Maj indtraf Ove Bille paa Vallen. I Helsingør havde han faaet Underretning om, at Kong Gustav kun havde rustet til Selvforsvar og ikke til Angreb paa Danmark. Ligesaa havde Eske tilskrevet ham, at Kongen ikke længere nærede nogen Frygt for Angreb denne Sommer. Bispem mente derfor, at det ikke var nødvendigt, at han blev liggende paa Vallen, Eske og hans Hustru til Besvær; men, tilføjer han i sit Brev herom til Eske, «efter den Lejlighed, som begiver sig med os, hverken ville eller kunne vi rejse herfra, førend vi derom faa Din Erklæring og gode Raad». *Klavs Bille* havde besøgt ham paa Vallen, og, skriver han, «forfaredede vi af ham, at han havde været paa Vanaas og beredt alt til hans Broders (*Torben Billes*) Komme, som efter

hans og hans Venners Raad skal ligge og paa nogen Tid blive dér; saa har hans Venner lige saadan Anslag og Mening om ham, som Du og andre vore Venner have om os.»

Krigsfaren trak over denne Gang, som saa ofte siden, uden at slaa ned, og Biskop Ove vendte tilbage igjen til Skovkloster, efterat han under sit Ophold paa Vallen havde haft den store Sorg at se sin Svigerinde afgaa ved Døden. Men at Forholdet til Kongen ikke strax blev klareret, derom vidner en Skrivelse fra Jürgen Klingenberg til Eske, hvori han beklager, at han paa Grund af Tidens Knaphed ikke har kunnet forebringe Kongen den bevidste Sag angaaende Bispen; men om kort Tid vilde Kongen komme til Kjøbenhavn og Sagen vilde da kunne blive ordnet. Om Resultatet af disse Forhandlinger foreligger imidlertid intet¹⁾.

Ligesom Ove Bille i sine Velmagtsdage havde været det ledende Midtpunkt i et mægtigt politisk Parti, saaledes blev han og hans Hjem nu et Midtpunkt for hele hans store Slægt. Intet af Betydning indenfor Slægten kunde foretages, uden at man først havde indhentet hans Raad. Selv omfattede han alle sine ældre og yngre Slægtninge med levende Sympati, altid virksom med Raad og Vejledning, hvad enten det gjaldt vigtige økonomiske Interesser eller Ungdommens Studeringer og Giftermaal. Et særligt varmt Forhold bestod mellem ham, Eske og Sofie Krummedige. Vi skulle senere se, med hvilken Omsigt han gennemførte Eskes Yndlingstanke, Erhvervelsen af Svanholm, og med hvilken Besindighed og Klogskab han ledede Eske under dennes bitre Arvestrid med Gøyerne om Arven efter Mogens

¹⁾ Om Krigsfaren Foraaret 1539 se Danske Mag. 3. R. VI. passim. Breve fra Ove Bille t. E. B. og Fru Sofie, dat. Skovkloster $\frac{5}{3}$, Svanholm $\frac{18}{3}$, Skovkloster $\frac{3}{4}$, Helsingør $\frac{2}{5}$, Vallen $\frac{7}{5}$ og $\frac{14}{5}$ 1539; Kjeld Krabbe t. E. B., Skovkloster $\frac{4}{4}$ 1539, alle i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol. Knud Bille t. E. B., Gladsaxe $\frac{5}{5}$ 1539 og J. Klingenberg t. E. B., Copenhagen $\frac{1}{7}$ 1539, i D. Ad. Br. 7. 199 og 9. 101.

Bille og Sofie Gøye. Samtidig forstod han at bevare det broderlige Forhold til Knud Bille, uagtet han modarbejdede ham i hans Strid med Eske om Svanholm. Knud besøgte ham stadig paa Skovkloster, naar han som Medlem af Rigsraadet kom til Sjælland, og under et Ophold hos Broderen blev han ramt af det Sygdomstilfælde, der medførte hans Død. Af Søstrene synes han at have været særlig knyttet til Hilleborg, der var gift med Lavrids Skinkel til Egeskov, som døde 1533. Han havde den Sorg at miste hende allerede 1536, da hun var draget over til ham i Roskilde for at trøste ham efter hans Fald. Han lod hende begrave i Roskilde Domkirke¹). For hendes Børn var han en trofast Ven; jævnlig sendte han sin Kansler over til Egeskov for at varetage deres Interesser, en Slægtning af dem var optaget i hans Husstand, og Døtrenes Forsørgelse ved gode Giftermaal laa ham varmt paa Hjerte. Hilleborg Skinkel blev saaledes ved hans Medvirkning gift med Klavs Daa til Ravnstrup, en god Ven og Slægtning af Billerne. Ogsaa Søsterdøtrene fra Østrup i Jylland, Joachim Lykkes Børn, omfattede han med levende Interesse, og flere Breve vidne om hans Harme over den Mangel paa faderlig Omhu, den gamle Hr. Joachim viste, da han lod Eske og Hustru paatage sig Udgifterne ved Karen Lykkes Giftermaal med Erik Krabbe²).

Selvfølgelig var det dog Eskes og hans Families Velværd, der særlig laa ham paa Hjerte. Under et Besøg i Roskilde Efteraaret 1538 blev Sofie Krummedige alvorlig syg. Herom skriver Ove Bille i Januar 1539 til Eske: «Kjende Gud, at vi ikke uden stor Sorg og Drøvelse været har, siden Du rejste fra os, og vi saadan Din kjære Husfrues Lejlighed forfarede.» Eske bør lægge alt i Guds Haand og fremfor alt «med alle Midler, Ord og Lempe og Undervisning opholde hende, at hun ikke bekymrer eller græmmer

¹) Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 737.

²) Jvfr. Lund, Danmarks Historie X. 46—67.

sig.» Hvilken fin Følelse og kjærlig Omhu aander ikke ud af disse Ord. Han tilføjer: «Vi have bespurgt os, siden vi hendes Lejlighed forstod, at baade her udi Landet og mange andre Steder i Aar har mange ærlige Dannekvinder vederfares og hændes lige saadan Brøst og ere dog komne til Deres Helbred igjen, og, som os er foresagt, da brugte de Bade dertil»¹⁾. Da Fru Sofie under hans Ophold paa Vallen i Maj 1539 rantes af den samme Sygdom som Aaret før, tilraadede han indstændig Eske, at lade sin Hustru komme til sig og stedse være hos sig. Og da Sygdommen tog Overhaand, sendte han Ilbud efter Broderen og var selv til Stede ved hendes Dødsleje. Før hendes Børn var han som en Fader. Peder Bille, Eskes førstefødte Søn, var hans Gudsøn. Han fulgte derfor med dobbelt Interesse den unge Mands Færden under hans Ophold i Udlandet, understøttede ham og var hans Talsmand hos den strænge, noget nøje-seende Fader, naar Peder Bille trængte til Penge. Særlig synes dog den gamle ensomme Mand at have interesseret sig for de Unges Giftermaal. Det var vel ikke saa meget deres Hjerteanligender, der sysselsatte Bispen, som den praktiske Side af Sagen — at Børnene stiftede rige og ansete Forbindelser. Saaledes arbejdede han med Iver for Peder og Henrik Billes Forlovelse med Birgitte og Karen Rosenkrans, Oluf Rosenkrans til Valløs og Ide Munks rige Døtre. Det var ham, som tilraadede Hr. Oluf at vælge til Bortfæstning af sin 12aarige Datter Birgitte «det Tegn, som er virgo og paa Danske kaldes Jomfru, som falder den Tirsdag og Onsdag næst før Palmesøndag». Han henviser til et Skrift af den lærde Mand Doktor Carion, som siger, at dette Tegn er godt til «at afvænne smaa Børn, item at bygge og fæste sig en Jomfru udi Ægteskab, men dog være hende ubevaret i samme Tegn». Han lovede selv at

¹⁾ Ove B. t. E. B. og Sofie Kr. Skovkloster ⁴/₁ 1539. Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol.

overvære den højtidelige Bortfæstning, som foregik paa Vallø ved Paasketid 1542. Han viste herved sin faderlige Kjærlighed til Peder Bille, da han ellers altid nægtede at være til Stede ved store «Værtskaber»; saaledes afslog han Eskes Indbydelse baade til Karen Lykkes og Anne Billes Brylluper. Efter Eskes Død var Peder Bille den, der i hans sidste Leveaar stod ham nærmest.

At en Mand med et saa udpræget katolsk Sindelag som Ove Bille, hvis hele Virksomhed havde været en Kamp for den gamle Kirkeorden, ikke kunde finde sig tilrette under det nye kirkelige Regimente, vil enhver let kunne forstaa. At han maaske ogsaa har næret Haab om at se den gamle Lære paa ny rejse sig og vinde Sejr, turde blandt andet fremgaa af den ovenfor S. 563 anførte Ytring af ham og hans Søskende: «Haver Gud det saa forsét, at den gamle Skikkelse, Kirker og Klostre, Guds Lov og Tjeneste, maa herefter igjen opkomme, som den funderet og skikket er», ville de være villige til at tilbagegive Kirken det Gods, som de nu have faaet tilbage ved Kirkegodsets Inddragelse. Et Vidnesbyrd herom finde vi ogsaa i hans indestændige Opfordring til Eske i Begyndelsen af 1539 om ikke at lade sine Sønner studere i Tyskland men ved de katolske Universiteter i Paris eller Løwen¹⁾. Eske fulgte ikke denne Gang hans Raad, idet han sendte sin Søn Hartvig netop til Wittenberg; men senere sendte han dog Henrik Bille til Frankrig, og det er maaske ogsaa efter Tilskyndelse af Biskop Ove, at Klavs Bille lod begge sine Sønner studere i Paris. Men efterhaanden som den evangeliske Lære voxede sig fast i Landet, maatte Ove Bille selvfølgelig opgive ethvert

¹⁾ «Vi raade Dig for adskillig Lejligheds Skyld, at Du ikke forsender Dine Sønner af Riget inden paa Foraaret, at dersom Du vil have dem til Studium, da raader vi Dig, at Du enten forsender dem til Paris eller og til Løwen, og at de ville komme til os, førend de komme af Riget, de skulle i alle Maade være os velkomne.» O. B. t. E. B.

⁴⁾ 1539. Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol.

Haab om Katolicismens Sejr. Selv indenfor Klostret, hvor dog saa meget endnu mindede om den gamle Tro, hvor Munkeløfterne krævedes overholdte, Ordensdragten bevaredes. — om Munkene end havde maattet opgive Tonsuren — og hvor mange katolske Kirkeskikke hemmelig holdtes i Ære, trængte Luthers Lære ubønhørlig ind. Den energiske sjællandske Biskop Peder Palladius undlod ikke paa sine Visitatsrejser ogsaa at tilse Klostrene. Guds Ord skulde jo prædikes her, ligesom i Landets andre Kirker, efter Kirkeordinansen. Som Lensmand paa Skovkloster skulde Ove Bille paasee, at alt gik i Klostret, som det burde, og han maa herigjennem være kommet i hyppig Berøring med Biskop Peder. Et venskabeligt Forhold mellem dem indtraadte; af et Brev af 1552 fra Ove Bille til Kongen fremgaar det, at Peder Palladius har anvendt sin Indflydelse ved Hove til Bedste for ham. Ove Bille skriver nemlig, at han af et Brev fra Dr. Peder Superintendent har erfaret, «at han har givet E. N. Højmagtighed tilkjende mine Vilkaar og Lejlighed, som nu med mig begives paa min Alderdom, og at E. N. kgl. Mt. har dem gunstelig annammet og anset». Iblandt andet har Dr. Peder skrevet, «at E. K. M. er tilneget ydermere mig at forsee, nu forladt hos Verden, og at jeg derfor skulde selv udvælge og begjære noget af E. N. kgl. Mt., hvor mig tykkes her udi Landet belejligt, da vilde E. N. gunstelig mig det unde og forlene». Han udbeder sig derfor Gjelstrup Len, og, som ovenfor omtalt, fik han det ogsaa¹⁾.

Det fortrolige Forhold til Peder Palladius medførte ogsaa et Omslag i Ove Billes religiøse Anskuelse. Inden sin Død vides han at være gaet over til den evangeliske Tro. Den 1ste Januar 1555 sender Peder Palladius ham en trykt Nytaarshilsen, hvoraf Begyndelsen lyder saaledes: *Matth. XXV. Omni habenti dabitur. Clarissimo et piissimo viro et domino,*

1) D. Mag. 3. R. I. 169. Kancelliets Brevbøger 1551—55 S. 197 og 207.

domino Avoni Bille episcopo vero ad Christum converso, strenulam hanc pro læto anni novi auspicio Petrus Palladius mittit. Ogsaa hans Kansler, Hans Henriksen, skriver, at han døde «*ad veram et puram evangelii doctrinam in senectute conversus*»¹.

Om Ove Billes Virksomhed som Lensmand paa Skovkloster, Tølløse, Egebjerggaard og Gjelstrup foreligger der kun enkelte Vidnesbyrd. De vise imidlertid, at han med Kraft varetog de ham underlagte Lens Interesser, vaagede over, at intet af deres Gods blev formindsket, og her, som i sin øvrige Livsvandel, har han da ogsaa sat sig et uplettet Minde. Hans Navn vil, ved Siden af Peder Lykkes, altid nævnes blandt Danmarks ypperste katolske Gejstliges.

Ove Bille havde jævnlig været syg og sengeliggende. Allerede som Biskop i Aarhus havde han været angrebet af Sygdom i Benene. Senere slog andre Alderdomsskrøbeligheder sig til. Saa længe Sofie Krummedige levede, sendte hun ham Urter og Lægemidler. Senere konsulerede han Kongens Livlæge, Dr. Capiten, der foreskrev ham forskjellige Ting, der hjalp ham. Han bar altid hos sig en Bøsse med «Præservativer som ere ferske og gode», skriver han 1550 til Peder Bille. Men Aarene krævede deres Ret, og den 10de April 1555 døde han paa Skovkloster. Han blev begravet i Antvorskov Kloster som den sidste af sin Slægt, der hviler i dette Billernes gamle Mausoleum²). Kong Christian viste sin Slægts gamle Tjener den sidste Ære, idet han trods en alvorlig Sygdom i sit Ben fulgte hans Baare til Graven. Paa den over Ove Bille lagte Gravsten fremstilles han i biskoppelig Dragt, støttende sig til Krumstaven i sin højre

¹) Pontoppidan, Ann. eccl. dan. II. 480. Heiberg anfører i sin Biografi af Peder Palladius Fortegnelsen over dennes trykte Skrifter (Theol. Tidsskr. IV. 166): Et Nytaarsønske til Ove Bille 1555. Declaratio verb. Esaïæ 9. Puer natus est nobis etc. Paa et Folio Blad. Det er ikke lykkedes mig at finde dette.

²) Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 435.

Haand, medens han i den venstre holder Bibelen, hvori han læser med et eftertænksomt og mildt Udtryk. Paa begge Sider af Billedet findes hans fædrene og mødrene Ahnevaaben, og Stenen bærer følgende Indskrift: *Sepultus hic reuerendus in Christo Pater Dominus Avo Bilde, filius Petri Bilde de Suanholm quondam Episcopus Arhusiensis obiit A. D. MDLV eius anima in pace requiescat.* Stenen er ikke bevaret, men Arkivtegneren Abildgaard har i forrige Aarhundrede udført en Tegning deraf, som er aftrykt i Nye Danske Magazins første Bind Side 193 og i Mindesmærker fra Antvorskov.

Ove Bille efterlod sig en ret anselig Formue. Af forskjellige Mageskifter med Eske Bille fremgaar, at han har besiddet en Del Jordegods. Hvorledes dette er fordelt mellem Arvingerne, mangle vi Midler til at konstatere. Derimod yder hans Testament et vigtigt Bidrag til Værdsettelsen af hans Formue i rede Penge og Klenodier. Med stor Omhu har han i sit sidste Leveaar redigeret dette Akttykke, der er delt i to Afsnit: 1) Extract af mit Testament paa Guld, Daler og Pendinge, som jeg Ove Bille haver givet fattige Folk, ad pia loca, og mine egne Tjenere, dateret Skovkloster 21de Maj 1554, og: 2) Extract af mit Testament pro rige cognatis et amicis, dat. 11te Juli 1554. Den samlede Sum, hvorover han har disponeret til Gaver til Fattige og Rige, Slægtninge og Venner, Kirker og Hospitaler, beløber sig til — fraregnet Klæder og Viktualier:

- 313 Guldgylden.
- 328 rhinske Gylden.
- 39 ungerske Gylden.
- 19 Nobler.
- 1 Engelot.
- 640 Daler.
- 1160 Mk. Pendinge.
- 13 Sølvstobe (Bægre).
- 3 Sølvskaale.

- 2 Gobeletter (Bægre).
- 3 Guldkjæder.
- 6 Guldringe og en Signetring.
- 1 Guldske.

Omsat i Mark Pendinge ville ovennævnte Pengesummer beløbe sig til ca. 5400 Mk. (1 Td. Korn = 12 β). Men hertil kommer Værdien af Klenodierne, af hvilke Ove selv havde arvet en Del, saaledes efter Kong Hans, Biskop Lage Urne, Eske og Mogens Bille. Af et Inventarium over Anders Billes Sølv fremgaar, at det Sølvbæger med Laag, som han arvede efter Ove Bille, vejede 63 $\frac{1}{2}$ Lod¹). De andre Sølvbægere have utvivlsomt ikke været ringere i Værdi.

Igjennem Gavebrevets Poster faa vi ligesom en Afspejling af Hovedpunkterne i Ove Billes Liv. Vi se hans Virksomhed og Interesser, hans Slægt og Venner kort alt, hvad der var ham kjært i Livet, ligesom passere Revue for os. Fra den lille Sognekirke til Svanholm, Krogstrup Kirke, hvor han vel selv var døbt, føres vi over Roskilde Domkirke, i hvis Kapitel han havde indtaget en fremragende Plads, til Aarhus Bispesæde. Til Domkirken, Kannikerne, Præsterne, Skolen og de fattige i Aarhus skjænkede han betydelige Pengesummer og desuden særlig til Kirken to Sølvkors. Over Skovkloster og Næstved, hvis Abbed, Munke, Præster, Kirker og Fattigfolk betænkes efter en mindre Maalestok, føres vi endelig til hans «Lejersted» i Antvorskov Kloster, og her udfoldes atter en rig Gavnildhed. Klosteret faar Gods og Penge, S. Nicolai Alter i Klosterkirken Bispens Kalk og Disk, en rød Fløjels Hage og Messedragt samt Ove Billes Fløjels Kjortel. Prior, Munke, Præster og de fattige i Slagelse betænkes ligeledes rigeligt. Et Blik paa den Række af Mænd og Kvinder, som nævnes i Testamentet, viser, at Ove Bille var den sidste af Søskenene fra Svanholm. Det blev da Brødre- og Søstrebørnene, der kom til at nyde godt

¹) D. Ad. Br. 6. 183.

af hans Gavmildhed, og først og fremmest Brødrene fra Svanholm, Eskes og Sofies Børn. Til dem skjænkes «det forgyldte Stob med Laag, gjort af Kong Hans» (Peder Bille), «Sølvstoben gjort af Hans's Signet og Sekret» (Jørgen Bille), Guldkjæden med Guldkorset, hvori var fremstillet Kristi Korsfæstelse (Peder Bille), og til alle Eskes Sønner i Forening den Guldkjæde, deres Fader havde skjænket ham. Ogsaa alle de andre Brodersønner fra Svanholm og Kjærsgaard fik hver et Sølvstob, medens Døtrene og Svigersønnerne begavedes med Penge. Af den gamle Slægt levede endnu Anders Bille og Klavs Bille. Medens den førstnævnte og hans Hustru modtog kostbare Gaver i Sølvbægre (et hvidt Stob med Laag), Gobeletter (smaa Drikkebægre), Ringe og Penge, nævnes ikke Klavs Bille og hans Sønner i Testamentet. Derimod fik hans Døtre en lille Pengesum. Det vilde blive for vidtløftigt her at nævne alle, som Ove Bille havde erindret ved Fordelingen af sit Gods og Guld. Det skal derfor kun til Slutning omtales, at han skjænkede Kongen, Dronningen og den unge Hertug Frederik hver et Sølvstob, Kansleren Johan Friis en Guldring med en stor Safir, samt endelig Dr. Peder Palladius 1 Nobel og 4 rhinske Gylden. Der klinger gennem disse sidstnævnte Gaver ligesom en Forsoningens Stemme til de Mænd, der havde knust den Aandsretning, for hvilken Ove Bille have været den ihærdigste og nobleste Forkæmper¹⁾

3.

KNUD BILLE til Gladsaxe († 1543) og Efterkommere.

(Lindved- og Kjærsgaard-Linjerne.)

Knud Bille gik uskadt ud af Grevens Fejde, under hvilken han havde spillet en ret passiv Rolle. Først havde Sygdom hindret ham i at indtage den Plads, der i

¹⁾ Nye danske Mag. I. 241—248.

Følge hans Alder og Rigsraadsværdighed tilkom ham blandt den skaanske Adel, og da han endelig indtraf paa Skuepladsen i det afgjørende Vendepunkt, da Adelen ved Nytaarstid 1535 opsagde Grev Christoffer Huldskab og Troskab, var Ledelsen gaaet over i andres Hænder. Om hans Virksomhed i Fejden forlyder ikke meget. I Forening med Joachim Trolle modtog han i Begyndelsen af Marts Hylding paa Hertug Christians Vegne af Almuen i Øst-Skaane¹⁾. Senere laa han i Lejr dels i Lund, dels foran Malmø, og endelig finde vi ham, som ovenfor omtalt, i Kjøbenhavn hin 12te Avgust 1536, da han med sine Fæller i Rigsraadet maatte underskrive Katolicismens Dødsdom. Han overværede selvfølgelig Rigsdagen i Kjøbenhavn 1536. Herfra tilskrev han den 12te December sin Broder Eske, at han nu i henved 7 Uger havde ligget i Kjøbenhavn og forgjæves bestræbt sig for at faa tilendebragt de Hverv, Broderen havde paalagt ham at udføre hos Kongen, paa Grund af de «sware Handel», der havde været paa Færde. Han beklager Ove Billes Skæbne og frygter for, at Sorgen over Søsteren Hilleborgs Død og al den Modgang, Bispen havde haft paa sine gamle Dage, «skal korte fast paa hans Helbred»²⁾. Ved Kroningsrigsdagen Sommeren 1537 var han atter i Kjøbenhavn og blev her udvalgt til Kommissær paa det forestaaende Møde med svenske Sendebud i Halmstad, der skulde afgjøre Tvisten om de Godser i Danmark, Kong Hans 1506 havde berøvet den svenske Adel. Imidlertid kom Eske Bille til Danmark, og Mogens Billes kort efter paafulgte Død 1538 aabnede ogsaa Knud en Udsigt til at komme i Besiddelse af Svanholm. Hvad vi kjende til ham i hans sidste Leveaar, hænger

¹⁾ Dok. herom udstædte af Herredsfogeden Anders Aagesen i Lister Herred $\frac{1}{3}$ og af Hrdsfgd. i Gønge og Bregne Herreder $\frac{2}{3}$ 1535. Or. i D. K. Hist. Fasc. 16, 15—16. Fuldmagt og Hverv i Snøbøhm, Skånes beskrifning I. 35—36.

²⁾ D. Ad. Br. 8. 200.

næsten udelukkende sammen med hans Bestræbelser for at hindre Eske i at blive Ejer af Fædrengaarden. Men da dette Forhold vil blive særlig behandlet i Eske Billes Biografi, skulle vi her kun omtale, at han til Slutning maatte bøje sig for den Modstand, der fra den øvrige Families Side rejstes mod ham, og endelig 1540 mageskifte sin Part i Svanholm med Eske. Forøvrigt stod han last og brast med Broderen i dennes Arvestrid med Gøyerne efter Mogens Billes Død og i andre Familieanliggender, og det gode Sammenhold mellem Brødrene, som var en nedarvet Tradition i Billeslægten, blev ingensinde alvorlig forstyrret ved Striden om Svanholm.

Knud Bille ejede Kjærsgaard i Fyn, til hvilken han efterhaanden havde samlet en Del Gods, men han opholdt sig til Stadighed paa Gladsaxe. 1540 fik han desuden nogle Gaarde i Skaane i Pant af Kongen for et Laan paa 400 Daler. Han var jævnlig plaget af Sygdom, som overhovedet synes at have været en hyppig Gjæst hos Brødrene paa Svanholm. Ogsaa han søgte og fandt Raad hos Sofie Krummedige, men i Sommeren 1540 blev han saa haardt angrebet, at man frygtede hans Liv. Han kom sig dog saa vidt, at han den 27de Avgust kunde møde personlig paa Mogenstrup og afslutte Skiftet med Eske. Men senere tog Sygdommen atter Overhaand. I Februar 1541 takker han Eske for tilsendte Lægemedler og tilføjer mistrøstigt: «Dersom det ej hjælper, takker jeg dig alligevel for Dine gode broderlige Raad og Kjærlighed»¹⁾. Da han i Maj 1542 besøgte Ove Bille paa Skovkloster, blev han saa syg, at man atter frygtede for, at han skulde dø. Bispens skriver herom til Eske: «Give vi Dig kjærlig tilkjende, at paa 5te Uge siden kom vor Broder Knud Bille hid til os og var meget syg og skrøbelig, saa haver han og siden været meste Delen; men nu ved 8 Dage haver han stedse holdet ved

¹⁾ Kn. B. t. E. B. Gladsaxe ³/₂ 1541. Or. i D. Ad. Br. 9, 161.

Sengen, og sige de, der hannem omgaas, at han næppe-ligen udgaar af denne Sygdom, Gud almægtigste være hans Hjælp og Trøst». Bispen har derfor kaldt begge hans Sønner Erik og Sten over til Skovkloster, «thi det var ikke godt, at ingen af dem var til Stede og kunde give sig til Gaarden Gladsaxe, om hans Hoved, det Gud forbyde, noget tilkommer; de kunne faa den Skade derover, som de i lang Tid ej forvinde skulle». Eske bør staa dem bi med gode Raad og særlig udvirke hos Kongen, at en af dem faar Lenet, hvis Faderen dør; thi denne havde laant Kongen en stor Sum Penge, for hvilken han hverken havde Sikkerhed i Gods eller Len¹⁾. Han naaede dog hjem til Gladsaxe²⁾, men døde her i Begyndelsen af 1543 og blev begravet i Gladsaxe Kirke³⁾.

Knud Bille efterlod sig 2 Sønner, *Erik* og *Sten*, samt 4 Døtre, *Hilleborg*, der blev gift med Lavrids Grubbe til Alslev, *Anne* og *Sofie*, der døde ugifte henholdsvis i Maribo Kloster og S. Klara Kloster i Roskilde, samt *Lisbet*, der ægtede Jens Markvardsen Rodsten. Anne opdroges 1537 hos Jomfru Anne Nielsdatter Sparre i Odense. Lisbet var i Huset hos Sofie Krummedige fra 1536—1538. Knud Bille takker 1ste November 1537 sin Svigerinde for hendes Omhu for Datteren. Hun har bedet ham om at sende Datteren «hvad hun skal have, at hun kunde siden følge Dig blandt Folk»; men da der paa hans Egn intet findes til Salgs og han heller ikke har Forstand paa, hvad hun skal bruge,

1) Ove B. t. E. B., Skovkloster ⁹/₆ 1542. Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol.

2) Han fik Befaling til at sende 3 Heste af sit Len paa Tog til Sverig ⁶/₁₂ 1542. D. Mag. 3. R. VI. 357.

3) 18. Febr. 1543 var han død, i Følge et Mageskiftebrev mellem Ove og Eske Bille af denne Dag, hvori O. B. kalder ham «vor afdøde Broder». Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol. I Følge Brunius Skånes Konsthist. S. 690 findes i Gladsaxe Kirke Ligsten over «Knud Bille af Gladsaxe, død 1516». Aarstallet er selvfølgelig læst forkert.

beder han Fru Sofie at afkræve Niels Berelsen (Eskes Foged paa Vallen), 100 Mark, som denne skylder ham, og selv købe til Datteren, hvad hun behøver¹⁾. Det følgende Aar sendtes hun til Jomfru Karen Hansdatter (sandsynligvis i et af Roskilde Jomfruklostre), som havde lovet at undervise hende²⁾. Siden blev hun, uvist naar, gift med Jens Rodsten, og døde i Aaret 1601, 77 Aar gammel.

Den fra Knud Bille udgaaende Gren af Ætten deler sig i to Linjer: *Lindved* Linjen og *Kjærsgaard* Linjen. Af Brødrene var *Erik Bille* den ældste. Født 1520 paa Glad-saxe, har han mulig opholdt sig nogle Aar i Udlandet, thi Faderen nævner ham i et Brev af 3dje Februar 1541 som hjemkommet. Efter Faderens Død giftede han sig 1544 med Karen Marsvin Pedersdatter til Lindved i Odense Herred, og denne Gaard blev siden hans Ejendom, til hvilken han sædvanlig skriver sig³⁾. Hans Hustru døde allerede 25de Oktober 1548, men to Aar efter giftede han sig paa ny, denne Gang med den 20aarige Gedske Brockenhus, Datter af Mikkell Brockenhus til Bramstrup og Karen Lykke, hvorved han blev Svoger til den bekjendte Feltherre fra Syvaarskrigen, Frands Brockenhus. 1554 forlenedes han med Salling Herred, som han fik i Pant for 2000 Daler; 1561 indløste han tillige den Part af Herredet, som Jakob Reventlow havde i Pant, og 1559 fik han Pantet end yderligere forhøjet med 500 Daler⁴⁾. Fra nu af er han ligesom Broderen Sten knyttet til Fyn, og 1557 mageskifter han til Fætterten Peder Bille til Svanholm Arvegods i Horns Herred mod Gods i

1) Or. i D. Ad. Br. 8. 315.

2) Magdalene Brahe t. Sofie Krummedige, Boserup ²⁵/₅ 38. Or. i D. Ad. Br. 10. 87.

3) Hvorledes han 1557 kunde skrives «til Tersløse» (i Sjælland), er mig ubekjendt. Frands Brockenhus kvitterer ²⁸/₅ 1557 Erik Bille til Tersløse og Hans Barnekov for 4000 Daler til Nyborgs Befæstning. Or. i D. Ad. Br. 11. 23.

4) Erslev, Danmarks Lenvæsen S. 36. Registre o. a. Lande ⁹/₅ 1559.

Fyn (Vends Herred¹⁾). Som Lensmand i Salling Herred maatte han 1556 rejse Anklage mod sin Fætter Frands Billes Svigermoder, Sofie Lykke, Joachim Hardenbergs Enke paa Sandholt, der havde overtraadt Recessen af 1536 ved at have opkjøbt og ladet udføre af Landet et stort Antal Øxne, ikke mindre end 1042 Stykker, som hun ikke selv havde ladet staldfodre. Erik Bille førte Sagen imod hende gennem alle Instanser, og ved kongelig Retterthingsdom af 14de Januar 1557 dømtes hun til at have forbrudt til Kronen saa mange Øxne, som hun imod Recessen havde udført. Kongen var meget forbitret paa hende, men paa Dronningens og Prins Frederiks Forbøn lod han sig bevæge til et Forlig, hvorved han opgav sin Ret til at inddrage Fru Sofies Gods, imod at hendes Svigersønner udbetalte til ham 6260 Daler for Øxnene og til Erik Bille 300 Daler i Kost og Tæring²⁾. Det var efter hans Indstilling, at Kongen 1560 bifaldt, at Salling Herredsting skulde holdes ved Hillerslev Kirkegaard³⁾. Forøvrigt maatte han som Lensmand jævnlig ledsage fyrstelige Personer (Enkedronning Sofie, Hertugerne Adolf og Hans), der over Assens rejste til Kjøbenhavn, og selv fulgte han i Februar 1555 Dronning Dorothea og Hertug Frederik til en Bryllupsfest i Wismar, ligesom han 1561 i April ledsagede Kong Frederik paa hans Rejse til Holsten.

I Marts Maaned 1563, da Krigen med Sverig stod for Døren, blev han udnævnt til Skibschef, og den følgende Maaned til Proviantmester i Fyn. Han kom af ukjendte Grunde ikke til at deltage i Krigen 1563, hvorimod han det følgende Aar synes at have været Skibshøvedsmand. I 1565 har han deltaget i Krigen som Befalingsmand i Hæren; thi i Juni Maaned har hans Hustru med flere andre Adelsdamer besøgt ham i Halmstad. Han deltog i Slaget ved

1) Or. dat. Kbhvn., ²³/₁₅ 1557. Arkivet paa Svanholm.

2) Bricka, Kancelliets Brevbøger 1556—60 S. 33, 63, 77, 106. Kolderup Rosenvinge, Gamle danske Domme II. 163—71.

3) Bricka, a. St. S. 427.

Svarteraa, men hermed ender ogsaa hans Virksomhed som Officer¹⁾. Fra 1567 til 1568 havde han tillige Odensegaard med 5 underliggende Herreder i Forlening og var saaledes nu Fyns mægtigste Lensmand. Han laante 25de Juni 1568 Kongen 1000 Daler, men allerede 20de Septbr. samme Aar fik han Kongens Befaling til at overgive Lenet til Erik Rosenkrans, hvem Kongen ogsaa havde tilladt at indløse Salling Herred fra ham²⁾. Fra nu af høre vi intet om Erik Bille, førend han den 5dje Juni 1573 døde og den 22de Juli blev begravet i Vor Frue Kirke i Odense.³⁾

Erik Billes Hustru, *Gedske Brockenhus* overlevede sin Ægtefælle i 26 Aar. 1580 tilmageskiftede hun sig af Kronen Rynkebygaard i Renge Sogn, Gudme Herred, og her tilbragte hun sine sidste Aar⁴⁾. Hun døde paa Korsør Slot den 10de Septbr. 1599 og blev begravet ved sin Mands Side den 22de Septbr. Over deres Grav lod den ugifte Datter Sofie, der havde været blandt Dronning Sofies Jomfruer, 1618 oprejse et Epitafium. Deres Sønner *Mogens'* og *Oves* Historie er skildret i dette Værks 2den Del S. 450 og 459 ff. Her skal derfor kun nævnes Sønnerne *Knud* og *Peder Bille*. Den førstnævnte skrev sig dels til Lindved, dels til Flintholm. Han giftede sig 1578 med Birgitte Eriksdatter Banner, Enke efter den 1564 afdøde Klaus Bryske⁵⁾. 1580 mageskiftede

1) Tegn. o. a. L. ¹³/₃, ¹⁴/₄, ¹¹/₆ 1563, ²⁴/₃, ¹/₉ 1564. Christoffer Gøye t. Birg. Bølle, Halmstad ¹⁸/₆ 1565: Maa Du vide, at Anne Oxe og Margrethe, Erik Rosenkranses, og Maren Bille og Gyesse, Erik Billes, og Mette, Morten Krabbes, ligge her endnu i Byen og ville nu drage tilbage igjen. Or. i D. Ad. Br. 22, 55. D. Mag. 3. R. II 95.

2) Tegn. o. a. L. ²¹/₃ 1567, ²²/₆, ²⁵/₆, ¹⁰/₈, ²⁶/₉, ¹/₁₀ 1568. Jvfr. Kirkehist. Saml. 3. R. IV. 431—33.

3) Ejler Brockenhus's Antegnelser S. 35.

4) Laursen, Kronens Skjøder S. 232. Jacob Madsens Visitatsbog S. 174, 201.

5) Ejler Brockenhus's Antegnelser S. 43. 19. Septbr. 1578 indbyder han Fru Birgitte Bølle til sit Bryllup i Svenborg den 2den Novbr. Top. Saml. p. Papir Lindved 1.

han med Kronen noget af sin Hustrus Gods i Jylland mod Gods i Fyn og tog derpaa Ophold paa Flintholm, hvorfra han 1582 tilskjødede Erik Lykke sit Arvegods i Salling Herred¹⁾. Begge Ægtefællerne døde samme Aar 1592 og ligge begravne i Flintholms Sognekirke Hundstrup Kirke. Deres Ægteskab var barnløst.

Peder Eriksen Bille skrev sig til Haastrup i Salling Herred. Han tjente 1579 som Hofjunker, var ugift og levede endnu 1586²⁾.

Kjærsgaards Linjens Stamfader er *Sten Bille Knudsen*. Det er kun faa og spredte Efterretninger, vi have kunnet samle om denne Mand, der blev Stamfader for den grevelige Slægt Bille-Brahe. Sten Bille fødtes 12te Marts 1522 paa Gladsaxe. Han opdroges tilligemed Fættren Jørgen Bille Eskesen af Reformatoren Frands Vormordsen i Malmø. Under Grevefejden opholdt han sig hos Sofie Krummedige paa Vallen, 1540 nævner Ove Bille ham i Anledning af en af Knud Billes Heste, som han fra Paaskemarkedet i Roskilde havde ført til Skovkloster. Han og Broderen bleve hjemkaldte til Faderens Dødsleje, formodentlig fra Kjærsgaard, som denne har ladet dem bestyre. Ove og Eske Bille anstrengte sig forgjæves for at skaffe en af Brødrene Forlening paa Gladsaxe. Sten Bille bosatte sig da paa Kjærsgaard, til hvilken Gaard han nævnes 13de Januar 1550, da han forseglede den fynske Adels Forpligtelsesbrev. Han giftede sig 1552 med Helvig Ulfeld Hartvigsdatter til Højbygaard i Lolland. Brylluppet overværedes blandt andre af Fætrene fra Svanholm. Da Sten Bille ikke overtog Bestyrelsen af noget Len, forekommer hans Navn yderst sjældn i officielle Aktstykker. Vi finde ham til Stede paa Herredage, overtage Synsforretninger over Skove og

¹⁾ Laursen, Kronens Skjøder S. 43. Dombog No. 35 for Aar 1632, Fol. 639.

²⁾ Tegn. o. a. L. 1583 ²⁸/₂. Laursen, Kronens Skjøder S. 302.

Gaarde og lignende Forretninger. Men intet offentligt Stats-hverv har været ham overdraget. I Syvaarskrigen nævnes hans Navn intet Steds, derimod laante han Kongen 18de August 1567 3333 Daler, hvad der tyder paa, at han var en velhavende Mand. Ved gjentagne Mageskifter med Kronen lagde han betydeligt Gods til Kjærsgaard, og han nævnes da ogsaa som den første af de fynske Adelsmænd ved Lenshyldingen i Odense i Maj 1580. Han døde paa Kjærsgaard den 21de Oktobr. 1590 og begravedes den 2den December i Brenderup Kirke. Helvig Ulfeld døde ligeledes paa Kjærsgaard 23de Juni 1601 og begravedes i Brenderup den 4de August. Deres Efterkommeres Historie er skildret i Bille-Ættens 2den Del¹⁾.

4.

ESKE BILLE († 1552) SOFIE KRUMMEDIGE († 1538)
og deres Børn til 1563.

I Juli Maaned 1537 vendte Eske Bille og hans Hustru tilbage til Danmark. De bosatte sig paa Vallen i Halland, Sofie Krummediges Fædrenehjem, og den gamle Borg, hvor Eskes Hustru havde tilbragt sine Barndoms- og Ungdomsaar, og hvor hun under Grevefejden havde fundet et sikkert Tilflugtssted, blev nu snart et Samlingspunkt for Slægten og den store Vennekreds, der var knyttet til Eske og Fru Sofie.

¹⁾ Frands Vormordsen t. Eske Bille, Malmø ²²/₁₀ 34. Knud B. t. Fru Sofie Kr., Ellinge ¹⁸/₁₂ 1534. D. Ad. Br. 8. 48 og 54. Ove B. t. E. B. ¹⁷/₆ 1540, ⁹/₆ 1542 og ³⁰/₃ 1543. Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol. Peder Severinsen t. Peder Bille ¹³/₆ 1552. Han beder ham raadføre sig med sine Brødre og Svogre, «som komme til Stede til Stens Bryllup». D. Ad. Br. 6. 28 K. Fr. II's Gjældsbr. t. Sten B. t. Kjærsgaard, Kbhvn. ¹⁸/₈ 1567. Gjældsbr. og Kvitteringer. Laursen, Kronens Skjøder S. 187, 200 og 304. Saml. t. Fyens Hist. VIII. 145. Ny kirkehist. Saml. VI. 753. D. Samlinger 2. R. V. 66 og Ejler Brockenhush' Antegnelser S. 97.

Denne fortræffelige Kvinde besad alle de udmærkede Egenskaber, der prydede hin Tids Kvinder. Handledygtig og praktisk erfaren i alle Livets Forhold, styrede hun under sin Mands hyppige Fraværelse det store Hjem og de mange fra hendes Forældre arvede Godser, Vallen og Pederstrup i Halland, Mogenstrup og Ellinge i Skaane, Brunlaug i Norge, Forleninger og spredte Ejendomme, og samtidig knyttede hun gennem en vidtstrakt Brevvexling unge og gamle Venner til sig. Med moderlig Kjærlighed omfattede hun de unge Mænd og Kvinder, der havde modtaget hendes Vejledning i de første Ungdomsaar, og aldrig svigtede hun dem. Munter og spøgefuld forstod hun at gaa ind paa Ungdommens Tanker og Følelser; derom vidner den utvungne Tone, som er Kjendemærket i de mange endnu bevarede Breve til hende, og som danner en skarp Modsætning til den forretningsmæssige, alvorlige Stil, der gaar gennem hendes Husbonds Brevvexling. «Kjære Sofie», skriver Albert Gøye, «som Du undskylder Dig i Din Skrivelse, at jeg skal ikke fortænke Dig Din skæmtelige Mening, da forhaaber jeg, at den Ernst-aftighed skal ikke endnu findes hos Dig eller mig, at vi jo den vilde bruge og lade i vor Skrivelse og Tale». En anden Gang skriver han: «Kan Du ikke fuldt tro, hvor ondt Din Modgang gjør mig, hvilken jeg har forstandet i Din Skrivelse, at den Kniv er søndergangen for Dig, som jeg gav Dig. Kjære Sofie, saa kan jeg ingenlunde lide, at Du skal tage Dig den Sorg saa nær, thi sender jeg Dig tre andre Knive, som ere Søkende ved den samme, og beder Dig gjerne, at Du vil tage dem for godt; thi Skallerne ere ikke af Kanelbark, som den anden var, dog skal Du fange et Par, der bedre skal være, det første mig stædes Bud til Stockholm, saa længe behjælper Du Dig vel med denne»¹⁾. Helt overgiven skriver Ove Billes Sekretær Kjeld Krabbe til hende fra Skovkloster: «Lader menige Konventsbrødre

¹⁾ Kbhvn. 7/1 og 26/1 1537. Or. i D. Ad. Br. 8, 283 og 284.

sige Eder, Eske Bille og det gode Selskab allesammen (paa Gunderslev ved Nytaarstid 1538) mange gode Nætter med en Skaal ud at drikke, med et Ærinde af en Vise, som hedder: «Saa vide da fløj de Falke to», og lader Abbeden besynderlig sige Karen Lykkesdatter saa mange gode Nætter som der er «syngy» (?) i en Storkerede og Fjedre i en Kattedale» — maaske en fin Hentydning til hendes forestaaende Ægteskab med Erik Krabbe¹⁾. En vis forsoren Humor kommer frem hos den ærværdige Abbed Henrik Christiensen i Sorø, idet han roser hendes Søn Hartvig for hans Dyd og gode Nemme: «Skulde vi giftes i Aar», skriver han ironisk, «og bliver vort første Barn ikke saa godt, da give Gud, at han maa blive hængt i en Galge og Moderen hudstrøgen. I kan aldrig tro, saa saare dyre Kvinder tage paa at vorde i disse Egne, siden Munke og Præster begyndte at gifte sig. Kunde I fly os en god, renlig Kvinde paa den Side, da sige vi hende til paa Tro og Love, at hun aldrig skal faa Hæder og Ære længere end hun kommer i vor Værge, det skal hun have for det første «forsy fæ» (!), ihvad hun faar til Morgengave²⁾». Med lignende Galgenhumor udtrykker Klavs Daa til Ravnstrup sig, da han var bleven alvorlig syg efter et lystigt Bryllupsgilde paa Gunderslev: «Veed jeg aldrig, hvad jeg har forbrudt imod vor Herre, at han vil lade mig ligge saa og plages mere end en anden, uden det var saa fat, at jeg haver sneget mig til min Moder udi Søvne og brugt Ukyskhed med hende, og det veed jeg ikke, om jeg haver gjort, thi det er en god Stund siden vi laa i Hus sammen. Jeg maa vel sige, at jeg har betalt den Glæde, jeg fik til Bryllupet, uden al Skæmt; og det havde heller ikke gjordts behov, at Du havde sendt de Joachimsdalere hid og gjordt Dig slig Umage; thi jeg havde dem ikke behov, for jeg drikker ikke nu saa gjerne, som jeg

¹⁾ Skovkloster, ²²/₁ 1538. D. Ad. Br. 35, 121

²⁾ Sorø ⁵/₁₁ 1531. Rigsarkivet. Personalh. Samling.

plejede at gjøre»¹⁾). Fint og ridderligt udtrykker derimod den unge lærde Erik Krabbe, Karen Lykkes Fæstemand og Fru Sofies Plejesøn, sig. Han spørger, om hun og Eske ikke snart ville se «hvorledes os fattige danske Mænd lider. Jeg tror ikke, vi ere endnu aldeles plat forglemte, fordi jeg tror ikke, at en god Moder kan forglemme sin kjære Søn; alligevel hun er ham langt afleden fra ham, kan dog aldrig hendes moderlige Hjærte forvænnnes». «Ich weis ein frau ehrentreich und from» skriver han begejstret neden under Brevet²⁾).

En stor Børneflok omgav Eske Bille og Sofie Krummedige. De havde i alt 13 Børn, hvoraf dog 5 døde som ganske smaa, uden at vi kjende deres Navne. Af de øvrige døde *Mourids*, inden han blev voksen; han nævnes sidste Gang i Januar 1533 og synes stadig at have været en svag og sygelig Dreng. 4 Sønner og 3 Døtre vare altsaa tilbage da Forældrene vendte hjem fra Norge. Efter Tidens Skik havde de fleste af Børnene været borte fra Hjemmet. Saa længe Mormoderen Anna Krummedige levede, opdroges Børnene selvfølgelig hos hende. Men efter hendes Død bleve de spredte for alle Vinde, kun under Grevefejden havde Fru Sofie samlet dem alle om sig paa Vallen. Den ældste Søn Peder opholdt sig nu ved Landgreven af Hessens Hof, Hartvig og Jørgen studerede siden Sommeren 1535 i Leipzig, den ældste Datter Anne var sendt til Klostret i Preetz, den 8aarige Hilleborg opholdt sig dels hos Johanne Sparre, Erik Billes Enke, paa Hageløse, dels hos sin Farsøster Hilleborg Skinkels paa Egeskov; men efter dennes Død blev hun til stor Sorg for Jomfruerne Skinkel hentet tilbage til Vallen. Her opdroges hun sammen med sine to yngre Søskende Henrik og Margrethe af den brave Niels Berelsen, der aldrig forsømmer at meddele Forældrene i

¹⁾ Ravnstrup ⁹/₂ 1538. Or. i D. Ad. Br. 12, 55.

²⁾ Hvidkilde ⁶/₉ 1536. Or. i D. Ad. Er. 35, 100.

Norge, at Børnene ere raske og ikke engang «have taget et Hovedværk», siden de rejste, og af Anne Madsdatter, der i sine Breve til Fru Sofie er fuld af Begejstring over Børnene. «Kan jeg aldrig fuldt skrive, hvor smukke de ere», udbryder hun, og med samme Beundring fortæller hun, hvorledes den 7aarige Henrik «lille» og Erik Gyldenstjerne drak saa længe Eskes og Fru Sofies Skaal, at ingen kunde gaa fra hinanden. Dette indbragte hende dog en skarp Reprimande fra Sofie Krummedige, men hun blev ikke Svar skyldig. «Som I skriver om Henrik Bille (her kaldes han ikke «lille»), at jeg ikke skal vænne ham til for stor Drik, da maa I vide, at han ikke nu drikker mere, end han gjorde, da I selv var til Stede». Forøvrigt var samme Henrik en rask og kvik lille Dreng. «Maa I vide», skriver samme Anne Madsdatter, «at Henrik lille gjøres nu en stor Karl (han var 8 Aar), og lader han sige Eder, at hvis I ikke kommer snart ned, da vil han gjøre sig færdig med 4 Heste og ride op til Eder med det snarest». Selv skriver den lille Fyr nok saa drabeligt til sin Moder: «Undrer mig storligt paa, hvi I haver intet skrevet mig til, siden I kom til Norge. Kjære Moder, maa I og vide, at jeg er vel «færdig» med en skøn Ganger og beder jeg Eder gjerne, at I ville bede min kjære Fader, at han vilde lade slaa mig et godt Kyrads, at jeg kunde blive vel «færdig», naar Gud vil, I kunde komme til Danmark; thi jeg har dog stor Hu paa at ride i Kongens Gaard, om Gud vil»¹⁾.

Datteren *Anne Bille* kunne vi følge gennem hele hendes Barndom. Først var hun i Pleje hos Mormoderen, som ikke kunde afsee hende og tog hende med paa sine Rejser til Herredagene og paa Besøg hos Venner og Slægtninge. 1532 kom hun i Vor Frue Kloster i Roskilde og nød Undervisning af en af Klosterjomfruerne, Sidsel Bosdatter. Under Grevefejden var hun først paa Vallen; men da Forældrene

¹⁾ Brevene i D. Ad. Br. Fasc. 7 og 8.

droge op til Norge Decbr. 1535, kom hun til Fru Karen Bille, Henrik Gyldenstjernes Enke paa Iversnæs. For at fuldende hendes Uddannelse drog Fru Karen selv med hende ned til Jomfruklostret i Preetz i Holsten i Maj 1536, og her forblev hun, til Forældrene hentede hende hjem i Slutningen af 1537. I smaa Breve til Forældrene udtrykker hun sin Taknemlighed over, hvad de gjøre for hende. «Skal I vide, at jeg vil lære det allerbedste Gud giver mig «Understandelse» til, med Guds Hjælp skulle I «stædhe» det vel, ihvad I koster paa mig», skriver hun fra Klostret i Roskilde, idet hun tillige beder Moderen ikke «tage til Mistykke, fordi jeg haver skrevet ilde» — Brevet er da ogsaa fuldt af Rettelser og Klatter. I Preetz lærte hun at tale og skrive Plattysk, og hendes paa Tysk skrevne Breve ere Mønstre paa Penhed; ingen Rettelser, fortrinlig Haandskrift, saa at man kunde nære Mistanke om et fromt Bedrag fra de gode Jomfruers Side, hvis ikke alle Brevene vare skrevne med den samme Haandskrift. Hun længtes imidlertid efter Forældre og Søkende og vilde gjerne ud af Klostret. Næppe hjemkommen derfra blev hun forlovet med Jens Brahe til Vid-skøfle¹⁾).

Efter sin Hjemkomst fra Norge havde Sofie Krummedige sine Børn hos sig med Undtagelse af Sønnerne, som vare i Udlandet. Hun, der saa trofast havde fulgt sin Ægtefælle og gjerne havde delt Fangenskabets i Lübeck med ham, maatte derimod i sine sidste Leveaar ret hyppig føle Savnet af ham. Thi Eske Billes betydelige Evner og kraftige Personlighed bleve hurtig tagne i Brug af den nye Konge. Strax efter sin Hjemkomst besøgte han sine Brødre Ove og Mogens paa Skovkloster og Koldinghus, og med Bedrøvelse saa han den dybe Ulykke og Sorg, der havde ramt dem begge. Det blev hans Opgave at hjælpe og retlede, og,

¹⁾ Oplysningerne om Anne Bille ere hentede fra talrige Breve i D. Ad. Br. Fasc. 7 og 8.

som vi allerede have set, opfyldte han sine broderlige Pligter i fuldeste Maal. Ved Kongens Kroning i Kjøbenhavn August 1537 blev han Ridder, og i Oktober Maaned ledsagede han Kongen paa dennes Rejse i Skaane. Han fulgte med tilbage til Kjøbenhavn, hvorfra han atter drog over til Skaane med Fuldmagt og Instrux til at forhandle med det skaanske Raad om Befæstningen af Malmø og Inddrivelse af Sølvs-katten i de skaanske Provinser. Forholdene havde endnu ikke fæstnet sig efter den ulykkelige Borgerkrig, og Nøden og Elendigheden var stor. Holger Ulfstand paa Laholm skriver herom til Eske: «Kjende Gud, her er Ynk og Nød nok at gjøre paa Stakkarle for denne Skat, at Gud maa sig forbarme derover; jeg kan dog ikke andet gjøre dertil, Skatten skal jo ud, endog han gaar ud med Kländer og Haardhed». En vis Jens Olsen i Varberg klager over, at han ikke kan betale Skatten, fordi Ryttere og Skalke have taget alt fra ham, men han vil sætte sin Gaard, der giver 8 Mark i Rente, i Pant, thi Penge har han ikke. Ved Nytaarstid finde vi Eske og hans Hustru som Gjæster paa Gunderslevholm, hvor Mogens Gøye fejrede sin Søns Eskils Bryllup med Pernille Gyldenstjerne. Her traf de sammen med Rosenkranser fra Vallø og Braher fra Vidskøfle, og ved denne Lejlighed gjordes de forberedende Skridt til to Trolovelser, nemlig Peder Billes med Birgitte Rosenkrans og Anne Billes med Jens Brahe. Et Besøg paa Skovkloster afsluttede den korte Fornøjelsesrejse, som forøvrigt endte med, at Sofie Krummedige fik en Benskade. I Slutningen af Februar vendte Fru Sofie tilbage til Vallen, medens Eske Bille paa Kongens Opfordring rejste til Neumünster for at følge Kongen til et Møde med de tyske protestantiske Fyrster i Brunsvig. Det gjaldt en nærmere Sættelse af alle Protestanter imod Kejseren og tillige Oprettelsen af et Forbund med Kong Frands af Frankrig, med hvem Christian III. allerede det foregaaende Aar havde ført Forhandlinger gennem sin Sekretær Peder Svave. Kongen ledsagedes paa

denne vigtige politiske Rejse desuden af Mogens Gøye, Johan Friis, Ove Lunge, Axel Brahe, Erik Banner, Knud Gyldenstjerne, alle Medlemmer af Danmarks Raad, foruden en stor Mængde Lensmænd med deres Følge¹⁾.

Eske Bille, som endnu den 26de Februar tilskrev sin Hustru et Brev fra Korsør, var den 15de Marts paa Gottorp Slot og den 19de Marts i Neumünster. Det var et pragtfuldt Optog, som en af de følgende Dage bevægede sig herfra og til Brunsvig. En Samtidig fortæller herom: «Kongen og Dronningen kom til Brunsvig med 500 Heste, 27 Karme og Rustvogne, alle hans Folk og Vogne overklædte med rød og gul Farve. Om ham og Dronningen gik 42 Drabanter med lange Hellebarder og klædte i sort Fløjel. Foran red 9 Trompetere og medfølgende Kjedeltrømmer. Derefter Kongen og den unge Hertug Hans af Holsten. Siden fulgte Dronningen og hendes Søster Elisabeth med mange af de bedste af Danmarks og Holstens Raad, Fruer og Jomfruer, alle vel og overvætted udstafferede. Da han kom frem imod Byen, da lod de Brunsvigere udrede 900 veludrustede Ryttere i blanke Harnisker, hvilke med al Ære undfinge og ledsagede den ganske Skare udi Byen til deres forordnede

1) D. Mag. V. 5—6 3. R. VI. 189—91. Eske B. t. Sofie Kr., Herridsvad ⁸/₁₀ og Helsingør ¹⁰/₁₀ 37. D. Ad. Br. 8. 338, 295, 335. Chr. III.'s Fuldmagt for E. B. at forhandle med Raadet i Skaane, Kbhv. ²¹/₁₀ 1537. Or. i E. Billes Arkiv. Holger Ulfstand t. E. B. Laholm ²⁶/₁₀ 1537. Or. i D. Ad. Br. 58. 159. Jens Olsen t. E. B., Varbjerg ⁵/₁₁ 1537. *ibid.* 8. 275. Idde Munksdatter t. E. B. Vallø ⁶/₁ 1538. *ibid.* 47. 22. Kjeld Krabbe t. E. B., Skovkl., ²²/₁ 1538. *ibid.* 35. 121. Mogens Bille tilraader E. B. at troløve sin Datter med Jens Brahe Kolding ³⁰/₁ 1538. Lund, D. og N.s Historie IX. 120—21. Ove B. t. E. B. Skovkl. ¹/₂ 1538. Indbydelse til at tilbringe nogle Dage hos ham, naar de drage fra Gunderslev. Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol. Klavs Daa t. Sof. Kr. Ravnstrup ⁹/₂ 1538. D. Ad. Br. 12.55. Breve fra Idde Munksdatter og Oluf Rosenkrans t. Sof. Kr. og E. B., 13. og 20. Febr. 1538. Heise, Fam. Rosenkrantz, Diplom. S. 178—80. Sofie Podebusk t. Sof. Kr. Kbhvn. ²¹/₂ 1538. Or. i D. Ad. Br. 51. 100. E. B. t. Sof. Kr., Korsør ²⁶/₂ 1538. *ibid.* 9. 42.

Herberger.» Indtoget skete den 28de Marts, og de følgende Dage førtes Forhandlinger med Fyrsterne af det schmal-kaldiske Forbund, som førte til Christian III.'s Optagelse i dette. Dernæst udvalgte Gesandter, der skulde gaa til Frankrig og afslutte Forbund med Kong Frands. Eske Bille og Peder Svave overtog Hvervet som Repræsentanter for Kongen af Danmark. Endnu den 16de April var Eske Bille i Brunsvig, hvorfra han underretter sin Hustru om, at han «er udi kongelig Majestæts og Rigets Ærinde behindret, saa at jeg ikke saa hastig kan komme hjem, som jeg havde agtet; thi beder jeg Dig, at Du tager Dig ingen Sorg eller Græmmelse for, thi her er ingen Fare paa Hænder, og har K. Mt. lovet og tilsagt, at han vil betænke mig saa, at min tro Tjeneste ikke skal blive glemmt.» Axel Brahe har lovet at staa hende bi med Raad og Daad. Han tilbagesender endvidere de Klenodier og Klæder, han har haft med sig¹⁾.

I Brunsvig havde Eske Bille den Glæde at træffe sin Søn Peder Bille, der var i Landgreven af Hessens Følge. Sammen med ham ankom han til Kassel den 22de April. Her forblev han i 14 Dage, meget veltilfreds med den Modtagelse, han havde faaet ved Hoffet. «Kan jeg ikke sige Dig nu», skriver han den 8de Maj til sin Hustru, «den store Ære, som Landgreven og hans Raad haver nu gjort os her, og agter jeg nu i Morgen at drage herfra med et godt Selskab». I Forening med Gesandterne fra det schmal-kaldiske Forbund ankom Eske Bille og Peder Svave til Langres den 1ste Juni. Udsigterne til at naa et gunstigt Resultat vare ikke synderlig store paa det givne Tidspunkt:

¹⁾ Kancelliregistranter 1535—1550 S. 61. Dipl. Norveg. XII. 734. Krag og Stephanius, Christian III.'s Historie I. 180—87. Bernt Kouart tilskriver Sof. Kr. fra Lübeck ¹²/₄ 1538 om Mødet i Brunsvig: han nævner de tilstedeværende Fyrster og Sendebud, deriblandt fra «de sassen stedde, die VII ondde soeuentych» (Hentydning til Vald. Atterdags Spot). Or. i D. Ad. Br. 9. 73. E. B. t. Sof. Kr., Brunsvig ¹⁶/₄ 1538. ibid. 9. 22. Aarsberetn. fra Geheimearch. IV. 98—103.

Kong Frands befandt sig dengang i Nizza, hvor han ved Pavens Mægling sluttede en 10aarig Stilstand med Kejseren. Det store Gesandtskab fra de protestantiske Fyrster kom saaledes noget ubelejligt; man vilde først lade en underordnet Embedsmand, Guvernøren i Toulouse, give dem Svar paa deres Ærinde, men da de bestemt krævede at forhandle med Kongen selv, fik de Befaling til at rejse til Lyon. Herfra sendtes de til Avignon, hvor de forgjæves ventede i 3 Dage, maatte derpaa rejse til Marseille, og her lykkedes det dem efter 8 Dages Forløb at blive stædet for Kong Frands. Efter foreløbige Forhandlinger fulgte de senere efter Kongen til Tarascon, Grevernes af Provinces gamle Residens. Her mødtes de af den danske Adelsmand Jørgen Lykke, der i Fortrolighed meddelte dem, at Kongen den følgende Dag vilde mødes med Kejseren i Aigues mortes. Denne Efterretning nedslod fuldstændig Gesandternes Mod, saa meget mere som de franske Underhandlere holdt dem hen med Undskyldninger og tomme Ord. De fik nu Ordre til at afvente Kongens Ankomst i Lyon, og herfra er der bevaret en Skrivelse fra Eske Bille til hans Hustru af 22de Juli, der sætter En ind i Situationen. «Maa Du vide, at jeg er karsk og helbredt, og at mine Stalbrødre og jeg kom K. Mt. af Frankrig til Ords udi Marseille den næste Mandag efter S. Hans Dag, og har H. N. beskikket os hid tilbage igjen til Lyon for nogle mærkelige Aarsagers Skyld her at afvente H. N.'s Ankomst og her at fange vor Afsked. Maa Du vide, at vi i Dag have faaet visse Tidender, at Kongen kommer hid inden 10 eller 12 Dage, og have paa ny faaet visse Tidender og Bud, at vi her visselig faa vor Afsked, saa at vi med Guds Hjælp hen om 14 Dage kunne være paa Hjemvejen. Thi beder jeg Dig gjerne, at Du tager Dig ingen Sorg og Græmmelse til, thi vi ere nu komne tilbage igjen vel 70 Mil ud af et Land, som hedder Provence, som der er den største Hede og Lugt udi, som her nogen Steds falder udi disse Lande; thi med Guds Hjælp har det nu

ingen Nød og er uden al Fare». Eskes Haab om hurtig Afslutning af Forhandlingerne gik ikke i Opfyldelse. Kong Frands rejste strax bort fra Lyon uden at lade Gesandterne personlig komme for sig, og da Præsidenten i Paris i Kongens Navn gav dem et undvigende Svar, maatte de paa ny rejse efter Kongen, som opholdt sig i Moulins. Her lykkedes det dem endelig at faa ham i Tale, men hans Svar var kun, at han vilde holde fast ved det gamle Venskab med de protestantiske Fyrster, og at han var rede til at vise dem al god Tjeneste. Om Forbund og Pengehjælp kunde man ikke enes. Den 12te August fik Gesandterne deres Afsked. I Begyndelsen af September var Eske atter i Kassel, og i Slutningen af samme Maaned vendte han hjem til Danmark¹⁾.

Det var paa Tide, at Eske vendte hjem, thi hans Nær-værelse i Hjemmet gjordes i høj Grad nødvendig. Man undrer og til Dels forarger sig ofte over den store politiske Magt, Datidens Adelsmænd sad inde med, men man vurderer paa den anden Side ikke tilstrækkeligt den Tilsidesættelse af egne Interesser, der nødvendigvis maatte være forbunden med deres Virksomhed i Statens Tjeneste. Ofte fjernede i Aarevis fra deres Hjem og Ejendomme, maatte de overlade Bestyrelsen af disse til Fogeder, hvis Paalidelighed ret jævnlig kunde drages i Tvivl. Sjælden fik de Lejlighed til at tilsee deres Godser, forbedre Driften og i det enkelte vaage over deres Undergivnes Arbejde. Eske Bille er et fremtrædende Exempel paa en saadan Adelsmand. Skjønt en af Danmarks største Godsbesiddere, havde han tilbragt

¹⁾ Peder Bille t. Sof. Kr., Brunsvig ¹⁶/₄ 1538. Or. i D. Ad. Br. 9. 10. E. B. t. Axel Brahe, Kassel ²²/₄, ibid. 9. 72. Peder B. t. Sof. Kr., Kassel ³⁰/₄, ibid. 9. 6. E. B. t. Sof. Kr., Kassel ⁸/₆, ibid. 9. 33. Aarsberetn. fra Geheimearch. IV. 106—129. Krag og Stephanus, Chr. III, I, S. 187—92. E. B. t. Sof. Kr., Leon ²²/₇ 1538. Or. i E. Billes Arkiv. Peder Bille t. Sof. Kr., Kassel ⁸/₉ 1538. D. Ad. Br. 9. 9. Samme t. E. B., Kassel ¹¹/₉ og ²⁵/₉, ibid. 9. 7 og 11. Ove Bille t. Sof. Kr. Skovkl. ²⁷/₉ 1538. Or. i Ny Kgl. Saml. 1301 e. Fol.

7 Aar i Norge, og i dette lange Tidsrum havde han kun i ny og næ personlig kunnet varetage sine egne Interesser. Næppe hjemvendt til Danmark, maatte han paa ny og senere Gang efter Gang i Statsanliggender indenlands og udenlands forlade sit Hjem, og det blev næsten betragtet som en alvorlig Forsømmelse, naar han af og til forlod sin Post for at tilsee sine Ejendomme. Eske Bille besad imidlertid en fortrinlig Evne til at kunne organisere Arbejdet for sine Undergivne. Selv fra Udlandet sender han de mest detaillerede Forskrifter angaaende Pengesager, Bygningsarbejder, Indkøb af Varer og deslige. Strax efter sin Hjemkomst fra Norge havde han sat betydelige Arbejder i Gang. Vallen skulde befæstes stærkere, i Halmstad og Kjøbenhavn skulde opføres store Bygninger, med Tyge Krabbe forhandlede om Kjøb af Bavelse i Sjælland, og paa Mogenstrup blev Hovedbygningen indrettet efter Tidens Fordringer. Om alt dette gives nu indgaaende Ordre i Breve til Sofie Krummedige: Gaar Kjøbet af Bavelse i Orden, skal Anders Skriver sendes til Lübeck efter Penge; paa Vallen skal der sørges for at pille Ris og skjære Tørv, for at Volden kan blive saa stærk som mulig; to murede Render skulle lægges fra Borgestuen gennem Gaarden og under Volden, for at Vand og Skarn «kan have sit Løb»; i Tønde Karudser skal sættes i Mogenstrup Sø; fra Lübeck sender han en «Voldmester» og 20 Gravere til at bygge Murene om Vallen; selv udarbejder han og sender Tegningerne til Huset i Halmstad; han beordrer, hvor meget Salt, Sild, Tømmer, Humle, Vin og Øl der skal kjøbes, «for at holde Gaardene op med i Vinter». I Lyon tager han Bestemmelse om, hvad der skal kjøbes ind til en Hr. Lavrids' Bryllup, som han agter at holde paa Ellinge, naar han kommer hjem, etc. etc. Det var Fru Sofie, der skulde sørge for, at alle disse Befalinger bleve efterkomne; men hun, som hidtil havde været Sjælen i Hjemmet, blev i Løbet af Sommeren alvorlig syg. I For-sommeren finde vi hende i travl Virksomhed: snart er hun

paa Ellinge, snart paa Mogenstrup og Svanholm, snart som «Brudetæmmerske» hos Tyge Krabbes paa Vegholm, eller i Besøg hos Braherne paa Krogholm; men at man allerede da nærrede Bekymring for hende, fremgaar af et Brev af 23de Juni 1538 fra Erik Bølle paa Tersløse, der var gift med hendes Morsøster Sofie Rud. Han beder nemlig Eske Bille ikke «tage sig nogen Græmmelse for Sofie — hun er vel Græmmelse værd» tilføjer han, idet han haaber, at Gud ikke vil forlade hende. Men i September ønskede Fru Sofie, at hendes Morsøster skulde komme over til hende, og hun gjorde det ogsaa, skjønt det faldt hende meget ubekvemt. «Gud være lovet», skriver Erik Bølle til Eske, «at I er selv vel hjemkommet». Sofie havde nemlig atter født et Barn, og hendes Helbredstilstand var alt andet end beroligende. Efter at have aflagt Beretning for Kongen om Udfaldet af Sende-færden i Frankrig ilede derfor Eske til Vallen, hvor han opholdt sig til henimod Midten af November Maaned. Da fik han paa ny kongelig Tilsigelse om ufortøvet at begive sig til Kjøbenhavn, og den 21de finde vi ham paa Slottet her deltagende i Forhandlinger om de Hverv, som skulde medgives Klavs Bille og Trud Ulfstand til Norge, og i Forhandlinger med Almuen i Blekinge om Sejladsen. Det lykkedes ham samtidig at faa opgjort sit Lensregnskab for den Tid, han havde haft Bergen. Den 30de November fik han kongelig Kvittring for hvad Guld, Sølv, Penge, Kvæg, Fetalje, Landehjælp, Brandskat, Bytte og Gjengjærd, som han havde oppebaaret, siden han fik Bergenhus i Forvaring, ligeledes frikjendtes han for at staa til Ansvar for det Bytte, hans Svende i Krigens Tid havde taget fra Ærkebispens Tilhængere i Nordlandene. At det var ham, der gennemførte, at Ove Bille fik Tølløse for Livstid (den 9de December), tør der heller ikke være nogen Tvivl om. Efterretninger fra Hjemmet kaldte ham atter tilbage til Vallen.

«Kjære Broder», skriver Sofie Rud til ham, «beder jeg Dig gjerne, at Du ikke vil tøve for længe, førend Du giver

Dig hjem til Sofie, thi hun er meget skrøbelig og frygter saare for sit Liv». Eske Bille havde netop været paa Vallø, for at tale med Oluf Rosenkrans om at skaffe en «berygget» og over hele Jylland navnkundig Præst Peder Rødhoved over til sin Hustru. Men Oluf Rosenkrans frygtede for, at man skulde beskyldte dem for at ville «bruge Trolddom med ham», ligesom man havde gjort ved Otte Gyldenstjerne og hans Moder, skjønt de aldrig havde tænkt paa sligt. Eske burde derfor tale med Johan Friis og helst med selve Kongen om Sagen «for disse Prædikanter Skyld, at de ikke skulde bruge Ske derover og sige, at man brugte Guds Ord unyttigt». Oluf Rosenkrans talte senere med Johan Friis, men det synes ikke, at den vidtberømte «Maaler og Signer» Hr. Peder Rødhoved kom Fru Sofie til Hjælp. Det gik op og ned med hendes Sygdom, snart trøstede hendes kvindelige Slægtninge hende med, «at det ogsaa en Tid var gaet dem «sælsynt» nok, men det blev dog Gud være lovet godt», snart var hun saa rask, at hun kunde træffe Forberedelser til Karen Lykkes og Erik Krabbes forestaaende Bryllup¹).

Lige siden 1529, da Eske Bille drog til Norge, havde Karen Lykke opholdt sig i deres Hus. Under Grevefejden, da ogsaa Erik Krabbe, Tyge Krabbes ældste Søn, gjæstede Vallen, vare de to unge bleve trolovede, men Karen Lykkes Fader, Joachim Lykke paa Østrup, viste sig alt andet end villig til at udrede Omkostningerne ved deres Bryllup²).

1) Breve fra Erik Bølle t. E. B., Tersløse ²³/₆ og ⁹/₁₀ 1538. D. Ad. Br. 10. 11 og 16. Chr. III. t. E. B. Kbhvn. ¹²/₁₁ 1538. Kvittans for Regnskabet af Bergenhus ³⁰/₁₁ 1538. Norske Samlinger i Rigsarkivet. Jens Brahe til Fru Sofie Kr., Byrdynge, ⁴/₁₂ 1538. D. Ad. Br. 10. Vedel Simonsen, Ruderne, II. 23—24. Heise, Rosenkrantz, II. 1, Diplom. S. 185—188. Anne Rosenkrans til Sof. Kr., Vegholm ²²/₁₂ 1538. D. Ad. Br. 9. 24. Sofie Kr. t. E. B., Vallen ¹⁸/₁₂ 1538. ibid. 9. 49.

2) Troels Lund har i sin Danmarks og Norges Historie X. givet en fornøjelig Skildring af den gamle Hr. Joachims seje Modstand.

Da Eske vendte hjem fra Frankrig, greb han imidlertid Sagen saa kraftig fat, at Hr. Joachim tilsidst maatte sende baade Penge og Klæder til Datteren. Han ønskede, at Brylluppet skulde holdes ved hans Hustrus Kirkegang, og paa-tænkte ligeledes, at Karen Lykkes Broder Iver Lykke, der ved hans og Hustrus Initiativ var blevet forlovet med Tyge Krabbes Datter Olivia, Enke efter Erik Gyldenstjerne, skulde giftes samtidig. Men han fandt en uventet Modstand hos de to unge Mænd. Erik Krabbe undskyldte sig med, at han havde et «ubesørget» Hus, men han vilde arbejde denne Vinter paa at kunne være parat til Foraaret. Gamle Tyge Krabbe undskyldte baade sin Søn og sin Svigersøn, fordi de denne Vinter vare hindrede, og bad Eske om ikke at tage dem det ilde op. Det lykkedes heller ikke Axel Brahe og Oluf Rosenkrans, hvem Eske Bille havde faaet til personlig at gjøre deres Indflydelse gjældende hos Tyge og Erik Krabbe, at udrette noget. Først da Eske næsten med Magt havde tvunget Joachim Lykke til at lukke op for Pengepungen, kom der Vind i Sejlene, og nu kunde man paa Vallen træffe alle Forberedelser til den forestaaende Højtidsfest. Den 4de Januar 1539 kunde Fru Sofie meddele sin Husbond, at Peder Jensen var ankommet med 1^{1/2} Td. Vildbradt, en Rosinkurv og nogle andre (!) Urter, 1 Td. med Klæde, ^{1/2} Læst tysk Øl, ^{1/2} Stk. rødt Leydisk (Klæde fra Lejden), 5 Tdr. Mel, 6 Tdr. Tvebakker, 2 Tdr. Æbler og 1 Td. Pærer. Af en omrejsende Bissekræmmer, en Skotte, havde hun kjøbt en Del Varer, som hun havde betalt, hvorimod Karen Lykke kun havde givet ham sin Haandskrift paa det, hun havde kjøbt, hvilket Eske Bille derfor maatte betale med de fra Hr. Joachim ankomne Penge. I Januar kom Eske derpaa hjem, og den følgende Maaned fejredes Karen Lykkes og Erik Krabbes Bryllup paa Vallen. Sofie Krummedige var da saa rask, at hun kunde følge med Eske over til Kjøbenhavn i Marts Maaned. Han skulde overtage Posten som Statholder paa Kbhvns. Slot i Forening

med Preusseren Jürgen Klingenberg, og en urolig Tid forestod paa Grund af Frygten for Angreb fra Kejseren og Pfalzgreven (se ovenfor S. 652). Fru Sofie vendte i April Maaned tilbage til Vallen, og her var det, at hun, som tidligere fortalt, modtog sin Svoger Ove Bille. Ved sin Ankomst den 5te Maj traf han hende og Datteren Anne Bille raske og fornøjede. Men nogle Dage efter blev hun syg, og det var da, at Ove skrev det indtrængende Brev til Eske, om ikke at forlade sin Hustru saa hyppig, men enten selv komme til hende eller lade hende komme til sig. Eske rejste strax til Vallen og kom formodentlig tidsnok til at være til Stede ved sin Hustrus Dødsleje i Slutningen af Maj. Hendes Død vakte stor og almindelig Deltagelse. Oluf Rosenkrans skrev Eske Bille et smukt Trøstebrev til; ligesaa hans trofaste Ven Johan Friis og hans Kollega i Kjøbenhavn, Jürgen Klingenberg. Ogsaa Kong Christian sendte ham nogle deltagende Ord og fritog ham for at møde paa Herredagen i Odense i Juni Maaned. En Trøst for ham i disse tunge Dage var det, at han havde sin Broder Ove hos sig; men lang Tid skulde hengaa, inden Eske Bille forvandt det Slag, der havde ramt ham. Af hans før saa travle Virksomhed er der intet Spor i de første Maaneder efter hendes Død, og endnu i Oktober skriver Sofies Morbroder Knud Rud til ham: «Som Du nu giver skriftlig tilkjende, at for slig Din Sorg, som Dig tilkommen er (desværre), kan Du ikke betænke at skrive mig eller andre Venner til, saa behøver Du ikke at undskylde Dig hos mig, thi jeg kjender Din Sorg vel, Gud husvale Dig». Fru Sofie blev begravet i Vaaxtorps Sognekirke i Nærheden af Vallen, hvor Eske Bille lod lægge en Gravsten over hendes Hvilested¹⁾.

¹⁾ Erik Krabbe t. E. B., Kbhvn. ¹⁶/₁₀ 1538. D. Ad. Br. 35. 101. Tyge Krabbe t. E. B., Vegholm ²³/₁₀, ibid. 35. 59. Axel Brahe t. E. B., Krog-

Paa Svanholms Hovedbygning, hvori en Del af den ældre Gaards nedre Partier synes at være bevarede, findes indmuret i den vestre Ende af nordre Fløj en i Relief indhuggen Granitsten (4 Fod $4\frac{1}{4}$ Tommer bred og 3 Fod høj). Midterpartiet fremstiller Gud Fader, holdende Sønnens afsjælede Legeme over sit Skjød, og den hellig Aand som en Due svævende over Faderens højre Skulder. Paa en Bue over den, som bæres af tvende Søjler, staar følgende Indskrift: *Gottes. wordt. blift. in. ewigheidt. Esaie. IM. XL.* Til venstre for Treenigheden er fremstillet en i en Kjæde fra Buen oven over nedhængende Tavle, hvorpaa staar:

Eske Bilde ridder
 Peder Bildz Søn
 Her(re) aff Suanhol(m)
 Da(n)markz ho(f)mester.

Neden under ses Billernes Vaaben. Til højre ses en lignende Tavle med Krummedigernes Vaaben og følgende Indskrift:

holm ²⁹/₁₀, ibid. 10, 144. Sof. Kr. t. E. B., Vallen ⁴/₁ 1539. ibid. 9, 120. Eske Bille er ¹⁴⁻²⁶/₂ 1539 paa Vallen. ibid. 9, 113 og 10, 154. Ove B. t. E. B., Skovkl. ⁵/₃ 1539. Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol. Johan Friis t. E. B., Odense ⁴/₆ 1539: «Kjære Eske synderlig gode Ven, Din Sorg og Vedermod, kjende Gud, er mig trolig led, og vil jeg raade Dig paa Din Velfærd, at Du stiller Dit Sind tilfreds, saa at Du ikke fortørner den almægtige Gud og ikke heller fordærver Din egen Sundhed og Helbred. Dersom det kunde noget hjælpe, da var det vel din Sag, som Du og Dine Børn og flere Eders Venner maatte sørge for; efterdi det intet kan hjælpe Dig, saa giv Dig tilfreds med den Del, som den almægtige Gud haver gjort; han uden Tvivl vil husvale Dig og Dine Børn efter sin gode Vilje». D. Ad. Br. 14. 27. Chr. III. t. E. B., Odense ²/₆ 1539. E. Billes Arkiv. J. Klingenberg t. E. B., Kbhvn. ¹/₇ 1539. ibid. Heise, Rosenkrantz II, 1. Diplom. S. 189. Knud Rud t. E. B., Korsør ¹⁶/₁₀. D. Ad. Br. 9. 117. Torben Bille t. E. B., Bosjø ²⁹/₉ 1539. ibid. 9. 131. Han giver Eske Underretning om den Ligsten, han efter Eskes Ønske har ladet forfærdige.

Frue Sophie
Her He(n)rick Krv
med'gz dotter.

Forneden paa Stenen staar paa et Baand:

Anno

1549

Denne Sten har oprindelig siddet over Porten til en ældre Hovedbygning paa Svanholm, men blev ved Opførelsen af den nye Hovedbygning i forrige Aarhundrede flyttet til sin nuværende Plads. Den vidner for Efterverdenen om den utrættelige Energi, hvormed Eske Bille tilkæmpede sig Besiddelsen af sin gamle Fædrengaard; men naar den tillige bærer Sofie Krummediges Navn, er dette kun at betragte som et Vidnesbyrd om den kjærlige Erindring, hvori Fru Sofie levede hos sin Husbond. Hun opnaede ikke selv at flytte Hjemmet til sin Ægtefælles Barndomshjem.

Efterat Eske Bille ved sin Embedsvirksomhed i Norge havde maattet give Afkald paa at gennemføre sin Kamp for Svanholm, stod Spørgsmaalet om Besiddelsesforholdet hen i det uvisse indtil Mogens Billes Død. Eske Bille havde dog i Mellemtiden forberedt alt til at staa fuldt rustet, naar Spørgsmaalet atter blev brændende, idet han havde truffet foreløbige Aftaler med flere af Medarvingerne, sin Søster Hilleborg, Svogeren Joachim Lykke og mulig Biskop Ove. Da nu Mogens Bille døde 1538, befandt Eske sig i Udlandet, og Knud og Ove Bille paatog sig derfor som Testament-executorer den foreløbige Ordning af hans Testament. De afskedigede hans mange Tjenere, registrerede hans Ejendele, ordnede Bestyrelsen af Svanholm og afventede derpaa Eskes Tilbagekomst¹⁾. «Vi formode, at vor Broder Eske Bille

¹⁾ «Aar 1538, Onsd. e. Cantate vare vi Ove Bille og Knud Bille paa Svanholm at overse hvad Gods vor Broder Mogens Bille, hvis Sjæl Gud naade, havde ladet indføre paa Svanholm og der paa samme Tid fandtes til Stede». Af Penge var der ialt 1543 Mk. 5 β; Klæderne vurderet til 356 Daler. Fortegnelsen over Bohavet, Rustninger og Vaaben har kulturhistorisk Interesse. Or. i D. Ad. Br. 6. 145—146.

saadan vor Bestilling ikke ilde skal behage», ytrer Ove Bille i et Brev til Sofie Krummedige. Næppe var Erik kommet hjem i Begyndelsen af Oktober 1538, før der indvarsledes et Møde mellem Brødrene paa Svanholm. Men det blev ikke til noget paa Grund af Fru Sofies Sygdom. Knud Bille var meget misfornøjet herover; thi Bønderne klagede over, at de ikke kunde blive af med deres Landgilde, og Hr. Mogens' kostbare Klæder laa og bleve fordærvede. Imidlertid havde Ove Bille søgt at bevæge Medarvingerne til at overlade Eske deres Parter i Svanholm og havde ogsaa modtaget gunstige Svar. Kun Knud Bille og Fru Johanne Sparre, Erik Billes Enke, viste sig vanskelige at komme til Rette med. Bispen raadede derfor Eske til at tage op til Gladsaxe «og udi alle Maade livsale vor Broder Knud med Handel og Ord», samt til personlig at forhandle med Johanne Sparre. Om Eske har fulgt Broderens Raad, vide vi ikke; men i Marts Maaned 1539 kom det til et Møde mellem de tre Brødre paa Svanholm, som dog imidlertid ikke førte til noget Resultat. Eske forhandlede da enkeltvis med Medarvingerne; Joachim Lykke kom han hurtig til Rette med, ligeledes med Erik Skram, der med sin Hustru Marine Løvenbalks Samtykke den 6te Maj 1539 mageskiftede sin Svigermoders Søsterpart i Svanholm og erkjendte at have faaet fuldt Vederlag. Søsterdøtrene paa Egeskov vare ogsaa villige til at komme ham i Møde, og Sagen med dem skulde have været bragt i Orden paa Herredagen i Odense Juni 1539; men da Eske paa Grund af sin Hustrus Død ikke kunde møde personlig, blev Afgjørelsen udsat; baade Søstrene og deres Formynder Johan Friis erklærede sig dog rede til at afgjøre Sagen efter Eskes Ønske. Johannes Sparres Svar kjendes ikke, men Biskop Ove holdt sig derimod — uagtet sin bestemte Tilslutning til Broderen — forsigtig tilbage og vilde ikke bringe Mageskiftet i Stand uden paa et Fællesmøde mellem de tre Brødre. I Juli Maaned 1539 vare disse paa ny samlede paa Svanholm uden at komme til et endeligt

Resultat, men det synes dog, som om Eske strax efter har taget Svanholm i Besiddelse; han havde jo ogsaa nu de fleste Parter i Gaarden, og han skriver sig fra den Tid altid til Svanholm.

Under disse Omstændigheder blev det vanskeligt for Knud Bille at fortsætte Modstanden mod Broderens Bestræbelser. Men at det gik ham nær til Hjertet, fremgaar af en Skrivelse fra Hilleborg Tinhus (Skinkel) til Eske Bille, hvori hun udtaler, at hun frygter for Knud Billes Uvilje over, at hun og Søstrene have mageskiftet med Eske, «og befrygter jeg mig, at vi sent skulde faa hans Venkab derfor igjen». Erik Skram og hans Hustru vare ogsaa meget ængstelige for deres Morbroders Vrede og bade indstændig om, at deres foreløbige Indvilgelse ikke maatte komme ham for Øre. Ove Bille raadede og formanede, og da Knud Bille blev alvorlig syg i Aaret 1540, opfordrede han Eske til at imødekomme Broderen saa meget som muligt, «thi kommer der ham noget til, da blev det siden saa meget vanskeligere baade for Dig og Dine Børn». I August 1540 sendte Eske da en betroet Tjener, Oluf Trudsen, til Glad-saxe med et Udkast til Mageskiftebrev. Knud Bille svarede, at han altid vilde handle med ham som en god, kjærlig og kristelig Broder, men der var forskjellige Artikler i Brevet, han ikke kunde gaa ind paa, og han vilde desuden have sine Broderlodder i Vejrmøllen ved Svanholm og i Ordrup. Han var imidlertid nu saa rask, at han kunde komme over til Herredagen, og vilde da møde Brødrene i Roskilde; thi kun sammen med Ove Bille vilde han indlade sig paa en endelig Afgjørelse. Forøvrigt skulde han nok sørge for, at hvad der foreløbig var aftalt mellem dem, skulde staa ved Magt, selv om han døde, og at der ikke af den Grund skulde komme Splid og Trætte mellem hans Arvinger og Eske. Mødet kom endelig i Stand, dog ikke i Roskilde men paa Mogenstrup, og her mageskiftede Knud den 29de August 1540 sin Part i Svanholm til Eske mod 6 Gaarde, dels i

Baag Herred i Fyn, dels i Tudse Herred i Sjælland. Ove Bille har vel samtidig afstaaet sin Part, men hans Brev herom haves ikke. Faa Maaneder efter var det, at Eske Bille overdrog Bispen Svanholm «som et frit kjærligt Laan» paa Livstid, og det tør vel betragtes som mere end en Formodning, at denne store Gave var en Tak for den Hjælp, Broderen havde ydet ham¹⁾.

Havde de to Brødre Knud og Eske staaet skarpt imod hinanden i denne pinlige Arvestrid, hvor begge i Grunden havde samme Ret og Krav, stode de derimod last og brast sammen i en langvarig og bitter Strid med Mogens Gøye og hans Sønner om Arven efter Mogens Billes Hustru, og begge døde uden at se Sagen bragt til en endelig Afslutning. Mogens Gøye var en af Danmarks rigeste Adelsmænd, han ejede 7 Hovedgaarde foruden talrigt Strøgods, havde store Forleninger og en for den Tid betydelig Formue i rede Penge. Sofie Gøye var en Datter af hans første Ægteskab med Fru Mette Bydelsbach, der døde 1513, hvorpaa han faa Aar efter sig giftede med Margrethe Sture. Han havde ikke desto mindre efter sit andet Giftermaal siddet i et saakaldet «tiende Fælle» (stiltiende Fællesbo) med sine Børn af første Ægteskab, og han havde kun udlagt Fru Sofie ringere Parter af hendes Arv ved hendes Giftermaal og kort før hendes Død. Da Sofie Gøye døde barnløs før Faderen og denne altsaa var Medarving efter hende, blev Arvespørgsmaalet meget indviklet. Hertil kom, at Lovene i de forskjellige Landsdele indeholdt afvigende Bestemmelser med Hensyn til til Arv af Kjøbejord. Medens Jydske Lov (I. 6) udtalte, at Børnenes Andel i Kjøbejord ikke skulde udlægges dem efter Moderens Død, men først naar Faderen tillige var død, indeholdt Skaanske og Sjællandske Lov ingen saadan Bestem-

¹⁾ Mageskiftebrevene findes i Arkivet paa Svanholm. Talrige Breve vedrørende Striden om Svanholm i D. Ad. Br. Fasc. 9 og i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol. Søstrene Skinkel t. E. B., Juelskov ^{16/4} 1539 og Høneborg ^{25/10} (1540), *ibid.* 56. 145 og 144. Jvfr. D. Mag. 3. R. VI. 183.

melse. Mogens Bille og efter hans Død hans Arvinger mente sig nu berettigede til hele Fru Sofies Arv efter hendes Moder saa vel i Penge og Klenodier som i Jordegods, endvidere til den Rente, som Mogens Gøye havde oppebaaret af sin Datters Part i Fællesboet efter Moderen baade før hun blev gift og efter hendes Giftermaal indtil hendes Død; endelig til Fru Sofies Part af det store Pant, som Mogens Gøye havde i Tordrup Len i Jylland tillige med al Renten deraf, indtil hun døde¹⁾.

I Aaret 1540 toge Eske og Knud Bille, som paa egne og Medarvingers Vegne førte Sagen, Spørgsmaalet om Arven efter Fru Sofie frem. I en Skrivelse til Mogens Gøye paa-talte de Sagen, men fik kun et undvigende Svar, og efter at de i en ny Skrivelse havde opstillet deres Krav, svarede Mogens Gøye, at da han aldrig havde faaet nogen Lod eller Del i det Løsøre og Boskab, som fandtes paa Koldinghus og Svanholm efter Fru Sofies Død, fandt han, at han havde mere Grund til Klage end de havde. Forøvrigt var han rede til at staa dem til Rette efter Loven, og da han selv var syg, indbød han dem til et Møde i Jylland. Til Slutning føjede han den Bemærkning til i sit Brev, at Sagen forekom ham ikke den Møje og Bekostning værd²⁾. At Billerne ikke delte denne Opfattelse af Sagen, forstaar sig selv; men det bør dog ikke udelades, at Ove Bille, inden han sluttede sig til sine Brødre, fandt Anledning til at fremkomme med nogle advarende Ord. I et Brev af 8de Juni 1541 skriver han følgende: «Kjære Broder, som Du og skriver, at Erik Banner lovede Dig at ville give Hr. Mogens Gøye tilkjende, hvad Tiltale vor Broder og Du haver til ham, saa sagde vi Dig sidst vor Vilje og Mening derom,

¹⁾ D. Ad. Br. 6. 148 og 150.

²⁾ Kn. og Eske B. t. Mog. Gøye, Ugerup ¹³/₁₁ 1540. Kn. B. t. E. B., Gladsaxe ³/₂ 1541, Mog. Gøye t. Kn. og E. B., Tordrup ⁶/₄ 1541, ²²/₄ 1541 og Skanderborg ²/₈ 1541, D. Ad. Br. 9. 161, 158, 155 og 22. 103.

hvor vidt vi agter at slaa os udi den Sag, raadende Dig og vor Broder endnu kjærligen, paa Eders egen gode Forbedring, at derom visseligen og vel beraade Eder tilforn med de bedste, der iblandt Forstand have, om der skal stande noget at hente eller ej, anseende, at Hr. Mogens siger og beklager sig, at hans afgangne Datter, som vor Broder havde, hvis Sjæl Gud naade, lod ingen Løsøre, Guld, Sølv eller Penge ej heller Boskab efter sig, befrygtende, at før end Eder skal noget tilfindes, da skal Eder og os forelægges med Kjøns-Ed at igjenhente og tilstæde for alt hvad Klæder, Sølv, Penge og andet, som vi skiftede imellem os efter samme vor Broder. Saa er vel efter samme Lejlighed at betænke, at der vil følge mere Skade udaf end Frugt og Profit. Ikke vide vi heller, om I kan tage Lod udi Pantegodset, hvilket vi raade Eder begge udi den bedste Agt og Mening, vi ere Eder pligtige. Gud give, I ellers kunde nyde det saa meget godt, som vi saa det gjerne». I en Efterskrift tilføjer han: «Kjære Broder, dersom Du og vor Broder endelig blive til Sinds at ville skrive Hr. Mogens Gøye til om den Arv efter hans Datter, da raade vi Eder og kjærligen bede, at I først takke ham gjerne og byde Eder til Vilje med ham for hans skriftlige Tilbud, han Eder tilforn haver gjort om samme Arv¹⁾, og give ham derhos tilkjende, at I ikke ville gange af Eders borne Venners Raad og Undervisning udi samme Ærinde, og bespørge Eder fuldt vel tilforn, som forskrevet stander, hvad heller der stander noget at vinde eller ej»²⁾).

Ingen af Parterne synes imidlertid at have været tilbøjelig til at komme den anden i Møde, og Sagen gik derfor til Kongens Retterthing, hvor der den 2den December 1542 fældedes følgende Dom: «Fru Sofie bør efter Loven en Søsterpart i alt Kjøbegods, som Hr. Mogens Gøye købte den Tid, Fru Mette og han vare tilsammen, sammeledes i

1) Dette Tilbud kjendes ikke.

2) Or. i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol.

Guld, Sølv, Penge og alt andet Løsøre, som Hr. Mogens havde, da hendes Moder, Fru Mette, døde, og hvad som Hr. Mogens Bille er med Rette tilfalden i fornævnte Løsøre og Kjøbejord, bør Hr. Mogens Gøye at stande Hr. Mogens Billes Arvinger til Rette for efter 12 Samfrænders Sigelse; men udi den Kjøbejord, som Hr. Mogens Gøye har købt, siden Fru Mette døde, bør Fru Sofie ingen Lod eller Del have, efterdi Fru Sofie ikke overlevede sin Fader¹⁾).

Dommens Udførelse trak imidlertid ud; gjentagne Kongebreve — først af 29de April, senere af 7de November 1543 — til Mogens Gøye om at møde paa førstkommende Herredage og afgjøre Sagen med Samfrænder bleve paa Grund af Mogens Gøyes Sygdom ikke efterkomne, og efter hans Død 1544 blev Sagen taget frem paa ny. Imidlertid døde ogsaa Knud Bille, og Eske paatog sig nu at føre Sagen paa alle Medarvingers Vegne. Ove Bille sluttede sig nu ogsaa i denne Sag til sin Broder, idet han befuldmægtigede ham til paa sine Vegne at forfølge Sagen. Det kom endelig til et Møde i Kjøbenhavn i Midten af Maj 1547, hvor Peder Oxe og Herluf Trolle paa Gøernes Vegne udlagde Billederne i Hr. Eskes Overværelse Sofie Gøyes Arv efter hendes Moder. Vurderet i Penge løb Godset op til en Sum af 2213 Daler 3¹/₂ Mk. 4¹/₂ β, medens den rørlige Arv (Boskab, Klæder, Klemodier etc.) beløb sig til 607 Daler ¹/₂ Mk. 1 β og 2 Pendinge. Men Eske Bille var ikke tilfredsstillet hermed. Han mente, at Mogens Billes Arvinger ogsaa kunde gjøre Fordring paa Part i alt, hvad Hr. Mogens Gøye havde erhvervet efter sit andet Giftermaal, i Kraft af, at han til Forøgelse af sin Ejendom ogsaa havde benyttet den Del af sin Datters Sofies Arv, som han ikke have udlagt hende. Herom udtalte en ny Retterthingsdom af 14de December 1547 kun, at Mogens Gøyes Arvinger skulde fyldestgjøre Dommen af 1542 inden 6 Ugers Forløb. 8 Dage efter mødtes Parterne paa ny for

¹⁾ D. Ad. Br. 6. 158.

Retterthinget, hvor Byrge Trolle paa Mogens Gøyes Arvingers Vegne tilbød at fuldgjøre Dommen. Retterthinget erklærede derpaa, at «efterdi samme Sag er nu tvende Gange inddømt til 12 Samfrænder, da bør den derhos at blive og Eske Bille og Medarvinger samt Hr. Mogens Gøyes Arvinger for samme deres Samfrænder at være til Læg og Regnskab med hverandre om samme Arv efter Dommens Lydelse; og hvis det findes, at Fru Sofie ikke har faaet Fyldest i samme Arv efter sin Moder, skulle Mogens Gøyes Arvinger gjøre Mogens Billes Arvinger Fyldest efter Dommen»¹⁾.

Det syntes saaledes, som om Mogens Gøyes Arvinger skulde beholde Overtaget; thi Dommen af 1542 udtalte jo udtrykkelig, at Sofie Gøye ingen Lod eller Del burde have i den Kjøbejord, hendes Fader havde erhvervet efter, at hans første Hustru var død. Da fremlagde imidlertid Ove Bille i en direkte Henvendelse til Kongen sin og Medarvingers Opfattelse af Retsspørgsmaalet. I dette klare og velskrevne Indlæg fremstiller han først Sagens Udvikling, saaledes som det ovenfor er blevet paavist, og resumerer derefter sit Standpunkt i følgende Ord: «Efterdi, naadige Konge, at Hr. Mogens Gøye sad inde med Fru Sofies mødrene Gods og ikke udskiftede hende fra sig, da hun blev givet i Mænds Værge, efter Loven; sammeledes efterdi Hr. Mogens Gøye giftede sig igjen og ikke udskiftede hende fra sig eller og sagde sig af Fled og Fæled efter Loven inden 6 Uger efter, at han tog en anden Adelskone, tykkes os efter Loven, at hvad han imidlertid og siden lagde sig tilgode enten udi Kjøb eller udi Pant, Løsøre eller andet burde at komme Fru Sofie saa vel tilgode som andre Hr. Mogens' og Fru Mettes Børn» «efterdi han brugte samme Fru Sofies Arv til

¹⁾ Kongebreve af ²⁹/₄ og ⁷/₁₁ 1543 i D. Ad. Br. 6. 149 og 168. Ove Billes Fuldmagt for E. B. af ²⁰/₂ 1545 og ²⁷/₁₂ 1546. Or. i Ny Kgl. Saml. 1301 e. Fol. Retterthingsdommene af ⁷/₁₂ og ¹⁴/₁₂ 1547 i D. Ad. Br. 6. 159 og 157.

Kjøb og Pant til hans og Fru Mettes Børns Gavn og Gode»¹⁾. Dette havde til Følge, at Kongen befalede Mogens Gøyes Arvinger at møde i Kolding den 24de August 1548 og svare Hr. Eske Bille paa hans Fordringer efter deres Fader. Her afgjordes da endelig Sagen ved Dom af 25de August 1548. I Henhold til Jydske Lovs ovenfor anførte Bestemmelse og efterdi Fru Sofie døde barnløs før Faderen, der altsaa arvede hende, fældedes den Kjendelse, at Mogens Billes Arvinger ingen Lod eller Del burde have i Arve- eller Kjøbejord, saa vidt Jydske Lov rækker, men derimod burde Mogens Gøyes Arvinger udlægge dem Frugt og Oppebørsel af den Jord, Mogens Gøye havde købt i sit første Ægteskab, saa vidt Sjællandske og Skaanske Lov rækker. Tillige tilpligtedes de at udrede Sofie Gøyes Part af Oppebørsel og Rente af det store Tordrups Pant i Jylland (med 4 Herreder) og af alt hendes Mødrenegods, som Mogens Gøye havde «indeholdt i et stiltiende Fældsskab», og som ikke allerede var hende udlagt, til hendes Dødsdag, samt gjøre Dommen Fyldest efter 12 Samfrænders Tykke²⁾. Dommen indeholder baade en Indskrænkning og en Udvidelse af Dommen af 1542, idet den paa den ene Side begrænder Arven med Hensyn til Kjøbejord³⁾ til sjællandsk og skaansk Jord, men paa den anden Side anerkjender Berettigelsen til at oppebære Renten af Pant og Mødrenegods indtil Fru Sofies Dødsdag. Derimod omtales ikke den i Ove Billes Indlæg paa-talte Ret til Arv i, hvad Mogens Gøye havde købt og pantet efter sin første Hustrus Død, uden forsaavidt den benægter, at Sofie Gøye kunde være Arving efter sin Fader.

Selvfølgelig trak Udførelsen af Dommen i Langdrag. Den 12te Maj 1550 finde vi en Del af Arvingerne og alle 12

¹⁾ Konk. i Rigsarkivet. (Oprindelig i Ny Kgl. Saml. 1301 e. Fol.)

²⁾ D. Ad. Br. 6. 165 og 9. 216. Kolderup Rosenvinge, Gl. danske Domme I. 110—12.

³⁾ I Dommen af 1542 hedder det «en Part i alt Kjøbejord, som Hr. Mogens Gøye købte» etc.

Samfrænder forsamlede i Helliggesthus i Kjøbenhavn, hvor Repræsentanter for Mogens Gøyes Arvinger lovede at give alle Medarvingerne og tillige Fru Margrethe Stures Arvinger Varsel om at mødes med Eske Bille og Medarvinger i Kjøbenhavn paa den førstkommende Herredag. Peder Oxé lovede særskilt at ville forhandle med Albert Gøye om Bilæggelsen af den langvarige Arvestrid¹⁾. Men Herredagen forløb, uden at det kom til en Afslutning, og det følgende Aar ligeledes. Imidlertid døde Eske Bille 1552 efter paa ny at have indstævnet Mogens Gøyes Arvinger for Kongens Retterthing. Det sidste Ord, vi kjende i den Sag, er en Skrivelse fra Ove Billes Kansler Hans Henriksen, hvori denne skriver, at da Stævningen kun lød paa Eske alene, vilde ingen nu møde i Retten, da den var død, som skulde forfølge Sagen. Derimod tilraader han, at Peder Bille sidst paa Herredagen skulde tage ny Stævning over dem, «at de ikke skulde mene, at samme Sag skulde saa aldeles nederlægges»²⁾. Vi tør formode, at Sagen nu er blevet afgjort i Henhold til den i 1548 fældede Dom efter Samfrændernes Sigelse, men Vidnesbyrd derom haves ikke.

Eske Bille havde, som det af denne Strid fremgaar, utvivlsomt et Hang til at søge sin Ret efter Lovens yderste Grænse og undertiden fortolkende denne paa en ret spidsfindig Maade. Vi finde ham i hans senere Aar indviklet i mange, og som det synes, ret tvivlsomme Retssager, hvor Broderen Ove jævnlig optræder som Mægler. Vi kunne ikke her gaa ind paa disse Retsstridigheder, saa meget mere som vi i de fleste Tilfælde ikke kjende Udfaldet af dem. De give forsaavidt et mindre tiltalende Billede af ham end det, der fremkommer gennem Skildringen af hans offentlige og politiske Virksomhed, hvoraf vi nu skulle give et kort Omrids; men vi maa paa den anden Side erindre, at ingen

¹⁾ D. Ad. Br. 6. 154 og 49. 23; jvfr. 9. 239, 241, 243—44.

²⁾ Rørdam, Hist. Kildeskrifter I. 488—89.

af Tidens mere bekendte Mænd mangler denne Skyggeside, og at den hænger nøje sammen med den stærkt udprægede Sans for Livets praktiske Krav, der var ejendommelig for hele det Slægtled, hvortil Eske Bille hørte.

Eske Billes Rigdom gjorde ham til en uafhængig Mand. Naar han desuagtet ofrede sig ganske for Statens Tjeneste, skyldes dette utvivlsomt en ualmindelig Virksomhedstrang hos ham og medfødte Evner til at lede og organisere. Han modtog ikke Løn for sit Arbejde i Forleninger og andre kongelige Begunstigelser. Med Undtagelse af Vor Frue Kloster i Roskilde, S. Peders Nonnekloster i Lund og fra Aaret 1547 tillige Halmstad Herred, har han ikke bestyret noget større dansk Len siden sin Hjemkomst fra Norge. Man har sammenlignet ham med Enevoldstidens første Gehejmraader; men det maa dog hertil bemærkes, at han var mere Rigets end Kongens første Tjener. I Forening med Mænd som Johan Friis, Oluf Rosenkrans og Mogens Gøye har han dannet en gavnlig Modvægt mod den tyske Strømning, der gjorde sig saa stærkt gjældende i Kong Christian III.'s første Regeringsaar, og mere end nogen anden har maaske han haft Kraft og Indflydelse til at begrænse den. At hans uafhængige Stilling har bidraget til at give ham den Indflydelse, han vitterlig hurtigt opnaede, er rimeligt og naturligt; men det Held og den Dygtighed, hvormed han udførte de politiske Hverv, der betroedes ham, har sikkert mægtigt bidraget til at hæve ham op til den høje Stilling, som tilsidst kronede hans Virksomhed.

Eske Billes Virksomhed efter 1537 falder paa to Omraader, dels som Statsmand og Politiker, dels som Statholder i Kjøbenhavn og Righofmester. Efter sin første Gesandtskabsrejse til Frankrig og under de truende Forhold i Foraaret 1539 kaldtes han til at overtage den vigtige Post som

Statholder (ikke Lensmand) i Kjøbenhavn. Jævnside ham stod afvekslende Oluf Rosenkrans og Johan Friis eller Knud Rud, tillige Jürgen Klingenbeck, en fra Hertugen af Preussen til sin Svoger sendt Mand, der under Grevefejden og paa Rigsdagene 1536 og 1537 havde haft Lejlighed til som Sendebud fra Preussen til det danske Hof at lære Forholdene her at kjende og nu skulde staa Kongen bi med Raad og Daad. Den Mistænksomhed imod den danske Adel, som præger de første Aar af Christian III.'s Regering, ledede til, at danske Lensmænd og Statholdere paa de vigtigere Slotte fik tilforordnet Holstenere og Tyskere i Befalingen. At et sligt Forhold maatte fremkalde Rivninger og et dybt Had til Tyskerne er forstaaeligt. Man kunde vel til Nød finde sig i at se tyske Sekretærer og holstenske Adelsmænd fungere som diplomatiske Underhandlere mellem Kongen og fremmede Fyrster, men ingenlunde i at se Ud-lændinge trænge sig ind i Lenenes Styrelse og udøve Kontrol og et Slags Polititilsyn med danske Lensmænd. Klingenbeck har senere til Hertug Albrecht af Preussen beklaget sig over den Modstand og Uvilje, han fandt i Danmark mod de Tyske, og over, at man ikke vilde følge hans Raad og Anvisninger. Af den Skrivelse, hvori han tager Afsked med Eske Bille og lover, at han vil bevare fælles Hemmeligheder, som deres Statholderskab har ført med sig, fremgaar, at Forholdet imellem dem har frembudt forskellige Vanskeligheder. Imod sin Vilje, skriver han, havde han maattet tage det kongelige Segl til sig, og da han saaledes havde maattet forsegle baade med dette og sit eget Segl alle de danske Skrivelser, der vare udgaaede fra Statholderne, uden at have forstaaet deres Indhold, fraskriver han sig alt Ansvar for disse, og særlig for den Forskrivning, de have maattet give Sander Leyel, Tolder i Helsingør, for en Ladning Krudt¹⁾.

¹⁾ «Und nach dem ich vber meinen willen euch bewust das koniglich secret zu mir nemen müssen, des ich auch, Gott weis es, villieber

Sofie Krummediges Død foranledigede, at Eske Bille i længere Tid maatte forlade Kjøbenhavn, og paa Herredagen i Kjøbenhavn i Oktober 1539 fratraadte han Statholderskabet samtidig med, at Jürgen Klingenberg paa Foranledning af Rigsraadet maatte forlade Danmark. Tre Dage efter, at Klingenberg havde tilskrevet Eske Bille om sin Fratræden, udnævntes *Anders Bille* til øverste Statholder i Kjøbenhavn¹⁾.

I de følgende Aar anvendtes Eske Bille udelukkende i politiske Hverv. I Januar og Februar 1540 opholdt han sig hos Kongen i Holsten, og herfra sendtes han i Marts Maaned med Peder Svave til Nederlandene for at afslutte en etaarig Stilstand med Kejseren. Efter lykkelig tilendebragt Hverv vendte han og Svave, der var gift med en Slægtning af ham, Eline Skave, Datterdatter af Sten Bille, tilbage til Danmark²⁾. Det følgende Aar gjæstede han og Svave tillige med Erik Krabbe paa ny Frankrig med det Hverv at slutte et Forbund med Kong Frands, som skulde danne en Modvægt mod de af Kejser Karl V. støttede pfalziske og lothringske Fordringer paa Danmark. Paa et Møde med

vertrag gehabt, ist vnder demselben allerley, also auch vnder eurem, meinem vnd anderer petschirn dennischer schriften ausgangen, die ich nit verstanden, vnd doch vf eur aller guten vertragen, daran ich auch nie gezweyfelt vnd noch nit, wil ich mich vorsehen, dar mir soliche alle begangen handlung ohne verleyung oder nachsage, vnd sonderlich dy mit verfertigte vorschreibung des puluers gegen Zander Leyell, die ich hiemit cassire». Copenhagen ^{18/10} 1539. Or. i Eske Billes Arkiv. Jvfr. Heise i Hist. Tidsskr. 4. R. VI. 292—95.

¹⁾ Danske Kongers Hist. Fasc. 19.

²⁾ Chr. III. til Hert. af Preussen ^{14/3} 1540. Ausländ. Reg. ^{25/4} og ^{2/5} 1540 er E. B. i Amsterdam. Dipl. Norveg. X. 770—72 og Norske Saml. i Rigsark. I Midten af Maj er han i Danmark. Jens Lauridsen t. E. B. Kbhvn. ^{21/5} 1540. D. Ad. Br. 9. 142. Jvfr. Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 484—85. Johan Rantzaus Kvittans t. E. B. for 100 Daler, Haderslev, ^{24/5} 40. D. Ad. Br. 52. 45. Krag og Stefanius, Chr. III.'s Hist. I. 211—13. Sandvig, Peder Svaves Levnet S. 20—21.

Kejseren i Regensburg i Sommeren 1541 havde de kongelige Gesandter kun kunnet opnaa en Forlængelse af Stilstanden paa tre Maaneder, og det var under Indtrykket heraf, at Kongen den 24de Juli hidkaldte Eske Bille at møde i Malmø den følgende Dag «tidlig inden Klokken 6». I Løbet af August og September udfærdigedes Instruktioner og Anbefalingsbreve for ham, Peder Svave og Erik Krabbe til Kongen af Frankrig, og ledsagede af dennes Sendebud, Jørgen Lykke, der havde overbragt Christian III. den franske Konges Orden, droge de i Slutningen af Septbr. over Hamburg og Harburg til Düsseldorf. Herfra gik Rejsen over Trier, gennem Lothringen til Bourgogne, hvor de erfarede, at de kunde møde Kong Frands i Dijon, og derfor lode sig sye Klæder efter fransk Mønster i Chaumont. Da de kom til Dijon, var Kongen imidlertid bortrejst Dagen før, og de fik derfor Ordre til at begive sig til Melun. Den 15de November stædedes de for Kong Frands i Fontainebleaus gamle berømte Slot, og i de følgende 14 Dage førtes Forhandlingerne, der afsluttedes den 29de November med et Forbund, hvorved begge Parter tilsikrede hinanden Hjælp i Krigstilfælde med Skibe og Tropper. Underhandlingerne ere ikke uden Interesse. De danske Gesandter ønskede, at den franske Kansler skulde forelægge et Grundlag for Forhandlingerne: Kong Frands, sagde de, var jo baade ældre, klogere, mægtigere og mere erfaren end deres Konge. Men Kansleren svarede smilende hertil, at de jo kom som Venner til Venner og ikke som Overvundne til Sejrherrer; det var derfor ikke andet end skyldig Høflighed, at de som Gjæster og Gesandter fik den Ære at sige det første Ord. Skridt for Skridt lode de sig nøde til endelig at forelægge den første i almindelige Udtryk holdte Artikel i deres Instrux. Derpaa atter beskedne Udtalelser om deres Konges Underlegenhed og fornyet Smilen og Komplimenter fra den franske Kansler, der udtalte, at dersom de ikke havde andet at forebringe, var det ikke nødvendigt at fortsætte Forhand-

lingerne, thi hans Konge var fuldstændig enig med den danske Konge om alt, hvad de hidtil havde forebragt. Nu traadte de danske Gesandter til Side, og efter i Stilhed at have raadført sig med hinanden bleve de enige om at forelægge deres Specialinstrux. Nogle Dage efter fremkom derpaa den franske Konges Udkast til Forbund, og under Forhandlingerne om den endelige Udfærdigelse drejede Striden sig væsentligst om Størrelsen af den Hjælp, man gjensidigt skulde yde hinanden. De danske tilbød 1000 Mand, 6 Skibe i 3 Maaneder, og Sundets Spærring, og forlangte fra fransk Side 2000 Mand og 12 Skibe i 6 Maaneder. Kansleren krævede derimod Ligestillethed for begge Parter med Hensyn til Troppernes og Skibenes Antal, hvortil de danske svarede, at Sundets Spærring krævede betydelige Ofre fra deres Konges Side. Der viste sig nu en sørgelig Mangel paa geografisk Kundskab hos de franske Stormænd, idet Sundets og Østersøens Beliggenhed var dem fuldstændig ubekjendt, og deres Uvidenhed kulminerede, da den franske Admiral, efterat have modtaget et Kursus i Geografi af de danske Gesandter, ilede hen imod dem og heftigt udraabte: I forlange, at den allerkristeligste Konge skal understøtte Eder med det dobbelte Antal Skibe og Soldater i 6 Maaneder; det er et højst ubilligt Forlangende og, hvad værre er, det lader sig umuligt udføre. Tænk dog paa, hvilken Tid det vil tage, inden vore Skibe kunne naa over til Danmark, og dersom de saa skulde blive 6 Maaneder hos Eder, hvor Havet er dækket med Is, vil Vinteren komme og hindre dem i at naa hjem igjen før næste Foraar. De danske Gesandter svarede tørt hertil: Ishavet ligger jo 70 Mil fra os, og skjönt Vinteren er strængere hos os end her, hændes det dog yderst sjældent, at Havet lukkes af Isen, og vore erfarne Sømænd kunne befare det ligesaa godt om Vinteren som om Sommeren. «Med aaben Mund», siger Peder Svave i sin Beretning, hørte de franske Stormænd paa denne Forklaring, og efter vidtløftig Talen frem og tilbage enedes man

endelig om 4 i Stedet for 6 Maaneder. Forøvrigt vistest der Gesandterne, der mødte med et Følge af 30 Personer, stor Opmærksomhed af det franske Hof, og et smukt Resultat kronede ogsaa Underhandlingerne, idet de danske gennemførte deres Forslag. Det var væsentlig Peder Svave der førte Ordet; Eske Bille, der ikke var det latinske Sprog mægtig, underhandlede særskilt med den franske Sekretær, Tyskeren Welsing, med hvem han stod paa en fortrolig Fod. Da Gesandterne endelig modtog deres Afsked, havde de Audiens hos Kong Frands's Søster, Dronning Marguerite af Navarra, der udtalte sine yenskabelige Følelser lige overfor deres Konge. Ledsagede til Grænsen af en fransk Eskorte, drog de derpaa i December Maaned over Trier og Düsseldorf, hvor Eske Bille traf sammen med sin Søn Peder Bille, og naaede i Januar 1542 tilbage til Danmark¹⁾.

1542 bev et af de uroligste Aar i Christiern III.'s Regeringstid. Striden med Kejseren og Christian II.'s Slægt antog en stedse skarpere Karakter, alle Mæglingsforsøg strandede, Sundet blev spærret for Hollænderne, og da Krigen mellem Frankrig og Kejseren paa ny dette Aar brød løs, sendte man Hjælpetropper til Kong Frands i Henhold til Forbundet. At Krigen stod for Døren, derom næredes ingen Tvivl, og dette Aar blev da i indre Henseende et Forsoningens Aar. Rigsraadet bevilgede en stor Skat paa Adelen til Krigsomkostninger, Prins Frederik hyldedes paa Viborg Thing som sin Faders Efterfølger, og Adelen maatte stille et større Antal Ryttere til Krigstjeneste end før. Til Gjengjæld op-

¹⁾ Aarsberetninger fra Geheimearch. IV. 171—220. Chr. III. t. E. B., Malmø ²⁴/₇ 1541. Or. i E. Billes Arkiv. Anbefalingsskr. for E. B. og P. Svave til Hert. af Cleve, Kbhvn., ⁸/₈ 1541. Ausl. Registrant. E. B., P. Svave og E. Krabbe t. Chr. III., Düsseldorf ²¹/₁₀. D. Kongers Hist. Fasc. 20. Will. Paget t. Henrik VIII. om Gesandternes Modtagelse ved det franske Hof (Eske Bille kaldes her Hans Bille), Malmø ²¹/₁₁ 1541. State papers. Henry VIII. vol. VIII. 635—39.

hørte fra nu af den tyske Indvandring og Indflydelse. At Eske Billes Raad er blevet paakaldt, fremgaar af en indtrængende Skrivelse fra Kongen til ham af 14de Maj 1542 om ufortøvet at komme over til Aarhus i Pinseugen. Skuder og Baade skulde holdes rede ved Færgestederne, for at han uden Forsinkelse kunde naa at komme i rette Tid. Han var da ogsaa til Stede ved Prinsens Hylding den 4de Juni, ligesom paa Herredagen i Kjøbenhavn i November samme Aar, hvor han paa ny overtog Statholderposten paa Kjøbenhavns Slot. Herfra kaldtes han i April Maaned 1543 til Itzeho, hvor han fik Befaling til at følge med Johan Rantzow og Peder Svave til et Møde i Kampen med nederlandske Gesandter. Mødet forløb uden Resultat, da Regentinden af Nederlandene kun ønskede disse og ikke Kejserens andre Lande optagne i Stilstanden¹⁾. Krigen stod saaledes for Døren, og Eske Bille fik efter sin Hjemkomst en travl Tid. En stor dansk Flaade udrustedes under Mogens Gyldenstjernes Anførsel, efterat Kongen i et Manifest havde erklæret Kejseren Krig, Sundet spærredes for Hollænderne og Adelen Opbud samlede tillige med talrige tyske Landsknægte paa begge Sider af Sundet. Hele Udrustningen og Ledelsen gik igjennem Statholderskabet i Kjøbenhavn, hvorfra Breve og Befalinger udgik til Flaaden og til Lensmændene. Indtil Efteraaret 1544 vedvarede denne Krigstilstand, uden at det kom til alvorlige Sammenstød²⁾. Da bragte Freden i Speier en Afslutning paa det fjendtlige Forhold til Kejseren; den hilstes med Jubel baade i Danmark og Nederlandene, hvis Handel havde lidt stor Skade ved Sundets Spærring.

Eske Bille forblev ogsaa efter Freden i sin betroede

¹⁾ D. Mag. VI. 51. Register van Charters etc. in het oude Archief v. Kampen III. 41—42. Krag og Stefanius, Chr. III.'s Hist. I. 262. Brevet af 14/5 1542 i E. Billes Arkiv.

²⁾ Breve fra Mogens Gyldenstjerne, Jesper Friis og Peder Hansen t. E. B. om Flaadens Tog 1543 findes i D. Ad. Br. 21. 252, 14. 22, 9. 180 og i Aarsberetn. fra Geheimearch. IV. 239—40.

Stilling som Statholder i Kjøbenhavn, hvilken gav ham nok at tage vare; thi de følgende Aars pfalz-lothringske «Praktiker» bragte jævnlig Uro i Gemytterne og fremkaldte stadig Flaadeudrustninger og Samling af Tropper. Vi kunne ikke her nærmere gaa ind paa den betydelige Virksomhed, Eske Bille udfoldede, skjønt hans Arkiv for denne Periode indeholder særdeles vigtige Bidrag til Danmarks Historie. Det var en Tid, som frembød flere indbildte end virkelige Farer, men den stadige Uro nødvendiggjorte en stor Paapasselighed og Omsigt. Kjøbenhavn var dengang som nu Danmarks Hjerte, her strømmede alle Rygter og Efterretninger til, herfra udgik alle de Traade, som knyttede Rigets Dele sammen, og det er forstaaeligt, at under Kongens hyppige Fraværelse hvilede et stort Ansvar paa Statholderen. Den omhyggelig bevarede Brevvexling mellem Eske Bille og Kongen bærer Vidne om den stadig større og større Tillid, der vistest ham. Hyppig kaldes han til Kongen personlig — ilig, ilig, ilig, hedder det uden paa Brevene — for at give sit Raad, og der undes ham knap Tid til for en kort Stund at forlade sin Post og se til sine skaanske Ejendomme.

Snart er det Udrustning af Flaade og Tropper,¹⁾ snart Tilsyn med Lensmændenes Regnskaber, snart personlige Forhandlinger med Adelen om Laan paa Kongens Vegne, snart Udrustning af Handelsskibe til Spanien og Portugal, snart Forhandlinger med franske, skotske, lybske eller svenske Sendebud, og sidst, men ikke mindst, Afgjørelsen af norske Forhold, som Eske kjendte bedre end nogen anden Dansk, der lægge Beslag paa hans Tid og Kraft¹⁾. Da han endelig i Aaret 1547 overtager Posten som Danmarks Riges Hofmester²⁾, der havde staaet ledig siden

¹⁾ Vi maa her give Afkald paa at skildre den heldige Indfyldelse, han udøvede i Forholdet til Norge efter 1537.

²⁾ Han nævnes første Gang D. R. H. ²⁹/₈ 1547. Kirkeh. Saml. 2. R. VI. 277. I et Brev af ¹⁶/₈ 1547 fra Sander Leyel kaldes han Marsk. D. Ad. Br. 9. 209.

Mogens Gøyes Død 1544, er det kun Titelen og Navnet og den øverste Plads i Raadet, der ere nye; thi Virksomheden, Arbejdet og Ansaret havde han alt længe siddet inde med. 1549 (26de November) blev han Statholder i Sjælland¹⁾, og i hans senere Aar havde han tillige Myndighed til at sammenkalde Rigsraadet i Øst-Danmark til Raadslagning under sin Ledelse, naar Kongen var i Jylland eller Holsten²⁾. Han var ligeledes en Støtte for Kongen i Finansanliggender. Selv har han Gang efter Gang laant Kongen betydelige Penge-sommer (1540, 1000 Daler, 1541, 1000 Daler, 1545, 1200 Daler, 1550, 2000 Daler, 1551, 1000 Daler), og han virkede tillige som Mellemand mellem Adelen og Kongen, naar denne ønskede at rejse større Laan eller at faa Afbetalings-terminen udsat. I November 1548 beder Christian III. ham at faa Adelen i Øst-Danmark til at lade Laanet henstaa endnu et Aar uden Rente, og tilføjer: «I tør ikke forsamle Adelen tilsammen om samme vore Ærinder at forhandle, men enten mundtlig med hver især eller og med Eders Skrivelse dér hos dem forhandle efter Eders eget gode Tykke og som Eder tykkes raadelig at være»³⁾.

Efter Sofie Krummediges Død var Eske Billes Hjem paa en Maade opløst. Sønnerne opholdt sig nu alle i Udlandet og Døtrene bleve gifte eller satte i Huset hos Slægtninge. Anne holdt Bryllup i Slutningen af 1540 med Jens Brahe, og Bryllupet stod hos Svigerfaderen Axel Brahe paa Krogholm⁴⁾. Hilleborg var i Huset hos Klavs Daa og Hustru paa Ravnstrup, hvorfra hun 1544 optoges blandt Dronning Dorotheas Jomfruer⁵⁾. Margrethe havde et Hjem hos Knud

¹⁾ D. Mag. 4. R. IV. 371.

²⁾ Ibid. 4. R. VI. 250 f.

³⁾ Chr. III. t. E. B., Kolding 27/11 1548. Or. i E. Billes Arkiv.

⁴⁾ Det var sandsynligvis i denne Anledning, at E. Bille hos Johan Stutte bestilte en «bespeter» Vogn, uden «Spærklæder». D. Ad. Br. 9. 143—144. Jvfr. Troels Lund, D. og N.'s Hist. I. 164—66.

⁵⁾ Dr. Dorothea t. E. B., Kb. 23/11 1544. Or. i D. Kgrs. Hist. Fasc. 26.

Rud, Lensmand paa Korsør Slot. Eskes og Sofie Krummediges gamle Hjem stod nu øde og forladt, kun en enkelt Gang besøgt af Ove Bille, der i et lille muntert Brev melder ham sin Ankomst dertil, og fortsætter: «Give vi Dig kjærlig tilkjende, at vi sende Dig nu af Guds og Dit eget to Raabukke, som nu nylig i Dag bedede og tagne ere her udi Gaardens Dyrehave, bedendes Dig gjerne, at Du vil tage dit eget til Takke»¹⁾. Derimod opholdt Eske sig af og til paa Mogenstrup, som han lod opbygge og rigt montere²⁾, ligesom paa Svanholm, hvor vi træffe ham nærværende et Par Gange om Aaret. Men det var kun korte og flygtige Besøg. Kjøbenhavns Slot var hans faste Opholdsted. Her, hvor han for en Menneskealder siden under Kong Hans havde begyndt sin Løbebane som Lensmand, skulde han afslutte den som Statholder og Rigshofmester. Ligesom han dengang ledede Dannelsen af Kong Hans' Rigsflaade, saaledes havde han ogsaa nu et Overtilsyn med Bygningen af den nye Flaade under Kong Christian III. Talrige Breve i hans Arkiv give Oplysning herom. Store Byggeforetagender paa og ved Slottet (saaledes Tøjhuset) foretoges under hans Tilsyn, ligesom Befæstningsarbejder paa Slottet og omkring

1) Ove B. t. E. B., Vallen ²⁴/₉ 1547. Or. i Ny Kgl. Saml. 1301 e. Fol.

2) Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 484—85. Jens Lavridsen t. E. B., Kb. ²¹/₆ 1540, og Niels Persen t. E. B., Mogenstrup ¹⁶/₉ 1547. «Om Maleren maa I vide, at han har forbedret det Hjortegevir, som Kongen gav Eder, saa at det er nu med 25 Takker, og de andre ere og forbedrede med de aller fleste Ender, der kan være paa, og ere de Renshorn opsatte efter Eders Befaling og ikke til fæste, saa man kan tage dem af igjen. Og i Skorstenene haver han udstunget de smaa Dyr og sat et stort Dyr i Stedet igen paa hver. Om Snedkeren maa I vide, at han har gjort Karnaperne rede og Skrin og Eders Kiste og foret den med den Cypresser Kiste, og har han af de Cypresser igjen, saa at I kan fore end en Kiste med. Nu arbejder han paa de vælske Bækken og Knapen til Panelet, og har han gjort 5 Hjortehoveder m. m.» Or. i D. Ad. Br. 9. 142 og 112.

Byen paabegyndtes i hans Tid¹⁾. Et Værelse paa Slottet kaldtes endnu lang Tid efter hans Død «Hr. Eskes Kammer», et Vidnesbyrd om, hvorledes hans Personlighed har præget sig i den almene Bevidsthed²⁾. Det samme var Tilfældet i Norge, hvor en Lensmand mange Aar efter siger: Det er ikke nu nær som det var i Eskes Tid³⁾. En stræng Spar-sommelighed gaar gennem hans offentlige som private Liv. Paa hans Initiativ afskaffedes saaledes de 12 Drabanter, som plejede at staa Vagt i Slotsporten⁴⁾, og med Omsigt ledede han blandt andet Salget af gamle Orlogsskibe og begrænsede Udgifterne til Hofholdningen. Paa den anden Side var han plettet af sin Tids Overtro, der gav sig Luft i den grusomme Forfølgelse af Kvinder, som anklagedes for Trolddom. Selv ledede han Undersøgelserne og iværksatte Dødsdommene, og var han ikke ivrig nok, tilskyndedes han endog af Dronningen. Den 9de Juli 1548 skriver saaledes Dronning Dorothea til ham fra Roskilde: «Vider, at vi for Drøvelse, som vi for vor Herre og Husbond havde, da vi drog fra Kjøbenhavn, glemte at forhandle med højbaarne vor kjære Husbond om de Troldkvinder, som her udi Byen sigtede ere for Trolddom, at de jo skulde faa deres fortjente Løn. Thi begjære vi og ville, at I forhandle det saa med vor kjære Husbond, at de maatte faa deres fortjente Løn for deres Gjerninger, at dersom H. N. ikke er saa vel tilpas, naar H. K. Mt. kommer hid til Byen, at I da fly det saa, at der vorder nogen nogen tilsatte, som samme Sag til Ende handle kan¹⁾).

1) Ogsaa Befæstningen af Malmø, som foretoges af Mogens Gyldenstjerne, fik Eske Bille jævnlig Ordre til at tilsee.

2) Hist. Tidsskr. 5 R. II. 602—603.

3) Dipl. Norveg. VI. 798—99.

4) Chr. III. t. E. B., Kolding 16/2 1545. Or. i E. Billes Arkiv.

5) D. Mag. 3. R. I. 53—67, smlgn. S. 326. Dr. Dorotheas Brev i E. Billes Arkiv.

Jævnlig havde Eske Bille, som ovenfor omtalt, været plaget af Sygdom. 1549 blev han angrebet af «den nye Sygdom» (sandsynligvis Kopper) og laa for Døden, men han blev atter rask. I Slutningen af Aaret 1550 var han atter alvorlig syg; han varetog ikke destomindre sine Forretninger, men Sygdommen tog Overhaand, og da han i September 1551 paa Mogenstrup blev angrebet af en Byld i Halsen, maatte han opgive at besøge det af ham selv sammenkaldte Rigsraadsmøde i Kjøbenhavn. Den 30te November gjorde han sit Testament paa Mogenstrup; der maa imidlertid være indtraadt en Bedring, thi han naaede i Decbr. over til Kjøbenhavn. Her tog Sygdommen imidlertid en afgjørende Vending, Sønnerne hidkaldtes til Faderens Dødsleje, og Torsdagen den 11te Februar Kl. 9 om Aftenen døde Hr. Eske. 5 Dage efter begravedes han i Helligaands Kirken i Kjøbenhavn, hvor et Epitafium og en Ligsten i Koret indtil Branden 1728 bevarede hans Navn til Efterverdenen. Sjællands Biskop, Peder Palladius, holdt Ligtalen over ham. Af denne haves kun et Udtog, men dette er dog tilstrækkeligt til, at man deraf kan se den Opfattelse, Samtiden havde af ham. «Alle», siger han, «vide, at han var den første af Landets Stormænd, Kongens højre Haand, Danmarks sande Lys». Hans Klogskab, Troskab, Fredskjærlighed og værdige Optræden fremhæves. «Skjønt opdraget i den katolske Religion forfulgte han ikke den sande Læres Tilhængere, men som en alvorlig tænkende Mand skiftede han heller ikke strax eller hurtig Religion. Gjerne hørte han Guds Ord i denne Kirke (Helligaandskirken), men først, da Korset blev lagt paa ham, modtog han Ordet og blev en sand Christen. Jeg har levet som en Fortabt, sagde han, og dette lider jeg for min Synds og Ondskabs Skyld. For 14 Dage siden kommunikerede han, og i Søndags 8 Dage tog han Afsked med sine Sønner.» Hans Taalmodighed i at bære sin haarde Sygdom beundres, og Bispens slutter med disse Ord: Vi have hørt, at

denne gyldne Ridder ledsagede sin Konge i Krigen og forfulgte og nedsløg Rigets Fjender, nu høre vi, at denne ædle Guds Ridder fulgte Jesus Christus i Aandens Kamp mod Synden, Satan og Døden¹⁾.

Eske Billes Livsgjerning indtager en saa betydningsfuld Plads i Fremstillingen af Slægtens Historie, og der har saa ofte været Anledning til at fremhæve hans Evner og Egenskaber, at hans Personlighed turde staa i et klart Lys, uden at det gjøres nødvendigt at drage de enkelte Karaktertræk. Kun saa meget skal derfor her til Slutning fremhæves, at Grundfundamentet i hans Personlighed ikke maa søges i glimrende og ejendommelige Evner, men i den stærke Vilje, det klare Omdømme og den udprægede Sans for Orden og Ret. Disse Egenskaber kunde føre til en vis halsstarrig Fastholden af Paastande og Meninger, men aldrig til bevidst Omgaaen af Sandhed og Ret. Derfor kunne vi roligt tilbagevise en løs Beskyldning for Bestikkelse, der dukker frem i Tidens Akter uden Vidnesbyrd og uden Resultat²⁾. Med et uplettet Skjold og Rygte gik han i Graven, og han indtager

¹⁾ Om hans Sygdom se Breve af ¹⁰/₁₁, ¹⁰/₁₂ 1550, ¹⁶/₂, ²²/₉, ²⁵/₁₂ 51, samt ²⁰/₁ 52 i Eske Billes Arkiv. Testament i D. Mag. IV. 241—44. Hans Død, Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 382, 435. Gravskrift og Epitafium hos Resen, Inscript. Hafn. S. 120, 124, jvfr. Mollerup, Helligaandskirken i Kbhvn. S. 9. Peter Palladius' Ligtale i Ny Kirkeh. Saml. I. 686—88.

²⁾ I et Brev, dat. Hagenskov ¹⁸/₅ 1547 til Erik Banner skrives: «Som I byder mig til paa Hr. Eske Billes Vegne, at I have forfaret, at Jørgen Urne skulde have siddet paa Slottet hos mig og sagt, at der skulde være nogle af Danmarks Raad, som have Aarspenge af Kejseren, og besynderlig navngivet Hr. Eske Bille, saa er det i Sandhed, at han var her paa Slottet hos mig; da havde han mange unyttige Ord, hvilke overværendes vare og hørte først en Riddermandsmand, som var Otte Rud, siden Mester Robert, K. Mt.'s Wundarst, og en anden Badskær af Ribe, som hedder Dines; hvad Ord og Tale han havde paa den Tid, det vil jeg vel bestaa, naar den Tid kommer, og hvem som vil spørge fornævnte Otte Rud, da skal han vel vide saa meget deraf som jeg; der var ingen besynderlig navngivet, som jeg hørte, enten Hr. Eske eller nogen». Or. i D. Ad. Br. 2. 8.

Hæderspladsen i den ældre Slægts Historie ved Siden af Peder Lykke, Torben Bille og Ove Bille.

Han kaldtes af Samtiden «den rige». Et Blik paa hans Testament viser, at denne Betegnelse var rigtig. Hans Rigdom skyldtes dels den store Arv, han fik ved sin Hustru, dels klog Anvendelse deraf og en nøjeregnende Sparsommelighed. Foruden Jordegodset, som senere skal omtales, ejede han en stor Skat i Smykker og Kostbarheder. Jævnlig laante Kongefamilien hans Hustrus kostbare Smykker, og 1548 købte Kongen i Anledning af Prinsesse Annas Bryllup en Halskjæde af ham til en Pris af 600 Guldgylden (2400 Mark)¹). Dette pragtfulde Smykke har dog ikke kunnet maale sig med den Guldkjæde, han fik af Kongen af Frankrig. Thi den var saa vægtig, at hver af hans fire Sønner kunde faa en Kjæde af den. Sin «bedste» Guldkjæde, forfærdiget af «ungarske» Guldstykker, skjænkede han imidlertid til Ove Bille, der atter senere testamenterede den til hans Sønner. Alene disse Stykker maa have repræsenteret en efter Tidens Pengeforhold kolossal Formue²). Men hertil kom endnu Værdien af forarbejdet Sølv, deriblandt en Mængde Pokaler og Bægre, af hvilke det, han testamenterede til Kongen, vejede 200 Lod. Hans tre Svigersønner fik hver et Sølvstob, og efter Tidens Skik bortskjænkede han Penge, Guldringe, Psaltere etc. som Mindegaver til fjernere Slægtninge og gamle Tjenere, deriblandt ogsaa en Del af Ove Billes.

Jordegodsets Størrelse lader sig ikke bestemme i Enkelthederne, da Skiftebrevene fra Eske Billes Bo mangle. Af

¹) D. Mag. V. 4—5 og 10. Jvfr. D. Ad. Br. 9. 218 og et Brev af 15/3 1548 i Eske Billes Arkiv.

²) Jvfr. om Smykker Troels Lund, D.'s og Norges Hist. IV. 213 ff. I Henrik Krummediges Arkiv findes en Fortegnelse over hans Smykker (D. Ad. Br. 36. 218). Blandt disse fremhæves: «Den Kjæde, Ove Mouritsen gav mig, 270 Lod, den store Kjæde 140 Lod, og et Kontrafey af Guld af Kong Christian.»

Hovedgaarde ejede han: Brunlaug i Norge¹⁾, Vallen, Steninge og Pederstrup i Sønderhalland, Mogenstrup og Ellinge i Skaane, Svanholm og Assendrup (Tybjerg Herred) i Sjælland. Af Strøgods omtales en stor Mængde Gaarde i Vigen og Bahus Len²⁾, desuden selvfølgelig i Skaane og Sjælland, men tillige i Jylland (ved Møgelkjær) i Bjerger Herred³⁾, det sidste Arv efter Ruderne. Desuden ejede han to Gaarde i Bergen, to i Malmø, to i Kjøbenhavn, en i Varberg, Halmstad og Landskrone.

Til at dele denne store Arv efterlod han sig 4 Sønner og 3 Døtre. Døtrene vare alle gifte i Faderens Levetid: Anne 1540 med Jens Brahe til Vidskjøfte, Margrethe 1548 med Lage Brok til Estrup og Vemmetofte og Hilleborg 13de Oktober 1549 med Ejler Krafse til Egholm. Af Arvegodset tilfaldt der Hilleborg Assendrup Gaard, Margrethe Steninge, og Anne sandsynligvis Strøgods i Skaane og Halland. Brødrene fik hver sin Hovedgaard: Peder fik Svanholm, Hartvig Vallen, Jørgen Ellinge og Henrik Bille Mogenstrup. Af disse Brødres Historie skulle vi i det følgende give korte Omrids.

1) Eske Billes Optegnelser om Krummedigernes Ret til Brunlauggaard, Nye danske Mag. VI. 19 ff.

2) Tønne Jensen, E. B.'s Foged i Vigen, modtager talrige Kvitteringer for Indbetaling af Afgifter.

3) En Indberetning fra Knud Rud til K. Chr. III. om hans Strid med E. B. om Møgelkjær. Udat. D. Ad. Br. 7. 246. Peder Prip lover 12/7 1539 E. B. at forfatte en Jordebog over Eskes Gods i Jylland. Ibid. 9. 108.

*Peder Bille*¹⁾ var født i Midten af September 1518 paa Ellinge. Sine første Barndomsaar tilbragte han hos sin Mormoder, hvorfra han sendtes til Ring Kloster, hvor han opdroges sammen med sit Næstsøskendebarn Karen Lykke af Jomfru Mette Ovesdatter. Da han var 10¹/₂ Aar gammel, mente Mormoderen at han nu havde lært saa meget, som han havde behov, inden han sattes i Lære hos en Adelsmand. Hans Faders Fætter, Knud Pedersen Gyldenstjerne til Tim, lovede da at tage sig af ham som sin egen Søn, og i August 1529 sendtes han da fra Ring Kloster med det Vidnesbyrd af Jomfru Mette, at Gud havde givet ham den Gave, at alle, som omgikkes ham, havde en «synderlig» Kjærlighed til ham. Men han var en skrøbelig Dreng, lidet lærenem og let til Taarerne, og han maatte fremfor alt ikke sendes til nogen haard Mand, før han blev ældre. Det er formodentlig denne Advarsel, der bevirkede, at han ikke kom til den strænge Knud Gyldenstjerne, men blev sat i Huset hos Oluf Rosenkrans til Vallø, hvis milde og venlige Sind lyser ud af de mange fra ham bevarede Breve. Her forblev han i tre Aar, idet han afvexlende opholdt sig paa Vallø og paa Abrahamstrup, hvor han sammen med den fire Aar yngre Niels Krabbe lærte at læse og skrive af en Præst. Han var imidlertid jævnlig syg og Mormoderen tog ham derfor ind til Kjøbenhavn, hvor han laa i Pleje hos en dygtig Læge, som havde hjulpet flere adelige Damer (Fru Inger, Hans Billes, og Fru Anne Holgers). Da Oluf Rosenkrans 1532 blev udnævnt til Hovmester for den unge Hertug Hans, kunde han ikke længer opdrage Peder Bille. Mormoderen tog ham da til sig, men efter hendes Død i Begyndelsen af 1533 blev han sendt til Mogens Gylden-

¹⁾ Jeg henviser engang for alle til Heises fyldige og indgaaende Skildring af Peder Bille i Hist. Tidsskr. 5. R. V. S. 280 ff. Hvor jeg har haft Kilder, som Heise ikke har kjendt, har jeg behandlet og indflettet dem; men i det hele har jeg her anset mig berettiget til paa Grundlag af Heises Fremstilling at give et kortere Omrids af Peder Billes Liv.

stjerne, Lensmand paa Malmøhus. Da Malmø Borgere erobrede Slottet Maj 1534, kom Peder i Huset hos Jørgen Kock, men efter at Gyldenstjerne havde sluttet sig til Grev Christoffer, ses han atter at have været i Huset hos ham; thi Eske Bille bad Hr. Mogens ved sin Afrejse til Lübeck i Novbr 1534 om «at holde Peder ved skjellig Ave, at han ej for meget haver sin egen Vilje». ¹⁾

Peder Bille, som i Opvæksten synes at have gjenvundet sit Helbred, var nu en rask Ungersvend paa 16 til 17 Aar, og hans Moder fandt det da paa Tide, at sende ham udenlands. «Han haver Vilje dertil» skriver hun 28de August 1535 til Eske, «og er det ingen Gavn til, at han er længere dér, hvor han er, thi han lærer intet ydermere, end han tilforn vidste». Eske Bille indvilgede heri, og i Slutningen af Aaret 1535 begav Peder Bille sig til Rendsborg, hvor han blev venlig modtaget af sin Faders gamle Venner, Kansleren Wolfgang v. Utenhof og Sekretæren Jesper Brochmand, der anbefalede ham til Kong Christian. Kongen lovede, at han maatte følge med til Hamburg, hvor Fredsunderhandlinger skulde finde Sted i Januar 1536. Han skulde bære Kongens Farver og lod sig i den Anledning forfærdige en Hofjunkerdragt. Men Kongen opgav i sidste Øjeblik sin Rejse til Hamburg, og Peder Bille fulgte derfor med Kansleren, der anbefalede ham til de hessiske Sendebud, i hvis Følge han begav sig til Kassel, hvor han traadte i Landgrevens Tjeneste. Her forblev han, med enkelte Afbrydelser, i 6 Aar. Han blev jævnlig benyttet som Kurér til Danmark i politiske Hverv til den danske Regering, og han besøgte i Landgrevens Følge de mange Møder, som i disse Aar fandt Sted mellem de nordtyske protestantiske Fyrster; han

¹⁾ Vedel Simonsen, *Ruderne* I. 159—62, 171—72, 182—87, 236—40. Heise, *Fam. Rosenkrants*, *Diplom.* S. 83—90, 96—97, 126, 135—36. *Dipl. Norv.* X 611—12. *D. Ad. Br.* 7. 107, 109, 151, 148, 153; 8. 19, 72.

havde derved Lejlighed til gjentagne Gange at træffe sammen med sin Fader, først i Brunsvig 1539, senere 1541 i Kassel. I Breve til Hjemmet fortæller han om de politiske Forhold i Tyskland, og man sporer gennem Brevene, hvorledes han stadig udvikles og modnes. Den oprindelig ubehjælpssomme og naive Stil afløses af en klar og forstandig Fremstilling af Forhold og Personer. Hans Raadgivere og Velyndere ved det hessiske Hof vare Henning v. Scholey, hvem han skildrer som en Mand, der raader og leder Landgreven efter sin Vilje, og Statholderen i Kassel, Sigismund v. Bøyneburg, hvis Fætter Burchardt paa Eskes og Johan Friis's anbefaling fik Forlening i Danmark.¹⁾

Peder Bille havde imidlertid Lyst til at forsøge sig andensteds, og der blev derfor indledet Forhandlinger med den fordums Ærkebisp i Lund, Johan Veze, nu Kejsers Carl V.'s betroede Raadgiver og Biskop i Kostnitz. Men Forhandlingerne strandede og Peder Bille vendte hjem i Aaret 1540, hvor han overværede sin Søster Annes Bryllup med Jens Brahe. Ved denne Lejlighed gjordes de indledende Skridt til hans egen Forlovelse med den tiaarige Birgitte Olufsdatter Rosenkrans. Eske Bille modtog et «godt og behageligt Svar» af Hr. Oluf, skriver Ove Bille, men Birgitte var endnu for ung til at der kunde tænkes paa Trolovelse. Endnu i Oktbr. 1541 var Peder Bille i Danmark, han tjente som Hofsinde i Kongens Gaard sammen med sin yngre Broder Jørgen; men efter at hans Trolovelse med den nu 12aarige Birgitte var bleven fejret paa Vallø Tirsdag og Onsdag før Palmesøndag (28de og 29de Marts) 1542 i Nærværelse af den talrige Slægt (deriblandt *Ove*, *Hans* og *Anders Bille*), drog han paa ny til Hessen, hvorfra han i Juli Maaned tilskrev sin Farbroder Ove et Brev, der viser, at han forberedte sig paa at drage

¹⁾ D. Ad. Br., 7. 289; 8. 109, 135—137, 164; 9. 6—11, 36—37, 95—97, 132. Sigismund v. Bøyneburg t. E. B., Kassel 9/8 1539. Or. i E. Billes Arkiv. D. Mag. VI. 13—16.

i Felten. Han havde kjøbt en Hest og et «blankt» Harnisk til 80 Gylden. Den store Udgift trykkede ham, han havde endog maattet laane 30 Gylden, og bad derfor Bispen om at være ham behjælpelig med at faa en Sum Penge af Faderen. Krigstoget skulde gjælde Brunsvig, og Peder Bille har altsaa deltaget i det bekjendte Felttog, hvori de protestantiske Fyrster overvandt og forjog Hertug Henrik af Brunsvig, Kejserens eneste Ven i Nordtyskland. Hermed var hans Vandretid til Ende, 1543 vendte han hjem og tjente nu atter et Par Aar som Hofsinde. Han var nu tilstrækkelig uddannet til at blive forsørget med et Len, og Eske Bille ønskede ham derfor anbragt paa Stenvigholm i Norge, som Thord Roed 1545 havde opgivet. Fra Rentemesteren Joachim Beck, til hvem han havde henvendt sig i dette Anliggende, fik han følgende karakteristiske Svar:

«Jeg fik Eders Skrivelse i Land to Holsten, at Thord Roed ikke vilde beholde Stenvigholm længere. Saa raadslog Johan Friis og jeg derom paa Peder Billes Vegne og besindede hans Gavn og Lempe og talte med ham selv og hørte hans egen Mening derom. Da besindede vi, at Christoffer Hvitfeldt havde faaet de bedste Len fra Stenvigholm, og at der stander en ringe Tak at fortjene og end ringere Fordel, og at Peder Billes Vilkaar her i Riget næst Guds Hjælp daglig forbedres hos hans Venner, og faldt det ikke heller ham selv i Sinde at drage til Norge, derfor slog vi det Anslag ud, og sagde vi min Herre, at I havde skrevet om Peder Bille. Da mente Hans Naade, at det var Skade at sætte ham der hen ud i Verdens Ende fra godt Folk. Og er H. N. ham en gunstig Konge, og maa I vel forlade Eder til, at han faar Hjælp og Forlening, naar hans Tid kommer og det falder, som han kan have Hjælp af».

Hr. Joachim havde Ret, thi halvandet Aar efter fik den nu 29aarige unge Mand det store Helsingborg Len som Regnskabslen efter Peder Skram. Med ungdommelig Iver tog han fat paa Istandsættelsen af det temmelig forfaldne

Slot, men han kan ikke være naaet langt, thi Aaret efter fik Peder Skram det tilbage, medens Peder Bille forflyttedes til Aarhus som Stiftslensmand. Der synes at have hersket nogen Misstemning mellem de to Lensmænd, thi Peder Bille mødte ikke paa Koldinghus efter Kongens Tilsigelse for at overlevere Peder Skram Slotsloven. Peder Skram maatte drage bort fra Kolding uden at have faaet Sagen bragt i Orden, og Peder Bille mødte kort efter paa Herredstingene under Helsingborg Len og lod sig give Vidnesbyrd af Almuen om, at han havde holdt dem ved Lov og Ret, og at han ikke havde ladet noget af Kronens Jord komme ind under nogen Riddersmand eller nogen anden Mand¹⁾. Peder Bille holdt kort efter (i Efteraaret 1548) Bryllup med Birgitte Rosenkrans. Han fritoges i den Anledning for at følge med Dronning Dorothea og Prinsesse Anna til dennes Bryllup med Kurfyrsten af Sachsen. Hans Omkostninger til Bryllupet beløb sig til 572¹/₂ Daler og 7 Lod Sølv foruden omtrent 2 Læster Korn, over 3 Læster Malt, c. 5 Læster Havre, 60 Sider Flæsk, 12 Svin, 1 Td. Svedsker og 3 Tdr. Lyneborger Salt.²⁾

Peder Bille havde saaledes faaet Bestyrelsen af sin Farbroders Bispedømme. Paa Aarhusgaard henlevede han 6 lykkelige Aar med sin unge Hustru. Hans Virksomhed var som de andre Lensmænds; talrige Hverv af den mest forskjellige Art tilfaldt det ham at ordne, og han erhvervede sig i disse Aar stor praktisk Øvelse og tillige dyrekjøbte

¹⁾ D. Ad. Br. 7. 217; 9. 102, 137, 151, 156; 12. 59—60. Peder B. t. Ove B., Hijser (?:), ²¹/₇ 1542. Or. i Ny kgl. Saml. 1301e Fol. Peder B.'s Gjældsbræv t. Klavs Sestede, Ribe ²⁹/₉—⁶/₁₀ 1542. Rigsarkivet. Gjældsbreve og Kvitteringer. Joachim Beck t. Eske B., Roskilde, (c. ¹¹/₁₁) 1545. Or. i E. B.'s Arkiv. D. Mag. 4. R. II. 90 og IV. 335. Syn udstedt af P. Bille og nogle Borgere i Helsingborg over Slottet og Teglladen. Or. i D. Ad. Br. 6. 11. Chr. III. t. E. B., Koldinghus ¹⁵/₁₀ 1548. Or. i E. B.'s Arkiv. Ludgude og Bjerre Herredstings vidner af ¹⁴/₁₁ og ²⁰/₁₁ 1548. Or. i D. Ad. Br. 6. 12 og 27.

²⁾ Anders Skriver t. Peder B. Aarhusgaard ¹⁶/₂ 1550. D. Ad. Br. 6. 20.

Erfaringer i Lensstyrelsen, der i disse Aar bragtes ind i nye Spor, der ikke altid tiltalte de myndige og selvraadige Herremænd. Ogsaa han modtog nu og senere kongelige Tilrettevisninger, ja endog Trusler om at have sit Len forbrudt, hvis han ikke rettede sig efter Kongens Anordninger. Noget Skaar i den kongelige Gunst synes han dog ikke derfor at have lidt. Kancellibrevene vare formodentlig ofte strængere i Formen end i Indholdet.

Imidlertid var der indtruffet store Forandringer i hans personlige Forhold. Efter Faderens Død arvede han Svanholm, som vel foreløbig vedblev at være forlenet til Ove Bille, men hvor han dog ses strax at have paabegyndt større Byggeforetagender¹⁾. Hans Svigerfader var død 1545, men først efter hans Svigerinde Karen Rosenkrans's Død 1553, der senere skal omtales, foretoges Skiftet, hvorved Birgitte Rosenkrans og Peder Bille fik den østlige Del af Hovedgaarden Vallø med tilliggende Gods (Øster-Vallø), medens Mette Rosenkrans og Sten Rosensparre fik Vester Vallø.²⁾ Hans personlige Interesser vare saaledes knyttede til Sjælland, og han lod sig derfor forflytte til Holbæk som Lensmand 1554. Efter et Aars Forløb opgav han imidlertid Holbæk og fik Tureby Len, hvor han forblev indtil sin Død 1580. 1556 udnævntes han derpaa til Rigsraad og kom snart til at indtage en fremragende Plads, idet han her benyttedes i forskjellige Hverv. Mest bekjendt er hans Sende-færd til Rusland og Lifland 1558—1559.

Imidlertid var Christian III. død 1. Jan. 1559. Peder

¹⁾ Peder Severinsen t. P. B., Kbhvn. ¹³/₆ 1555. «Hans Skriver har bekommet en Tømmermand i Lund, selv sjette, som skal hugge Eder det «Sperre» paa Svanholm». Mursten bør skaffes fra Jylland, «at samme Arbejde ikke skal nu «halffskuatit» blive standendes, Eder og andre til Spot og Skade». Or. i D. Ad. Br. 6. 28.

²⁾ Idde Munk t. Valløs Brev af ²⁵/₁₁ 1554, at hun vil møde med sine Svigersønner 3dje Pinsedag og udtage de Breve, som tilkomme hver af dem i Henhold til Skiftet. Or. i D. Ad. Br. 47. 40.

Bille vendte tidsnok tilbage til at kunne overvære Frederik II.'s Kroning. Under den nye Konge blev han, efter i kort Tid at have været forlenet med S. Klara Kloster i Roskilde, 1561 udnævnt til Stiftlensmand over Sjællands Stift og forlenet med Roskildegård. Men ved Siden heraf havde han ogsaa militære Hverv. Han var Mønstringsherre i Sjælland og siden 1559 Arkelimester, hvorved Omsorgen for Tøjhuset og Artilleriet paahvilede ham. Disse mangeartede Op-gaver — diplomatiske, militære, civile og gejstlige — udførte han med Dygtighed, og han indtog saaledes en særdeles fremragende Plads blandt Landets Adelsmænd, da Syvaarskrigen udbrød og lagde Beslag paa hans Evner og Kræfter.

Førgen Bille var den næst ældste af Eske Billes Sønner; hans Fødselsaar kjendes ikke. Ogsaa han opdroges hos Mormoderen, der i Marts 1528 fik Opfordring fra Eske til at sætte ham i Skole.¹⁾ Dette skete dog ikke, og endnu Aaret efter, da Eske rejste til Norge, var han ikke naaet saa vidt. Thi Fru Sofie fik da Ordre til at sætte ham i Skole et Sted i Danmark, da der ikke fandtes nogen god Skole i Bergen. Nu blev det til Alvor; Morfaderen fulgte ham i egen høje Person over til Sjælland, hvor han i Sortebrødreklostret i Næstved skulde lære at læse og skrive af Lektor Rasmus. Et Par Maaneder efter var han naaet saa vidt, at han kunde «tjene til Messe» (være Kordreng) i Klostret, og Forældrene kunde jævnlig glæde sig ved at modtage smaa Breve fra ham. Han voxede sig imidlertid stor og stærk, skriver Mormoderen, men med Lærdommen gik det

¹⁾ D. Ad. Br. 7. 50.

kun smaat, og da Anne Rud i Foraaret 1532 tog ham hjem til sig, klagede hun over, at han saa godt som intet havde lært. Nu forsøgte Kapellanen paa Mogenstrup sin Kunst paa ham, og den kjærlige Mormoder havde det bedste Haab om, at det vilde gaa godt fremad med ham. Men Undervisningen i Hjemmet blev afbrudt ved Anne Ruds Død,¹⁾ og Knud Bille, som nu overtog Formynderskabet for Børnene i Forældrenes Fraværelse, sendte ham derpaa i Skole hos Lektor Frands Vormordsen i Malmø. Men da der udbrød Pest i Byen, tog Knud Bille ham med sig til Gladsaxe, hvor en Kapellan skulde sørge for, at han ikke glemte, hvad han havde lært.²⁾ Han kom imidlertid atter tilbage til Malmø, hvor han var i Huset hos Jørgen Mynter, da Oprøret 1534 udbrød. Efter Forældrenes Hjemkomst fulgte han med Moderen til Vallen, men dette lange Friluftsliv havde ikke været til Gavn for den unge Jørgen. Faderen mente, at han trængte betydelig til at komme under Tvang, og skrev til Frands Vormordsen om atter at tage sig af ham. Men der kom Hindringer i Vejen, og han forblev paa Vallen under Moderens Opsigt. Ved sin Afrejse til Lübeck 1534 skrev Eske Bille et alvorligt Formaningsbrev til ham:

«Faderlig Hilsen. Maa Du vide Jørgen, at jeg haver befalet Din Moder, at hun skal holde Dig til fremdeles at lære Latin, som Du begyndt haver. Thi beder jeg, at Du est hende og sammeledes hvilken hun Dig tilsættendes vorder hørig og lydlig, og at Du læser over og tager Din Tingest vel tilvare og ikke gjør Skalkhed, saafremt Du vil nogen Tid have godt af mig udi Dine Dage. Thi Du ser vel selv, at den som intet godt kan eller haver lært, han er forsmaaet

¹⁾ Dipl. Norv. IX. 626, XI. 589. Vedel Simonsen, Ruderne I. 172, 187, 239, 247. D. Ad. Br. 7. 134. Heise, Fam. Rosenkrantz, Diplom. S. 135.

²⁾ Ad. Br. 8. 1.

af hver Mand. Ret Dig derefter, om Du vil have godt af mig eller af Din Moder igen. Befalendes Dig Gud.»

Eske Bille.¹⁾

Medens Jørgen Bille saaledes allerede havde et mindre godt Lov paa sig, var hans yngre Broder *Hartvig Bille* naaet godt fremad paa Lærdommens trange Vej. Han havde været i Bergen med sine Forældre fra 1529—31, men da disse i sidstnævnte Aar vendte tilbage til Danmark, satte de ham i Skole hos den ansete Abbed Henrik Christiensen i Sorø. Han viste her et godt Nemme, og Abbeden satte — som ovenfor fortalt — megen Pris paa ham. Der var Tale om, at han skulde have fulgt med Oluf Rosenkrans til Nyborg og læst Latin sammen med den unge Hertug Hans, thi, skriver Anne Rud, hertil tjener ingen anden (af Brødrene) end Hartvig.²⁾ Dette skete dog ikke; han forblev i Sorø, indtil Faderen i Sommeren 1535 sendte ham til Leipzig. Han ankom hertil i Midten af Juli og tingedes i Kost hos en Kjøbmand, Mikkell Puffer, medens Hr. Magister Wolfgang Meurer blev hans Lærer. Kort efter besluttede Eske, at ogsaa *Førgen* skulde sendes til Leipzig, og under Led-sagelse af Tjeneren Berendt v. Koffart og med to smaa Heste («Klippere») afrejste Jørgen i Begyndelsen af September 1535. De to Brødre maatte imidlertid paa ingen Maade bo eller læse sammen, for at Jørgen ikke skulde smitte Hartvig, og Jørgen blev derfor sat i Huset hos Puffers Svigersøn Ulrik Mordeisen og fik til Lærer Magister Jørgen Musthler, en Svabe fra Ottingen «aus dem Ryesz». Forskjellen mellem de to Brødre antydes paa en ganske pudsig Maade i de Breve, hvorved de tilmelde Faderen deres Ankomst til Leipzig. Medens den redelige Hartvig i jævne, barnlige danske Ord lover, at han «med Guds Hjælp vil tænke paa de Artikler, som I have givet mig beskrevet,

¹⁾ D. Ad. Br. 8. 21—22.

²⁾ Vedel Simonsen, *Ruderne* I. 161, 170, 239, 247. Heise, a. St., S. 126, 135.

sidst jeg var hos Eder», lader Jørgen sin Præceptor diktere sig et Brev, der i det korrekteste og zirligste Tysk udtrykker hans gode Forsætter. Et lille Indskud røber imidlertid den virkelige Forfatter: «Ingen har hidtil været hos min Lærer», lader han Eleven fortælle, «uden at han foruden hans skyldige Løn har givet ham en lille Gave», og den brave Mand griber derefter Lejligheden til at rose sig selv i høje Toner.¹⁾

I en Række af Breve fra Sønnerne, Lærerne og Værterne sættes vi ind i de ofte meget vanskelige Forhold, Opdragelsen og Undervisningen af to saa unge Mennesker fjernt fra Hjemmet maatte føre med sig. Trods alle Forsikringer om den Omhu og Paapasselighed, Hr. og Fru Puffer følte sig forpligtede til at vise deres Myndling, spillede Fortjenesten en alt andet overvejende Rolle, og udeblev Betalingen, 40 Gylden aarlig for Kost og Logi, — hvad der under de urolige Forhold ret jævnligen kunde hænde — gik de unge Mennesker for Lud og koldt Vand og manglede endog de nødvendige Klædningsstykker. Saaledes klager Hartvig over, at han hverken har Hoser eller Skjorter, i 1½ Aar har han kun haft 2 Skjorter.

Igjennem sin Kommissionær i Lübeck, Henrik Schepping, lod Eske sende Penge til Leipzig. Kost, Logis og Undervisning beløb sig til c. 70 Gylden aarlig for hver, men for Klæder og Lommepenge maatte Værterne staa i Forskud, og det holdt ofte haardt at faa de udlagte Penge fra Hr. Eske. Kanniken Jon Turesen fra Skaane, der studerede i Leipzig, lovede i Efteraaret 1536 Eske Bille at tage sig af de unge Mennesker²⁾; men efter hans Bortrejse fra Leipzig gik det atter galt. Wolfgang v. Utenhof, der i Vinteren 1536—1537 opholdt sig i Sachsen og paa Gjennemrejse gennem Leipzig lod dem komme til sig, giver et mørkt Billede af deres

1) Saa godt som alle Brevene fra Sønnerne i Udlandet og fra deres Værter og Lærere findes i D. Ad. Br. Fasc. 8 og 9. Paa disse er Fremstillingen bygget.

2) Ny kirkehist. Saml. IV. 75—76.

Tilstand. Skjønt deres Værter ere brave Folk, blive de dog ikke holdte, som de burde. Der er intet Tilsyn med dem, de ere nu for store til at løbe omkring paa Gaden og gjøre Optøjer, hvorved de let kunné blive slaaede fordærvet. Brødrene bør være sammen, og han tilbyder derfor Eske at anvise dem et bedre Logis, som de endog ville kunne faa for 20 Gylden aarlig.¹⁾ Jørgen og Hartvig kom nu virkelig i samme Kost, men saa døde Fru Puffler, hvem Hartvig skildrer som «erger den irgend ein böser geist», og den gamle 70aarige Hr. Puffler giftede sig — til Hartvigs Forbavselse — med en Dame paa 50 Aar: «Musz er nicht ein grosz lust habén zu ein weib», skriver han til Moderen. I det nye Hjem passede ikke de unge Mennesker, hvis Sener nu begyndte at voxe, som Utenhofer skriver, der atter besøgte dem i Foraaret 1538.²⁾ Længere end til Mikkelsdag 1538 vilde Puffler ikke beholde dem, og Eske greb da Anledning til at lade dem begge komme hjem. I Oktober finde vi dem i Lübeck, hvor de blive gjæstfrit modtagne af Eskes mange gode Venner i Hansestaden.

Studeringerne synes ikke at have bragt stort Udbytte for *Jørgens* Vedkommende. Selv klager han over, at han aldeles ikke kan komme ud af det med Latinen, og Læreren giver ham ogsaa daarlige Vidnesbyrd i saa Henseende. Derimod faar han Ros for den Lethed, hvormed han tilegnede sig det tyske Sprog, hvad *Hartvig*, der var en dygtig Latiner, havde større Vanskelighed ved. Det havde ogsaa vist sig umuligt at holde de to Brødre fra hinanden, og Hr. Puffler mente, at Hartvig var gaaet meget tilbage, siden Jørgen var kommet til Leipzig. Forøvrigt vare de jævnlig syge. Hartvig fik strax efter sin Ankomst til Leipzig Kopperne, og Jørgen var i lang Tid saa syg, at Lægen maatte se til ham to Gange daglig. Det stadige Omkvæd i deres Breve er Mis-

¹⁾ Brevet er dateret 17/5 1537. Or. i E. B.'s Arkiv.

²⁾ Hist. Tidsskr. 4. R. V. 280—81.

fornøjelse med deres Ophold og Ønsker om atter at komme hjem.

I Vinteren 1538—39 opholdt da begge Sønnerne sig i Hjemmet. Det var klart, at *Førgen* duede ikke til Studeringerne, men om *Hartvig* havde Forældrene de bedste Forhaabninger, og paa ny maatte han afsted til Tyskland. Denne Gang gik Rejsen til Wittenberg, skjønt Biskop Ove helst havde set ham havne ved et af de katolske Universiteter. Anbefalet til den sachsiske Raad Basilius Thenner fik han hurtig en dygtig Lærer, og med stor Energi tog han fat paa Studier. «Her i Wittenberg kan man lære mere i ét Aar end i Leipzig i to og tre Aar», og begejstret men tillige beskedent udbryder han: «Jeg har aldrig før vidst, hvilken Betydning det har, at En veed mere end en anden; ja, jeg veed det jo rigtignok ikke endnu, men jeg haaber, at jeg snart skal faa det at vide». I Mester Hans Svaning, der opholdt sig i Wittenberg, fandt han en trofast Støtte, der ofte besøgte ham og talte med ham. Da han kort efter rejste bort, følte Hartvig sig saa ensom. Hertil kom, at det som sædvanlig var knebent baade med Klæder og Mad. Indstændig bad han om, at Henrik Schepping maatte sende ham fra Lübeck noget Smør og Ost, saa at han kunde faa noget «frisk» at spise; thi hvad han fik, var til at «krepere» af. Og med Klæderne gik det saa nogenlunde, saa længe hans Landsmand Erik Eriksen vilde laane ham sin Kappe; men da Erik havde forlangt denne tilbage, havde han kun en gammel Kappe, som forlængst var gaaet af Mode, og som han skammede sig over at gaa med. Det var Fru Sofie, der fik disse Hjerteudgydelser tilsendte; da hun var død, standsede Brevvexlingen, og vi høre først Hartvig omtale igjen, da han som Hofsinde i Aaret 1545 færdedes i Flensborg hos Kongen.

Førgen Bille havde imidlertid forsøgt sin Lykke som Krigsmand. I Efteraaret 1539 drog han bort, uvist hvorhen, men 1541 var han dog atter hjemme og tjente som Hofsinde.

Det følgende Aar finde vi ham i Tjeneste hos Fyrsten af Kleve, fra hvem han skiltes uden at have faaet sin Løn. I Oktober 1543 laa han alvorlig syg i Bremen i et Herberge i Pelzers Strasze hos Konrad v. Ramel og maatte paakalde Faderens Assistance med Penge¹⁾. Hjemkommen til Danmark tjente han atter som Hofsinde og deltog i Brudetoget til Sachsen. 1548 havde han endnu Befaling over Hofsindeerne i Aalborg, men det følgende Aar forlenedes han med Gavnø Kloster, hvorfra han 1552 forflyttedes til Bækkeskov Kloster i Skaane. Her ejede han Ellinge Gaard og tillige en stor Del Strøgods, han havde faaet med sin Hustru Margrethe Brok, Datter af den 1534 i Slaget ved Svenstrup faldne Niels Brok til Estrup og Vemmetofte og Jytte Podebusk, der havde giftet sig anden Gang med Knud Gyldenstjerne til Aagaard. Margrethe havde kun een Broder, Lave Brok, der — som allerede omtalt — var gift med Jørgen Billes Søster Margrethe. En stor Arv tilfaldt saaledes Jørgen Bille, der allerede 1545 havde trolovet sig med Margrethe Brok²⁾. Jørgen Bille spiller ikke nogen Rolle i politisk Henseende, før Syvaarskrigen udbrød. Da skulde han ogsaa ligesom Broderen indlægge sig Fortjeneste af Fædrelandet.

Hartvig Bille, der i Aarene 1545—52 hyppig findes nævnt blandt Hofsindeerne, fik efter Faderens Død dennes Len Halmstad Herred i Pant for ca. 2600 Daler. 1557 indløste han for 1000 Gylden Elleholm Slot i Skaane, som han dog opgav 1561, efterat han 1560 var bleven forlenet med Aarhus Slot i Skaane og Villands Herred mod 500 Daler i aarlig Afgift. I denne Stilling kom ogsaa han til at tage vigtig Del i Syvaarskrigen. Han boede paa Fædrene-

¹⁾ Jacob Sparre t. E. B., Svanholm ⁶/₁₀ 1539. Or. i D. Ad. Br. 56. 60. Peder B. t. E. B. ibid. 9. 156. Jørgen B. t. E. B., Bremen, ²/₁₀ 1543. ibid. 9. 173.

²⁾ Lund, D.'s og N.'s Hist. IX. 205—206. Brasch, Vemmetoftes Hist. I. 239 ff.

gaarden Vallen, men giftede sig ikke. I offentlige Hverv anvendtes han kun sjælden. 1554 fulgte han med Dronning Dorothea til Vismar, men ellers levede han temmelig ubemærket og stille. Hans personlige Forhold kjende vi ikke.

Det samme kan til Dels siges om den yngste af Brødrene *Henrik Krummedige Bille*. Han var født i Oktober 1530 paa Bergenhus. Med Forældrene vendte han fire Aar gammel tilbage til Danmark. Paa Vallen tilbragte han sine Barndomsaar, og vi have ovenfor S. 614 og 673 meddelt nogle Smaatræk om ham. 14 Aar gammel blev han indskrevet ved Universitetet i Leipzig, og senere sendtes han med sin Lærer, Mester Lavrids Ipsen, Søstersøn af Ove Billes Kansler, Hans Henriksen, til Frankrig, hvor han opholdt sig flere Aar i Angers. Det var under hans Fraværelse i Udlandet, at Eske og Ove Bille med den største Ihærdighed arbejdede paa at faa en Forlovelse bragt i Stand mellem ham og den unge Karen Rosenkrans, Oluf Rosenkrans' yngste Datter (f. 1536). Eske Bille paastod, at han og Oluf Rosenkrans, der døde 1545, havde aftalt denne Forbindelse, og samtidig med at Peder Bille og Birgitte Rosenkrans' Bryllup forberedtes, mindede han Fru Ide Munk om Løftet og krævede, at Trolovelsen nu skulde finde Sted. Hun svarede først mundtlig og senere skriftlig, at hun ikke vilde bortgive Datteren, saa længe hun endnu var umyndig. Hun skulde selv have Lov til at bestemme, hvem hun vilde have. Forøvrigt vilde hun ikke holde Eske eller hans Søn hen med Ord og Talemaader, for at Henrik ikke skulde forsømme sin Lykke hos en anden, med hvem han kunde være bedre tjent end med Karen. Dette var saa godt som et Afslag, men Eske Bille lod sig ikke saaledes tilbagevise. Paa Grundlag af Faderens Løfte henvendte han sig — eller lod sin Søn og Erik Krabbe henvende sig — til alle Karens Slægtninge, Morfader, Farbrødre og fjernere Slægtninge, og fra dem alle modtog han god Fortrøstning. Med denne kraftige Støtte i Ryggen erklærede han i et Brev til Chri-

stoffer Rosenkrans, at han nu «for adskillige mærkelige Aarsagers Skyld ikke kunde afstaa eller samme Tale saa forlade, endskjønt den ærlige Kvinde Fru Ide finder sig derudi besværet». Han forlangte derfor et endeligt Svar paa sit Forslag. Men Fru Ide satte sig med Hænder og Fødder imod denne Forbindelse. At Karens Ungdom kun var et Paaskud, er utvivlsomt; thi paa den Tid, det sidste Brev skreves, var hun 14 à 15 Aar gammel, og Fru Ide havde ikke gjort Indvendinger, da Birgitte blev trolovet i samme Alder. Der stod selvfølgelig en anden i Baggrunden, der gjorde Henrik Bille Rangen stridig. Hvem denne var, vide vi ikke; men den stakkels Henrik nede i Angers kunde hverken «æde eller drikke» af Sorg og Jalousie. Han var dog saa forsigtig ikke at købe et Smykke i Frankrig, som Faderen havde befalet ham at sende Jomfru Karen. Derimod tænkte han paa at drage til Italien, men Pest, Sygdom og Krig hindrede denne Plan. Imidlertid fortsatte Eske Bille sit Felttog imod Fru Ide Munk, og den tapre Kvinde stod ganske alene imod ham, Svigersønnerne, Onklerne, Bedstefaderen og hele Familien. Tilsidst slyngede Hr. Eske i sin Harme et frygteligt Vaaben ud imod hende, som imidlertid ikke synes at have ramt. Han bad nemlig sin Søn Peder og Erik Krabbe opfordre Christoffer Rosenkrans til at true Fru Ide med «at gjøre hende arveløs eller med andre saadanne haarde Ord» hvis hun ikke vilde bøje sig. Dette var sandsynligvis Hr. Eskes sidste Ord i denne Sag; kort efter blev han ramt af den Sygdom, der lagde ham i Graven. Henrik Bille vendte hjem fra Paris i Aaret 1553; hvad han selv personlig vilde have kunnet udrette ligeoverfor Fru Ide og Jomfru Karen, vide vi ikke. Thi kort efter hans Hjemkomst døde Karen Rosenkrans, efter Sagnet midt i en Dans. Henrik Bille bosatte sig nu paa Mogenstrup, men hans Navn forekommer efter den Tid ikke i noget Aktstykke. Han blev siden gift med Christence Holgersdatter

Ulfstand og døde 1559. Hans Hustru fødte efter hans Død en Søn, der blev opkaldt efter ham.¹⁾

Henrik Bille Henriksen nævnes i Aarene 1582—92 jævnlig i Registranterne som nærværende ved Fester ved Hove eller som tilsagt til at følge Kongen paa Rejser. Hans Navn er ogsaa knyttet til en Begivenhed, som karakteriserer Tidens Sæder. Imellem Biskop Niels Hvid i Lund og Slægten Ulfstand, hvilken Henrik Bille tilhørte paa Mødrenesiden, havde der været Strid angaaende Gregers Jepsen Ulfstands Ligsten i Lunde Domkirke, som Bispem havde kjøbt af Kirkeværgerne i Lund og ladet sønderbryde. Denne Strid var imidlertid blevet jævnet ved Kongens Mægling; men en lærd Præst i Skaane ved Navn Mester Jakob Nielsen i Skurup, der havde et personligt Mellemværende med Bispem, havde i et Smædedigt haanet Niels Hvid og beskyldt ham for at have stjålet Stenen. En Aften sad Præsten i Selskab med Henrik Bille og Aage Ugerup, der begge synes at have været drukne. Nidvisen blev sunget, og hele Selskabet, iberegnet Adelsmændenes Svende, begav sig hen til Biskoppens Hus, hvor de dundrede paa Porten, og hvor Præsten paa ny synes at have givet Visen til bedste. Ophidsede af Bispens Tjenestepige, der udskjældte dem for Gadedrenge, Strædebissere og Samkjøbere, begyndte Svendene at kaste Stene ind i Huset, rive Tagstene ned og bruge Ukvemsord mod Bispem og hans Hustru. Præsten kom til at undgælde med Livet for denne Spas, medens de unge Herremænd synes at være slupne fri for Tiltale.

Henrik Bille fik 1591 Vinstrupgaard i Flakkebjerg Herred i Forlening mod 300 Dalers aarlig Afgift. Han var gift med Christence Korfitsdatter Viffert. Bryllupet stod i

¹⁾ Se Hist. Tidsskr. 5. R. V. 286—88, og Brevene i Heise, Fam. Rosenkr. Diplomatariet. Konc. til et Brev fra Ove og Eske Bille til Christ. Rosenkrans, Kbhvn. ¹⁶/₁₀ 1550 i Ny kgl. Saml. 1301 e. Fol. Jvfr. ogsaa Troels Lunds Fremstilling i ofte nævnte Værk X. 63 ff. Kirkehist. Saml. VI. 71.

Malmø den 7de Septbr. 1589. Han døde allerede 1593 paa Mogenstrup og begravedes i sin Sognekirke. Hans eneste Søn, *Eske Bille*, døde 12 Aar gammel den 17de Septbr. 1602 af Pest og blev begravet i Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn. Hans Enke giftede sig med Rigsraad Breide Rantzow. Hendes Søn Frands Rantzow, Christian IV's Svigersøn, døde 1632 «som Fæstemand». ¹⁾ —

5.

HANS BILLE t. Egede († 1542),

og

EFTERKOMMERE (EGEDE LINJEN).

I 34 Aar havde *Hans Bille* siddet i Rigsraadet, da Begivenhederne i 1536 berøvede ham hans Sæde i denne Forsamling. Han forsvinder hermed fuldstændig fra den politiske Skueplads, og i det private Liv nævnes hans Navn kun yderst sjældent. Han var dog indbudt med Hustru og Døtre til Kroningen i Kjøbenhavn 1537 og overværede den ogsaa. Men herefter henlevede han sine sidste Dage i Stilhed paa Egede. Man har formodet, at der foregik en Del Forandringer med Egede i Hans Billes Tid. Saaledes kom det Gaarden underliggende Bøndergods til at udgjøre et eget Birk, og han erhvervede en Rettighed til Kirken, der hidtil havde ligget under Tureby Len. Men hans Arkiv er ikke bevaret, og vi ere derfor ikke i Stand til at følge hans Virksomhed paa dette Omraade. Han døde 31de Oktober 1542 og begravedes i sin Sognekirke med sin Hustru Inger Rønnov, der døde 19. Novbr. 1548. Arkivtegneren

¹⁾ Jvfr. Thiset, Stamtavler o. danske Adelslægter II. 225. D. Mag. 3. R. III. 151, 158. Ejler Brokkehøus's Ant. S. 53, 89. Suhm, Saml. II, 3. S. 33. Danske Saml. 2. R. V. 65. Kirkehist. Saml. VIII. 328. Kbhvns. Diplomatar. VI. 614. Tegnelser ²¹/₁ 1582, ¹/₁ og ²⁸/₂ 1583, ²/₃, ³/₅, ²⁷/₅ 1586.

Søren Abildgaard har aftegnet Ligstenen, der fremstiller Hr. Hans iført Rustning og støttende sig til et mægtigt Sværd, medens hans Hustru, klædt i Enkedragt med et sørgmodigt Udtryk folder Hænderne. Døtrene rejste et Epitafium over Forældrene, og en vis Steffen Andersen tolkede i et Sørge-digt paa Latin deres Sorg over Tabet. Hans Bille traadte hele sit Liv igjennem i Skygge for sin begavede Broder Anders Bille, trods den betydelige Aldersforskjel; Mangel af Kilder til hans Livs Historie umuliggjør imidlertid en nærmere Karakteristik af ham. Han efterlod sig tre Sønner, *Torben*, *Bent* og *Førgen*, samt to Døtre *Ermegaard* og *Birgitte*, hvis Historie vi i det følgende skulle skildre under ét.

Det er en væsentlig Mangel ved vort Kjendskab til Fortidens Mennesker, at vi saa ofte kun lære dem at kjende fra Livets kontrære Side. Vidnesbyrdene herom har man omhyggelig bevaret i Form af Gjældsbreve, Kavtioner, Forpligtelser, Domme etc. etc., og med disse Uvederhæftighedens Stempler gaar Personen saa over til Efterverdenen. Sønnerne fra Egede ere i rigeligt Maal forsynede med disse Attributioner. Den ældste, *Torben Bille*¹⁾, sendtes tidlig til Udlandet og har maaske studeret ved et eller andet Universitet i Tyskland, thi Fætteren Bent Bille fra Søholm beder udtrykkelig fra Paris sin Moder om at faa at vide, hvad Torben synes om hans Bøger. Men det eneste Udbytte, vi kjende af hans Studier, er en ubetalt Regning fra Hovedsmanden i Schweydnitz, Bernhard v. Melen, hvilken denne var ubeskeden nok til at sende til selve det samlede Rigsraad. Dette var før 1534; under Grevens Fejde tjente han i den kongelige Hær foran Kjøbenhavn. I de følgende Aar drog han i fremmed Krigstjeneste, og synes at have

1) Slægtebøgerne have, som det synes, forvexlet ham med Fætteren fra Søholm, Torben Andersen, og iblandt andet henført hans Krigsbedrifter i Udlandet til denne. Det er ofte vanskeligt at skjelne de to Torben'er fra hinanden, og jeg er ingenlunde ganske sikker paa, at det er lykkedes mig.

været baade i Lifland, Preussen og Brandenburg. 1543 var han hjemkommet, thi da havde han Kommandoen over en Fænnike Landsknægte, der var lagt i Kvarter i Stege til stor Besvær for Borgerne. Fra nu af hobede sig imidlertid Gjenvordigheder op for ham. Slægtbøgerne fortælle, at han havde tjent med stor «Reputation» i fremmed Krigstjeneste, selv holdt hvervede Folk, men ingen Betaling faaet, hvorfor han senere maatte sælge alt sit Gods. Om hans Udgifter i fremmed Krigstjeneste foreligger intet skriftligt Vidnesbyrd, men det stemmer godt med hvad vi ellers vide om ham. Saa meget er sikkert, at han i Udlandet har været ubesindig nok til at kavtionere for en vis Laurits Pedersen, der skulde udrede Mandebod for Drab paa en Hans von Bartenschleuen i brandenburgsk Tjeneste. Da Betalingen udeblev, maatte Torben Bille gaa i Indlager i Kiel. Her finde vi ham fra Decbr. 1543 og hele to Aar igjennem i den største Forlegenhed. Hans Faders gamle Ven Rigsraaden Peder Ebbesen (Galt) laante ham 1000 Mark imod Kavtion af forskjellige gode Venner, hvem han maatte stille tilfreds ved Pantsætning af forventet Arv efter Faderen. Han bad Farbroderen Anders Bille om at repræsentere ham paa Skiftet, hvad denne nødig vilde, men dog lovede at gjøre under visse Betingelser, der selvfølgelig ikke vare til Fordel for Brodersønnen. Men de 1000 Mark forsløg ikke, og han solgte da 14 Gaarde fra Egede Gods til Joachim Beck. Hans Søstre maatte senere kjøbe dem tilbage for 1230 Daler og 2 Gaarde i Flakkebjerg Herred, da Gaardene sansynligvis ikke kunde undværes fra Godset. I det hele taget handlede baade han og Broderen *Bent Bille*, hvem vi kun kjende som Hofsinde i Aarene 1535—1546 og som hyppig Laansøger hos Anders Bille og Peder Oxe, paa den mest hensynsløse Maade med deres Arveparter i Egede. Skjønt de havde givet Søstrene Løfte og Brev paa, at de ikke vilde afhænde Parterne til andre end dem, fik dog baade Peder Oxe og Hans Barnekov lokket

dem til at love eller sælge dem Parter i Egede, og under den deraf opstaaede Retstrætte gik Hans Barnekov, hvem Svogeren Peder Oxe havde overdraget sine Rettigheder, af med Sejren. Halvdelen af Egede tilfaldt saaledes Barnekov. Torben Bille kom imidlertid i Aaret 1546 ud af Indlageret, men hans Stilling forbedredes ikke derfor. Endnu tilbagestod Summer hos Kreditorerne i Holsten og Brandenburg, og skjönt Kongen ret jævnlig intervererede til Fordel for ham, kom han ikke til noget endeligt Resultat, da han synes at have vægret sig ved at møde i Brandenburg og forhandle personlig med Kreditorerne. Deraf stadige Forlegenheder; snart laaner han hos Jørgen Gyldenstjerne, snart hos Peder Bille, snart hos Hans Rantzov, og tilsidst ernærer han sig som Handelsmand, idet han med et Skib fører Varer fra Danmark til Lübeck. Men ogsaa her ramme Kreditorerne ham; en skjønne Dag lægge de Beslag paa Skib og Ladning i Lübeck. Forgjæves klager Torben Bille i afmægtig Harme til Kongen, og forgjæves beder han Anders Bille om Hjælp, «for at de (holstenske Kreditorer) skulde komme til at beklage, at de have haft at gjøre med en Bille». Han kan ikke afryste disse ubehagelige Burrer, og tilsidst bosætter han sig i Næstved, hvor ogsaa Broderen *Bent* havde fundet et Asyl i sine Gjenvordigheder. Medens *Bent* forsvinder c. 1559 — det sidste Vidnesbyrd om hans Tilværelse er en Stævning for Gjæld af en Borgerske i Næstved — lykkes det Torben, der var en foretagsom og vistnok ganske brugbar Mand, at bevare Kongens Gunst. Han faar jævnlig Tilladelse til at udføre Korn, Kjød og Øxne af Riget, hvad der vidner om, at han stadig har fortsat sin Handelsbedrift, og endelig kulminerer hans Lykke, da han 1557 bliver forlenet med en lille Gaard udenfor Næstved, Grimstrup, som en Borger i denne By havde haft i Forlening. Fra Ungdommen havde hans Hu imidlertid staaet til krigersk Gjerning, og da han nu var en erfaren Sømand, kaldtes han jævnlig som Skibshovedsmand til Kjøbenhavn. Men først

da Krigen med Sverig udbrød 1563, kom han paa sin rette Hylde. Han fik strax i Begyndelsen af Krigen Fribytterbrev, og senere finde vi ham som Chef paa et kongeligt Krigsskib, med hvilket han i 1565 maatte søge Tilflugt i en pommersk Havn. Men Krigen bragte ham ikke noget materielt Udbytte; det sidste, vi høre om ham, findes i en kongelig Skrivelse af 24de Marts 1577, hvorved der tilstaas ham en aarlig Understøttelse af 1 Læst Rug, 1 Læst Byg og 2 Tdr. Smør fra Malmøhus. Han levede dog endnu 1580, da han nævnes i Hyldingsbrevet til den unge Kong Christian, og skrev sig da til Spannerup (Spannarp i Halland).

Medens Brødrene fra Egede (Jørgen nævnes ikke efter 1546) ødede deres Arv og maatte fægte sig gjennem Livet, sade deres to Søstre *Ermegaard* og *Birgitte* paa den gamle Fædrenegaard, hængende og plejende om Fortidens Minder. De rejste Gravsten og Epitafium i Egede Kirke over Forældrene, de værnede — med deres Formynder Jens Ulfstand til Vemmetofte — om Godset, og skjønt de havde maattet finde sig i at se Halvdelen af Gaarden ved Brødrenes Ubesindighed gaa ud af Familiens Hænder, gjorde dette dog ikke noget Indgreb i deres daglige Sysler og Vaner. Thi Barnekoverne boede aldrig paa Gaarden, og deres Formynder varetog med stor Kraft deres Interesser lige overfor denne Slægt. Hans Barnekovs Enke, den strixe Mette Oxe, Peder Oxes Søster, var ingenlunde let at komme til Rette med, og de to Søstre har vel ogsaa haft deres Part af Rethaveri og Proceslyst. Vi finde i hvert Fald jævnlig Domstolene beskjæftigede med deres Stridigheder. Med Birgitte Gøye stode de i fortroligt Venskabsforhold. De brevvexlede, besøgte hinanden, og af en lille Skrivelse fra dem erfare vi, at ogsaa de samlede og afskrev Folkeviser. Som i Livet fulgtes Søstrene ad i Døden. Torsdagen den 31de Oktober 1587 døde Birgitte, og faa Dage efter Jomfru Ermegaard, saa at begges Begravelse kunde finde Sted paa samme Dag, den 22de Novbr. 1587, i det af dem 1579 op-

byggede Kapel i Egede Kirke. «Den store Arving», Anders Billes ugifte Datter Jomfru *Ingeborg Bille*, arvede deres Part i Egede, som efter hende og dem endnu den Dag i Dag bærer Navnet Jomfruernes Egede.

De to af de fra Bent Bille til Søholm og Ermegaard Frille udgaaede Linjer — Sandholt- og Egede Linjen — vare nu uddøde; tilbage staar at forfølge Anders Bille til Søholms og hans Efterkommeres Levnetsløb.¹⁾

6.

ANDERS BILLE til Søholm († 1555)

og

hans Efterkommere (Søholm Linjen).

Efter Morfaderen Eggert Frille havde Anders Bille arvet det elastiske, spænstige Sind, der efter hvert Nederlag bragte ham til at tage Kampen med Livet op med fornyet og stedse større Kraft. Det var ligesom enhver Berøring med Ulykke og Modgang forøgede hans Fond af Livskraft.

¹⁾ Danske Herregaarde, Egede. — Marmora Danica II. 397—308. Ejler Brokkenhus's Antegnelser S. 77—79. Personalhist. Tidsskr. V. 241. D. Mag. 3. R. V. 123. VI. 55, 129—30, 156. 4. R. I. 143—144, 234—35. — *Hans Bille* er ²⁷/₈ 1537 i Kbhvn. D. K. Hist. 18. 21. — *Torben Bille*. se D. Mag. 4. R. IV. 348. Om Gjelden til Bernh. v. Melen: D. Ad. Br. 5. 86, og D. Kgrs. Hist. 15. 55. Høvedsmd. for Knægte i Stege 1543: Top. Saml. p. Pap. Stege 61. Om hans Gjældsforhold se D. Ad. Br. 4. 30, 131—137, 144; 5. 173, 175, 198; Krigen: Tydsk Bestallingsprotokol i Rigsark. ²⁵/₁₁ 1563 (Fol 182), og Garde, D. dansk-norske Sømagts Hist. S. 70. Skaanske Registre ²⁴/₃ 1577. — *Bent Bille* sælger P. Oxe 4 Gaarde ²⁵/₇ 1549. Dipl. Arn. Magn. i Univ. Bibl. Fasc. 11. 30. Jvfr. Kolderup, Rosenvinge, Gl. danske Domme I. 135—36. Herredagsdom af ²/₃ 1556 ang. Halvparten af Egede. Afskr. i Top. Saml. p. Pap. Birkeholm 2. Retterthingsdom af ¹⁶/₄ 1556, ibid. Egede 3. D. Ad. Br. 6. 2. — Om *Ermegaard* og *Birgitte* se D. Ad. Br. 4. 138—40, 5. 178. Top. Saml. p. Pap. Nyrup 4. Tegnelser ¹⁴/₃ 1563, ²²/₆ 1581. Kirkeh. Saml. 4. R. I. 211*

Gjennem hans Breve fra disse trange Tider gaar der en — trods al Lamenteren og Klage — fortrøstningsfuld Tone, en energisk Vilje til at gjenoprette den lidte Skade. Vi skulle da ogsaa se ham inden kort Tid gjenvinde sin tidligere Anseelse og med en forbausende Elasticitet ordne sig ind under de nye Forhold.

Grevefejden havde ødelagt hans Hus og Hjem, berøvet ham hans Stilling i Samfundet og bogstavelig talt ikke ladet andet blive tilbage for ham end, som han selv siger, «den blotteste Jorden». Hertil sluttede sig huslige Sorger og Bekymringer. Hans Hustru var død 1533 efter at have skjænket ham 16 Børn. Af disse døde to — Oluf og Movrids — i Ulykkesaaet 1534; de ligge begravede i Stege Kirke.¹⁾ En tredje Søn Charstar eller Christoffer maa være død under Fejden. Den næstældste Søn Oluf var allerede tidligere afgaaet ved Døden. I Fangenskabet i Mecklenburg deltog ikke alene hans ældste Søn, den 26aarige Bent Bille, men ogsaa hans Svigersøn Knud Sparre, og det blev saaledes hans ældste Datter Ermegaard, Enke efter den 1535 afdøde Jørgen Podebusk til Krapperup og Bidstrup, som maatte paatage sig Tilsynet med hans mange Børn. Hans Tanker dvælede under Fangenskabet stadig ved hans «fattige smaa Børns» Skjæbne; «de ere alle endnu saa umyndige og ikke komne til deres Alder, at de kunne hjælpe dem selv. Hvad det er Ermegaard muligt at gjøre, kan jeg vel tro, hun gjør, men dog er det hende svært at gjøre». Han bad derfor Ove Bille for den Tro og Love, han altid havde sat til ham, og for det Blodets Baand, der var imellem dem, ikke at forlade de stakkels moderløse Børn, «som vel nu og maa kaldes faderløse». Fogden Oluf Svenske fik Befaling til at begive sig over til Ermegaard Bille og hjælpe hende med Raad og Daad.²⁾ Formodentlig have Børnene

¹⁾ Marmora Danica. II. 310.

²⁾ A. B. t. O. B. Lybs, ²⁰/₂ 1536. Konc. i D. Ad. Br. 5. 105. A. B. t. Oluf Svenske ²¹/₃ 1536. Konc. i A. Billes Arkiv.

opholdt sig dels hos Mormoderen, dels hos Ermegaard Bille, men vi høre forøvrigt intet om dem efter Anders Billes Fald. Julehøjtiden 1536 har atter samlet dem alle i det gamle Fædrenehjem paa Søholm, og Glæden over Gjen-synet har vel for en Stund dulmet Anders Billes Smerte over Ydmygelserne og Tabet.

Først gjaldt det om at faa nogen Erstatning for, hvad Borgerne i Stege, Malmø og Vordingborg havde frarøvet ham af Penge og Gods. I Løbet af 1537 fik han udvirket en Del Kongebreve herom til de nævnte Stæder; hvor meget Udbytte han fik deraf, kan ikke ses. Dog vides det, at baade Borgerne i Malmø og Stege have maattet udrede Erstatningsbeløb til ham. Bønderne i Holtug i Stævns Herred havde under hans Fraværelse forhugget hans Skove til Søholm; ogsaa de maatte erstatte ham Tabet. Johan Urnes Enke maatte tilbagelevere ham en Bryggerkjedel i Henhold til den kongelige Forordning, som bestemte, at alt Gods, som var blevet plyndret i Fejden, skulde komme i rette Ejermands Hænder, hvor det saa end fandtes. Han procederede endog for Raadet i Rostock om et af hans Skibe, som Stege Borgere havde solgt til en Mand i Rostock. Saaledes lykkedes det ham vel hist og her at samle lidt af det tabte sammen igjen; gode Venner, som Eske Bille, kom ham til Hjælp med Laan af rede Penge, men det blev dog ad en hel anden Vej at han gjenoprettede sine Tab. Den 28de Septbr. 1537 skrev han fra Søholm følgende Brev til Eske Bille:

«Maa Du vide, at jeg nu har været ovre i Fyn og handlet og talt med ærlig og velbyrdig Kvinde Fru Kirstine, Hr. Peder Lykkes Efterleverske, om hendes Datter Jomfru Anne Lykkesdatter. Da har hun og flere af hendes Slægt og Venner i den hellige Trefoldigheds Navn givet og tilsagt mig hende og ville føre hende til Søholm til mig den Søndag næst efter S. Dionysii Dag nu først kommende. Thi er det min Bøn til Dig, at Du vil vel gjøre og have

den Umage at komme hid til mig paa samme Tid og gjøre Dig glad med mig og flere vore Venner, som mig haabes til Gud her da findes. Det forskylder jeg ganske gjerne, Dig hermed Gud befalendes.»

Den 60aarige Mand, hvis ældste Søn var henved de 30 Aar, agtede saaledes at gifte sig paa ny med en ung Pige, jævnaldrende med hans egne Døtre. Anne Lykke var Datter af den for nylig afdøde rige fynske Adelsmand Peder Lykke til Herringe, Nørlund, Bregenholt, Demstrup og flere Godser, der havde været en intim Ven af Anders Bille. Brylluppet stod da paa Søholm Søndagen den 14de Oktober, og at Bryllupsglæderne gik Haand i Haand med Forretningsanliggender, oplyses vi om af et Brev fra Trud Ulfstand til Johan Friis, hvori han undskylder, at han ikke kan udføre Kongens Befalinger, da Fru Kirstine har anmodet ham om strax at komme til Søholm, fordi hun vilde skifte med sine Børn. Anne Lykke arvede Nørlund i Jylland og Part i Hverringe og Demstrup efter Moderens Død. Det rige Giftermaal havde saaledes bragt ham baade en ung Hustru og en stor Medgift. Han blev derved Svoger til den højt ansete Jørgen Lykke, der tjente ved Kongen af Frankrigs Hof og her blev brugt som Raadgiver i alle Anliggender vedrørende nordiske Forhold.¹⁾

Medens Anders Bille saaledes paany bandtes i Hymens Lænker, havde hans Datter *Klara Bille* havt den Sorg at miste sin Fæstemand. Klara Billes Trolovelse med Henrik Rosenkrans havde fundet Sted i Kjøbenhavn Sommeren 1530

¹⁾ Niels Berelsen t. E. B., Kbhvn., ²⁵/₃ 1537. D. Ad. Br. 8. 233; smlgn. Heise, Rosenkrantz, Diplom. S. 174. D. Mag. 3. R. VI. 141, 143, jvfr. Top. Saml. p. Papir, Holtug Nr. 1—4 og D. Ad. Br. 5. 120. Retterthingsdom af ⁵/₉ 1537. D. Ad. Br. 5. 109. A. B. t. E. B., Søholm, ²⁸/₉ 37. Ibid. 5. 107. Trud Ulfstand t. Johan Friis, Torup ⁸/₁₀ 37. Or. i Norske Samlinger. A. B. t. Raadet i Malmø, Søholm ¹⁶/₁₀ 37. D. Ad. Br. 5. 111. Ang. det af Stege Borgere til Rostock solgte Skib se D. Ad. Br. 5. 116, 118, 145

under højst ejendommelige Omstændigheder. Hr. Henrik var tidligere trolovet med Margrethe Henriksdatter Gyldenstjerne, Biskop Knud Gyldenstjernes Søster og en nær Slægtning af Billerne. Han ønskede imidlertid Trolovelsen hævet, og det nære Slægtskab — i tredje Led — mellem ham og Jomfru Margrethe benyttedes som Paaskud til at kræve Skilsmisse. Den højtidelige og bindende Karakter, en Trolovelse i hin Tid havde, gjorde imidlertid Skilsmissen vanskelig. Det var ikke en Sag, der alene afgjordes af Parterne selv; begges Slægt vare højlig interesserede i, at Skilsmissen kom i Stand under Former, der ikke gjorde selv det mindste Skaar i Vedkommendes Ære og derved kastede en Plet paa Familien. I tre Dage forhandlede de to Slægters Repræsentanter, førend det lykkedes at tilvejebringe en skriftlig Overenskomst, der løste begge Parter fra deres Ord og tillod dem at indgaa ny Trolovelse. Faa Dage efter trolovede Hr. Henrik sig med Klara Bille, uden at der fra nogen Side foreligger Udtalelser, der antyde Misbilligelse af det skete. Anne Rud, der ikke kunde have nogen personlig Interesse i det forefaldne, skriver, at det var alle vitterligt, at Henrik Rosenkrans og Margrethe ikke «maatte være tilhobe» (i Ægteskab), da de vare Næstsøskendebørn, og hun glæder sig over, at han ved sin nye Forlovelse bliver i den samme Slægt, thi «Vennerne vare de samme paa begge Sider». Vi kunne ikke anlægge en Nutids moralske Maalestok paa disse Forhold; først senere har Sagnet paa en Tid, da Anskuelseerne havde forandret sig, udstyret dem med Træk, der antyde en Misbilligelse og en Nemesis. Thi en saadan indtraf i Virkeligheden. Bryllupet udsattes af ukjendte Grunde, Hr. Henrik drog som Lensmand til Gulland, Grevefejden med dens Ulykker for Anders Bille og hans Familie kom imellem. Men selv efter Anders Billes Hjemkomst høre vi intet om Forberedelser til Bryllup mellem Klara og Henrik Rosenkrans. Denne overværede ikke engang Anders Billes Bryllup paa Søholm, og faa Dage efter var det, at

han udenfor Visby styrtede med Hesten og forsløg sig saa slem, at han som Følge af Faldet døde den 5te December 1537. Sagnet fortæller, at han var redet ud for at modtage sin Brud. Men Sagnet har vistnok ikke Ret heri; der er ikke megen Sandsynlighed for, at Anders Bille skulde have ført sin Datter over til Gulland faa Dage efter, at han selv havde haft Bryllup. Henrik Rosenkrans betænkte Klara Bille og hendes Søstre i sit Testament. Herom skriver Oluf Rosenkrans i Februar 1538 til Anders Bille: «Giver Brevviseren til Kjende, hvorledes I vil have det med Eders Døtre, det skal ske aldeles efter Eders Vilje, og alt hvad min Broder — Gud være ham naadig — har givet dem, det skal aldeles holdes dem og forbedres og ikke fordærves». Tyge Krabbe omtaler ligeledes i et Brev fra September samme Aar denne «Sjælegave», som iblandt andet bestod af noget Fløjel og Damask, der henlaa hos Oluf Skriver i Kjøbenhavn, men selve Testamentbestemmelsen kjende vi ikke. Der var senere Tale om at forlove Klara Bille med Christoffer Nielsen Rosenkrans, Henriks Broder, men Klara Bille foretrak Jakob Movridsen Sparre til Svanholm i Skaane, med hvem hun i hvert Fald var gift 1543. Hun døde 1560. Hendes Søster *Anne Bille*, der 1532 var trolovet med Knud Sparre til Klogerup, holdt Bryllup i Sommeren 1538. Brylluppet stod, som det dengang begyndte at blive Skik og Brug, paa Brudgommens Gaard, efter at først nogle Damer af Slægten, Lene og Hille Hack, havde været paa Gaarden og givet ham den Fortrøstning, at der var Rum nok til at gjøre det. Hun døde allerede 1551¹⁾.

Aarene 1537 og 1538 hengik for Anders Bille med huslige og private Anliggender. Han overværede Kroningen

¹⁾ Om Klara Bille og Henrik Rosenkrans se Vedel Simonsen, *Ruderne* I. 198, Heise, *Rosenkrantz* II. 263 ff. Troels Lund, *anf. St.* IX. 407—13. Oluf Rosenkr. t. A. B., Odense ¹³/₂ 1538. D. Ad. Br. 5. 113. Tyge Krabbe t. A. B., Helsingborg ²³/₉ 38. *Ibid.* 35. 60. Lene Hacksdatter t. A. B. *Ibid.* 31. 2.

i Kjøbenhavn, og han fik ved kongeligt Brev af 16de Maj 1538 Befaling til at møde Kongen — «ilig, ilig, ilig» — et Sted ved Grænsen, medtagende sine Breve paa Slotsloven i Sønderborg.¹⁾ Men det første Glimt af Forsoning med Hoffet falder dog først i Januar 1539, da han fik Indbydelse til med sin Hustru og hendes Jomfruer at besøge Kongen Fastelavns Søndag paa Kjøbenhavns Slot, forblive der 2 à 3 Dage og gjøre sig glad med Kongen og hans Gjæster.²⁾ Og ved dette glade Gilde, hvor den største Del af den sjællandske og skaanske Adel var til Stede, maa den endelige Forsoning have fundet Sted. Ikke alene optoges han nu paa ny i Raadet³⁾, men da det saa ud til Krig med Kejseren (Marts 1539), overdroges det ham og Knud Gyldenstjerne at være Hovedsmænd paa Sjælland. I det Brev, hvori Kongen beder ham overtage Posten, hedder det, at «Kongen vil det med al Gunst og Naade bekjende og være ham en gunstig og naadig Herre, saa han Kongelig Majestæt derfor skal have at takke».⁴⁾ Saaledes indtog han nu den samme militære Stilling som 1534 ved Grevefejdens Udbrud, og han traf strax Foranstaltninger til Sjællands Forsvar, holdt Møder med Adelen og Ridderskabet i Roskilde og Næstved, traf Anstalter til Kjøbenhavns Proviering, forhandlede med Borgerne i Kjøbstæderne.⁵⁾ Faren drev imidlertid over, og i Midten af Maj var Anders Bille atter hjemme paa Søholm⁶⁾; men han havde nu vist sin gamle Brugbarhed, og da Eske Bille og Klingenberg i Oktober samme Aar fratraadte Statholderposten paa Kjøbenhavns

1) Anders Billes Arkiv 16/s 1538.

2) Smstds. 16/1 1539.

3) Han nævnes som Raad i Kongebrev fra April 1539. D. Mag. 3. R. VI. 214. Chr. III. kalder ham i Brev af 27/11 1539: vor Mand, Raad og Statholder. A. B.s Arkiv.

4) Smstds. S. 214.

5) Anders B. og Knud Gyldenstjerne t. Chr. III. Næstved 5/s 1539. Indkomne Breve 1539—70.

6) A. B. t. E. B., Søholm 17/s. D. Ad. Br. 9. 112.

Slot, overdroges denne til Anders Bille¹⁾. Atter havde hans mærkelig indsmigrende Evner skaffet ham Oprejsning, Ære og Anseelse, og snart fulgte materielle Fordele med, da han i December samme Aar forlenedes med Dronningholm Slot i Strø Herred, som Klingenbeck havde haft.²⁾ Og nu udfolder han en ungdommelig Kraft og Energi i sin nye ansvarsfulde Stilling, som han bestyrede fra Oktobr. 1539 til August 1542. Det var i disse Aar, at de udenrigske Forhold antog en stedse betænkeligere Karakter, og især gav Gustav Vasas fjendtlige Holdning Anledning til stærk Frygt. Fra Befalingsmændene paa Grænsefæstningerne, Bahun, Varberg, Sølvisborg, Aahus osv., indløb stadig foruroligende Efterretninger til Statholderskabet i Kjøbenhavn om den svenske Konges Rustninger og Planer. Samtidig næredes regelmæssig hvert Foraar en mere eller mindre begrundet Frygt for et Angreb fra Søsiden fra Nederlandene, og ligeledes her paahvilede det Statholderen i Kjøbenhavn at træffe de nødvendige Forsvarsanstalter. Det ligger nær at sammenligne Eskes og Anders Billes Virksomhed i deres Stilling som øverste Statholdere i Kongens Fraværelse, og det vil da ikke kunne nægtes, at Anders Billes livlige, let modtagelige Aand danner en skarp Modsætning til Eskes rolige, koldblodige og klart seende Blik. Medens denne stadig søgte at lægge en Dæmper paa de ophidsede Gemytter og særlig gjorde sig Umage for at mildne den fjendtlige Stemning mod Sverigs Konge, virkede Anders Bille i høj Grad inciterende ved sin vistnok meget energiske, men ogsaa jævnlige ret udfordrende Optræden. Mellem ham og Gustav Vasa kom det til et højst alvorligt Sammenstød. I Anledning af et — saa vidt man kan skjønne — grundløst Rygte om, at svenske Tropper, som Kong Gustav havde ført

¹⁾ Opsats om Rigsraadsforhandlinger i Kbhvn. ²¹/₁₀ 1539. D. Kgrs. Hist. Fasc. 19.

²⁾ ²¹/₁₂ 1539 har han truffet en skriftlig Overenskomst med Bønderne i Lenet om Afgifternes Udredelse. D. Ad. Br. 5. 119.

med sig til Elfsborg i Begyndelsen af Aaret 1540, havde bemægtiget sig et med Vin ladet fransk Skib, der var strandet i Bahus Len, skrev han et meget uhøfligt Brev til den svenske Konge, hvorover denne følte sig i høj Grad fornærmet. Han lod sin Kansler, Tyskeren v. Pyhy, forfatte et Modskrift mod Anders Billes «Smædeskrift» og sendte en Gesandt til Danmark, som skulde drage ham til Ansvar. Kong Christian søgte at indtage en mæglende Holdning og henviste Sagen til Afgjørelse paa et Forhandlingsmøde mellem dansk-svenske Gesandter i Kalmar Efteraaret 1540. Men Mødet forløb uden Resultat, og skjønt Gustav Vasa ved den endelige Fred med Danmark i Brømsebro Septbr. 1541 frafaldt sin Klage, undlod han dog ikke i den mest officielle Form at give Anders Bille en alvorlig Tilrettevisning. Efter Sammenkomsten med Christian III. i Brømsebro gjorde han et Gilde for de danske Gisler i sin Lejr. Anders Bille, som var en af Gislerne, tog da Ordet og sagde, at han og alle danske saa vel som de ærlige svenske Mænd havde megen Grund til at glæde sig over, at det var kommet til en stadig og evig Fred, Venskab og Forbund. Gustav svarede hertil, at evig var en lang Tid, og at Menneskene kunde intet ligne derved. Der havde været oprettet mange Foreninger mellem Sverig og Danmark, men der var jo altid kommet Sager til, som havde forstyrret det gode Venskab, og dette var sket mere og oftere paa dansk end paa svensk Side. Derfor var det at ønske, at de tilstedeværende danske vilde gjøre deres til, at godt Naboskab og Venskab kunde bestaa; fra svensk Side skulde det næst Guds Hjælp ingen Nød have. — Anders Bille vides ikke at have svaret noget dertil.¹⁾

¹⁾ Dalin, Svea Rikes Hist. III, 1. S. 341. Tegel, Gustaf I.'s Hist. II. 124, 125, 127, 134. Om Storm og Uvejr ³¹/₃ se Hvitfeldt S. 1511, Rørdam, Hist. Kildeskr. I. 377, 638. Anders Bille t. Gustav Vasa, Kbhvn. ²³/₄ 1540. Vidimeret Afskr. af Borgemestre og Raad i Stockholm, ¹⁶/₆ 1540. Gust. Vasa t. Chr. III., Stockh. ⁵/₆ 1540. Chr. III. t. Gustav

Vi kunne ikke her i det enkelte gennemgaa Anders Billes Virksomhed paa Kjøbenhavns Slot. Ogsaa hans velbevarede Arkiv — som tillige indeholder Koncepter til de fra ham udgaaede Breve — er ligesom Eske Billes en Hovedkilde til Danmarks politiske Historie i disse Aar. Det fortæller os, at han trods sin fremskredne Alder endnu var i Besiddelse af en overordentlig Arbejdskraft, og at han omfattede sin Stillings forskjelligartede Opgaver med lige stor Interesse og Dygtighed. Han forstod sig lige godt paa Skibskonstruktion, Befæstningsvæsen og Artillerikunst som paa Administration, Finansvæsen, Landbrugsforhold og lignende Lensvæsenet vedkommende Sager. Denne Alsidighed i Forening med den — ligeledes fra Morfaderen arvede — ejendommelige Evne til skriftlig og mundtlig at lægge en Fyrighed og Varme i sin Fremstilling af Sager og Forhold, blev upaatvivlelig højt skattet af Kong Christian. Den gamle Mistillid forsvandt lidt efter lidt. Medens han i Begyndelsen af sit Statholderskab væsentligst kun blev raadspurgt i Sager vedrørende dette, varede det ikke længe, inden Kongen ogsaa søgte hans Raad i alle Spørgsmaal vedrørende den ydre Politik. En Række af Breve fra Febr. til August 1542 fra Kongen til ham bærer Vidnesbyrd herom. Alleerede i Sommeren 1540 var han bleven udset til som Gesandt at deltage i det af Kejseren berammede Møde i Køln. Mødet kom dog ikke i Stand, men det følgende Aar var han med Utenhofer, Svave og Kasper Fuchs i Regensburg, hvor der oprettedes en 5 Maaneders Stilstand med Kejseren, og endelig var det ham, som i Forening med Johan Rantzow, Svave og Fuchs afsluttede den endelige Fred med Kejseren i Spejer 1544.²⁾

Vasa⁵.s 1540. Svenske Gesandters Besværing paa Mødet i Kalmar August 1540. Rigsarkivet. Sverig Nr. 46. Udkast til Forslag til Svar i Anledning af Ilr. Anders Billes «Smædebrev». Tysk Koncept i Rigsarkivet i Stockholm. Acta Historica 1520—60.

²⁾ Krag og Stephanius, Chr. III.'s Hist. I. 215, 225 ff., 269 ff. II. 589 f.

Samtidig hermed vare hans materielle Forhold blevne i høj Grad forbedrede. Allerede 1540 blev han paa ny forlenet med Stege Slot og Møn kvit og frit uden al Afgift eller Borgeleje, dog undtagen Kronens Rettighed paa alle Fiskelejerne (4 Ol Sild af hver Aare). Aaret efter fik han sit Pant i tre af Dalby Klosters Gaarde tilbage, 1543 fri Forlening med alle Kirketjenerne i Gjern Herred og 1545 Stadfæstelse paa Kallehøve (i Baarse Herred). Det største — og vistnok temmelig enestaaende — Vidnesbyrd om Kongens Gunst imod ham foreligger i følgende Brev, dateret Kjøbenhavn 18de Juli 1542:

«Vi Christian etc. gjøre vitterligt, at vi af vor synderlige Gunst og Naade saa og for tro og villig Tjeneste, Hr. Anders Bille, Ridder, vor Mand, Raad og Embedsmand, siden han er kommet udi vor Tjeneste, os gjort og bevist haver, have undt og givet ham og hans Arvinger 3000 Mark i danske Penninge etc. Hvilke 3000 Mark vi forpligte os og vore Efterkommere til gode rede at betale og fornøje fornævnte Hr. Anders Bille eller Arvinger, hvilken Tid de os et halvt Aar tilforn tilsigendes vorder.»

Originalen til dette Brev med Kongens Segl findes i Anders Billes Arkiv. Det er overklippet — et Vidnesbyrd om, at Summen er krævet og indbetalt.

1537 havde Anders Bille skrevet til Eske Bille: «Hvorledes det er gaaet mig, og hvad Skade og Fordærv jeg og mine Børn have faaet, hvilket aldrig staar til at forvinde her i Verden, det har Du uden Tvivl vel forfaret». ²⁾ Men 5 Aar efter var Skaden dog tildels gjenoprettet, Æren og Tildelen gjenvundet. 1545 hædredes han endog med en Indbydelse til at staa Fadder til Kongens Søn Hans ³⁾, og der foreligger fra nu af intet Tegn paa nogen Formindskelse i

Diplom. Flensborg. II. 96—66. (Anders Billes Rejseudgifter paa Rejsen til Spejer. Anders Billes Arkiv.)

²⁾ Heise, Fam. Rosenkrantz, Diplom. S. 174.

³⁾ D. Mag. 4. R. I. 96—97.

den kongelige Gunst. Han hørte til de Raader, hvem Kongen hyppigst havde Bud efter, og selv ved Jule- og Nytaarstid maatte han ofte foretage den i hans høje Alder temmelig besværlige Rejse over Belterne til Koldinghus, Hoffets sædvanlige Opholdssted ved Vintertid. Efter at han i August 1543 havde fratraadt Statholderposten i Kjøbenhavn, som Eske Bille overtog, opholdt han sig hovedsagelig paa Søholm. Kun sjældent boede han i Stege. Det nedbrudte Slot her rejste sig ikke af sine Ruiner, og Fattigdommen i Byen var stor. De fleste af Borgerne drev Fiskeri, særlig ved Falsterbo; og naar det store Sildefiskeri i August og September fandt Sted, var Byen næsten mennesketom¹⁾. Anders Bille ejede selv flere Gaarde i Stege; han havde saaledes 1531 kjøbt en større Gaard, som Helligaandsklostret i Kjøbenhavn ejede der²⁾. Han værnede om Borgernes Interesser, sørgede for, at de fritoges for Indkvartering, og forsvarede deres Ret til Udskibning og Sejlads imod Bøndernes Indsigelse.³⁾ For den sidste Sag fik han et Gratiale paa 1100 Mark af de fattige Borgere — og her røre vi ved Anders Billes Akilleshæl. I Pengesager viser han sig i Slutningen som i Begyndelsen af sit Liv fra en alt andet end tiltalende Side. En stakkels Magister Antonius v. Düren maa saaledes underskrive et Gjælds-brev paa en Sum, dobbelt saa stor som den, han har faaet til Laans af ham, hvis han ikke kan betale sin Gjæld til den fastsatte Termin.⁴⁾ Talrige Herredstingssager imod Bønder, som ere rømte fra hans Gods, vise ham som en ubarmhjærtig Kreditor. Under tiden behandler han sine egne Gjældsforpligtelser fra den humoristiske Side. Eskil Gøye tilskriver ham i en saadan Anledning følgende morsomme lille Brev: «Kjære Hr. Anders, Frænde og synderlig gode Ven. Giver jeg Eder venlig til-

¹⁾ A. B. t. E. B., Stege, ²³/₉ 1543. E. Billes Arkiv.

²⁾ D. Ad. Br. 5. 67.

³⁾ Per Mikkelsen t. A. B., Stege ²⁶/₆ 1551. Ibid. 5. 169, 172.

⁴⁾ Dok. af ²¹/₂ 1540. D. Ad. Br. 5. 124.

kjende, da jeg i Torsdags foer til Jungshoved, da mødte Eders Bud mig med de Rentepenge, som jeg skal have af Eder og gav mig Eders Skrivelse, som I havde skrevet mig til. Da formærker jeg udi den, at I befrygter Eder, at der skulde være stor Fare for min Sjæl, om jeg tog samme Guld af Eder, hvorfor jeg vil have Eder storligen takket, at I vilde vare mig for min Skade; men dog befrygter jeg mig, at jeg lader Gjerrighed bedrage mig og tager samme Rentepenge og staar min Fare». ¹⁾

Anders Bille var lige til det sidste en rask og rørig Mand. Kun én Gang omtales det, at han har været syg. Det var i Aaret 1529, da han laa for Døden angrebet af den saakaldte «svedende» Sot, der bortrev saa mange. ²⁾ Men endnu i hans høje Alder se vi ham færdes til Søs og til Lånds, uden at Aarene synes at have taget paa hans Kræfter. 72 Aar gammel kommanderer han en Flaade i Østersøen ³⁾, i sit 77de Aar møder han ved Raadsmøder i Kolding, Odense, Nyborg og Antvorskov. Pestagtige Sygdomme hærgede Landet i disse Aar, og i Aaret 1555, der blev et Dødens Aar for saa mange af den gamle Slægt, ramtes ogsaa Anders Bille. Han døde den 23de Novbr. 1555 i Stege og blev begravet i Magleby Kirke i Stevns Herred. Kort efter sit andet Giftermaal havde han ladet opsætte et pragtfuldt Monument over sin første Hustru. Efter Tidens Skik skulde det ogsaa omfatte ham selv og hans anden Hustru, og kun begges Dødsaar var det forbeholdt Efterkommerne at besørge udførte paa Mindetavlen og Ligstenen. Men denne lille Pligt blev ofte forsømt, og Anders Billes Børn høre til de Forsømmeliges Tal. Det endnu særdeles prægtige og velbevarede Monument bestaar af en cirkelrund Mindetavle, der langs Randen har følgende Indskrift: «Anno

¹⁾ D. Ad. Br. 23. 53 og 55. (Dat. Gunderslev, 10. og 11. Decbr. 1546).

²⁾ Dipl. Norveg. X. 632 f.

³⁾ Anders B., Vobislav Vobisser og Gabriel Gyldenstj. t. E. B. Dat. udenfor Møen ^{3/6} 1549. E. B.s Arkiv.

dni 1533 XIII dage effther paske døde erligh velbyrdigh quine ffroe pernille hr. anders billes, lighr h'r begraut, gudt héds siell haffue». I Midten af Tavlen er fremstillet den af Graven opstandne Frelser, der opløfter den højre Haand til Velsignelse og i den venstre holder en Fane, hvori Johannerne Kors. Ved Graven hviler den sovende Vagt. Til venstre for Kristus knæler Fru Pernille med foldede Hænder og mellem dem er slynget et Baand, hvorpaa læses: «min gud och skaber i dine hænder beffaler iegh min siell.» I Baggrunden fremstilles Kristi Korsfæstelse, medens Krognos Vaabnet er anbragt forrest forneden. Umiddelbart sluttende sig til denne Mindetavle ligger i Kirkens Gulv som Trin op til Korpartiet en meget anselig og rigt udstyret Gravsten. Anders Bille og Fru Anne Lykke ere her afbildede, han iført fuld Rustning, hun Konedragt. 24 Ahneskjolde pryde Stenen, foroven Anders Billes, til højre Fru Anne Lykkes og til venstre Fru Pernilles. Indskriften langs Randen lyder saaledes: «Her ret for Hovedaltret hviler ærlig og velbyrdig Mand Hr. Anders Bille strænge Ridder af Søholm, død 15... med ærlige og velbyrdige Kvinder sine kjære Husfruer, Fru Pernille, Hr. Oluf Stisens Datter strænge Ridder af Bollerup, død 1553 die Aprilis 27, og Fru Anna, Hr. Peder Lykkes Datter strænge Ridder af Hverringe i Fyn, død 15...»¹⁾

Anders Bille havde kun Børn i sit første Ægteskab. 1545 skiftede han med Børnene sin afdøde Hustrus Arvegoods i Sjælland, Jylland og Skaane og tillige Løsøret. Samtidig søgte han at ordne Ejendoms- og Arveforholdene mellem Børnene og Stedmoderen. Alle Sønnerne og Svigersønnerne udstædte den 6te Marts 1545 en Erklæring, i hvilken de lovede Fru Anne Lykke «for den gode Vilje, de have befundet hos hende, siden hun blev deres Stedmoder», at hun, hvis hun overlevede Anders Bille, skulde beholde

¹⁾ Efter Prof. Løfflers Beskrivelse i Ant. top. Arkiv. Abildgaard har aftegnet den pragtfulde Sten.

alt, hvad han fra denne Dag af pantede og købte, tillige med 6 mindre Gaarde i Sjælland. Efter hendes Død skulde det atter tilfalde Børnene. Fik hun Børn med Anders Bille, skulde der derimod skiftes efter de almindelige Arveregler. Ligesaa overlode de hende den «uvogne» Guldkjæde, som Anders Bille nu havde ladet gjøre. Af Anne Lykkes Arvinger fik Anders Bille et tilsvarende Brev, der sikrede ham for Livstid — hvis hun døde før ham — Brugsretten af alt Kjøbe- og Pantegods, som han havde erhvervet siden deres Giftermaal. I de følgende Aar foretog Anders Bille betydelige Godstransactioner. 1547 solgte han til sin Svoger Christoffer Urne sin Hustrus Part i Nørlunde, men samtidig købte han Hverringe af Jørgen Lykke. Et af de følgende Aar — efter Svigermoderens Død — arvede Ægteparret Part i Demstrup, og Anders Bille udkøbte derpaa Jørgen Lykke ogsaa af Demstrup. Efter hans Død gav disse Handeler Anledning til Proces mellem Anne Lykke og Stedbørnene. Fru Anne paastod, at Anders Bille havde tilmageskiftet sig og ikke købt Hverringe og Demstrup af Jørgen Lykke, og at disse Gaarde altsaa ikke kunde komme med i Skiftet efter Anders Bille. Som det synes, gav Retten hende Medhold, thi i sit andet Ægteskab med Rigsmarsken Otte Krumpen vides hun at have ejet disse to Gaarde, af hvilke Hverringe atter senere tilfaldt Lykkerne, medens Demstrup i Slutningen af Aarhundredet tilhørte Rigsadmiralen Peder Munk. Anne Lykke skrev Dagen efter sin Husbonds Død til Kong Christian og bad om, at hun og Stedsønnerne — «ligesom de andre bedrøvede Fruer, der have mistet deres kjære Husbonder i dette Aar» — maatte beholde Stege Len et Aar efter Anders Billes Død. Men Kongen afslog Anmodningen og allerede et halvt Aar efter var Herluf Skave Lensmand paa Møen.¹⁾

¹⁾ Anders Billes Sønners og Svigersønners Erklæring dat. Søholm, ⁶/₃ 1545. D. Ad. Br. 5. 141. (Kopi af Bent Bille med Paaskrift affattet

Anders Bille og Pernille Krognos havde følgende Børn — foruden de ovenfor S. 733 nævnte døde: *Bent, Frands, Hans, Torben, Eggert, Ermegaard, Anne, Klara, Ingeborg* og *Sidsel*.

Bent Bille var født 1509.²⁾ Fra hans 22de Aar, da han som «Væbneren» Bent Bille tiltraadte et Kanonikat ved Domkirken i Roskilde, kunne vi følge hans Liv, indtil han bortreves ved en tidlig Død i Aaret 1555. Der er noget underligt forkvaklet ved denne unge Mands Løbebane. Noget kan tilskrives Tidsforholdene, men det synes ogsaa, som om Evner og Vilje ikke har staaet i ret Sammenhæng med hinanden. Oprindeligt uddannet som verdslig Adelsmand kastes han pludselig ind paa den gejstlige Vej. «Bent er nu paa det 23de Aar,» skriver Mormoderen, «det er snart paa Tiden at tænke paa, hvorledes det skal være med ham». Han drog saa til Paris, hvor han studerede ved Universitetet sammen med unge danske Adelsmænd som Peder Oxe og Erik Krabbe. I hans Fraværelse sørgede Faderen for at skaffe ham Ventebreve paa Kanonikater i Viborg, Aarhus og Bergen, og da han i 1534 vendte tilbage, syntes der at staa ham en glimrende Løbebane aaben i den danske Kirke. Men Grevens Fejde ødelagde disse Forhaabninger. Vel skaffede Faderen ham baade Degnedømmet ved Kapitlet i Kjøbenhavn og et Kanonikat i Lund foruden de tidligere

med Runer). Skiftebrevene mellem Anders Bille og hans Børn, Søholm ^{22/2} 1545. Anførte i Udt. i A. B.'s Registrant over Brevene paa Søholm i Rigsarkivet. Jørgen Lykkes Brev til A. B. 1545. Ibid. Brevene om Kjøbet eller Mageskiftet af Hverringe og Demstrup i D. Ad. Br. 5. 152—54 og 45. 58. Retterthingsdom af 1556 ^{6/7} mellem A. B.'s Arvinger og Anne Lykke. Konk. i D. Ad. Br. 5. 180. A. B.'s Børns Kønsed i denne Sag. D. Ad. Br. 5. 1 og Fasc. 51. 58—59. Anne Lykke til Chr. III., Stege ^{24/10} 1555. D. Ad. Br. 45. 91. Retterthingsdom m. J. Lykke og Jørgen Bille og Lave Brok ^{31/3} 1557. Herredagsdombogen.

²⁾ En fyldig Levnedbeskrivelse af B. B. hos Brasch, Bregentved S. 128—42.

erhvervede i Roskilde og Aarhus (Viborg og Bergen fik han ikke), men det sørgelige Udfald af Anders Billes Politik, Fangenskabet i Mecklenburg og Reformationens Indførelse standsede brat den saa heldig begyndte Løbebane ligesom fortsatte og planlagte Studeringer i Udlandet.

Helt tomhændet gik Bent Bille dog ikke ud af det store Skibbrud 1536. Han mistede vel Degnedømmet i Kjøbenhavn, som inddroges, men han beholdt de tre Præbender i Roskilde, Lund og Aarhus, og han hævdede sin Ret til det førstnævnte i en sejrrig Kamp med to Medbejlerere, der havde oppebaaret Indtægterne under Fejden i Henhold til den Bestemmelse, at Kanniker, som ikke residerede og gjorde Tjeneste ved Domkirken, ej heller studerede i Udlandet, skulde miste Renten af deres Præbender. Gjentagne Oprøpninger af denne meget berettigede Klage overvandt heldig af Bent Bille, der ikke residerede eller gjorde Tjeneste, men lod sine Kannikedømmer bestyre ved Stedfortrædere blandt de faste Domherrer.

Skjøndt Bent Bille ikke forrettede gejstlig Tjeneste, vedblev han dog at interessere sig for videnskabelige Sysler. Et Udslag heraf finde vi i hans Syslen med Runeskriften. I Forening med Fætrene Mogens Gyldenstjerne og Jens Bille dyrkede han ivrig Studiet af den gamle Skrift, og talrige bevarede Optegnelser af ham og Gyldenstjerne vidne om et stort Kjendskab til og en virkelig Glæde ved Anvendelsen af Forfædrenes gamle Skrifttegn.

I Aarene nærmest efter 1537 savne vi Efterretninger om Bent Bille¹⁾. Han har antagelig af og til gjort Tjeneste som Skibshovedsmand, thi 1543 finde vi ham ombord paa Mogens Gyldenstjernes Flaade, og det følgende Aar paa en lille Eskadre under Anførsel af Jesper Friis. 1545 fik han ved Skiftet efter sin Moder Bregentved Hovedgaard, der den

¹⁾ Den Bent Bille, der allerede 1536 nævnes som Hofsinde i Skaane (D. Mag. 3. R. VI. 77, 106), er Bent B. Hanssøn. Jvfr. ogsaa S. 151, 185, 220.

Gang var en mindre Gaard, der oven i Kjøbet var kommet betydelig i Forfald under Grevefejden og den almindelige Tilbagegang i Landets materielle Tilstand i de sidste Aar-tier. Desuden arvede han Gods i Skaane og Jylland, men han maatte dog gjøre betydelig Gjæld for atter at bringe Bregentved paa Fode. 1547 forlenedes han med Sem Gaard og Tønsberg i Norge som Pantelen (700 Mark). Han opholdt sig afvexlende her og i Danmark, hvor han havde bortforpagtet Bregentved og givet sin Fader Fuldmagt til at bestyre Arvegodset og oppebære Indtægterne af dette og af hans 3 Præbender.

Bestyrelsen af norske Len var især efter 1536 forbundet med ikke ringe Vanskeligheder for danske Adelsmænd. Disse betragtedes halvvejs som fremmede Usurpatorer, naar de da ikke vare gifte med norske Damer, og deres Ord og Handlinger underkastedes en langt skarpere Kritik af de stridbare Nordmænd end af deres danske Landsmænd. Bent Bille havde kaldt Hans Burman for en Skalk, og strax lagde denne sig i Baghold «ved Trappen af en Svalegang» i Bents Gaard for at dræbe ham, da han vendte hjem fra et Gilde hos sin Landsmand Erik Ugerup til Ullen, Fru Inger til Østraats Svigersøn. Med Erik Ugerup kom han i Strid angaaende Sagefald og Leding af de Bønder, som laa under St. Olufs Kloster i Tønsberg, som Erik Ugerup havde i Forlening, og tillige om Leding af den Gaard, Ugerup beboede. Striden skulde paadømmes for Tønsberg Bything, men Erik Ugerup mødte for Dommerne med «spændt Fyrør og Knebelspyd», saa at de ikke turde afsige nogen Dom af Frygt for Vold og Overlast. Denne Strid førte til stadige Sammenstød mellem Bents og Eriks Tjenere, der ikke løb af uden braadne Pander. En vis Nils Olsen, som tjente hos Erik Ugerup, havde den Dristighed ved et Gjæstebud hos Bent Bille at haane og udæske Præsten i Tønsberg, Bent Billes gode Ven Laurids Lauridsen, ved at rette et Spørgsmaal til ham, som efter Præstens Mening var «et Jøde-Spørgsmaal og

ikke et Christen Spørgsmaal». Da Præsten for at undgaa Kiv rejste sig og forlod Selskabet uden at besvare Spørgsmaalet, fortsatte Niels Olsen sine Drillerier. Til Borgemesteren Laurids Holk sagde han: «Est Du en Borgemester, hvad hedder da Din Oldemoder eller Oldemoders Fader?» Borgemesteren mente, at det kom ikke ham ved, og Bent Bille søgte med venlige Ord at standse Niels Olsens Talestrøm og bad ham gaa til Sengs, hvis han havde drukket for meget. Men nu vendte Niels Olsen sig imod Bent, og bad ham om at sige ham, hvad en broget Ko hed paa Tysk og Fransk. Denne Bemærkning hentydede aabenbart til en vis Lyst hos Bent til at broute med sine Ungdomserindringer fra Studierne i Paris, og virkede paa ham som et rødt Klæde paa en Tyr. De begyndte at mundhugges og det endte med, at Bent Bille i Selskabets Paasyn gav Niels Olsen en Lussing, saa at han trillede under Bordet. Forøvrigt endte Striden med Erik Ugerup med en Voldgiftskjendelse af norske Adelsmænd, som henviste Retsspørgsmaalet til Kongens Kjendelse og forøvrigt anbefalede Bent og Erik at leve sammen som gode Naboer og Venner.

Under et af sine hyppige Besøg i Danmark blev Bent Bille angrebet af Pesten. Han plejedes af sin Søster Ermegaard, der synes at have været et Slags Forsyn for alle sine Søkende. 1555 blev han atter smittet af denne Landeplage, og denne Gang overstod han ikke Sygdommen. Han døde før sin Fader, men hverken hans Dødsdag eller hans Begravelsessted ere kjendte. Paa et lille Papir har han optegnet forskjellige Sentenser, deriblandt den smukke: «Langt hellere leve sikkert i Armod end pines ved Frygt og Bekymring i Rigdom». Bent Bille var ugift, og hans Søkende arvede hans Ejendomme og Løsøre. Hans efterladte Sølv beløb sig til 205 Lod, hvad der ikke tyder hen paa nogen synderlig Velstand. I de sidste Aar af sit Liv havde han maattet rejse betydelige Laan, saaledes 200 rhinske Gylden hos Jomfru Ide Gøye, 1000 Joachimsdaler hos Klavs Bille,

og 100 hos Fru Eline Gøye. Men han var paa den anden Side ogsaa selv redebon til at støtte, hvor han kunde. Sin yngre Broder Hans hjalp han jævnlig med smaa Forskud, for Svogeren Jakob Sparre kavtionerede han for 1000 Joachimsdaler, og han synes ogsaa at være kommet i Forlegenhed ved et Forløfte, han havde gjort for Lensmanden paa Saltø Burchard v. Bommelberg.¹⁾

Frands Bille gik 1532 i Skole i Wittenberg og det følgende Aar i Malmø hos Frands Vormordsen; men herefter høre vi ham først omtale ved Skiftet 1545, uden dog at vide, hvad han fik. Han tjente 1544 som Hofsinde og forlenedes 1547 med Dronningborg (Randersgaard) som Regnskabslen. Det følgende Aar forflyttedes han imidlertid til Silkeborg, som han bestyrede indtil 1557. Han oppebar «Genant», det vil sige en forud bestemt Sum til Løn og Underhold for sig selv og sine Folk. Genanten blev saa fradraget Lensindtægten, og Regnskabet blev herved meget simpelt. At det dog ikke derfor altid blev aflagt i rette Tid, viser en stræng Skrivelse fra Kong Frederik II., hvori der klages over, at Frands Bille endnu 5 Aar efter sin Fratrædelse fra Lenet ikke havde gjort Rede for Lenets Indtægter, «hvilket os ikke lidet forundrer, havde os og ikke dertil forseet». Naar Frands Bille kort efter maatte rejse et Laan paa 2000 Daler hos Johan Friis, tør vi maaske søge Aarsagen til Forsømmelsen deri, at han ikke har sat Tæring efter Næring. Fra 1557 til 1560 havde han Vrejlev Kloster som Pantelen, hvorfra han sidstnævnte Aar sattes til Lensmand paa Varberg Slot. Her forblev han kun ét Aar, da han atter forflyttedes til Jylland, hvor han forlenedes med

¹⁾ Jvfr. i det hele Brasch Bregentved S. 128—42, 509 ff. og de dér anførte Bevissteder. Endvidere Diplomatar. Norveg. II. 854 f., 861—64; V. 840—46. D. Ad. Br. 4. 39, 158—168, 178—80; 6. 183 og 50. 100.

Ørum og 4 Herreder i Vendsyssel som Regnskabslen og Aaret efter som Afgiftslen med 500 Daler aarlig Afgift; her forblev han til sin Død 1563.

Der findes i Registranterne mange Skrivelser vedrørende Frands Billes Virksomhed som Lensmand, men de frembyde ingen Oplysninger med Hensyn til hans Personlighed. Som saa mange andre Lensmænd ledsagede han fyrstelige Personer paa deres Rejser gjennem Danmark, overværede Kong Christians Begravelse og turnerede ved Kong Frederiks Krøning. Han var gift med Edel Hardenberg, Datter af Joakim Hardenberg til Hvedholm og Sofie Lykke. Vi have ovenfor S. 666 omtalt hans Svigermoders Kontrovers med Loven om Udførsel af staldfodrede Øxne; den store Bøde, hun idømtes, ramte ogsaa Svigersønnerne (Frands Bille, Erik Rud og Erik Rosenkrans), der maatte afkjøbe Kongen hans Ret i Fru Sofies Gods.

I Slutningen af Februar 1563 finde vi Frands Bille i Kjøbenhavn, da det svenske Gesandtskab til Hessen paa Gjennemreisen gjennem Kjøbenhavn blev fastholdt. Kort efter begyndte Rustningerne, og Frands Bille blev udnævnt til Viceadmiral paa den statelige Flaade, som under Peder Skrams Anførsel den 5te August styrede ind i Østersøen. Den 1te Septbr. kom det til en Træfning under Øland med en Del af den svenske Flaade. Kampen varede i 2 Timer, og endte med, at de i Antal underlegne svenske Skibe maatte søge Tilflugt i Skjærgaarden. Under Forfølgelsen vendte et af de fjendtlige Skibe sig imod Frands Billes Skib, og under Kampen fik Viceadmiralen sit Banesaar. Peder Skram holdt derpaa inde med Forfølgelsen og sejlede til Visby, hvor han lod Frands Bille begrave «med tilbørlig Ære». ¹⁾

¹⁾ Kirkehist. Saml. III. 464. Top. Saml. p. Papir. Bregentved 3. Brickas Kancelliets Brevbøger 1551—1560 passim. Erslev, Danmarks Len (se Registret). D. Mag. 4. R. I. 194, 294, 296 og flere Steder. D. Ad. Br. 4. 188, 182. Rigsark. Sverig 239. Kolderup Rosenvinge,

Frands Bille skrev sig afvexlende til Søholm og til Markiegaard i Skaane. Han boede paa Søholm og paa Hvedholm, hvilken sidste Gaard blev Enkesæde for Fru Edel. Her opdrog hun sine to Sønner *Anders* og *Erik Bille*, der begge ved Aaret 1568 vare voxne og begge gjorde sig sørgelig bekendte ved deres voldsomme Færd. I Decbr. 1568 traf Anders Bille i Kjøbenhavn sammen med den unge Adelsmand Karl Kjørning, der under Opsigt af Mester Hans Mikkelsen, der siden blev Christian IV's Lærer, havde rejst i Udlandet og var bekendt som en særdeles begavet ung Mand. Han boede i Professor Klavs Skovbos Hus, men om det var her eller et andet Sted, at han traf Anders Bille, er ikke bekendt. De to unge Mænd kom i Strid, og Anders Bille ihjelstak Karl Kjørning. Han maatte derfor rejse bort fra Landet og drog til Tyskland. 1571 sendtes han af Kongen til Grev Borkart af Barby, i hvis Tjeneste han døde 1573.¹⁾ *Erik Bille* skrev sig baade til Søholm og Hvedholm. Han boede paa sidstnævnte Sted, hvorfra flere Breve fra ham ere daterede. Han nævnes ret hyppig i Aarene 1581—1590, underskrev 1582 den fynske Adels Forpligtelsesbrev til den unge Kong Christian og benyttedes jævnlig i Hoftjenesten. Under et Ophold i Kjøbenhavn i Septbr. 1584 kom han i Strid med sin Fætter Jørgen Rud, Søn af Erik Rud til Fuglsang og hans Morsøster Anne Hardenberg; Jørgen Rud slog ham med «Haand og Næve» i Ansigtet, og Erik drog da sin Kaarde og gjennemborede Fætteren. Følgen af denne Handling var, at Erik Bille foreløbig maatte drage udenlands, indtil der var indledet Underhandling mellem de to Familier og Ruderne havde givet ham Lejde til atter at vende tilbage til Landet. Gode

Domme II. 150—53. Resen, Fr. II.s Krønike S. 95—96. Garde, Den dansk-norske Sømagt S. 58—59.

1) Suhm, Samlinger II. 3, S. 3. Kirkeh. Saml. 2. R., VI. 155, 4. R. II. 48.
I. 48

Venner og Slægtninge lagde sig imellem, og Kongen selv intervererede til Fordel for ham, idet han mindede Jørgen Ruds Brødre om, at Erik Bille var bleven saa haardt udæsket og saa forsmædeligt behandlet paa sin Ære, gode Navn og Lempe, at han ikke havde kunnet handle anderledes end han gjorde. 1586 lykkedes det at komme til Overenskomst med Slægten; Erik Bille maatte betale i Bøde 1000 Daler til de Fattige samt udrede en Del Bøndergods til Hospitalet i Odense. Kongen opfordrede Erik Bille til at skjænke de 1000 Daler til Hospitalet i Kjøbenhavn, dog med den Tilføjelse, at hvis han ikke «var ved Penge», kunde han komme overens med Hospitalsforstanderen om foreløbig kun at indbetale Renterne, indtil det var ham bekvemt at udrede selve Summen. Hvad han har maattet betale Slægten Rud, vide vi ikke. Erik Billes Moder var død paa Arreskov allerede 1581; hun blev begravet i Horne Kirke i Fyn. Han selv døde 23. Juli 1590 i Kjøbenhavn og blev begravet i S. Nikolai Kirke. Han var forlovet med Ellen Jul Vincentsdatter, der siden fik Jens Stensen Bille til Vrejlev Kloster. Hans Farsøster *Ingeborg Bille* arvede Hvedholm, hvis nuværende Hovedbygning sandsynligvis er opført af Erik Bille 1590.¹⁾

Hans Bille, Anders Billes tredje Søn, gjorde Hofsinde-tjeneste i Aarene 1543—48 og deltog blandt andet i Brude-toget til Meissen. Ogsaa hans Liv giver, ligesom Faderens og Brodersønnernes, Vidnesbyrd om de utøjlede Lidens-kaber, der beherskede denne Tidsalders Mennesker. I Aaret 1548 besøgte Hans Bille sin Broder Frands paa Silke-

1) Vedel Simonsen, *Ruderne* II. 164, 263—64. Resen, *Frederik II.'s Krøn.* S. 342. Resen, *Inscriptiones* S. 27 og 44. O. Nielsen, *Kjøbenhavns Diplomatar*, IV. 675—76. Ejler Brockehus, *Antegn.* S. 32, 58, 94, 96. Sjæll. Reg. ²⁰/₆ og ²¹/₆ 1582. Tegnelser ¹⁵/₇ 1581, ¹⁵/₆ og ³⁰/₁₂ 1583. ¹²/₄, ⁵/₆, ¹⁶/₆, ¹⁴/₁₁ og ¹⁹/₁₁ 1587. D. Ad. Br. 4. 184. Om Fru Edel Hardenberg se Top. Saml. p. Pap. Ørum 10. Tegnelser ²/₁₀ 1566, ²⁹/₁₀ 1571, ²³/₄ 1574. D. Ad. Br. 4. 186.

borg. Her befandt sig som Fange en Borger fra Malmø, Johan Holtzapfel, oprindelig fra Herzogenbusch i Holland. Han hørte til den Jørgen Kock'ske Kreds i Malmø, havde giftet sig med en dansk Kvinde og nød, saa vidt det kan ses, en vis Anseelse. Eske Bille stod blandt andre i Handelsforbindelse med ham. Han havde imidlertid paadraget sig Mistanke for at staa i Forbindelse med den landflygtige Konspirator Otte Andersen Ulfeldt, og efter et Besøg i Lübeck, hvor han havde truffet sammen med Ulfeldt, blev han paa Tilbagevejen fastholdt og ført til Silkeborg, hvor han dog havde Lov til at gaa frit omkring paa Slottet. I Følge Billernes Fremstilling af den Sag, som vi nu skulle fortælle, hændte det sig, at de to Brødre, Hans og Frands, kom i Ordstrid med hinanden; Kaarderne bleve dragne og medens de saaledes kæmpede, sprang Holtzapfel til og søgte at skille dem ad. Uforvarende, siges der, kom imidlertid Hans Bille til at jage Kaarden igjennem den ulykkelige Mand, der faldt død om paa Stedet. Holtzapfels Slægt fortæller derimod, at han med Forsæt og Vilje dræbte ham, da han blandede sig i Kampen. Denne Sag gav selvfølgelig Anledning til vidtløftige og bitre Stridigheder med den Afdødes Slægt. Holtzapfel havde en Datter, og Billerne søgte ved Jørgen Kocks Hjælp at komme til en Overenskomst med hende og Moderen. Dette lykkedes ogsaa; de fik hende gift med en Borger i Malmø, bekostede hendes Bryllup, gav hende et rigeligt Udstyr og en lille Sum Penge (c. 300 Daler), hvorpaa Manden udstædte Orfejdebrev til Hans Bille. Men Holtzapfels Slægt i Herzogenbusch vilde ikke lade sig nøje hermed. Efter forgjæves Forsøg paa at faa Broderdatteren over til Lübeck, hvor der var indvarslet et Møde mellem dem og Billerne, klagede de til Kongen og fordrede en Skadeserstatning af 20,000 Daler. Det var en meget kilden Sag, thi kom man ikke til Overenskomst, vilde Sagen blive bragt ind for den kejserlige Kammerret. Kongen opfordrede derfor Billerne til at vise Imødekommenhed,

og den praktiske Johan Friis skrev til Anders Bille: «Skik et sikkert Bud derhen og lad ham tage Penge med, thi Penge købslaa bedre end Borgen». Anders Bille befuld- mægtigede ogsaa Christoffer Drengenberg, en Borger i Ant- werpen, til at bringe Sagen til Ende paa lidelige Vilkaar. Men Holtzapflerne have utvivlsomt ventet at kunne slaa stor Kapital af deres Slægtnings Ulykke; de stillede saa urime- lige Fordringer og optraadte paa en saa udæskende Maade saa vel lige overfor den danske Konge som overfor Billerne, at Kong Christian opfordrede Raadet i Lübeck til at fængsle deres Repræsentant i Lübeck Gert Holtzapfel. Raadet imødekom Kongen, og Slægten synes nu at være bleven spagfærdigere. Efter en sand Syndflod af Skrivelser frem og tilbage, Paastande og Afslag paa de oprindelige Fordrin- ger, bilagdes Striden endelig i Aaret 1557 saaledes, at Hans Bille udbetalte 2000 Daler — en forholdsvis ringe Sum, naar man betragter de Kapitaler, Anders Bille og sandsyn- ligvis ogsaa Erik Bille have maattet udrede for at naa Over- enskomst med Ulfstanderne og Ruderne.¹⁾

Hans Bille boede paa Søholm og skrev sig ligesom Brødrene til denne deres gamle Fædreneborg. Han synes — fraset den oven omtalte Affaire — at have levet et fredeligt og roligt Liv. Med sine Svogre Knud Sparre og Niels Parsberg var han fælles om et Skib, med hvilket de drev Handelsforretninger. Man ser af et Brev fra Knud Sparre af 1557, at Billerne paa den Tid plejede Skifteforhandlinger. Men der findes ingen Oplysning om, naar det endelige Skifte efter Anders Bille har fundet Sted. Hans Bille synes ogsaa at have næret Interesse for videnskabelige Studier, thi han

1) 1543 ²⁷/₉ nævnes H. B. som Kongens Tjener. E. Billes Arkiv. Om Sagen med Holtzapfel findes talrige Skrivelser i D. Ad. Br. og Ausl. Registrant fra 1550—1557. Hoveddokumenterne ere Billernes Beret- ning om Sagen til Hert. Adolf af Gottorp c. 1551 i D. Ad. Br. 4. 116, og Kongens Beretning til Statholderinden i Nederlandene ¹¹/₃ 1553. Ausl. Reg. De 2000 Daler udbetales af Hans Bille ¹⁴/₆ 1557. Ibid.

understøttede unge Studenter i deres Studeringer. Han døde ugift i en forholdsvis ung Alder den 13de Marts 1558 paa Gundestrup (i Ods Herred). Den sidste Oplysning, vi have om ham, er en Indbydelse fra Arvid Ugerup til at overvære dennes Bryllup med Gissel Podebusk Søndagen før S. Laurentii Dåg 1557.¹⁾

Torben Bille fik som alle Anders Billes Børn en fortrinlig Opdragelse. Niels Hemmingsen var hans Lærer, og han boede i dennes Hus, indtil han indskrives som Student ved Universitetet. Efter Tidens Skik sendtes han derpaa til Udlandet for at studere. 1549 rejste han til Tyskland efter først at have overdraget sin Fader Værgemaalet over sin Mødrenearv og befuldmægtiget sin Broder Bent til at varetage hans Interesser, hvis Faderen efter Løfte vilde skifte sine Hovedgaarde og sit Gods i levende Live mellem sine Børn. Anders Bille skaffede ham Indtægterne af et Vikarie-dømme i Aarhus, saa længe han var udenlands. Han beholdt det imidlertid ogsaa efter sin Hjemkomst og lige til sin Død 1572. Han forvexledes allerede af den nærmeste Eftertid med Fætteren Torben Bille paa Egede, og man overførte paa ham dennes Krigsbedrifter i Udlandet. Det er endnu meget vanskeligt at skille deres Levnetsløb fra hinanden, da de sjælden nævnes med deres Patronymer. Men vi tør dog formode, at det er Torben Andersen Bille, der 1561—1562 var Lensmand paa Braade (nu Holsteinborg) og i Krigen 1563—1570 havde Anførselen over et Regiment danske Skytter og da tituleredes som Oberst. Vi skulle senere omtale hans Deltagelse i Krigen. Her skal det kun nævnes, at han døde 1572, og at det fortælles, at han havde mange Børn med en ufri Kvinde, som senere drog til Sverig.²⁾

1) Om Hans Bille se D. Ad. Br. 4. 148—52; 55. 29; 56. 3 og 54; 59. 105.

2) Ny kirkeh. Saml. IV. 289 (D. Ad. Br. 5. 146). D. Ad. Br. 4. 145—47. D. Kancelliregistr. 1535—1550 S. 451.

Om *Eggert Bille*, Anders Billes yngste Søn, er der kun efterladt faa Oplysninger. Han fik sandsynligvis sin første Undervisning hos den ansete Professor i Kjøbenhavn, Christen Morsing. 1553 drog han ligesom sine Brødre udenlands for at studere.¹⁾ 1557 var han atter hjemme og skrev sig nu til Markie og Giedsholm i Luggude Herred, hvori han havde Part efter Moderen. 1562 omtales han som vanvittig. Han kunde ikke bestyre sit Gods, og Broderen Frands Bille fik derfor Tilladelse til at overtage Godset mod at gjøre ham aarligt Regnskab og skaffe ham Underhold som en Riddersmand, saa længe han levede. Han maa dog efter Broderens Død 1563 atter have overtaget Styrelsen af sit Gods. Som Arving efter sin Søster Ermegaards Søn, Rigsraad Erik Podebusk, der døde barnløs 1573, havde han nemlig ved Brev overdraget sin ugifte Søster Ingeborg al den Arv, der kunde tilfalde ham efter Podebusk, men samtidig havde han stadfæstet et Morgengavebrev, hvorved denne havde givet sin Hustru Sidsel Oxe alt sit Arvegods i Fyn til «evindelig Eje», hvis hun overlevede ham. Morgengavebrevets Lovlighed blev senere draget i Tvivl af Jomfru Ingeborg Bille, fordi det ikke kunde bevises at være overbragt Fru Sidsel ved Herremænd eller Fruer Søndagen eller Mandagen i deres Bryllup, «efter den Vis og Vane her udi Riget holdes med Fæstengave og Morgengave at overantvorde», og tillige fordi det indeholdt to ulovlige Artikler, at Enken ikke skulde tage ved Gjæld efter Mandens Død,

1) Rørdam, Kbhvns. Univ. Hist. Aktst. S. 60—61: Morsing kvitterer A. B. for Modtagelsen af 30 Mark dansk for Torben Billes Kost og Underhold ^{13/4} 1553. At Torben maa være en Fejlskrift for Eggert, formoder jeg af den Grund, at Torben B. 7 Aar tidligere dimitteredes til Universitetet af Niels Hemmingsen, og tillige deraf, at Eggert B. faa Maaneder efter (^{18/7} 1553) befuldmægtigede sin Fader til at varetage hans Interesser «den Stund, jeg nu er udenlands». Kopi i D. Ad. Br. 4. 192.

og at hun skulde beholde alt Løsøre og Pantepengene. At Eggert Bille har stadfæstet dette Brev, som siden underkjenndtes af Rigsraadet, vidner om, at han i hvert Fald ikke har været synderlig skarpsindig. Paa den anden Side har han været en stivsinde Mand, thi der maatte en skarp Kongeskrivelse til for at faa ham til at udlevere sin Søsterdatter Jomfru Ingeborg Parsberg nogle Breve, som tilhørte hende, men befandt sig i hans Værg. Han levede endnu 1580, men maa være død før 1586, da hans Enke Abel Kaas (Sparre-K.) giftede sig anden Gang med Christian Gyldenstjerne til Restrup. Heller ikke han efterlod sig Børn, og Anders Billes Linje ses saaledes at være uddød med Erik Bille til Hvedholm 1590¹⁾.

Arvingen til alle Anders Billes Sønners og Efterkommeres Ejendomme var hans Datter Jomfru *Ingeborg Bille*. Hun overlevede alle sine Søkende i henvend en Menneskealder²⁾: hun saa sin Broder Frands's Slægt paa Hvedholm uddø, ligeledes sin Søster Ermegaards paa Krappe-
rup, sine Kusiner dø paa Egede, og for hvert Dødsfald øgedes hendes Rigdomme, indtil hun tilsidst sad inde med Søholm, Frøslev og Egede i Sjælland, Markie og Stjernholm i Skaane, Bidstrup og Frøslev i Jylland og Hvedholm i Fyn. Ligesom hun samlede sin Slægts gamle Ejendomme, koncentreredes ogsaa i hendes Person dens praktiske Dygtighed og Virkesans i Forening med dens Griskhed efter Gods og Guld, som hos hende jævnlig fik et ret ejendommeligt Udslag. Ved Krigens Udbrud 1563 laante Kongen af hende en Sum af 1000 Daler; til Sikkerhed satte han Øvits Kloster med tilliggende Møller og Bondegods i Pant. To Aar efter

1) Laursen, Kancelliets Brevbøger 1561—65 S. 170. Kolderup Rosenvinge, Danske Domme IV. 424 ff. Tegnelser ²⁷/₃ 1578 og ²⁸/₇ 1579.

2) Bent døde 1555, Hans 1558, Frands 1563, Torben 1572, Eggert c. 1580; af Søstrene døde Anne, Knud Sparres, 1551, Klara, Jakob Sparres, 1560, Ermegaard, Jørgen Podebuskes 1564, Sidsel, Niels Parsbergs, 1566, Ingeborg først 1608.

tillod han imidlertid Fru Else Ulfstand at indløse Pantet fra Jfr. Ingeborg. Men denne nægtede at modtage Pantesummen og udlevere Pantebrevet, og der maatte en alvorlig Befaling til fra selve Kongen, før hun gav efter. Som en Grib se vi hende slaa ned, hver Gang et Dødsfald i Familien indtræffer. Retssager og Processer følge i hendes Spor; med sin Værge Predbjørn Gyldenstjerne kaster hun sig over de sørgende Enker, hvis Retsadkomster hun bestrider, hvor indlysende de end kunne være. Jævnlig sejrer hun dog — som i ovennævnte Sag med Sidsel Oxé — men en lignende Sag med Elisabet Trolle, hendes Søstersøn Gabriel Sparres Enke, der ogsaa drejer sig om et Morgengavebrevs Gyldighed, taber hun med Glans. Hun pryglér med egen Haand sine Piger, hun sagsøger sine Bønder, der anklage hende for Haardhed, medens hun bebrejder dem deres Ulydighed og Pligtforsømmelse. Men ogsaa her synker Rettens Vægtskaal snart til den ene snart til den anden Side, og man faar Indtrykket af, at jo ældre den gamle Jomfru bliver, desto stærkere gribes hun af Manien for at paatale sin formentlige Ret til det yderste. Hun boede dels paa Egede, dels paa Hvedholm; en Mand, hvem hun skyldte nogle Penge for et Sejrværk, klagede over, at naar han søgte hende ved Salling Herredsting, hvorved Hvedholm ligger, skjød hun sig til Faxe Herredsting, hvor Egede ligger til, men derfra skjød hun atter til Salling Herredsting, og saaledes vidste han aldeles ikke, hvor han skulde søge hende.

Jomfru Ingeborg døde i en høj Alder i Aaret 1608. Om hendes Begravelsessted kan intet oplyses, ligesaa lidt som om, hvorledes Arven efter hende blev ordnet¹⁾.

¹⁾ Pantebrev paa Øvits Kl. $10/8$ 1563. Top. Saml. p. Perg. Øvits Kl. Tegnelser $3/7$ 1565, $6/8$ 1582, $7/8$ 1587. Om «Irring og Trætte» mellem Fru Abel Kaas og Jfr. Ing. B., se Skaanske Tegn. $8/4$ 1586. Jvfr. Kolderup Rosenvinge, Domme IV. 424 ff. Secher, Retterthings-Domme I. 25, 60, 103, 198, 325, 331, 371, 413, 477, 498 f., og dette Værks 2den Del S. 23, 498 f. D. Mag. 4. R. IV. 14. Hun ejede flere Gaarde i Kjøbenhavn. Kbhvns Dipl. IV. 655, 674.

7.

KLAVS BILLE t. Lyngsgaard († 1558)
og Sønner

STEN BILLE og JENS BILLE (til 1563).

Klavs Billes Navn er særlig knyttet til Bahus Slot. Her sad han i henved en Menneskealder som den aarvaagne, men tillige mistænksomme og stridbare Vogter af det vigtige Grænsepunkt i de 3 nordiske Riger. Skjønt Lensmand af det norske Rige var han tillige, foruden at være norsk Rigsraad, Medlem af det danske Rigsraad. Men efter Grevefejden og de dér høstede Erfaringer trak han sig ud af Norges Rigsraad¹⁾. Af særlig Betydning i politisk Henseende blev det fjendtlige Forhold, hvori han traadte til Gustav Vasa. Det var ham, som havde forstrakt Kong Frederik I. med de 1200 Gylden, hvorfor Bahus og Vigen i sin Tid vare blevne udløste fra Kong Gustav, og han havde Lenet i Pant for denne Pengesum. Man kan derfor forstaa hans Skuffelse, da Christian III. under sit Besøg i Stockholm 1535 blev halvt tvunget til at sætte Bahus Len med Vigen samt Aggershus Len i Pant for de store Summer, hvormed Gustav Vasa havde forstrakt ham. Efter sin Hjemkomst udstædte Kongen et Brev til Gustav, forseglet af Rigets Raad, hvori han lovede at udlevere Slottene i hans Hænder inden Paaske 1536. I de samme Dage var det, at Klavs Bille drog afsted paa sin farefulde Rejse til Trondhjem; forinden fik han derfor Løfte om, at hans Arvinger, hvis han selv døde, skulde beholde Bahus og Vigen, indtil det blev indløst for Pantesummen. Imidlertid brød Oprøret i Norge ud, Klavs Bille fængsledes i Trondhjem, og Kong Christian erklærede

1) Kl. B. t. E. B. Bahus, ²⁴/₂ 37: «Hvad Aarsag jeg hertil haver, haver Du saa vel som jeg forsøgt, hvad deres Herredag haver med at gjøre». Or. i D. Ad. Br. 8. 240.

nu, at han paa Grund heraf ikke kunde udlevere Bahus og Aggershus, men maatte bede Gustav stille andre Forslag til Fyldestgjørelse af den laante Sum. Naturligvis betragtede Gustav Vasa dette kun som et tomt Paaskud, men fra dansk Side var Tanken om at udlevere de nævnte Fæstninger til Gustav nu bragt helt ud af Verden. Klavs Bille fik i Slutningen af Aaret et nyt Lensbrev paa de gamle Vilkaar, og under det følgende Aars Forhandlinger fastholdtes det, at Kong Gustav vel kunde nyde en vis Indtægt af disse Len som Rentegodtgjørelse og Afdrag paa Gjælden, men at han ingenlunde var berettiget til at tage dem i sit Værge og indsætte Befalingsmænd dér ligesom i Tiden før 1529. Gustav Vasa opgav ogsaa Kravet og lod Laanet henstaa som et frit Laan.

Gustav Vasa ansaa Klavs Bille for Ophavsmanden til disse Omsvøb. «Træsk og ilfundig», «gammel Ræv», «Fuxsvanser», «forslagen Selle», det er Udtryk, som stadig komme igjen, naar Gustav omtaler Befalingsmanden paa Bahus. Her-til kom de uafslidelige Rivninger mellem Undersaatterne paa begge Sider Grænsen og Striden om Retten til at tage Told af Borgerne i Nylødese. Gustav gav under Haanden sine Lensmænd Ordre til at forbyde Tilførsel fra Sverig til Hal-land og at fængsle de danske Svende, som Klavs Bille mentes at sende ind paa Spejderi i Sverig. Og nu begyndte der fra begge Sider et smaaligt Forfølgelses- og Udspioneringssystem, som kulminerede, da Klavs Bille 1539 satte hele Skaane i Bevægelse ved at udsprede det Rygte, at Sverig vilde overfalde Danmark med Krig. Nu klagede Gustav til Kongen af Danmark over ham ligesom over Anders Bille, men Kongen vilde naturligvis ikke desavouere sine tro — om end noget for tjenstivrige Mænd. Sindene kom først nogenlunde til Ro ved Freden i Brømsebro 1541, hvor ogsaa Klavs Bille var til Stede. Men hvert Øjeblik blussede det gamle Fjendskab op igjen, og i Aaret 1550 mente man paa ny, at Gustav havde fjendtlige Hensigter mod Bahus. Slottet

var dengang meget forfaldent, og Christian III. ønskede i Grunden at blive af med den stridbare Mand paa Grænsefæstningen. Men Pantessummen var bleven yderligere forhøjet med 1000 Daler, og Klavs Bille vilde ogsaa nødvendig forlade sin Stilling. Først 1554 paa Mødet i Elfsborg, hvor en stor Del gamle Stridigheder mellem Rigerne afgjordes, bilagdes ogsaa Striden mellem Gustav og Klavs Bille. Aaret efter traadte derpaa Hr. Klavs tilbage fra Lenet, efter at Kongen havde udbetalt ham 2200 Guldgylden eller 2342 Daler for Pantessummen¹⁾.

Klavs Bille var ligesom Eske Bille særlig bevandret i norske Forhold. Det er derfor let forstaaeligt, at man valgte ham til i Forening med Trud Ulfstand at repræsentere Kongen, da denne blev forhindret i at udføre sit Forsæt selv at drage op til Norge og bringe Ro og Orden i Retstilstanden. Sommeren 1539 tilbragte han med Rejser fra Sted til Sted i Norge, hvor Retssager afgjordes og som Resultat en Reces eller Forordning om Retsvæsenet udstædtes af ham og Trud Ulfstand den 19de August i Bergen. Denne Reces blev et mere end hundreedaarigt Grundlag for den norske Retspleje. Aaret efter fik han det vanskelige Hverv at tvinge Bønderne i Telemarken til at tillade Driften af Bjergværkerne, som under Christian III. havde taget et mægtigt Öpsving ved

1) Klavs Billes Lensbreve paa Bahus og Vigen i Pal. Müller, Aktst. t. Grevens Fejde I. 491, D. Mag. 4. R. IV. 337—38. (D. Kgrs. Hist. Fasc. 19). Norske Rigsregistr. I. 12, 33, 44, 181. Klavs Billes Kvittaus t. Chr. III. for Pantessummens Tilbagebetaling. Konk. i Rigsark. Personalhist. Saml. I. 1523—1600. Bille. — Forh. t. Gustav Vasa se Gustaf I:s Registratur X. 257—63, XI. 70—71, 168—69, 392—93. Registranterne i Rigsark. i Stockh. $\frac{13}{2}$, $\frac{16}{8}$, $\frac{30}{3}$ 1537, $\frac{9}{10}$ 1538, $\frac{8}{2}$, $\frac{5}{3}$ 1540, $\frac{6}{1}$, $\frac{7}{8}$ 1555. Trud Ulfst. t. E. B., Torup $\frac{28}{4}$ 39. Indk. Breve til D. Kancelli. Kl. B. t. Chr. III. $\frac{29}{8}$ 1540, $\frac{22}{2}$ 1542, D. Kgrs Hist. Fasc. 19, og Indk. Breve 1529—71. Extract af de Breve, som kom ned med Hr. Klavs Billes Bud 1540. Norske Samlinger i Rigsark. Jvfr. Norske Rigsregistr. I. 131 f. Huitfeldt samt Tegel, Gustaf I:s Historia. Flere Breve i Anders og Eske Billes Arkiver.

Indkaldelse af tyske Bjergmænd. Han gik skrappt frem mod Telebønderne, der fra den Tid af ikke saa med blide Øjne paa Hr. Klavs. Da Kongen to Aar efter opfordrede ham til paa ny at drage derind, svarede han: «Jeg forsér mig til, at E. N. vel vitterligt er, hvad Hyldest jeg forhvervet mig det sidste, jeg var derinde; og skulde jeg nu drage derind, uden at jeg var saa stærk, at jeg vidste mig forvaret, da maatte jeg vente mig der et Nederlag og blive derudover forrasket». Kongen paaskjønnede hans Virksomhed. 1544 forlenedes han med Dragsmark Kloster i Vigen, og da den unge Hertug Frederik 1548 sendtes til Norge, ledsagedes han af Klavs Bille som første Raadgiver¹⁾.

Vi maa beklage, at vi kun kjende saa lidt til Klavs Billes private og huslige Liv. Der er nemlig i hans Breve ligesom i det Portræt af ham, som ledsager dette Værk, en tiltalende Kraft og Djærvhed. Det er en Mand, som ikke stikker noget under Stolen; aaben og frimodig, med en vis Landsknægts-Humor, gaar han sin Vej lige gjen-nem Livet. Han lader sig ikke rokke fra det Standpunkt han har taget, hvad enten det er Christiern II., Grev Christoffer eller Gustav Vasa, han stilles ligeoverfor. Ligesom Eske Bille indtager han en tilbageholden Stilling overfor den nye Lære: Gustav Vasa kalder ham en arg Papist, han lader sine Sønner studere i Paris og ikke i Wittenberg. Han er en Mand af den gamle Skole, ivrig i Opfyldelsen af sine Pligter (da Kongen indbyder ham 1540 til Kjøbenhavn,

1) Instr. f. Klavs Bille og Trud Ulfstand til Norge, ²¹/₁₁ 1538. Norske Saml. i Rigsark., jvfr. D. Mag. 3. R. VI. 216. Reces af ²⁴/₈ og ²⁰/₈ 1539. Krag og Stephanus, Christ. III.s Hist. II. 327—36. Jvfr. Dipl. Norveg. I. 796—97, II. 837, III. 837, IV. 818 f. Peder Hansen t. Chr. III. ¹⁷/₇ 1539. Norske Saml. Om Oprøret i Telemarken se Wille, Beskriv. o. Sillejords Præstegield S. 27—30, Peder Hansen t. Chr. III. ¹⁸/₉ 1540. Norske Saml. i Rigsark. Klavs B. t. Chr. III., Bahus ²⁶/₂ 1542. Or. i Indk. Breve 1529—71. Forlening med Dragsmark: Norske Rigsreg. I. 73. Toget til Norge 1548: D. Mag. 4. R. II. 80 ff. Norske Rigsregistr. I. 105 ff.

undskylder han, at han ikke kan komme, fordi det truende Forhold til Gustav Vasa nødvendiggjør hans Nærværelse paa Bahus), en kraftig og upartisk Hævder af Loven (han tilbageviser saaledes sin gode Ven Eske Billes Fordringer paa nogle Bønder i Vig¹⁾), en nøjeseende og paapasselig Husholder, hvilket gjør ham til en af sin Tids rigeste Mænd, endelig, efter Lyskanders Vidnesbyrd, en trofast og kjærlig Ægtefælle. Hans Hustru Lisbet Ulfstand døde 5te April 1540 efter at have født en Datter, der kom til at bære hendes Navn. Lyskander har skildret deres Samliv i følgende smukke Vers:

«Vi leffde tilsammen y atten aar,
 Oc deilige børn vi loude,
 Deris æth oc rygte i Danmarck staar
 Saa mangan skøn slegt til goude.
 I Barselseng kallede Gud mig hen,
 Min Herre til sorrig og quide;
 De gaffue min daatter mit naffn igen,
 Den sorrig kand ingen vide.
 Han kunde hende icke for øyge se
 (Dog hun det lidt kunde boude)
 For sorrig oc graad oc hjertens we,
 Som hannem da rant y moude.
 I Wram da bleff ieg lagdt vdi muld,
 Der huiler sig nu myne bene;
 Ret alle sine dage var hand mig huld,
 Hand leffuede siden alene.
 Oc aldrig gad hand komme den Sted,
 Som ieg da huilede inde,
 Før hand maatte selff oc huile der med
 Oc all sin sorrig foruinde.
 Men naar jeg hannem rant vdi sind,
 Sine øyne hand der hen vende,
 Saa strømmende rant hannem taare paa kind,
 Oc klaget sin høye elende.

¹⁾ D. Ad. Br. 9. 99.

Der huiler (sagde hand) min timelig trøst
 Oc all min verselig Glæde,
 Elendig den Dag, ieg haffuer hend' møst,
 Ieg maa det moudelig græde.

Hand leffde der effter ved atten aar,
 Gud ved, de sørgelig skrede,
 Oc felde y dennom saa mangen taar,
 Huldt Hierte hand mig beteede.
 Siden bleff hand død oc lagt vdi lig,
 Vy huilis hous hinandens side;
 Vore Siele er sammen y himmerig
 Oc gledis til euig tide.

Klavs Bille var en af sin Tids store Godsejere. Efter Faderen havde han arvet Allindemagle, hvortil han 1539 erhvervede sig fri Birkeret, og Lyngsgaard ved Vram i Skaane. Han boede paa Lyngsgaard efter at have opgivet Bahus. Desuden ejede han Vandaas og Raabelev i Gjønge Herred samt $\frac{1}{9}$ af Lyngbygaard, som han 1551 tilskjødede sin Svoger Knud Gyldenstjerne til Tim¹⁾. Hans Forleninger vare — foruden Bahus og Vigen — det lille Vesterstad Len i Skaane, som ogsaa Faderen havde haft, og Dragsmark Kloster i Vigen.

Den 4de Januar 1558 døde Klavs Bille paa Lyngsgaard og blev begravet i Vrams Kirke. Han havde 11 Børn, af hvilke 2 Sønner Holger og Erik døde som unge. Døtrene bleve alle gifte med rige og ansete Mænd: Margrethe (f. $\frac{28}{2}$ 1525) med Christoffer Johansen Lindenov til Drenderup, Beate (f. $\frac{29}{4}$ 1526) 1544 med Rigsraad Otte Brahe til Knudstrup og Elved; hun indtog i sin Enkestand en anset Stilling som Hofmesterinde 1584—92 hos Dronning Sofie; Sidsel (f. $\frac{25}{11}$ 1528) med Just Høg til Vang; Sofie (f. $\frac{21}{11}$ 1529) 1550 med Malte Jensen Sehested til Holmegaard, Birte (f. $\frac{11}{2}$ 1534) med Christoffer Galle til Aaby, Maren

¹⁾ Dok. af 1551 $\frac{5}{8}$ i Top. Saml. p. Perg. Lyngbygaard.

(f. $\frac{6}{7}$ 1537), 1557 med Lavrids Skram t. Hastrup, og Lisbet (f. $\frac{25}{3}$ 1540) med Jens Trudsen Ulfstand til Vemmetofte. De to Sønner, der overlevede ham, vare Sten og Jens Bille.

Sten Bille til Vandaas og Raabelev blev født paa Vandaas den 14de Novbr. 1527. Om hans Barndom og Ungdom berettes i Per Mikkelsens Ligprædiken følgende: «I hans Barndomstid blev han først af sine kjære Forældre nogen Tid kristeligt oplært i Børnelærdommen hjemme i Huset. Siden blev han sat i Skole i Dragsmark Kloster i Norge, og da han havde været dér en Tid lang, blev han taget derfra og skikket til hans salig Farbroder, ærværdige og højlærde Mand, Mester Torben Bille, Electus til Lunde Domkirke. Han holdt ham i Skolen i Bosie Kloster. Dér var han saa længe, indtil hans salig Fader sendte ham til Frankrig, hvor han var i 5 Aar og flittig studerede i boglige Kunster i Paris og andensteds og lærte adskillige Tungemaal. Og efterdi det giver megen Forfarenhed at se adskillige Lande og Steder, da haver han imidlertid set sig om mange Steder baade i Frankrig, England, Skotland og Tyskland og dér flittig formærket adskillige Folk og Sæder. Da han nu havde været saa længe uden Riget, som forbemeldt er, blev han hjemkaldt af sin salig Fader. Kom saa hjem til Danmark, blev anammet i Tjeneste af salig Kong Christian III. højlovlig Ihukommelse, og kom i Hans Naades Kancelli. Dér var han i 5 Aar. Imidlertid blev han udsæt af højbemeldte kgl. Majestæt til Gesandt udi fremmede Lande, som vare Skotland og Frankrig. Og da han nu havde været i Kgl. Majestæts Tjeneste og ladet sig bruge baade uden og inden Riget, blev han til Sinds at ville indgive sig i den hellige Ægteskabsstand efter Guds Ordning og trolovede saa efter Guds Forsyn ærlig, velbyrdig Anders Johansens Datter af Fobislet, ærlig, velbyrdig Jomfru Kirstine Lindenov, og med hende haver levet i Ægteskabsstand 27 Aar. Og efter at de have levet sammen paa det

17de Aar uden Livsfrugt, da haver Gud i Himlen af synderlig Naade begavet dem med 3 dejlige Børn, som ere to Sønner og en Datter, som endnu leve, Gud i Himlen spare dem længe og vel.»

Ligprædikenen fortæller os mere om Sten Bille, end vi fra andre Kilder vide. Den viser os, hvilken fortrinlig Udvikling en ung Adelsmand fra det 16de Aarhundrede gennemgik, inden han traadte i Statens Tjeneste. Det var under Ledsagelse af Professor Christiern Morsing, at Sten (og hans Broder Jens) rejste i Udlandet. 1555 var han Sekretær i Kancelliet, og samme Aar affærdigedes han som Sendebud til Frankrig. Aaret efter fik han Brev paa sin Faders og Farfaders gamle Len Vesterstad Len i Skaane som Pant for 1600 Mark danske. Efter Faderens Død bosatte han sig paa Vandaas og Raabelev, hvortil han 1559 hjemførte sin unge Hustru. Efter Faderen arvede han en betydelig Formue, der satte ham i Stand til at øge sine Forleninger. Saaledes indløste han 1560 Grimmestorp og Karleby Len i Skaane fra Tage Tott, Klavs Billes Efterfølger paa Bahus, for 1657 Mark. 1562 forlenedes han med Fønje, 1564 med Sandby Len, og endelig 1565 med Herrisvad Kloster, som han besad til sin Død. Hans fortrinlige Opdragelse og fremragende Evner gjorde ham selvskikket til at indtage en ledende Stilling i Skaanes Adel under Syvaarskrigen ¹⁾.

Hans yngre Broder *Jens Bille* var født paa Varberg den 26de Januar 1531. Han har utvivlsomt faaet en lignende fortrinlig Opdragelse som Broderen, idet ogsaa han studerede

¹⁾ Om Sten Bille, se Niels Michelsens Ligprædikenen, Kbhvn. 1587, Ejler Brockenhus's Antegn. S. 15, D. Saml. 2. R. V. 60, Norske Rigsregistr. I. 187, Aarsberetn. fra Gehejmeark. I. 270. Ang. Forleningerne se Erslev, Danmarks Len, Registret. Enkelte Oplysninger om Penge- og Godsforhold findes i D. Ad. Br. 4. 40; 6. 5; 51. 61; 53. 82, 84, 157; 58. 84, 108; 59. 9. Top. Saml. p. Perg. Villands Herred ^{4/10} 1559, og Nørre Asbo Hrd. ^{24/7} 1560.

HR. KLAUS BILLE

TIL LYNGSGAARD,

† 4. JANUAR 1558.

under Morsings Vejledning i Udlandet. Efter sin Hjemkomst tjente han som Hofsinde fra 1555—1559.

Efter Faderens Død arvede han Lyngsgaard og Vram tillige med Allindemagle i Sjælland, men hans livlige Aand tilfredsstilledes ikke ved Udsigten til at leve stille paa sine Fædrengaarde. Han deltog i Ditmarskerkrigen 1559, og efter dennes Slutning modtog han Opfordring fra Kong Frederik, med hvem han var jævnaldrende, til at overtage Bestyrelsen af Gulland. Han havde forinden trolovet Jomfru Karen Rønnow, Datter af Ejler Rønnow til Hvidkilde, og Kongen viste ham den Ære at holde hans Bryllup den 3dje December 1559 paa Nyborg Slot. 8 Dage efter udstædtes Forleningsbrevet paa Gulland, og i Begyndelsen af 1560 drog Jens Bille med sin Hustru til Visby. Som Befalingsmand paa den af de Svenske saa eftertragtede Ø kom ogsaa han til at tage fremragende Del i Syvaarskrigen¹⁾.

Grevefejdens Mænd af Billeslægten vare nu alle døde. Idet vi forlade disse fra Karakterens Side saa stærkt udprægede Mænd, hvis ejendommelige Livsførelse og omskiftende, tragiske Skæbner have givet Slægtens Historie sit dramatiske Præg, og idet vi kaste Blikket hen over deres Efterkommere, den Vrimmel af unge Mænd, der skulde føre Slægtens Historie videre, kunne vi ikke undgaa at bemærke, at den gamle Slægts Kraft og Særpræg ikke er gaaet i Arv til Sønnerne. Ingen af Eskes og Anders Billes Sønner have arvet Fædrenes fremragende Egenskaber, og kun Sten Bille, Klavs's Søn, rager frem ved betydelige og ejendommelige Evner. Skulle vi søge Grunden hertil deri, at den gamle Tids store aandelige Modsætninger nu vare udviskede, at der ikke længer var Plads for den Selvstændighed, som tidligere prægede Landets Adelsmænd, dets administrative og

¹⁾ Om Jens Bille se Ejler Brockenhus's Ant. S. 15, 27; D. Saml. 2. R. V. 60. D. Mag. 3. R. III. 180—82. Talrige Breve i Tegnelser og Registre i Rigsarkivet.

militære Styrere, eller er det kun et Udslag af den almindelige Sætning, at Naturen efter at have ødslet med sine rige Gaver ligesom trænger til Hvil, før den paany udfolder al sin Kraft? Saa meget er vist, at det følgende Slægtled i Billeætten frembyder langt kraftigere og ejendommeligere Typer end dette.

VII.

BILLERNES DELTAGELSE

I

SYVAARSKRIGEN

(1563—1570).

Den langvarige Krig mellem Danmark og Sverig 1563—1570 lagde Beslag paa alle brugelige Kræfter, og vi finde da ogsaa Billeslægtens Medlemmer med større eller mindre Kraft og Dygtighed deltagende i den blodige Kamp. Medens *Peder Bille* som Krigskommissær ved Hæren i de første Aar indtager en ledende Stilling blandt Hærens Førere og senere spiller en vigtig Rolle som Fredsunderhandler, deltagende *Førgen*, *Hartwig* og *Sten Bille* som Lensmænd og store Godsbesiddere i Skaane i Forsvaret af denne Landsdel uden dog at indtage Stillinger i selve Hæren. *Torben Hansen Bille*, *Erik Knudsen Bille* og *Frands Bille* deltagende som Sømænd i Krigen, medens *Torben Andersen Bille* som Oberst over de danske Knægte i Skaane forsvarede Grænsen. Endelig finde vi *Jens Bille* under hele Krigen som Lensmand paa Gulland lede Forsvaret af denne vigtige Ø og hindre dens Erobring af Svenskerne.¹⁾

¹⁾ Vi maa i det følgende paa Grund af den begrænsede Plads indskrænke os til at fremhæve Hovedtrækkene i Billernes Virksomhed, og med Hensyn til *Peder Bille* paany henviser til Heises udførlige Fremstilling

Vi skulle i det følgende omtale de Krigsforhold, paa hvilke Billerne fik nogen Indflydelse, idet vi dog ikke her kunne give en detailleret Fremstilling af Begivenhederne. Det er væsentligst paa den øverste Administrations Omraade og ved det lokale Forsvar af Skaane og Gulland, at Billerne have indlagt sig Fortjeneste. I førstnævnte Henseende knytter Interessen sig særlig til *Peder Bille*. Ved Krigens Begyndelse var han Arkelimester; Artilleriets Samling og Ordning paahvilede ham, og han deltog som en Slags Artillerigeneral i det første Felttog 1563, der førte til Erobringen af Elfsborg. Det følgende Aar udnævntes han i Forening med Jørgen Lykke, Lave Brahe og Svogeren Sten Rosensparre til Krigskommissærer ved Hæren. Peder Bille beholdt denne Stilling fra 1564—1566. Krigskommissionen dannede et Slags Krigsraad uafhængigt af Feltherren og hans Stab. Den kunde gribe ind i den militære Ledelse og havde desuden et Overtilsyn med Provianttilførsel og Soldens Udbetaling. At en Kommission udrustet med en saadan Myndighed jævnlig maatte komme i spændt Forhold til Feltherren, siger sig selv. Talrige Breve fra Krigskommissærerne vidne ogsaa herom. De maatte stadig agere den drivende Kraft lige overfor den træge og udygtige Günther af Schwarzburg, og selv efterat Daniel Rantzau var bleven Overgeneral, blev Forholdet imellem de ledende Mænd ikke bedre. Det kom endog saa vidt, at der var Tale om at afskedige Daniel Rantzau, men da kom Efterretningen om Svarteraaslaget, og dermed var Rantzaus Stilling sikret. De største Vanskeligheder frembød dog Hærens Proviantering og Opdrivelsen af de store Pengesummer til dens Lønning. Ogsaa herom give Kommissærernes Breve vigtige Oplysninger. De vrimle af Klager over den ulykkelige Tilstand,

i Hist. Tidsskr. 5 R. V., hvor han, som den første, har benyttet Krigskommissærernes interessante Fremstillinger af Forholdene i Hæren (senere trykte af Rørdam i Hist. Kildeskr. 2. R. II.).

hvori Hæren befinder sig paa Grund af Mangel paa Levnetsmidler og Penge. Soldateroprør hørte til Dagens Orden, og Kommissæerne bleve endog engang fastholdte af de opheidsede Krigsfolk som Pant for Udbetalingen af Solden. Aarsagen til hele denne Elendighed var den utilstrækkelige Krigsforberedelse og den komplette Mangel paa en Centralmyndighed, der havde Kraft og Evne til at sætte sin Vilje igjennem. Først da Peder Oxen vendte hjem til Danmark (1566), forandredes Forholdene. Hans overlegne administrative Dygtighed bragte atter Sagerne i god Gænge.

Peder Bille stod i det venskabeligste Forhold til Peder Oxen. Aaret efter sin Tilbagekomst ægtede denne Sten Rosensparres Enke Mette Rosenkrans og blev saaledes Svoger til Peder Bille. De to Svogre arbejdede sammen i politisk og finansiell Henseende, gjensidig støttende hinanden. Ihvorvel Størsteparten af Æren for det heldige Omslag, der fandt Sted i Krigen, skyldes Peder Oxens Initiativ, tør ogsaa en Del af Æren herfor tilskrives Peder Bille. De to Mænd virkede blandt andet sammen i Slutningen af Aaret 1566, da det gjaldt om at formaa Adlen paa Sjælland, Laaland og Falster til at udrede $\frac{1}{3}$ af Aarets visse Indtægter i Skat, og efterat Peder Oxen i September 1567 var blevet udnævnt til Rigshofmester, blev Peder Bille anvendt i talrige Statsanliggender, hvad enten det gjaldt militære og finansielle Spørgsmaal eller diplomatiske Underhandlinger. Saaledes deltog han i Fredsunderhandlingerne i Roskilde og Ulfsbæk 1568—69, og han var en af de danske Gesandter paa Fredskongressen i Stettin 1570. At Peder Bille ogsaa stod i venskabeligt Forhold til Kongen, fremgaar deraf, at det var ham og Kongens Yndling Holger Rosenkrans, hvem Rigsraadet i Aaret 1570 overdrog det Hverv at stille Frederik II. tilfreds, da han, misfornøjet med Sagernes Gang, havde truet med at ville nedlægge Regeringen.

Kun i Hovedtrækkene have vi kunnet antyde den Del, Peder Bille har taget i Krigen. En detailleret Fremstilling

vilde dog ikke stille hans Fortjenester i en skarpere Belysning; thi det tør vel nok siges, at han trods al praktisk Erfaring og Dygtighed manglede det skabende Initiativ, som er den betydelige Statsmands Kjendemærke, og som særlig karakteriserer Peder Oxe.

Af Billeslægten sad kun Peder Bille i Rigsraadet; intet andet Medlem af Slægten har derfor haft Lejlighed til at virke som Statsmand eller som Kongens personlige Raadgiver. Derimod finde vi Slægtens skaanske Medlemmer tage levende og bestemmende Del i Forsvaret af deres Hjemstavn.

Her møde vi først *Sten Bille*. I Gønge Herred ligger den gamle Adelsborg Vandaas. Efter Niels Brahes Fald 1526 var den kommet i Klavs Billes Hænder. Her boede Sten Bille, og som Herredets betydeligste Adelsmand og Indehaver af de to mindre Len, Fønie og Sandby, overdroges det ham fra Krigens Begyndelse at lede Forsvaret af Grænsen. Allerede i Juni 1563 fik han Befaling til at organisere Gøngørne til et Korps, og der lovedes ham nogle Hageskytter til Undsætning; 2—300 Mand maatte han udruste som Skansegravere til Hærens Behov, og han skulde holde alle Herredsvejene til Kalmar ryddelige for det Tilfælde, at et paatænkt Tog mod denne Sverigs vigtigste Fæstning kom i Stand.¹⁾ Det lykkedes ham ogsaa at organisere et Korps, med hvilket han i Maj og Juni 1564 gjorde Indfald i Smaaland. Kongen forbød ham dog at trænge længere ind i Fjendens Land, end at han, hvis det gjordes nødvendigt, kunde naa Grænsen «med en Hest.» I Juli var han atter tilbage, og hans Tropper anvendtes da som Bedækning for den Proviant, som sendtes ind i Sverig til den danske Hær.²⁾

De første Krigsjaar hengik, uden at Gønge Herred rantes

¹⁾ Tegn. o. a. Lande ⁵/₆, ⁶/₇, ²¹/₇ 1563.

²⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II. 402, 406. Tegn. o. a. Lande ²/₆, ²⁵/₇ 1564, Günther af Schwarzburg t. P. Bille og Herluf Trolle, Helsingør ²²/₇ 1564. Or. i D. Ad. Br. 6. 46.

af noget Angreb. Fra gammel Tid var det Skik og Brug, at Almuen i Grænselandskaberne, som ved dagligt Samkvem og fælles Sprog vare nøje forbundne, i Krigstider sluttede de saakaldte Bondefrede med hverandre, hvorved de forpligtede sig til trods Krigen at bevare den gamle Forstaaelse, advare og endog hjælpe hverandre mod Vold og Fare. Ogsaa i Syvaarskrigen sluttedes disse Forbindelser mellem Grænselandskaberne. Kong Frederik skrev til Sten Bille, at han havde erfaret, at Bønderne i Gønge Herred vægrede sig ved at holde Vagt ved Grænsen og at gjøre Fjenderne den tilbørlige Modstand; tillige havde de uden Befalingsmandens Tilladelse sluttet en Fred med Fjenderne, med hvem de handlede og vandledede, og hvem de endog tilførte Salt og andre Nødvendighedsartikler. Dette kunde Kongen ikke tillade, og han havde derfor ladet udgaa et aabent Brev til Bønderne i Herredet, hvori han strængt forbød en slig Uskik; skulde de desuagtet fremture i deres Forbindelser med Fjenderne, skulde Sten Bille lade Hovedmændene strængt afstraffe. Det staar sandsynligvis i Forbindelse hermed, at Gøngerne i 1564 nægtede Grev Günther og hans Hær Gjennemmarsch gennem deres Land ved at afbryde Broerne. Noget stort Herredømme over de stridbare Bønder havde Befalingsmanden ikke, og Kongen turde derfor ikke blotte Landskabet for regulære Tropper, ligesom Sten Bille, der af og til opholdt sig ved Hæren, stadig fik Befaling til at blive paa sin Gaard og lede Tilsynet med Grænseforsvaret¹⁾.

Det var et brydsomt Arbejde og endnu mere vanskeligt, fordi de nødvendige Pengemidler manglede. Sten Bille skriver herom i Juni 1565 til Mogens Gyldenstjerne, Byrge Trolle og Hans Skovgaard: «Giver jeg Eder ganske venlig at vide, at jeg nu, siden denne Krig begyndte, haver haft Kgl. Majts. Befaling over nogle af disse Knægte her udi

1) Fr. II. t. Sten Bille om Bondefreden, Tegn. o. a. Lande ²⁸/₁₁ 1564. Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II. 302. T. o. a. L. ¹⁹/₅ 1565.

Herredet og haver nu ikke faaet i to samfulde Aar mer end 2000 Mark Klippinge til at lønne dem med, og haver jeg baade laant og borget og selv forstrakt dem af mit eget saa langt, det kunde naa. Er min ganske venlige Bøn til Eder, at I ville vel gjøre og være mig behjælpelig, at jeg maatte faa nogle Penge til Knægtene med dette mit Bud, ellers kan jeg hverken holde Skik eller Ordning med dem; og haver jeg nu vel lagt ud af min egen Pung 4000 Mark, hvilke jeg aldrig regne vil, og er nu her slet intet for Haanden i min Pung. Thi søger jeg Eder I gode Venner, Herrer og Slægt om Raad, bedendes Eder ganske gjerne, at I ikke undfalde mig.¹⁾

Dette Brev har vel frugtet, thi han kaldtes i August Maaned til Kongen i Helsingborg, og det overdroges ham tilligemed Axel Viffert i Novbr. 1565 at være Oberster for de nys indkaldte skaanske Bønderknægte, ligesom han fik Befaling til at begive sig til Engelholm med Skytterne fra Gønge Herred. Det var et uheldigt Øjeblik, han blev kaldt bort fra sin Post; thi en Maaned efter blev det endelig til Alvor med det længe ventede Angreb paa Gønge Herred. I Januar 1566 rykkede Jakob Henriksson Hästesko ind i Herredet. Den 20. Januar stode Svenskerne udenfor Vandaas. Med en mærkelig Letsindighed havde Sten Bille ladet Gaarden være uden Besætning, Vindebroen var ikke engang optrukken og Fjenderne kunde uden Modstand plyndre og nedbrænde Slottet. Ogsaa Sten Billes Len Sandby gik op i Luer, og to Sogne i Herredet delte samme Skæbne, men Gøngerne nægtede dog at sværge Erik XIV Troskabsed. Allerede i Februar trak Jakob Henriksson sig tilbage, og et senere paatænkt Tog blev ikke til noget. Men Sten Bille havde lidt et Tab, som først sent stod til at oprette. Han deltog i Felttoget 1567—68 som Færnik i den skaanske Adelsfane.²⁾

¹⁾ Brevet er dateret Vandaas, ²¹/₆ 1565. Egh. Or. i D. Ad. Br. 4. 41.

²⁾ Tegn. o. a. L. ²⁸/₆, ⁷/₁₁ 1565. Historiska Handlingar VIII, Nr. 2, S.

Endnu to Indfald fandt Sted i Gønge Herred. I Februar 1568 ledede Kong Erik selv Angrebet; det var Daniel Rantzaus Sejre i Sverig, som nu skulde hævnnes. Men ved Helgeaaen standsedes Svenskerne af Rantzau og Brokkenhus, der var ilet til med nogle Ryttere og Knægte. Grundigt blev Herredet dog ødelagt i Oktober 1569. *Sten* og *Førgen Bille* samt *Otto Brahe* havde kort før faaet Overledelsen af Forsvaret i Skaane. De havde samlet Opbudet af Landet, men paa Efterretning om, at Fjenderne havde trukket sig tilbage fra Grænsen, lode de Tropperne gaa hjem igjen. Næppe var dette sket, før Svenskerne under Hertug Karls Ledelse faldt ind i Skaane og Bleking, og begge Landskaber med Byer og Landsbyer bleve givne til Pris for en Plyndring og Hærgen som ingensinde før. Da gik Byerne Ystad, Aarhus, Sølvborg op i Luer; Slottene angrebes ikke, kun værgeløse Bønder og Borgere kom til at betale Gildet.¹⁾

Medens Forsvaret af Gønge Herred hvilede i *Sten Billes* Hænder, men i Følge Forholdenes Natur ikke kunde føres med Held, havde *Førgen Eskesen Bille* siden 1565 det vigtige Hverv at lede Forsvaret af Bleking. Intet af de skaanske Landskaber har lidt saa meget under Krigen som dette. Efter at det allerede i 1563 havde været plyndret af Svenskerne, foretog Erik XIV. i Juli Maaned 1564 sit berygtede Indfald, hvorved Rønneby og Slottene Lykaa og Sølvborg opbrændtes og hele Landskabet ødelagdes i Bund og Grund. Erik XIV havde truffet Anstalter til at sikre sig en stadig Besiddelse af Landet, men dette Haab blev tilintetgjort, da den danske Hær faa Maaneder efter erobrede Bleking tilbage. *Jørgen Bille* blev strax udsæt til Befalingsmand over Bleking, men overtog først den militære Ledelse

10—11, 22, 28, 79—80. Wad, Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjõe II. 81.

1) Rørdam, Hist. Kildeskr. II. 400—12, 436—40. Tegn. o. a. Lande
⁵/₁₀ 1569.

1565. Han gjenopbyggede Sølvesborg og sad som Lensmand her og paa Lykaa Slot fra 1568—1578.¹⁾

I Begyndelsen af Krigen, har Jørgen Bille, som da ikke bestyrede noget Len, uden Tvivl tjent i den skaanske Rytterfane; men i Sommeren 1565 fik han en selvstændig Kommando over nogle Fænniker danske Knægte og en Fane Ryttere i det østlige Skaane.²⁾ Med disse gjorde han — imod Kongens Ønske — et Indfald i Konga og Albo Herreder i Smaaland for at bortlede Fjendens Opmærksomhed fra Hovedhærens Bevægelser i Halland. Hans Tog strandede brat. I en mørk Skov blev han overfaldet af Bønderne i Smaaland under Anførsel af Lasse v. Skara og maatte ilsomt og med stort Tab trække sig tilbage, skjønt han — som det siges — 3 Gange vendte sine Folk mod Fjenderne³⁾ Senere kom den bekjendte Friskarehøvding Mikkell Gønge ham til Hjælp med nogle danske Skytter, og Jørgen Bille bortsendte derfor de danske Knægte, som efter hans Mening ingen Nytte gjorde. Han fik derpaa Befaling over Bleking og Skaanes nordøstlige Herreder (Fers, Gerds, Albo og Villands H.), og tog Ophold hos Broderen *Hartvig Bille* paa Aahus Slot.⁴⁾ Herfra skrev han i Januar 1566, da Svenskerne gjorde det ovenfor omtalte Indfald i Gønge Herred, følgende Brev til Mogens Gyldenstjerne, der sætter os ind i hans vanskelige Stilling: «De Svenske, som brændte Vandaas og Sandby, lode deres Ord staa, at hvor længe det end drager, skulle de alligevel hid og brænde Aahus og dette Herred af, og ville slaa alle Blegindfarere ihjel, de kunne overkomme, hvis de ikke ville gaa dem til Haande. De have ogsaa forhandlet med nogle Herreder om at hylde dem, hvilket jeg dog har afværget, især med et Herred, i hvilket der findes en Part, som ligesaa gjerne vare Svenske

1) Wad, Breve til og fra Herluf Trolle og Birgitte Gjøe I. 295.

2) Tegn. o. a. Lande $\frac{4}{7}$ 1565.

3) Rørdam, Hist. Kildeskr. II. 318. Tegn. o. a. Lande $\frac{20}{8}$ 1565.

4) Tegn. o. a. Lande $\frac{12}{10}$; $\frac{27}{10}$ 1565.

som Danske, dersom de turde lade dem bemærke. To Bønder ere nylig fundne med Falskhed, hvorfor det er raadeligt, at der maatte komme en eller to Fænniker tydske Knægte herop til Bistand. Almuen vilde blive svarlig dristig deraf; vidste de dem nogen Hjælp, er der ingen Tvivl om, at de jo holde dem; hvis der ikke kommer Folk, er der nok nogen, der gjør Skalk af dem. Der er kun kommet 40—50 udaf Herredet til Vagthold og med daarlige Værger; kun 6 eller 7 have Rør. Der bør derfor befales de Herremænd, som have Herrederne i Befaling, at deres Fogeder selv skulle tage Folkene ud og følge dem, saa faar man baade gode Folk og gode Værger.»¹⁾

Med saadanne Folk var det et Held, at Aaret 1566 og til Dels 1567 hengik uden større Angreb fra svensk Side. I Juni 1567 nærrede Jørgen Bille Frygt for et Angreb og udbad sig derfor Undsætning; hver femtende Mand af Skaanes Almue og hele Skaanes Adel blev da opbudt til hans Hjælp. Faren drev dog over, og først i Slutningen af 1567 kom det til alvorligere Sammenstød. Almuen i de østlige Herreder i Skaane blev i November kaldt under Vaaben, og i Begyndelsen af December laa Jørgen Bille med 4—5 Fænniker Knægte paa den svenske Grænse. Da samtidig en Del af Besætningen paa Kalmar Slot blev draget bort til Forsvaret af Østergötland imod Daniel Rantzau, besluttede Jørgen Bille at gjøre et Angreb henimod Kalmar; men Befalingsmanden her kaldte hurtig sine afsendte Tropper tilbage, og J. Bille, som netop vilde gaa over Grænsen, vendte derfor om og lejrede sig ved en af Grænsebroerne over Mørums Aaen. Kort efter faldt Svenskerne ind i Bleking og hærgede og brændte. Der blev derfor sendt 300 Knægte til Undsætning, og Bønderne i de tre oftnævnte Herreder fik Ordre til hver 10de Mand at holde en Skytte til Jørgen Billes Befaling. Endnu i Marts Maaned varede

¹⁾ Brevet er dateret Aahus, ²⁵/₁ 1566. Or. i D. Ad. Br. 6. 94.

Fejden her paa Grænsen, men paa den Tid trak Svenskerne sig tilbage. I Maj 1568 var Jørgen Bille i Kjøbenhavn, hvor han fik ordnet sit Lensforhold; senere opholdt han sig afvekslende paa Aarhus og paa Sølvborg. Paa sidstnævnte Slot var det, at han forsvarede sig mod Svenskerne i Oktober 1569. Det fortælles, at han skjød saa voldsomt paa dem, at de ikke dristede sig til at angribe Slottet. Hermed ophørte Krigsbegivenhederne for Blekings Vedkommende.¹⁾

Som Lensmand paa Aarhus Slot var ogsaa *Hartvig Bille* knyttet til Forsvaret af Skaane og Bleking, men han synes ikke at have taget nogen nævneværdig Del i Krigsbegivenhederne. Han førte 1564 Befalingen over Hofsinderne og opholdt sig i Juli Maaned 1565 paa Varberg Slot, som han dog maa have forladt, inden det erobredes af Svenskerne; thi han nævnes ikke blandt Fangerne. Aarhus var jevnlig Samlingsplads for de danske Hære, men det blev først angrebet og ødelagt af Svenskerne 28de Oktober 1569; men da havde Arild Ugerup indløst Pantet fra Hartvig Bille, der derefter forgjæves søgte at faa Fers Herred i Forlening. Jakob Sparre, der vilde forhøje sit Pant deri med 1000 Daler, blev foretrukket.²⁾

Endnu maa nævnes *Torben Andersen Bille* som Deltager i Skaanes Forsvar. 1563 havde han hvervet en Fænikke Knægte, som indlemmedes i Daniel Rantzaus Regiment. 1565 kaldes han Oberst for de danske Knægte og han fik Ordre i August Maaned til at støde til Hæren i Holland. Men hans Soldater synes ikke at have været synderlig krigsdygtige; thi mange af dem siges at have bortkastet Harniskerne og «maaske Rørerne» med og derfor at være fuldstændig

1) Tegn. o. a. Lande. ¹²/₆, ²⁸/₆ 1567, ²¹/₁₁, ²⁸/₂ 1568, ⁵/₁₀ 1569. Rørdam, Hist. Kildeskr. II. 439 f., 2. R. II, 163, 193—94, 292—93, 323—24, 337—38. D. Ad. Br. 6. 95—97.

2) Christoffer Gøye til Fru Birgitte, Varberg ²²/₇ 1565: «Lader Hans Holk, Margrethe og *Hartvig Bille* sige dig mange gode Nætter». Or. i D. Ad. Br. 22. 5. Tegn o. a. Lande ²²/₁₀ 1568, ²⁰/₄ 1569.

uvæbnede. Torben Bille fik strængt Paalæg om ikke at give nogen Knægt Pas, som var karsk og sund. Om hans øvrige Deltagelse i Krigen savne vi Underretning.¹⁾

I Strelow, Gullands Krønike, skrives: «Aar 1560 kom ærlig og velbyrdig Mand *Jens Bille* til Gulland at have det i Forlening. Udi hans Tid indfaldt den svenske Fejde, som varede i 7 Aar, hvorudi han holdt sig meget ypperligt; sparede ikke, hvad der kunde tjene Fjenderne til Rædsel. Var from, gudfrygtig og retsindig, meget af Almuen elsket og afholdt.» Dette smukke Mindeord, der er sat Jens Bille af en Mand, som — selv Gullænder — grunder sit Udsagn paa Samtidigens Vidnesbyrd, staar ogsaa sin Prøve, naar det vejes paa samtidige Dokumenters Vægtskaal. I de syv Aar, Krigen varede, forblev han trofast paa sin Post. Hans Opgave var dels at hindre Svenskerne i at besætte Gulland og erobre Visby, dels at forsyne den danske Flaade i Østersøen med Proviant, og endelig at føre et Slags Politiofsyn i den østlige Del af Østersøen, til hvilket Øjemed han havde en lille Flaade, der opsnappede svenske Fartøjer og Skibe fra Tydskland, der bragte Tilførsel til de svenske Stæder. Den første Del af Opgaven voldte ringe Bryderi, da Svenskerne kun én Gang i denne Krig gjorde Landgangsforsøg. Flaadens Proviantforsyning frembød derimod større Vanskeligheder. For at der stadig kunde være Brød og Øl i Beredskab til Orlogsskibenes Behov, maatte man fra Kjøbenhavn sende Mel, Rug, Malt og Humle til Visby. Saa vidt man kan skjønne, opfyldte Regeringen i de første Krigsaar ogsaa denne Pligt, men fra Efteraaret 1565 af slappedes Energien, og i et helt Aar modtog Jens Bille trods talrige Løfter ingensomhelst Tilførsel, og det uagtet der ovenikjøbet herskede Hungersnød paa Gulland efter en mislykket Høst og en streng Vinter. «Kan jeg ikke noksom undres over,» skriver

¹⁾ Rørdam, Hist. Kildeskr. 2. R. II. 381—83, 479, 491. Tegn. o. a Lande ¹⁴/₈, ²⁰/₈, ³¹/₁₀ 1565.

han til Mogens Gyldenstjerne, «at sligt et Danmarks Riges Ledemod, som dette Land er, skal være saa blot og bart forglemt.» «Her haver tilforn været udi Fejdevis Lensmænd paa Gulland, som have kunnet gjøre Fjenderne stor Afbræk og haver her haft gode Midler til, thi Formuen haver været for Haanden. Jeg vil ikke bemøde Eder med lang Beskrivelse af, hvorledes her staar til, eller hvad jeg af min ringe Formue har forstrakt til dette Slots Ophold, efterdi I vel bedre kunne betænke, hvorledes den er til Sinde, som haver et Hus udi Befaling paa en Ud klippe, hvor Ingen kommer og tilfører noget, og man det ikke heller kan bekomme hos sig selv, end jeg det skrive kan. In Summa, det meste, som her er til Kjøbs paa Markedet, er Hunger og Dyrtid, saa Gud skal vide, at kunde jeg bekomme det herfra, som jeg haver ført hid, mig skulde bedre nøjes udi Kjøge Krog end her.» 14 Dage efter klager han paa ny. Han har haft et Bud i Kjøbenhavn, som er kommen tilbage uden Svar. «Gud ved, det er et haardt Kors her; jeg haver nu forbrugt af mit eget, baade Penge, Korn og anden Del, saa jeg nu ikke selv har mere og ikke heller kan bekomme noget af nogen anden.» Det var paa denne Tid, at den store Ulykke indtraf ved Gulland, da den danske Flaade forliste paa Visbys Red, og Tusinder af Søfolk fandt deres Grav i Bølgerne. Jens Bille havde forgjæves med indtrængende Ord foreholdt Admiralen Jens Lavridsen Baden det ufor-svarlige i at lade den store Flaade ankre op under Gullands farlige Kyst. Hans Formaninger bleve afviste med Spot og Haan, men samme Nat gik hans Forudsigelser i Opfyldelse. Henved 1400 Mand reddedes i Land, og dem maatte han nu forsyne med Klæder og Levnedsmidler. 600 Mand bespiste han selv paa Slottet, Resten var fordelt i Byen og paa Landet, men det knappe Forraad var snart opbrugt, og Hungersnød truede. Nu kom der endelig Hjælp og Undsætning fra Danmark, hvor Flaadens Undergang havde vakt den største Sorg og Mismod. Det lykkedes Jens Bille

i Løbet af Efteraaret at redde en stor Del af Skytset fra de strandede Skibe; det blev det følgende Foraar sendt ned til Kjøbenhavn.¹⁾

De følgende Aar bragte atter Dyrtid og Mangel. «De tydske Stæder, som plejede at føre Malt, Mel og Brød til Landet,» skriver Jens Bille, «have nu lært Vejen til Sverig, saa her kommer intet.» Og fra Regjeringen i Kjøbenhavn fik han ingen Hjælp, men kun Bebrejdelser, fordi han stadig krævede Undsætning. Man lod ham høre, at i forrige Tider havde Lensmændene paa Gulland ikke alene kunnet sørge for sig selv, men endog af deres eget Forraad kunnet proviantere Flaaden, naar den kom ind under Landet. Kongen havde desuden saa mange Fæstninger paa Grænsen, der skulde forsynes, at Jens Bille virkelig maatte sørge for sig selv eller i alt Fald sende Penge til Kjøbenhavn, for hvilke der kunde kjøbes Korn og Malt. I September 1570 var man dog saa naadig at sende ham nogle Læster Malt og Humle, men ellers er det en Gaade, hvorledes det er lykkedes ham at klare Skjærene.

Den sidste Del af sin Opgave lykkedes det ham at løse. Hvert Aar kunde han sende Skibe og Fanger, som hans Udliggere havde opsnappet til Kjøbenhavn; han vedligeholdt Forbindelsen mellem Kongeriget og de danske Besiddelser i Estland, han tænkte endog paa at lade en Flotille angribe de pommerske Søstæder, der drev Handel paa Sverig, men dette fraraadede dog Kongen ham. Ved Krigens Udgang kunde han se tilbage paa en farefuld og trang Tid, som ved hans Energi og Dygtighed var forløbet uden større Ulykker. Hans Hustru, Karen Rønnow, havde delt alle Sorger og Bekymringer med ham.²⁾

1) Tegn. o. a. Lande $\frac{19}{3}$, $\frac{5}{8}$, $\frac{2}{8}$ 1563; $\frac{7}{2}$, $\frac{11}{4}$, $\frac{15}{8}$, $\frac{24}{7}$, $\frac{22}{8}$ 1564; $\frac{8}{8}$ 1565; $\frac{1}{2}$, $\frac{28}{2}$, $\frac{9}{8}$, $\frac{11}{8}$, $\frac{28}{8}$, $\frac{10}{10}$, $\frac{18}{11}$ 1566; $\frac{25}{2}$ 1567. Breve fra Jens B. til Mog. Gyldenstjerne $\frac{8}{8}$ 1565, $\frac{8}{8}$, $\frac{18}{8}$, $\frac{31}{8}$ 1566. D. Ad. Br. 4. 51—54.

2) Tegn. o. a. Lande $\frac{25}{8}$ 1568, $\frac{10}{8}$ 1570.

VIII.

EFTER SYVAARSKRIGEN.

I.

Svanholm Linjen.

Store huslige Sorger havde ramt *Peder Bille* og *Birgitte Rosenkrans* under Krigen. Ikke mindre end 5 Børn (4 Døtre og den ældste Søn Eske) havde Døden bortrevet i Aaret 1565, da pestagtige Sygdomme hærjede Landet. I Krogstrup Kirke paa hver Side i Triumfbuen findes endnu to Ligstene, den ene rejst over Eske og Anne Bille, den anden over Mette Bille. Midt paa den førstnævnte Sten ses de tvende Børn, over hvilke Stenen er lagt, udhugne i fuld Figur i Datidens Dragt. Paa den anden Sten er udhugget en kvindelig Figur i samme Dragt som paa hin. Svogrene Sten Rosensparres og Lave Broks Død havde ligeledes ramt dem dybt, og mange Venner havde Krigen berøvet dem¹).

Peder Bille hørte til de Adelsmænd, som hyppigst havde maattet hjælpe til, naar den altopslugende Krig tømte Statens Kasse. Saaledes gik han tilligemed 29 andre Adelsmænd (deriblandt *Førgen*, *Hartvig*, *Erik* og *Sten Bille*) i Borgen for 100,000 Daler til Daniel Rantzau, og kort efter med 10 andre Adelsmænd (deriblandt *Sten Bille* til Vandaas) for 22,524 til Ritmester Josva v. Qualen. Ligeledes hørte han til de Adelsmænd, som maatte kautionere for de store Summer, Kongen havde laant af sin Svoger Kurfyrsten af Sachsen. Sin Part af den førstnævnte Borgen maatte han udbetale med 3333 Daler 1 Mark og fik dermed sit Pant i Tureby Len forhøjet samt tillige det Gods «som blev tilovers fra S. Klara Kl. i Roskilde.» 1566 blev han forlenet

¹) Tegning af Prof. Løffler af Ligstenen over Eske og Anne Bille findes i Ant.-top. Arkiv.

med Kallundborg i Stedet for Roskildegaard og sad saaledes som Lensmand paa et af Landets vigtigste Slotte. I hans Tid blev dette Len stærkt forøget med Gods, som Kongen erhvervede sig ved Mageskifte med Adelen¹).

Efter Krigen indtog han en indflydelsesrig Stilling i Rigsraadet og ved Hove. Han blev stedse benyttet ved Underhandlinger med Sverig, Hansestæderne, Hamburg og Hertug Hans i Sønderjylland. 1572 blev han Hofmester hos den unge Dronning Sofie og, velset ved Hove, var han og Hustru blandt Christian IV.'s Faddere og overværede Hertug Ulriks Daab, modtog fremmede Fyrster paa Kongens Vegne, og da Christian III's Lig i 1578 overførtes fra S. Knuds Kirke i Odense til Roskilde Domkirke, fik han og Jørgen Lykke Befaling til at føre Ligtoget gennem Sjælland²).

Imidlertid bleve hans Børn voxne. Datteren *Sofie* (f. $\frac{8}{12}$ 1549) blev gift den 13de Septbr. 1573 med Jakob Sefeld til Visborg, og hans ældste Søn *Oluf Bille* traadte 1578 ind i Hofsindekorpset. Talrige Breve mellem Forældre og Børn vidne om den kjærlige Aand, der raadede i Peder Billes Hus³). Herom vidner ogsaa det venskabelige Forhold, som fandt Sted mellem ham og hans talrige Slægt; ingen Mislyd toner gennem de efterladte Breve. Peder Bille var altid rede med Hjælp i Raad og Daad. To svenske Fanger, den bekjendte Feltherre Charles de Mornay og den unge Erik Lejonhufvud, der begge havde siddet i et ridderligt Fangenskab paa Kallundborg Slot, bevarede stedse de venligste Følelser ligeoverfor ham og hans Hustru⁴).

¹) Om Laanene, se Heises Biografi af P. Bille. Laanet til Josva v. Qualen var udbetalt i April 1574. Sj. Tegn. $\frac{9}{4}$ 1574. Om Laanet hos Kurf. af Sachsen jvfr. bl. a. smstds. $\frac{30}{9}$ 1575. Om Forøgelsen af Kallundborg Len, se Sj. Tegn. $\frac{20}{5}$ 1573, $\frac{3}{2}$, $\frac{9}{2}$, $\frac{18}{11}$ 1574, $\frac{17}{3}$ 1575, $\frac{10}{5}$ 1576, $\frac{7}{1}$ 1579. Forhøjelsen af Pantet i Tureby og S-Klara Klosters Gods. Conc. i Top. Saml. Roskilde 65.

²) Sj. Tegn. $\frac{28}{5}$ 1578.

³) D. Ad. Br. 6. 64—65, 70—71, 75—80.

⁴) D. Ad. Br. 6. 54—55.

Som Lensmand boede han selvfølgelig paa Kallundborg Slot, men Svanholm var dog hans egentlige Hjem, og ved Mageskifter — bl. andre med Erik Bille til Lindved og Jørgen Lykke til Overgaard — lagde han meget Jordegods til sin Hovedgaard¹⁾. Peder Bille døde den 17de Marts 1580, og hans Lig blev ført til Valløby Kirke.

Birgitte Rosenkrans henlevede sin Enkestand paa Vallø. Ogsaa Peder Bille havde færdedes her og blandt andet anlagt nogle Karpedamme; men det var dog særlig hans Hustru, der var knyttet til sit gamle Fædrenehjem, hvor hun nu levede tillige med sine yngre Børn og sin Søster Mette, der som bekendt ejede den ene Halvpart af Gaarden. Den 11te Maj 1589 holdt hun i Kjøge sine to Døtre, *Birgittes* og *Annes* Bryllup med Ove Lunge til Tirsbæk og Johan Barnekov til Nielstrup. En Søn, *Ejler*, levede endnu 1579, men døde, uvist naar, og blev begravet i Helligaands Kirken i Kjøbenhavn. Sønnerne *Olufs* og *Eskes* Liv er blevet skildret i dette Værks anden Del. Fru Birgitte døde den 12te Marts 1592 og blev ligeledes begravet i Valløby Kirke.

Om *Hartvig Bille* findes ingen Oplysninger efter Krigen. Han er sandsynligvis død kort efter. 1579 klage «Peder Billes fattige Tjenere i Isby Sogn i Halland, som I har arvet efter Eders salig Broder Hartvig Bille» til Peder Bille over, at Jørgen Billes Skovfoged hindrer dem at hugge i Gustret Skov²⁾.

Førgen Bille til Ellinge og Vallen overlevede sine Søkende og døde først 1601. Han havde gjort sig fortjent i Syvaarskrigen og overtaget Sølvesborg Len med Bleking i Pant for 4133 Daler 1 Mark. Pantet blev indløst 1573.

¹⁾ Mageskifte med Erik Bille ^{29/5} 1557 (Gaarde i Venslev og Kyndby) og med J. Lykke ^{29/4} 1569 (3 Gaarde i Venslev). Arkivet paa Svanholm.

²⁾ D. Adl. Br. 6. 79.

Krigen havde medtaget Landskabet saa stærkt, at der kun kunde kræves en ringe Afgift (200 Daler) af Lensmanden. Da Forholdene efterhaanden bedrede sig, maatte Jørgen Bille finde sig i at se Afgiften forhøjet, men tilsidst bleve Fordringerne saa store, at han ikke vilde gaa ind paa dem. Jørgen Marsvin overtog da Lenet 1578¹⁾.

Som Lensmand sendtes han 1573 til Kalmar for at modtage 11,000 Daler, som Kongen af Sverig skulde udbetale Danmark i Henhold til Fredstraktaten i Stettin²⁾. Jævnlig fik han og Hustru Indbydelse til at møde ved kongelige Fester, men forøvrigt hengik hans Liv efter 1578 uden nævneværdige Begivenheder. Han var en stridbar Mand, der jævnlig kivedes med sine Naboer om Gods og Penge. Af Hans Sparre havde han noget Gods i Pant, som Sparre vilde indløse, medens Jørgen Bille nægtede at modtage Pengene. Domstolen gav Sparre Ret, og Pengene bleve henlagte i Landkisten. Da Aar og Dag hengik, uden at Jørgen Bille hævdede dem, tilfaldt Pengene efter Loven Kongen, som ogsaa indkasserede dem³⁾. Om Arven efter Faderen, Eske Bille, yppede han 1586 en Strid, hvis Udfald vi ikke kjende⁴⁾. Da vare baade Peder og Hartvig døde og han den eneste overlevende af Sønnerne. Ogsaa paa hans norske Ejendomme var der Strid. Bønderne klagede over, at Fogeden forurettede dem⁵⁾. Jævnlig udgik der kongelige Befalinger til ham om ikke at besvære Bønderne med højere Landgilde end Jordebøgerne gave Ret til⁶⁾. I

1) Oplysninger herom hos Erslev, Lensmænd. Jvfr. Tegnelser $\frac{3}{2}$ 1573, $\frac{27}{9}$ 1577, $\frac{14}{6}$ 1578, $\frac{20}{3}$ 1579.

2) Tegnelser $\frac{17}{4}$ 1573.

3) Tegnelser $\frac{28}{2}$, $\frac{26}{8}$ 1581.

4) Tegnelser $\frac{16}{4}$ 1586. Det var maaske i den Anledning, at alle Hr. Eske Billes Brevkister (8 onde og gode, og flere Skrin) bleve borttagne fra Mogenstrup og flyttede til Kbhvn. $\frac{29}{6}$ 1589.

5) Sk. Tegn. $\frac{19}{4}$ 1596. af Vidnerne i D. Ad. Br. 9. 256.

6) Saaledes Tegn. $\frac{15}{7}$ 1574.

Bleking maatte en Strid mellem ham og Bønderne afgjøres ved kongelige Voldgiftsmænd¹⁾).

I sit huslige Liv havde han den Sorg at miste 9 Børn, som døde ganske unge. To Sønner bleve voxne: *Peder* og *Eske Bille*. Af disse døde den førstnævnte før Faderen i Aaret 1586; han var gift med Birgitte Laxmand og efterlod sig ingen Børn. Eske Jørgensen Billes Liv er skildret i dette Værks anden Del. Jørgen Bille døde 1601, vistnok henved 80 Aar gammel, og blev begravet den 28de Juni i Voxstrup Kirke, Sognekirken til Vallen.

2.

Allinde Linjen.

De to Brødre fra Lyngsgaard, *Sten* og *Jens Bille* have begge efterladt sig et smukt Navn dels som dygtige og praktiske Lensmænd dels som Yndere af Videnskab og Digtekunst. Den bekjendte Digter og Historiker Rasmus Glad (Erasmus Lætus) berømmer dem begge for deres Kundskaber og Sans for Digtekunsten. At Jens Bille ligesom Bent Andersen Bille havde Kjendskab til Runer, have vi ovenfor omtalt; Lyskander siger om ham, at han var begavet med Lærdom og høj Forstand. Om Sten Billes fortrinlige Egenskaber har hans berømte Søstersøn Tyge Brahe udtalt sig i høje Toner. Han roser hans Dannelse, hans behagelige Omgang og Samtale. Det var Sten Bille, der tilbød Tyge Brahe Ophold paa sin Forlening Herrisvad Kloster 1571 og 72, og her opdagede den unge Astronom den nye

¹⁾ Tegnelser 16/3, 18/3 1575.

Stjerne, der skulde gjøre hans Navn berømt over hele Verden¹⁾).

Sten Bille havde under Krigen faaet Herrisvad Kloster i Skaane i Panteforlening for den Sum, han med andre Adelsmænd havde udbetalt Josva v. Qualen. Pantet blev indløst 1575, og han havde det derefter som Afgiftslen mod 1000 Daler aarlig og Halvdelen af de uvisse Indtægter. I Skaane ejede han Vandaas og Raabelev²⁾); hertil føjede han 1574 det smukke Næsbyholm, 4 Mil syd for Malmø, som han tilmageskiftede sig fra Kronen imod sin Hustrus Medgift, Sellerupgaard i Jylland³⁾. Han var en praktisk Mand med Sans for industriel Virksomhed. Han anlagde et Kalkværk paa Balsbjerg ved Raabelev, et Glasværk i Kvinge og Papirmøllen «Klippen» ved Herrisvad⁴⁾).

Man kan tilvisse sige, at det var en mangesidet Virksomhed, Sten Bille udfoldede, og hertil kom endvidere, at han ligesom Farfaderen i en Række af Aar bestyrede Landsdommerembedet i Skaane. 1578 maatte han dog paa Grund af sit svage Helbred frasige sig denne Post. I en Række af Aar var han plaget af en stærk Hoste, sandsynligvis stammende fra Strabadserne i Krigens Tid⁵⁾. Han bar sin Sygdom med stor Taalmodighed og plejede at sige: Vor Herre har nu straffet mig for min Skalkhed, pas paa, at han ikke ogsaa straffer Dig. Paa en Rejse til Kjøbenhavn ved Nytaarstid 1586 tog Sygdommen pludselig en saa brat Ven-

1) Jvfr. Danske Mag. II. 183 Anm. Jørgen Dybvad dedicerer Sten Bille sin Bog: *Doctrina meteorologica tradita et explicata*. Hafniae 1578. D. Mag. 2. R. II. 111. Andre Skrifter vedrør. ham, se Rørdam, Lyskanders Levnet, S. 243, 260.

2) 1559 fik han Jus patronatus til Raabelev Kirke og Kronens Part af Tienden. Laursen, Kronens Skjøder, S. 61.

3) Smstds. S. 148; jvfr. Tegnelser 18/1 1574.

4) Jvfr. om disse Anlæg, Hist. Tidsskr. 5. R. I. 488—91, Nyrop, Strandmøllen og dette Værks 2den Del I. S. 70, 72.

5) I Ligprædikenen siges, at han havde haft Hosten i 19 Aar; han er altsaa blevet syg 1567—1568, det vil sige paa Toget gjennem Hulvejen.

ding, at han døde i sin Kæne nær ved Nivaa den 6te Januar. I Ligprædikenen beskrives hans Død med følgende Ord: «Som han var nu paa sin Rejse til Kjøbenhavn i den svare Kulde, fik Sygdommen Overhaand, og blev han saa hastelig og harskelig angreben af Hosten, at den endelig tog ham af Dage og kvalte ham. Thi da hans Vognsvend mærkede, at Hosten overilede ham, holdt han stille med Hesten, og han med andre, som vare til Stede, raabte højt paa salig Sten. Da svarede han dem intet, men segnede saa sagtelig ned i Kanen og slog begge Armene ud fra sig. Da det skete, løb en Præstemand fra Lund, som var i Følge med dem, hen og tog fat paa hans højre Haand og raabte: «Sten, tror Du paa den korsfæstede Jesus, da giv Tegn fra Dig». Da kyssede han hans Haand, saa at han neppe kunde slippe den igjen, og med det samme gav to Suk, saa var det forbi med ham.» Hans Lig blev ført til Helsingborg og begravet den 16de Februar i Kirken. Den pragtfulde Ligsten, hans Hustru Kirsten Lindenov satte over ham, er afbildet i dette Værks anden Del, hvor tillige hans Enkes og hans Sønners Historie er skildret.

Som tidligere omtalt vendte *Jens Bille* 1571 tilbage til Danmark¹⁾. Han opbyggede Lyngsgaard, som han nu kaldte Billesholm, købte Vramsgaard, som han lagde til sin nye Hovedgaard, og tilbyttede sig 1575 af Kronen Vrejlev Kloster i Børglum Herred for Allindemagle. Saaledes gik Slægtens gamle Sæde ud af Familiens Hænder; men det maa dog tilføjes, at man sporer intet til, at det har været beboet af nogen af Sten Billes Efterkommere, og maaske heller ikke synderlig af ham. Jens Bille var endnu i sine kraftigste Aar, da Døden bortrev ham 45 Aar gammel den 28de April 1575 paa Billesholm. Han ligger begravet i Vram Kirke. Hans Hustru, Karen Rønnow, med hvem han havde faaet Hvidkilde i Fyn, overlevede ham i 17 Aar. Hun døde 4de

1) ²⁶/₉ 1572 faar han Kvittans paa Gullands Len. Sk. Reg. ²⁶/₉ 1572.

April 1592 paa Nakkebølle og blev begravet i Egense Kirke. De havde 9 Børn tilsammen, hvis Liv er skildret i dette Værks anden Del¹⁾.

Vi have nu fulgt Bille-Ættens Historie fra dens første sagnagtige Begyndelse til dens Højdepunkt af Magt og Rigdom. Fra Solbjerggaardens uanselige Borgplads have vi naaet til Allindemagle, Lyngbygaard, Søholm, Svanholm, Lyngsgaard, Vallen, Ellinge, Vandaas og Raabelev. Og fra Ærkebiskop Peder Lykke og gennem Torben Bille og hans Sønner har Vejen gaaet til den Gruppe af mærkelige Mænd, der med Ove og Eske Bille som Midtpunkt have sat blivende Spor i et af de for vor historiske Udvikling mest afgjørende Tidsrum. Jeg haaber, at disse Livsskildringer af en Række ypperlige Mænd maa bidrage til at fremelske Mindet om, hvor stor Betydning denne ældgamle Slægt har for vort Fædrelands Historie.

¹⁾ Om Jens Bille, se Carlsen, Efterretn. om Gamlekjøgegaard, S. 85—94. Laursen, Kronens Skjøder, S. 154. Tegnelser ⁵/₂ 1573. Ejler Brockenhus' Antegnelser, S. 36. Jvfr. om Sørgedigte i Anledning af Jens Billes Død, Rørdam, Lyskanders Levnet, S. 307, Anm. 3.

Trykfejl og Rettelser

til

1ste Del.

- S. 50 L. 10 f. n. Peder Lykke har studeret i Paris. Jvfr. Daae.
- 107 - 12 f. o. Povl Bille nævnes 1410. D. Ad. Br. 35. 24.
- 108 - 5 f. o. $2\frac{1}{2}$ 1486 tilstaar Roskilde Domkapitel Herluf Bille en
aarlig Indtægt af den, som faar Rollerup efter ham.
Sandvig, Peder Svaves Levnet S. 75—76.
- 112 - 12 f. n. For 1430 læs 1440.
- 134 - 8 f. o. Holger Holgersdatter Krogenos, læs: Holger Krogenos's
Datter.
- 171 - 7 f. n. Torben Bille nævnes første Gang 1423. Rigsarkivet.
Reg. 52. Kvittringer og Afkald Nr. 20.
- 274 - 1 f. n. Tilføj Aar 1508
- 275. Peder Billes Testament findes i D. Ad. Br. 6. 123. og
Jordebogen over Skiftet efter ham. Smstedes 6. 112.
- 290 - 6 f. n. Hans Bille l. Anders Bille.
- 310 - 6 f. n. ra, læs: fra.
- 319 - 15 og 16 f. o. Esge Bille l. Eske Bille.
- 331 - 13 f. n. den, læs: det.
- 349 - 1 f. n. Tilføj: Kirkeh. Saml. 3. R. III. 343.
- 356 - 3--4. Læs: som den 31te Oktober blev døbt hos Bedstefor-
ældrene paa Ellinge og opkaldt efter Farfaderen.
- 359 - 17 f. n. Gavebrev l. Forleningsbrev.
- 381. Erik Bille døde $\frac{30}{4}$ 1518 og ligger begravet i Antvor-
skov Kloster. Mindesmærker fra Antvorskov.
- 383 - 2 f. o. For 1505 læs 1508.
- 386 - 11 f. n. For 1533 læs 1523.
- 426 - 9 f. o. Tllsidesættelsen, læs: Tilsidesættelsen.
- 447 - 16 f. o. Thot, læs: Thott.

- S. 450 L. 13 f. o. tii, læs: til.
- 472 - 2 f. n. Eru, læs: Fru.
- 476 - 13 f. n. Inbyggerne, læs: Indbyggerne.
- 477 - 13 f. o. Grjodsen, læs: Gjordsen.
- 497 - 11 f. o. Brunsberg, læs: Braunsberg.
- 500 - 10 f. o. do. - do.
- 500 - 13 f. n. do. - do.
- 500 - 5 f. o. Skotterne, læs: Skotserne.
- 503 - 4 f. n. Egter, læs: Ejler.
- 531 - 6 f. n. og at han, læs: og han.
- 550 - 13 f. n. Trud Ulfstaad, læs: Trud Ulfstand.
- 595 - 13 f. o. afgjorte, læs: afgjorde.
- 611 - 15 f. n. Gyllenstjerne, læs: Gyldenstjerne.
- 672 - 16 f. n. Krummedige, læs: Rud.
- 675 - 15 f. n. Pernille G., læs: Sybille G.
- 687 - 6 f. n. Johannes, læs: Johanne.
- 701 - 19 f. n. et l skal opflyttes til blev.
- 703 - 9 f. o. nødvendiggjorte, læs: nødvendiggjorde.
-

Register til 1ste Del.

- Aabenraa Slot 337.
Aabo, Finlands Hovedstad, 314.
Aage Hansen, 299.
Aahus 456, 543, 723, 779.
Aakjær 467.
Aalandsøerne 307.
Aalborg 335, 588.
Aalf (Allodie) 34.
Aalholm 506, 509, 535, 590.
Aarhus Stift 102, Kapitlet 102—104.
Abrahamstrup 188—90, 212, 215 f.,
267—288, 311, 325.
Aaby, Sk. 23.
Adelen under Grevens Fejde 575,
dens alm. Vilkaar 222 f., 679.
Adelsjagten 1535—595.
Adermann, Henrik, 581.
Aggershus 460 ff., 490, 608, 761.
Ahlefeldt, Gotskalk, 344, 358;
Klavs 522.
Albo Herred 502.
Albrecht Henningsen, Væbner 184.
Albrecht, Hertug af Preussen, 520,
621, 697.
Albrecht, Hertug af Mecklenborg,
531, 565 f., 569, 589, 595, 624.
Algudsen, Kjeld Nielsen, 138.
Allinde 33, 304, 401.
- Allindemagle i Sjælland 10, 92 f.,
111, 120, 163, 174, 191, 199,
264, 401, 406, 542, 766, 769,
789.
Alunbeck 147.
Ambrosius Bogbinder 569, 576.
Andermann, Henrik, 581.
Anders Hansen 441. Jensen 188.
Anders Jensen af Vallekilde 107.
Anders Jepsen af Særslev 265.
Anna, Abbedisse, 47. Tyge Lunges
176 f. Oluf Axelsens, se Pre-
sent.
Antoni Kloster (se Næstved) 318.
Antvorskov Kl. 38 f., 92, 108,
112, 121, 127, 145, 164, 171,
178, 196, 248, 262—63, 276,
333, 658 (de Billers Mausoleum).
Aqua vitæ 477, 511, 642.
Arcimboldus, pavl. Legat, 349,
404.
Arenfeldt, Margrete Nielsd. 170 f.
Niels Henriksen 170 f. Niels
21, 170, 554.
Arina, Abbedisse i St. Klara Kl.
i Rosk., 47.
Arreskov 298, 330.
Arverets Hindringer 689—695.

Asserbo Slot 298.
Axelsønnerne, se Thott.

Baad, Anne 160. Arvid 160. Tale
160, 250 f.

Baag Herred 363, 412, 436—441.

Baarse Herred 392, 413.

Baden, Jens Lauritsen, 781.

Bagge, Magdalene, 499. Stig, 492,
581, 628 ff.

Bahus Slot og Len 289 ff., 451,
460, 546, 761.

Ballionibus, Ludov. de, pavelig
Legat, 104.

Bang, Borgm. Jens 368 f.

Banner, Birgitte 667. Erik 425,
428, 557 f., 560, 565, 585, 588,
618, 676, 690.

Barby, Borkart af, 753.

Barnekow, Hans 730. Johan 785.
Barsebæk 540.

Barnum og Barnumsen 110—12.
Eriksen 110—113, 121. Knud
113. Johanne 112 f. Kirstine
Eriksdatter 93, 112—15, 119
(se Skarsholmsslægten).

Basel, Koncilium 82, 84 f.

Basse, Anders Jepsen 185. Edel
112 f. Jens Andersen 45. Jes
178. Maren Tygesdatter 177, 178.
Sophie 178. Sten 45 f., 107,
132 f., 154, 177—84, 399 ff.
Tyge 178.

Bavelse, Sjøell. 680.

Bekkeskov Kl. 138.

Beldenak, Jens, Biskop, 287, 296 f.,
327, 438, 442, 560, 566, 582,
584.

Benedikt, Pave, 70.

Benedikte, Abbedisse i Vadstena
Kl., 126.

Benedikte (Hertug Sunes Dt.) 113.

Benedikte Christiernsdatter 22.

Bengt Stenson 81.

Berelsen, Niels, Foged paa Vallen,
672.

Bergen, Kirke, Slot og Len 457 f.,
460 f., 464, 480, 485 f., 494,
579, 609, 628 ff., 681. To Krist-
kirker, Apostelkirke og Bispegaard
nedrives 478, 485. Graabrødre-
kloster 480. Allehelgens Kl. 486.
Befæstning 484. Munkelivs Nonne
Kl. 486, 492.

Bild, Slægt, 17.

› Anne 266. Niels 443.

Bildsø 121.

Bildt, Slægt, 17.

Bille, Flod 15.

› , Anders Bentsen til Søholm
(d. 1555) 18, 240 f., 249,
251, 264, 282, 289—92,
300—319, 325, 331 f., 345,
382 f., 386—99, 407, 413—16,
435, 451 f., 454, 507, 511—33,
537, 554, 561, 565 f., 569—79,
581, 583, 587—89, 596—600,
615, 624—28, 650, 698, 713,
732—46.

› , Anders Stensen t. Raabeløv
545.

› , Anders Frandsen (d. 1572) 753.

› , Anders Herlufsen (1487) 109.

› , Anne Andersdatter (d. 1551)
737, 747, 747.

› , Anne Bentsdatter (1507) 168.

› , Anne Eriksdatter (d. 1510) 158.

› , Anne Eriksdatter (d. 1574) 381.

› , Anne Eskesdatter (d. 1566)
656, 672—74, 710.

› , Anne Knudsdatter (1537) 503,
664.

› , Anne Pedersdatter (1565) 783,
785.

- Bille, Axel Pedersen til Lyngbygaard (d. 1468) 138—40.
- » , Axel Axelsen (1500) 140.
 - » , Beate Klavsdatter (d. 1605) 545, 766.
 - » , Beate Torbensdatter (c. 1450) 192.
 - » , Benedikt (1316) 17, 33 f.
 - » , Benedikt (1402) 36 f.
 - » , Bent Andersen til Bregentved (d. 1555) 525, 531, 562, 578, 598 f., 728, 733, 747, 749.
 - » , Bent Eriksen, Kannik i Roskilde (1486) 159 f.
 - » , Bent Hansen t. Egede (1559) 595, 602, 728—31.
 - » , Bent Jonsen t. Allinde (d. 1439) 40, 48, 90, 92, 96, 113—28.
 - » , Bent Pedersen (1470) 18, 64—68, 170, 305.
 - » , Bent Torbensen til Søholm (1493) 143, 150, 158—60, 192, 201—248, 406.
 - » , Bille 27, se Niels Jakobsen B.
 - » , Bille Esbernsen, se Niels Esbernsen B.
 - » , Bille af Uglerup 169.
 - » , Birgitte Hansdatter (d. 1587) 728—32.
 - » , Birte Klavsdatter 766.
 - » , Birgitte Hansdatter (1587) 728—732.
 - » , Birgitte Pedersdatter 785.
 - » , Birgitte Stensdatter (d. 1553) 405.
 - » , Cecilie Torkilsdatter (1275) 24 f.
 - » , Charstar Andersen (1534) 733.
 - » , Christine Torbensdatter (d. 1475) 192, 201 f., 204.
 - » , Dorothea Bentsdatter (d. 1483) 249, 251.
- Bille, Dorothea Bentsdatter (1508) 168.
- » , Dorothea Torbensdatter (d. 1475) 192, 201 f., 204.
 - » , Edel Torbensdatter (d. 1427) 331, 524 f.
 - » , Eggert Andersen (1580) 747, 758 f.
 - » , Eggert Bentsen (1501) 249, 251.
 - » , Ejler Pedersen (1579) 785.
 - » , Elline Stensdatter (d. 1559) 405.
 - » , Else Torbensdatter (d. 1507) 192, 195, 204, 243.
 - » , Erik 20 f.
 - » , Erik t. Solrød 21.
 - » , Erik Bentsen t. Solbjerg (d. 1456) 127 f., 150—55, 188.
 - » , Erik Frandsen 753 f., 759, 783.
 - » , Erik Jepsen i Sandved (d. 1484) 108, 128, 142, 146 f., 185.
 - » , Erik Klavsen 766.
 - » , Erik Knudsen (d. 1573) 503, 664—67, 770, 785.
 - » , Erik Pedersen (d. 1518) 127, 275, 300, 325, 380 f., 407.
 - » , Erik Torbensen (d. 1492) 192, 201, 204.
 - » , Ermegaard Andersdatter (d. 1564) 554, 597 f., ~~728, 731—~~
33, 747, 750, 759.
 - » , Esbern Nielsen (d. 1378) 14, 17, 26 f., 33—37.
 - » , Eske Pedersen t. Svanholm (d. 1552) 18, 241, 275, 319—323, 326, 332 ff., 336 f., 352—80, 383, 393, 407, 412, 416, 430—511, 517, 529, 551, 557 f., 573—85, 604—612, 620, 628—36, 647—56, 662—65, 669—710, 738, 743, 783.

- Bille, Eske Henriksen (d. 1602) 727.
- » , Eske Jørgensen 787.
 - » , Frands Andersen (d. 1563) 666, 747—754, 770.
 - » , Gertrud Axelsdatter (1465) 138.
 - » , Hans Andersen (d. 1588) 747, 751, 754.
 - » , Hans Bentsen t. Egede (d. 1542) 18, 158, 240, 248 f., 257—65, 281 f., 287 ff., 293 f., 296, 300 ff., 304 ff., 314 f., 323 ff., 331 f., 336, 339, 345, 347, 382—86, 395, 407, 412, 435, 443, 514, 524 f., 527, 532 f., 572, 586, 598—600, 615, 624—28, 713, 727 f.
 - » , Hans Eriksen (c. 1520) 381.
 - » , Hartvig Eskesen (d. c. 1572) 475, 608, 656, 671, 710, 719—24, 770, 776, 779, 783, 785.
 - » , Hartvig Pedersen (c. 1500) 275.
 - » , Henrik Eskesen (d. 1559) 488, 494, 614, 655 f., 672 f., 710, 724—26.
 - » , Henrik Henriksen 726—28.
 - » , Herluf 21.
 - » , Herluf Povlsen (1484) 108 f.
 - » , Hilleborg Eskesdatter (d. 1602) 672, 704, 710.
 - » , Hilleborg Knudsdatter (f. 1520) 503, 664.
 - » , Hilleborg Olufsdatter (1374) 27, 37.
 - » , Hilleborg Pedersdatter (d. 1536) 275, 654, 662, 686.
 - » , Ida 21.
 - » , Ingeborg 21.
 - » , Ingeborg Andersdatter (d. 1608) 732, 747, 754, 758 ff.
 - » , Ingeborg Eriksdatter (c. 1471) 159.
- Bille, Ingefred Torbensdatter (c. 1470) 149.
- » , Inger Bentsdatter (1508) 168.
 - » , Inger Eriksdatter (1471) 159.
 - » , Inger Nielsdatter (1471) 42 f.
 - » , Inger Torbensdatter (d. 1507) 177, 192, 194, 204, 233, 239, 242—43.
 - » , Jakob (1246) 13, 22.
 - » , Jakob (d. c. 1428) 109, 113—16, 118 f., 128, 133.
 - » , Jakob Nielsen 26 f.
 - » , Jens 748.
 - » , Jens 144, jvfr. Niels B.
 - » , Jens Eriksen (d. 1484) 108, 159—61.
 - » , Jens Klavsen 768, 770, 780—782, 787, 789.
 - » , Jens Stensen 754.
 - » , Johanne Torkildsdatter (1274) 24—25.
 - » , Johannes (1301) 25; jvfr. Jon B.
 - » , Jon 21.
 - » , Jon (d. 1303) 24—25.
 - » , Jon (c. 1400) 106.
 - » , Jon 144.
 - » , Jon Jonsen (1398) 48, 105—107.
 - » , Jon Nielsen (1356) 17, 24—27, 33, 47—49.
 - » , Jon Pedersen (1481) 144, 169—71, 183.
 - » , Jørgen 21.
 - » , Jørgen Eriksen (d. 1486) 108, 159—61.
 - » , Jørgen Eskesen (d. 1601) 582, 608, 668, 672, 717—23, 770, 776—79, 783, 785.
 - » , Jørgen Hansen (1546) 728—30.
 - » , Karen 21.
 - » , Karen Bentsdatter (d. 1540) 240, 246, 249, 524 f., 674.

- Bille, Karen Eriksdatter (1471) 158.
- » , Karen Pedersdatter Lykke (1497) 164 f.
 - » , Karen Pedersdatter (c. 1520) 275, 518, 524.
 - » , Karl Axelsen (c. 1500) 140.
 - » , Kirsten, Kristine, 20 f.
 - » , Kirstine Eriksdatter (1471) 158 f.
 - » , Klara Andersdatter (d. 1560) 525, 571, 597, 735—38, 747, 759.
 - » , Klavs Benisen, kaldet Norby, (1519) 18, 168, 322, 325, 382.
 - » , Klavs Stensen t. Lyngsgaard (d. 1558) 18, 139, 383, 405, 407, 416, 460, 475, 521, 527, 534, 537, 540—53, 557 f., 564 f., 577 f., 580, 584, 587 f., 592 f., 603 f., 609—12, 620, 630 f., 652, 656, 661, 681, 750, 761—767.
 - » , Knud Eriksen 667.
 - » , Knud Pedersen t. Kjærsgaard (d. 1543) 18, 251, 275, 300, 314, 345, 407, 416, 465 ff., 501—505, 527, 564 f., 567, 577 f., 584, 586, 589, 592, 594, 603, 605 f., 616 f., 627, 643—45, 654, 661—64, 667, 687 f., 718.
 - » , Lars (1483) 169, 195.
 - » , Lave 20 f.
 - » , Lisbet Klavsdatter 767.
 - » , Lisbet Knudsdatter (d. 1601) 503, 604, 614, 664 f.
 - » , Lisbet Torbensdatter 138, 192—94.
 - » , Magdalene Bentsdatter (c. 1500) 240, 249.
 - » , Maren, Marine, Bentsdatter (d. c. 1483) 205, 250 f.
- Bille, Maren Klavsdatter 766 f.
- » , Maren Pedersdatter (d. c. 1528) 275, 357.
 - » , Maren Torbensdatter (c. 1450) 192, 216, 259 f.
 - » , Margrethe 21.
 - » , Margrethe Eriksdatter (1480) 155, 159.
 - » , Margrethe Eskesdatter (d. 1595) 614, 672, 704, 710.
 - » , Margrethe Jousdatter (c. 1480) 170 f.
 - » , Margrethe Klavsdatter (d. 1585) 543, 766.
 - » , Margrethe Pedersdatter (d. c. 1465) 138, 192, 194 f.
 - » , Margrethe Pedersdatter (c. 1500) 275.
 - » , Margrethe Torbensdatter 192.
 - » , Margrethe Torkilsdatter (1274) 24 f.
 - » , Marine, se Maren.
 - » , Markus t. Hvidkilde 7.
 - » , Mogens Eriksen 667.
 - » , Mogens Pedersen t. Svanholm (d. 1539) 241, 275, 329, 353, 357, 360, 407, 420, 465 ff., 504—511, 554, 561, 586, 600 f., 605 ff., 621, 637—45, 662 f.
 - » , Movrids Eskesen (c. 1530) 672, 733.
 - » , Mæritzlef Jakobsdatter (c. 1434) 128, 146.
 - » , Niels 21.
 - » , Niels (1307) 26.
 - » , Niels t. Hørby (d. c. 1474) 144—46, jvfr. Jens B.
 - » , Niels Esbernsen t. Hallelev (d. 1438) 36—43, 91.
 - » , Niels Jakobsen t. Æbletved (d. 1413) 43—45.

- Bille, Niels Jonsen t. Solbjerg (1390)
48.
- » , Niels Jonsen, Kannik i Roskilde (1428) 39, 48, 93, 102—105.
 - » , Oluf, Bgm. i Stege (1510) 169.
 - » , Oluf Andersen (d. 1534) 733.
 - » , Oluf Nielsen 26 f.
 - » , Oluf Nielsen t. Æbletved (1439) 45—47.
 - » , Oluf Pedersen 784.
 - » , Ove Eriksen 667.
 - » , Ove Pedersen, Biskop i Aarhus (d. 1555) 127, 163, 241, 245, 300 ff., 325, 334 ff., 338—53, 382 f., 384, 407, 409 f., 417—430, 435, 465, 479, 500, 527, 553—54, 557 f., 562, 564 ff., 570, 581, 585, 588, 600 ff., 605, 613—24, 629, 644—64, 681, 687, 705, 713, 733.
 - » , Peder 20 f.
 - » , Peder Bentsen Lykke t. Kjelleklingegaard (1471) 128, 144, 150, 156 f., 161, 164 f., 170, 183.
 - » , Peder Eriksen t. Haastrup (1586) 667 f.
 - » , Peder Eskesen t. Svanholm (d. 1580) 582, 608, 650, 655, 672 f., 675, 677, 701, 710, 711—17, 770—773, 783.
 - » , Peder Jakobsen t. Lyngbygaard (d. f. 1450) 21, 81, 128, 133—37.
 - » , Peder Jørgensen 787.
 - » , Peder Knudsen (c. 1516) 503.
 - » , Peder Jonsen Lykke, Ærkebisp i Lund (d. 1435) 30, 39 f., 48—101.
 - » , Peder Torbensen t. Svanholm (d. 1508) 170, 192, 201 f., 204, 240 f., 263 f., 269—77, 284, 324.
- Bille, Povl t. Rollerup (1453) 107 f.
- » , Povl (1357) 107.
 - » , Regitse Torbensdatter (1490) 192, 204, 244.
 - » , Sidsel Andersdatter (1566) 747, 749.
 - » , Sidsel Klavsdatter 766.
 - » , Sidsel Pedersdatter (d. f. 1504) 275 f.
 - » , Sofie 21.
 - » , Sofie Eriksdatter 667.
 - » , Sofie Klavsdatter 766.
 - » , Sofie Knudsdatter 503, 664.
 - » , Sofie Pedersdatter, Abbedisse i Roskilde Kl. 275.
 - » , Sofie Pedersdatter (f. 1549) 784.
 - » , Sten Klavsen t. Vandaas 281, 545, 767 f., 769 f., 773—776, 783, 787.
 - » , Sten Knudsen t. Kjærsgaard (d. 1590) 503, 604, 664, 668 f., 783.
 - » , Sten (Basse) Torbensen t. Allinde (1522) 170, 183, 192, 201 f., 204, 235, 240—42, 260, 263 f., 284, 293, 296, 298 ff., 304 ff., 314 f., 323 ff., 347, 399—407, 503, 534, 540.
 - » , Torben 21.
 - » , Torben Andersen t. Markie (d. 1572) 747, 757, 759, 767, 770, 779.
 - » , Torben Bentsen t. Svanholm (d. 1465) 19, 30, 46, 127 f., 150, 155—57, 168, 171—96, 204 f., 265.
 - » , Torben Bentsen t. Sandholt (d. 1512) 17, 19, 240, 249,

- 251, 259, 265—69, 282, 285,
287, 298 f., 301 ff., 305 f.,
309 ff., 314 t., 322, 324 f.,
330—35, 407.
- Bille, Torben Eriksen (c. 1460) 159.
 » , Torben Hansen t. Egede (1580)
602, 728—30, 770.
 » , Torben Jepsen til Bjergby-
gaard (d. c. 1473) 17, 128,
140—144, 185 f.
 » , Torben Stensen, Ærkebisp i
Lund (d. 155) 251, 275,
336—39, 405, 420, 429, 466,
533—40, 553 f., 558, 561,
564 f., 567 f., 577 f., 587 f.,
589, 594, 603, 616 f., 623—
25, 652 f.
 » , Torkil (1274) 22.
- Billeberg, Sj., 15.
 Billenavnet 12—16.
 Billerup, Sj., 15.
 Billesø, Sj., 15.
 Billesholm 789.
 Billevaaben 10—11, 16—20.
 Billæ Claves (1391) 16.
 Birger, Ærkebiskop, 286 f., 293 f.,
296 f., 309, 540.
 Bisper, mere verdslige end gejstlige
Embedsmænd, 419.
 Bjelke, Karen 194.
 Bjergbygaard 28, 117 f., 140 f.,
146, 162.
 Bjørn, Andersen, 96, 294. Helene
Johansd. 178, 181 f. Johan Oluf-
sen 180, 182, 212.
 Blanche, Prinsesse 58.
 Bleking 451, 776—779.
 Blik, Mikkell, norsk Adelsmd., 462.
 Bo, Bisp i Aarhus 80, 90, 104. Knud-
sen 184. Tuesen af Skaftelev 27.
 Boldewan, Henrik, lybsk Borgm.
590.
- Bollerup, 205, 544.
 Bommelberg, Burchard v. 751.
 Bonde, Magdalene 209.
 Bondefred 774.
 Borgholm, Øland, 300, 323.
 Bornholm 316, 319, (Slag) 323, 535.
 Borreby, Møen, 317.
 Bosjø Kloster 624.
 Bovbjerg Mølle J. 95.
 Braade (o: Holsteinborg) 757.
 Brahe 162. Aage 381. Anne 704.
 Axel t. Vidskøfle 134, 395.
 Axel t. Krogholm 568, 584, 676 f.,
683, 704. Barabra 205 f.,
250—52. Gundel 160. Jens
674, 704, 710. Lave, © Gjørvel
Faddersdatter, 88 f. Lave 771.
 Margrethe Axelsdatter 134, 137 f.
 Niels 159, 456, 464, 503, 533,
540, 545, 773. Ose 134. Otte
766. Ove 89. Tyge 303, 406, 787.
- Brask, Hans 534.
 v. Braunsberg, Mikkell, 480, 497,
628 ff.
 Bregentved 414, 748.
 Brobjerg, Maria Kloster v. Aarh. 429.
 Brockenhus, Gedske 665, 667.
 Mikkell 451, 665.
 Brochmann, Jesper 493, 618.
 Brorup, Sj., 116, 124.
 Brok, Anne 20 f. Axel Lagesen
175. Eske Jensen 133. Eske
339. Kirsten 20. Lave 339,
710, 723, 783. Margrethe 723.
 Niels 251.
 Brostorp, Axel 139. Hans, Ærkeb.
89. Henrik 139. Tuve 89.
 Brudetæmmerske 681.
 Brunktoftelund 519, 545.
 Bryske, Ejler 167, 390. Iven 45.
 Klavs 667. Kristine 295. Niels
Jepsen 473.

- Bryske, Segl, 19.
 Brænnekirke 384.
 Brömse, Niels, lybsk Borgm., 607.
 Brömsebro 575, 740, 762.
 Bud i Romsdal, Møde. 580, 629.
 Bugislav, Hert. af Pommern 80, 129.
 Bukkerup Holme 438.
 Burman, Hans 749.
 Butterup 163.
 Bydelsback, Engelbrecht 161, 164.
 Gævert 93, 113 f., 119. Merete
 113. Mette 689.
 Bølle, Erik t. Tersløse 681.
 Børsting, Niels 161.
 Bøvling, Sl. J. 124.
- Capiten**, Chr. III.s Livlæge, Dr. 658.
 Cecilie Bosdatter (1356) 27. Lau-
 rensdatter (1410) 106 f.
 » Erik af P.s Frille, 131.
 » Ovesdatter, Torben Billes,
 se Lunge.
- Christiern I. 153 f., 187 f., 207 ff.
 » II. 289 f., 298, 322,
 332, 336, 343—7,
 (g. m. Elisabeth) 358 f.,
 383, 392, 408 f., 478 f.,
 489 f., 493, 502, 520,
 523, 527 ff., 536, 550 f.,
 569, 587, 625.
 » Søn af Chr. I.s Datter
 Elisabeth 505.
- Christian III. som Hertug 473 f.,
 508, 513, 552, 555, 565 f.,
 568, 585 f., 595.
 » III., Konge, 425, 586,
 600 ff., 606 ff., 611 f.,
 624, 637, 684, 752—
 761 ff.
 » Andersen, Tjener, 298.
 » Nielsen 251.
- Christian Hemmingsen, Bisp i
 Ribe 84.
 Christine, Johan Sjøllandsfarers Dat-
 ter 17. Kg. Hans' Datter 227—
 31, 298, 380. Klavsdatter 194.
 Pedersdatter (1381) 48, 141.
 Christoffer af Bayern 132—33,
 150—155, 427.
 » Greve af Oldenburg,
 568 ff., 573, 577, 584,
 587 t., 595 f., 599,
 614, 624 f.
 » Pallesent, Jershave 251.
 » Trondsen 611.
- Cimbrishamn 501 f.
 Constanz, Conciliet 65—71.
- Daa**, Dorte 503. Henrik 42.
 Jens 508. Klavs 251, 650,
 654, 671, 680, 704. Oluf 140,
 292.
- Dalby Kloster 531, 561, 587,
 602.
- Dalepile 314.
 Dalerne 494.
 Daljunkeren 458.
 Danske Flaade 306.
 Degn, Gereke 41.
 Dorothea, Chr. I.s Dronning 214,
 219, 228—30, 241, 243,
 273.
 » Chr. III.s Dronning 666,
 704.
 » Fredr. I.s Datter 519.
- Dotting, Kjeld Axelsen 128.
 Dragsholm 36, 162, 619.
 Dragsmark Kloster 764.
 Drefeld, Fru Kirstine 479.
 Drengenberg, Christoffer 756.
 Dresselbjerg, Henrik Jensen 146.
 Dronninggaard i Randers 751.

- Dronningholm i Strø Herred 739.
 Drud, Jens 364.
 Due, Jens 160. Peder 141 f.
 Dyre, Bo, 42.
 Dyveke 346.
 Düren, Mag. Anton v. 743.
- Ebeltoft Vig** 644.
Ebersbach Slægten 15.
Ebbe Christiensen 22. Jakobsen
 44. Strangesen 294—7, 310, 354.
Ebersteinske Slægt 184.
Eberstein, Bo Knudsen 184—86.
 Hans af 133. Knud Andersen
 184. Mette Andersdatter 187 f.
 Niels Knudsen 184—87. Sidsel
 Andersdatter 185.
Eck, Johan 421, 428.
Egede (Jomfruens E.), Sj., 175, 264,
 602.
Egedelinjen 199.
Ekholm, Sv., 254.
Eleonora, Pr. af Tyskl., 344.
Elfsborg 290, 546, 763, 771.
Elisa Jensdatter, Jep Lunges E., 108.
Elisabeth (jvfr. Isabella) Dronn. af
 Danm. 359 ff., 383.
 » H. af Halland 33, 110 f.
 » Pr. af Danm. 230, 288,
 311.
 » Datter af Kong Christian
 I. 505.
- Elleholm Slot i Sk.** 87.
Elline Trudsdatter, se Else Jensd.
 Glob.
Ellinge, Jørgen 710.
 » Sj. (nu Løvenborg) 112, 114.
 » Gaard i Sk. 355, 380, 430,
 435, 455, 544, 604.
Else, g. m. Niels Esbersen B., 42.
 Albrechtsdatter 184—86. Brøm-
 lesdatter 169. Mikkelsdatter, g. m.
 Axel Bille 138—40.
Elverdams Aa, Sj., 11.
Engelborg i Sk. 591.
Engelholm i Sk. 592, 775.
Erik Bundesen, Kannik i Slesvig, 84 f.
 » Glipping 23.
 » Mened 24, 26.
 » af Pommern 41, 54—81, 96,
 104, 129—132.
 » Plovpenning 22.
 » , Hertug af Sønderhalland, 110 f.,
 113.
 » XIV., svensk Konge, 776.
 » Thomsen, Præst, 40.
Erland, Ærkebisp i Lund, 23 f.
Erlandsen, Ærkebisp Jakob, 23, 354.
Eskild, Bisp af Ribe, 53, 63.
Esrom Kloster 22, 92, 614.
Estland 782.
Eysteyn Aslakson, Bisp af Oslo, 61.
- Falk, Eskil** 52. Jens 45.
Falster, Jakob, Kannik i Roskilde,
 51. Peder 123.
Ferslev 27.
Finmarken 473.
Fjordene 494.
Flensborg 324.
Flintholm 667 f.
Flyginge Slot, Sk., 618.
Forman, Robert, skotsk Sendebud 327.
Fosen, Gaard i Norge, 476.
Frands I., Konge af Frankrig, 675,
 678, 698.
Freden i Kbhvn. 1509, 315.
Frederik I., Konge, 337, 412, 414,
 422, 430, 500, 552 f.,
 665 f, 752.
 » Hertug 305, 317, 336,
 351, 409, 610, 661, 701,
 764.

- Frederik II., Konge 772.
 af Pfalz, Chr. II.s Sviger-
 søn 610, 650.
- Friis, Henrik 273. Jesper 748.
 Johan 477, 552, 596, 619, 623,
 626, 649, 661, 676, 682, 687,
 696, 735, 751, 756. Jørgen
 435, 531, 567.
- Frille, Anne 165. Eggert 165,
 173, 188, 206 f., 210 f., 214 f.,
 226 f., 238, 732. Ermegaard
 Johansdatter 165. Eggertsdatter
 165, 206, 226—31, 235, 240—69,
 386 f., 524. Frellav 165. Johan
 165, 217, 245.
- Frillenavnet 16.
- Frölich, Sebastian 449, 452 f.
- Frøslevgaard i Stævns H. 387.
- Fuchs, Kasper 741.
- Fugledemagle i Sj. 145.
- Færke, Jakob Villesen til Kjeld-
 kjær 245. Povl Jepsen 240, 245.
- Gad, Hemming 299, 306 ff, 315.
- Galen, Gyde Torbensdatter 113 ff,
 116, 133. Inger Torbensdatter
 (1396) 113—16, 120, 125 f., 150.
 Torben Pedersen 113 f., 118,
 123, 235. Thyra 113, 119.
 Tue 114.
- Galle, Hr. Olaf 460. Christoffer
 766. Gude 632.
- Galt, Ebbe 20. Mogens Ebbesen
 177. Peder Ebbesen 618.
- Gavnø 713.
- Geed, Oluf 140.
- Gedde, Jon 134.
- Gedser Gaard 507.
- Gercken, Joachim, lybsk Borgm.
 607.
- Gertrud Pedersdatter, se Grubbe.
- Gjedde, Hr. Niels 292.
- Gjedsholm i Sk. 604.
- Gjelstrup i Sj. 505, 657.
- Gjorslev i Sj. 250 f.
- Gjørvel Fadersdatter, Fru 88, 100.
- Gladsaxe 402, 501 ff. 300, 325, 664.
- Glad, Rasmus 787.
- Glimminge, Skaane, 544.
- Glob, Anders 490, 494, 508, 562,
 642. Else 21, 155 f. Niels 402.
 Trud Jensen, Ærkedegne i Lund,
 156, 158.
- Godow, Anders Pedersen 178 f. Oluf
 Pedersen 177—79. Peder Olufsen
 178.
- Grand, Jens, Ærkebisp, 24.
- Gregor X. 23.
- Grevens Fejde 533 ff.
- Griis, Gundel 251, 525. Joachim
 160. Peder, Fgd. i Slagelse, 40.
- Grim, Timme, 239.
- Grip, Niels Bosen 257—62, 279,
 288, 294, 300, 307, 314.
- Grubbe, 170, 188. Anne 144, 164,
 170. Cecilie Jensd. 178. Gertrud
 92, 112—116, 119, 121—22. Lau-
 rids 664. Niels 121, 159. Peder
 112, 121 f. Siverd 528, 602.
- Gudme, K. i Fyn, 9.
- Guido, pavelig Legat, 23.
- Gulland 129, 255, 316, 402 f.,
 447 f., 526, 769, 780 ff.
- Gumsehufvud, Gustav Karlson
 218—220, 244, 253 f.
- Gundel, se Griis.
- Gunderslevholm i Sj. 671, 675.
- Gumstrup 730.
- Gurre Slot 56.
- Gustav Vasa 314, 416, 447, 514,
 526, 547 f., 587, 603, 739, 761.
- Gyestorp Gaard 138.
- Gyldenløve, Lucie 498. Margrethe
 458. Niels 458.

- Gyldenstjerne, Anna 240, 270, 276, 303, 315, 398. Anders 586. Axel 324. Christian 759. Christoffer (o: Erik) 629. Erik 290, 611, 673. Henrik Knudsen 173, 240, 246, 260, 275, 282 f., 287, 296, 305, 311, 331, 337, 344, 347, 353, 386, 504, 520. Jørgen 730. Knud Henriksen 241, 324, 411, 477, 600, 676, 738, 766. Knud Pedersen 167, 251, 290, 346, 429, 525 f., 529 f., 536, 543 f., 553, 560, 577, 581, 592 f., 600, 644, 711. Margrethe 525, 644, 736. Mogens 460 f., 490, 541, 583, 702 f., 748, 774, 777, 781. Otte 682. Peder Nielsen 192, 240, 244. Sybille 675. Predbjørn 760.
- Gyncekin Slægt 35—37. G. Klavsen af Falkedal 35 f. Henneke 36, 45. Jacob 36. Klavs 36. Jvfr. Mule.
- Gønge Herred 234, 773 f., 776.
» , Mikkel 777.
- Gørsting, Morten 91. Navne 91.
- Gøye, Albert 500, 580, 647, 670, 695. Anders 159. Axel 571, 586, 595. Birgitte 731. Ellen 159, 751. Eskild 239, 260, 325, 675, 743. Henrik 412, 447, 523, 529 f., 532. Herluf Pedersen 138, 192, 194. Ida 334, 750. Knud 394. Mette 598, 640. Mogens 334, 344, 361, 383, 411, 425, 428, 443, 460 ff., 472, 477, 506, 514, 520, 523, 557 ff., 561, 565 f. 580, 585, 588, 605, 608, 676, 689, 696. Oluf 177. Peder 194. Pernille 640. Sophie 506, 601, 637 ff. Sten 138, 194.
- Haandfæstninger, Kongens, 342 f. Hack, Anders 355, 394, 396. Hille 737. Lene 737. Mogens 217, 272. Niels 37, 286, 309 f., 313, 394, 396. Slægten 311.
- Haffn (o: Hagen), Christiern v., 260.
- Hagenskov 345, 353 f., 377, 430 f., 434 ff., 445, 456.
- Hald Herred 351.
- Halfwegge, Jakob 27.
- Halland 291, 591.
- Hallelev, Sj., 28, 38, 43, 162.
- Halmstad 173 f., 299, 591. Herred 696.
- Hans, Kong, 220 ff., 260, 266 f., 276 ff., 286 f., 292, 305, 309, 312, 318 f., 321 (og Fru Edel 326), 336, 383.
» , Prinds t. D., 360, 425, 530, 555, 566—742.
» , Bisp, 609 (jvfr. Reff).
» Andersen, Herredsfoged p. Fyn, 367 ff., 442 ff.
» Eriksen, n. Lensmand, Bohus, 546.
» Henriksen, Ove Billes Sekretær, 8, 622, 644, 646, 658, 695.
» Madsen, Væbner, 138.
» Mikkelsen, Magister, 753.
» Willumsen, Gavnø, 650, 680.
- Hansetæderne 286, 300, 319.
- Harald, Marsk (1246), 22.
- Hardenberg, Anne 753. Edel 752. Jacob 377, 412, 435 f., 524, 666. Joakim 752.
- Hase, Oluf 134, 137. Birgitte 137.
- Hastrup Slot, J., 95.
- Hatteberg (nu Rosendal) i Hardanger 499.
- Heddinge, K., 211 f.

- Hedvig, Prins. af Brand., 173.
 Helene, Esbern Snares Enke, 110.
 » , Sten Basses E., 154.
 » , Prinsesse, 113.
 Helgeland 494.
 Helsingborg Slot 232—236, 289,
 309 (Sortebrødre Kl.), 594, 714.
 Helsingborg Slaget 534, 595.
 Helsingør 351.
 Hennekinus Pedersen 37.
 Henning Tuesen af Østrup 44.
 Henrik IV., Kg. af England, 53—63.
 » Jensen 217.
 » af Odem 56.
 » Abbed i Esrom, 292.
 » Christiensen, Abbed i Sorø,
 671.
 » Fyrste af Braunschweig, 305.
 » Fyrste af Meklenburg, 305.
 » Fyrste af Lüneburg, 305.
 Herberstein, Sigmund v., 346.
 Herluf Nielsen af Englerup 39.
 Herredag i Kjøbenhavn 563 f.
 » i Odense 418 f.
 » i Roskilde 474.
 Herrisvad Kloster 768, 787 f.
 Hesleskov 438.
 Hickeberg (Häckeberg) i Skaane
 178 ff., 379, 544.
 Hincekin fan Ørs i Ellinge 45.
 Hjort, Nicolaus 33, 111.
 Hofsinder 150 f.
 Holbek, Johannes, Abbed i Antvor-
 skov, 92.
 Holbæk 325, 380 ff.
 Holk, Laurids, Borgmester i Norge,
 750.
 Holzapfel, Johan 754 f. Gert 756.
 Hune Mølle, Sj., 12.
 Hvedholm 753.
 Hvid, Jens 399 f. Niels 726.
 Hvidkilde 789.
 Hvidtfeldt, Christoffer 634, 714.
 Hästesko, Jacob Henriksen 775.
 Høgebro 551.
 Høg, Just 766. Niels 384, 394,
 402, 435.
 Højby (=: Nyborre, Møen) 318.
 Hørby, Sj., 144, 162.
 Høyer, Herman, Kjbmd., 446.
 Impe Niels Tygesen 44.
 » Sidsel 44.
 » Tyge 44.
 » Tyge Esbernsen, 44 f.
 Ingeborg, Hertuginde, 113.
 Ingelstad, H, 502.
 Inger, Frue til Østraat, 458, 472 f.,
 489, 491, 493, 498.
 Ingver Karlsen, Rdmd. i Roskilde,
 40.
 Isabella, Kejser Carl V.'s Søster,
 344.
 Jacob Guthmundsen 36.
 » Hansen 240.
 » Jensen af Abrahamstrup 214.
 » Mortensen, Prior i Antvor-
 skov, 248.
 » Nielsen af Vognserup 47.
 » Nielsen i Sømærk 185.
 » Konge af Skotland, 301, 327,
 505.
 Jacobus 240.
 Jemteland 480, 498.
 Jep Monsen, Foged, 176. .
 » se Jacob.
 Jerestad, H., 502.
 Jernskjæg, Anders Pedersen 265.
 » , Anne Pedersdatter 124.
 » , Edel Mikkelsd. 265—69.
 284 f., 288, 298, 306,
 326.

- Jernskjæg, Jens Pedersen, Bisp i
Roskilde, 265.
» , Lavrids 330.
» , Mikkel Andersen 265 f.
» , Peder 265.
- Jens Andersen, Bisp i Roskilde, 123,
297.
» Andersen, Biskop i Odense, (se
Beldenak).
» Bang 368.
» Ovesen, Bisp i Odense, 91.
» Stisen, Landsdommer i Fyen,
443.
- Jersøre 180.
Jernløse 163.
Jessen, Bastian v., 589, 594, 598.
Joachim Beck 714.
» af Brandenburg 230, 301,
305, 313.
- Johan Frederik af Saxen 578.
» af Høya 513.
» Jepsen, B. af Roskilde, 339.
» XXIII, Pave, 66.
» Nielsen af Kragerup 27.
» Skondelev, B. af Slesvig, 67.
- Johannes Andersen af Solbjerg 27.
» Boesen, Kannik i Rosk.,
116.
» Jonsen 27.
» Pedersen, Ærked. i R.,
81, 105.
» Povlsen, Ærked. i Lund,
96.
» Tuesen 47 f.
» Vilhelmsen, Kantor i Lund,
96.
- Jordebog 471.
Jude, Niels 528.
» Severin 508.
» Truels 480.
- Judelejet, Møen, 391.
Jul, Christian 646.
- Jul, Ellen Vincensd. 754.
» , Iver 603.
» , Jens 646.
» , Jep 240.
- Jungshoved Slot 640.
Jæderen 494.
Jøns Bengtsen, Ærkebispe, 209.
Jørgen Hansen, Lensmd. i Bergen,
484, 491.
» Henningsen 443.
- Kaas, Abel (Sparre Kaas) 759.
Kalby, Sj., 26.
Kalf, Johannes 27.
Kallehave Len 561, 742.
Kalmar 289, 293, 299, 301 ff., 306 f.,
323, 778.
Kallundborg 317, 612, 784.
Kanslerembedet 340—342.
Karl V., Kejser, 526, 610, 698.
» VI., Konge af Frankrig, 54.
» Knutsson, Kg. i Sverig, 209—
216.
» Kjøning 753.
» Nielsen af Hørby 35.
- Karleby 123.
Karlsborg, Fæstn. i Vigen, 550.
Karmeliterne i Nyborg 183.
Karmsund 494.
Karsholm 105.
Kastelholm Slot 307.
Katharine, Karl Nielsens, 35, 37.
» , Pedersdatter 44.
» , Prinsesse 55.
- Kiel 305.
Kimmerslevmark 272.
Kindby eller Kindholm, Sjæll., 184.
Kjelleklintegaard, Sjæll., 161 f.
Kjærsgaard 199, 275, 663, 665.
Kjøbenhavn, Provincialkoncilium,
82—84.

- Kjøbenhavns Belejring (1523) 447.
 (1535) 602, 612 f.
 » , Billegaarde 191.
 » , Fredslutn. 1509, 315.
 » , Herredag 1533, 553.
 » , Rigsdag 1536, 615.
 » , Slot 104 f., 325, 351.
- Klavs Gjordsen 477, 482 f. 518.
- Klemens, Pave, 538.
- Klement, Skipper, 521 f.
- Klingenbeck, Jørgen 651, 653,
 684, 697 f., 738 f.
- Klippinger 513, 775.
- Knabstrup p. Sjælland. 244.
- Knardrup Kl. 111.
- Knob, Laurids, 159 f., 250, 507,
 525.
- Knud, Hertug af Laaland, 110, 113.
 » Alfsøn 286, 289, 293, 296.
 » Nielsen i Vedfuglebjerg 42.
- Kock, Jørgen (jvfr. Mynter og Møn-
 ter), 321, 468; 568, 573, 576,
 583, 595, 626 f., 712, 718.
- Koffart, Bernth (Berndt v. Koffarde)
 590, 605, 630.
- Kolding, Slot og Len, 412, 510,
 586, 588, 601, 638,
 743.
 » , Sct. Jørgens Hospital,
 508, 638.
- Kongevalgs Udsættelse til 1534,
 558.
- Konghelle 550.
- Krabbe, Bent 188. Erik 604, 654,
 671 f., 747. Giævert 260. Jens
 41 f. Kjeld 644, 646, 652, 670.
 Niels 711. Olivia 683. Tyge
 232, 281 f., 322, 324, 395, 407,
 409, 416, 435, 460, 477, 483,
 500, 521, 523, 527, 537, 544,
 564, 568, 577, 583, 589, 595 f.,
 616, 621, 652, 681 ff., 737.
- Krafse, Eiler 710. Hans 435,
 461, 526.
- Krapperrup 205, 399, 401.
- Krigen 1506—09 302 ff.
- Kristine, Dronning, 220 f., 266 f.,
 283 ff.
- Krogen, Øresunds Fæstn., 592, 612.
- Krognos, Ane Olufsd. 399. Elline
 242, 401. Holger 134. Magda-
 lene, 205 f. Movrids Olsen 251.
 604. Oluf Stisen 205, 250—52,
 259, 303. Pernille 303, 312, 397,
 520, 745. Stig Olsen 204. 401.
- Krogstrup Kirke 645, 660, 783.
- Kroningsherredag 425.
- Krukow, Johan, 489, 492.
- Krummedige, Anne 672. Erik
 132, 565. Hartvig 355, Henrik
 289, 295 ff., 305, 311, 319, 321,
 324, 355 f., 378, 394, 396, 407.
 416, 429 ff., 435, 454, 459, 464,
 474, 476, 546. Sophie 297, 355,
 378, 454. 503, 511, 582, 604
 638, 647, 654 ff., 669—685.
- Krumpen, Marine 147. Otto 541,
 565, 626, 746. Stygge 435, 585.
- Kruse, Peder, Ærkebisp i Lund,
 75, 87.
- Kullen 235.
- Kwandløse 163.
- Kysel, Jost 581, (Kusel) 584.
- Køningsmark, Hemming 67.
- Landskrone 519, 545, 577, 604.
- Lang, Peder til Valløse, 159, 161,
 166. Anne 159, 160.
- Lange, Johan Iversen, Ærkedegn i
 Aarhus, 84.
- Lavrids Nielsen, Dekan, 89.
- Laxmand, Birgitte 787. Hans, Degn,
 senere Ærkebisp i Lund, 81, 88.
- Povl (Rigshofmester) 43, 171,

- 260, 279 f., 286 f., 288, 292—98, 402.
- Lejonhufvud, Erik 784.
- Leyel, Sander, Øresunds Tolder, 697.
- Libors Høj 578, 605.
- Lillø i Skaane 204, 544.
- Limbæk 170. Borkvard 95. Lene 21. Magdalene 169 f. Mette 37. Otte 169.
- Lindenov, Christoffer Johansen 766. Kirstine 767, 789.
- Lindved Linien 665.
- Litle, Else 20 f. Jon 23. Peder 482.
- Lodehat, Anders Jensen 124. Peder Jensen, Biskop i Roskilde, 39, 51, 53, 65, 93, 95.
- Lofoten 494.
- Lolland 321.
- Lund 85 f.
 - » Domkirke 23, 63, 85—88, 96, 137, 288.
 - » Domkapitel 80—81, 89.
 - » Kapel 88 f., 96, 100.
 - » Slag, 519, 545.
 - » Ærkesædet, 76—79, 85 f.
- Lunde, Hans, Folkefører, 374, 445.
- Lundegaard, Slot, 618.
- Lunge, Anders Jepsen 37, 51, 67, 93, 122, 175. Anders Olufsen 93. Anne 156. Benedicte Johansdatter 141—143. Birgitte Johansdatter 142. Folmer Jepsen 37. Jacob Olufsen 36 f. Johan Olufsen 141—143. Niels Jepsen 37. Niels Jacobsen 51. Otte 143. Oluf 122, 188, 676. Ove 175, 178, 603, 676, 785. Ove Vincentzen 409, 460. Sidsel Ovesdatter 175 ff., 196, 201, 204, 211 f., 215, 240 f., 246, 263 f. Tyge 175 f. Tyge Vincentius 302.
- Vincentz 457, 469 f. 475 ff., 479. 482, 493, 500, 552, 578, 586, 608 ff., 630.
- Lungegaarden i Bergen 471, 484, 497.
- Lübeck 72—74, 315 ff., 568 ff., 582 f., 584, 603, 606 f., 613.
- Lübtz, Slot i Mecklenburg, 599, 625.
- Lydike Jensen af Frederslev 147.
- Lykaa Len 542, 776.
- Lykke, Anne, 735, 745 f. Erik 668. Hans 251. Helvig 475, 579. Iver 683. Jacob 275. Joachim 347, 409, 465 f., 470, 475, 620, 654. 682 f., 686 f. Jørgen 678, 699, 735, 746, 771, 784 f. Karen 475, 497, 654, 665, 671, 682—84, 711. Niels 470, 478 f., 489 f., 493, 497, 541, 552, 609, 630, 633. Peder til Nørlund 354, 438, 540, 658, 735. Sophie 666, 752.
- Lykkeholm, Fyn, 178, 182, 226.
- Lyng, Jens, Kantor i Aarhus, 104.
- Lyngbygaard, Sk., 28, 114 f., 138 f., 544, 766.
- Lyngsgaard 200, 402, 542, 544 f. 766, 769, 789.
- Lyskander, Klavs, Præst, 7, 400, f., 545, 765.
- Læge, Hans 368.
- Læspe, Erik 52.
- Lødese 547.
- Løvenbalk, Laurids 275. Marine 642, 645, 687. Mogens 465.
- Mageskifte 92.
- Magnus, Fyrste af Lauenburg, 305.
- Magnus, Biskop af Skara, 549.
- Malmø, Helligaandshus, 159.
- Malmøboere 603 f.

- Malmøhus 81. Erobr. (1534) 568 f.
614. Fredslutn. 324. Møde (1524)
451.
- Mandrup, Familie, 170, 184.
- Mandshøje, Møen, 318.
- Margrethe, Dronning, 28—30, 51 ff.
› , Jep Juls, 240.
› , Andersd., Mikkell Jern-
skægs, 265.
- Marguerite, Dron. af Navarra, 701.
- Maribo, Kl., jvfr. Skemminge 194.
- Mariekløster ved Aarhus 429.
- Marienburg ved Danzig, 520.
- Markiegaard 304, 398, 753.
- Marsvin, Jørgen 443, 786. Karen
665. Peder 437.
- Mathias Mikkelsen af Frelsvig,
224 f.
- Maximilian, Kejser, 349.
- Mehlen, Berendt v., 416, 447, 449 f.,
542, 552, 575, 578. Henrik 450.
- Meinstrup, Anna 577. Henrik
213, 238, 272. Klavs 154.
- Meyer, Marcus 589, 591.
- Mikkell Blik 462.
- Mogens, Bisp af Hammar, 552.
- Mogenstrup, 355, 432, 705.
- Moltke, Ellen Eversd. 175, 187.
Johan 141.
- Monssis, Johanne 213.
- Mornay, Charles de, 784.
- Morsing, Christen, Prof., 758,
768 f.
- Mule, Axel Andersen 180. Henneke
36. Henrik 41. Jens Axelsen
180—82, jvfr. Gyncekin.
- Mundel, Maren 37.
- Munk, Ide 724. Mogens 410. Oluf,
Bisp, 536, 617. Peder, Rigsadm.
746.
- Munkelivs Nonnekloster 486.
- Mus, Anders 292. 460.
- Mus, Christian, Lektor i Aarhus, 421.
- Myndel, Diderik 147. Erik 147.
Hans, Kongens Foged, 147. Hans
Hansen, Kannik i Roskilde, 147.
- Mynter, jvfr. Kock, Jørgen.
- Mærete Bengtsdatter, Aage Axelsen
Thotts, 253 f.
- Møen 317.
- Mønter, jvfr. Kock, Jørgen.
- Nakskov 321.
- Nat og Dag; Aage Hansen, 289 f.
- Neb, Peder 188.
- Nederby Len 546.
- Neustadt, Mecklenburg, 599.
- Nicolaus IV., Pave, 24.
› , Biskop af Linkøping, 52.
› Isaksen, Kannik i Lund, 96.
- Niels, Biskop af Rosk., 1382, 44.
› , Biskop i Strengnæs, 37.
› Andersen, Kapellan i Ros-
kilde, 246 f.
› Boesen, Bgm. i Slagelse, 40.
› Eriksen, se Rosenkrands.
› Eriksen t. Aarslev 40.
› Hemmingsen. Prof., 757.
› Henriksen, Abbed i Bekke-
skov Kl., 138.
› Ingversen af Næsby 45.
› Jakobsen 44.
› Jensen af Hammer 81, 153.
› Jyde paa Hagenskov 441.
› Klavsen, Biskop af Aarhus,
348 ff.
› Klavsen, Lagmand i Stavan-
ger, 493.
› Knudsen 180 f.
› Reimersen 123.
› Torkilsen 23.
› Tuesen af Østrup 44.
› Tygesen, Vikar i Rosk., 95.

- Nielstrup, Loll., 175—77, 264, 590.
 Nonneseter Kloster 471.
 Norby, Hans, 166. Jacob 168.
 Jesper 224. Søren 303, 307, 316.
 423, 440, 447 ff., 450 fff., 503,
 516 ff., 521, 541, 543, 545.
 Nordhordeland 494.
 Norge 608 f, 633.
 Numedals Len 479, 488
 Nyborg 183, 317, 378. Karmeliterne
 183. Kirke 178. Slot 228—231.
 Nykjøbing 306, 315, 506, 581.
 Nylødese 550, 762.
 Næsbyholm, Sj., 257 f., 260—62,
 788.
 Næsbyhoved 226 ff., 300, 325,
 380.
 Næstved 104. Sortebrødrekl. 141,
 143, 164 f. Graabrødre Kirke-
 gaard 251. Jvf. Skovkloster.
- Odense, Reces 428.
 › , Herredag 508, 565.
 › , Graabrødre Kl. 644.
 › , Sct. Hans Kl. 645.
 › , Sct. Knuds Kl. 784.
 Olaf, Bisp i Bergen, 486.
 › , Ærbiskop i Trondhjem, 472,
 477, 489, 491, 562, 565, 593,
 608 ff., 628.
 Oldendorp, Dr. Johan, 606.
 Oldeslohe 606
 Oluf, Abbed i Sorø, 272. Esbern-
 sen, K. i Lund, 260. Magnussen
 47. Mortensen, Bisp i Rosk., 211
 —13, 215, 220. Skytte 508.
 Smed 528. Stigsen, Rigsraad,
 se Krognos. Svenske 597.
 Onsild Herred 351.
 Ordrup, i Sonnerup S., 218, 237 f.
 Oslo, Kroning i, 345. Møde 474.
 Otte Emmiksen t. Stensgård 381.
- Otte Stigsen, se Ulfeld.
 Oxe, Johan 146, 177, 192, 220,
 233, 240, 242 f., 251, 264, 272,
 395, 407, 435, 526, 577, 590.
 Mette 731. Oluf 160, 164, 239.
 Peder 129, 132, 692, 695, 729,
 747, 772. Sidsel 758. Torben
 346 f., 432.
 Oxenstjerne, Christine 262. Sten
 505.
 Paaske, Bud, 238.
 Palladius, Peder, B., 657.
 Pallium 77 f.
 Pant, Johannes 107.
 Paolo de Cesis, Kardinal, 538.
 Paris, Universitet 49 f.
 Parsberg, Ingeborg, 759. Jørgen
 275, 287, 296. Niels 756. Tønne
 323 f. Verner p. Holbækgd. 190.
 Verner 604.
 Passow, Anders Jensen, 42, 156.
 Peder Absalonsen, Provst i Lund, 96.
 › Laurensen, Reformator, 421,
 536.
 › Nielsen, se Gyldenstjerne.
 › Nielsen, Kannik i Lund, 96.
 › Nielsen af Toodrop 107.
 › Nielsen til Broholm 137.
 › Nielsen, Abbed i Ringsted,
 385.
 › Povlsen, Degn i Aarhus, 138.
 › Rødhoved, Præst, 682.
 Pederstrup i S. Halland 464.
 Perant, John 53, 56 f.
 Petrus de Dacia, Magister, 24.
 Pfenning, Kort 550.
 Philippa, Dronning, 55—63, 79—
 81, 96.
 Podebusk, Erik, Rigsraad, 758.
 Gissel 757. Hans 112 f. Inge-
 borg 604. Jørgen 251, 554, 733

- Klavs 399. Predbjørn 227, 239, 315, 397, 409, 414, 435.
 Pogvisk, Henning 337. Wulf 520.
 Povl Eliesen (Helgesen) 278, 421, 428, 531, 575, 639.
 > Jepsen, se Færke.
 > Skriver 430.
 Preetz, Holsten, 674.
 Present, Anna, Oluf Axelsens, 255. Niels Jensen 159.
 Prip, Nis Henriksen 147 f.
 Provincialkoncilium 82.
 Prydtz, Hans, Bøsseskytte, 497.
 Præstø, St. Anthoni Kloster, 318.
 Pudselykkegaard, Lgl., 225.
 Pust, Trugot 24.
 Pyhy, v., svensk Kansler, 740.
- Qualen, Josva v., 783.**
 Qvant, Asmund, norsk Kjkr. 327.
 Qvitzow, David 188, 272.
 Qwadnitz, Jost 452.
- Raabelev 766 f.**
 Rantzau, Breide 727. Daniel 771, 776, 778 f., 783. Godske 625. Hans 150. Ilyane Hansd. 150. Johan 477, 513, 518 ff., 520, 545, 587 f., 601, 618, 702. Kai 638. Melchior 508, 555, 574, 617.
 Ravensberg, Albert 344, 435, 520. Erik Jepsen 284. Jep Jensen 185, 272. Johan 273, 287.
 Ravnsborg 506.
 Reff, Hans, Bisp, 426, 551, 593, 609, 632. Povl 427 f.
 Reinfeld Kloster 351.
 Reventlow, Jacob 665.
- Ribe, Vor Frue Kirke, 96. Stift 74 f.
 Rigsdagen, i Kbhvn. 418; i Kølñ 487.
 Rigsflaaden 319.
 Rigsraadet 287, 553 ff.
 Ringe Mølle 227.
 Roed, Tord. 493, 581, 611, 628, 633 f.
 Rodsten, Jens 664.
 Rodø 494.
 Rollerup, Sj., 107 f.
 Romsdalen 564, 580.
 Roos, Jens Ulfsson 262. Johan 593, 595. Peder 542. Ture 299, 336, 549 f., 577.
 Rosendorp 180.
 Rosengård, Jens 170. Tetz, Ærked. i Rosk., 270—72.
 Roskilde, S. Agnete Kloster 17, 94, 111, 168. Domkirken 37 f., 40, 96, 105. Domkapitlet 39, 211, 270 f. Domskolens 49. Graa-brødre Kloster 644. Hell. Trefdh. Kapel 211 f. Karine Kapel 40 f. St. Klara Kloster 43, 47, 158, 644, 664, 784. Vor Frue Kloster 92, 582.
 Rosenkrands, Birgitte 655, 675, 713, 715 ff., 785. Christine 300, 388. Christoffer Nielsen 737. Erik Ottesen 177, 287. Erik 667, 752. Hans Stygge 618. Henrik 597. Henrik p. Gulland 525, 566, 576, 735 ff. Holger 509, 772. Jørgen Eriksen 258, 260. Karen 655, 724 ff. Mette 716, 772, 785. Niels 239. Oluf 462, 514, 523, 527, 529 f., 557, 583, 619, 623, 638, 650, 655, 682 f., 684, 696, 711, 737. Oluf Holgersen 461, 512. Oluf Nielsen 332, 412, 435, 583. Otte

- Holgersen 469, 500, 517. Otte Nielsen 173.
- Rosensparre, Birgitte 146, 148. Jens Jepsen 128. Jens Torbensen 406, 545. Jesper 716. Sten 406, 771, 783.
- Rotfeld, Jens Nielsen til Bratskov, 381.
- Rud, Anne 355 f., 429, 463, 477, 484, 504, 582, 718, 736. Erik 752 f. Jørgen 288, 300, 753. Knud 527, 684. Margrethe Jensdatter 145. Mikkel 108, 145, 156, 184, 186—88. Otte 290 ff., 303, 314, 328. Sophie 604, 681.
- Rudbæk, Johannes af Højby, 81.
- Rugaard, Fyn, 229 f.
- Rynkebygaard, Fyn, 667.
- Rønneby, Skaane, 776.
- Rønnebæksholm, Sj., 141.
- Rønnow, Birgitte 503. Ejler 769. Inger 265, 383, 533. Joachim 529, 531, 536, 554, 558, 564 f., 568 f., 571 f., 608, 617, 639, 651. Karen Ejlersd. 769, 782, 789. Klavs 183, 206 f., 217, 238 f., 405. Korfits 265. Margrethe 206, 240, 242, 405. 540.
- Sagn 8—12.
- Salling Herred 665 f.
- Salten 494.
- Sandberg, Elsebe 37.
- Sandholt 298, 330. Linjen 199.
- Sanne, Sj, 146 f.
- Sasserup, Sj, 27, 163.
- Savetzløff 136, 138.
- Saxe Pedersen R., 33 f. Torbensen 22.
- Saxo 8.
- Saxtorp, Sk. 23.
- Scholey, Henning v. 713.
- Schwarzburg, Günther v. 771 774.
- Seefeld, Jacob t. Visborg 784.
- Segeberg 289.
- Sehested, Anne 266, 284. Gissel 245. Henning 520. Malte Jensen 766.
- Sellerupgaard i Jyll. 788.
- Selsø 189 f., 212.
- Senjen 494.
- Serridslev ved Kbhvn. 533.
- Sidsel Olufsdatter, Niels Tygesens E., 44.
- Sigbrit 346, 410.
- Sigismund, Kejser, 66—74.
- Sikker, Ermegaard 165. Klavs 165.
- Silkeborg Slot 348, 602, 618 751.
- Skaaning, Simon 421.
- Skaaningerne 589 f.
- Skade, Klavs Henriksen i Ramløse, 123 f., 185.
- Skara, Lasse v., 777.
- Skarhult 545.
- Skarsholm Slot, Sj., 109, 162.
- Skarsholmslægten 109 ff. Barnum 110—12. Barnum Eriksen 110—13, 121. Erik Barnumsen 110—12, 123. Erik Eriksen 112 ff. Johanne Barnumsd. 112 f. Knud Eriksen 112 f. Kristine Eriksdatter 93, 112—15, 119, 133.
- Skave, Eline 698. Herluf 746. Mourids 406.
- Skeel, Klavs 89. Otto 89.
- Skenninge (Skemminge) Kl. 104.
- Skinkel, Hilleborg 654, 672, 688. Jomfru 642, 646, 672. Laurids 275, 316, 443, 465 f., 654. Poul 377.

- Skjoldnæs 325. Len og Slot 288, 382, 412, 532, 602.
- Skodborg, Jørgen, Ærkeb., 406, 426, 535 f., 538.
- Skondelev, Johan, Bisp i Slesvig, 67 f.
- Skotland 357.
- Skotser i Bergen 500.
- Skovgaard, Hans, Lykaa Len, 542, 774.
- Skovbo, Klavs, Prof., 753.
- Skovklos er 623.
- Skram, Erik 640, 642, 646, 687 f. Laurids 767. Peder 646, 714. 752.
- Skriver, Jørgen 481, 496.
» , Peder 497, 581.
- Skuldelev, Sj., 271.
- Skullerupholm, Sj., 178, 181 f.
- Skytte, Vaaben, 19. Henrik 45. Oluf 508.
- Slagelse, Fund, 127.
- Slagheck, Didrik 346, 534.
- Slangerup Kl. 194.
- Smaaland 777.
- Snakahaffnen, Skib, 306.
- Sogn 471, 480 f.
- Solbjerg, G., Sj., 26 f, 92, 121, 160—62. Len 26.
- Sommer, Christiern, 367.
- Sonneruplille, Sj., 185 f., 203.
- Sophie Albrechtsdatter, Knud Andersens E., 142, 144, 184.
» , Dronn. af Danm., 784.
- Sortebrødre kloster i Aarhus, 429.
- Sorø Kloster 26, 191, 272 f.
- Sot, svedende, 744.
- Sparre, Aage Jepsen 341, 426, 435, 521, 534 ff. Anne Nielsd. 664. Gabriel 760. Hans 786. Henrik 381. Jacob Movridsen 737, 751, 779. Jep 272. Johanne 381, 672, 687. Knud 733, 737, 756. Lars 452.
- Speyer, Fredslutn., 741.
- Splid, Jens 633.
- Stagefyhr, Dr., 421.
- Statkupet (1536) 616 f.
- Stavanger 494 f.
- Staverskov, Anders 177.
- Stege 317, 494. Slot 300, 309. 325, 388, 522, 578, 598, 602, 742, 746.
- Stendal 288.
- Stenviksholm 493, 633, 714.
- Stephan Bengtsson, sv. Ridder, 253.
- Stettin, Fredslutn. 1570, 772, 786.
- Stisen, Hans og Otto, se Ulfeldt.
- Stockelsdorp, Fredslutn., 588.
- Stockholm 289, 307, 360 f., 384. (Blodbad) 505, 541.
- Stolterbole, Gert 317.
- Sture, Kjeld 138. Margrete 689, 695. Sten d. ældre 209, 216 f., 254, 277 ff., 298, 306. Sten d. y. 336, 646. Svante († 1512) 299, 301 f., 315, 323, 646.
- Stygge, Jep i Løgetved, 138.
- Støvring Herred 351.
- Svanholm 184—88, 264, 269—72, 357, 401, 464, 466 f., 504, 506, 511, 589, 637, 643, 649, 653, 662, 685—687, 785.
- Svanholmlinjen 199.
- Svaning, Historieskriver, 328.
- Svantepolk, Knut 113.
- Svart, Peder 514.
- Svarteraa Slaget 667, 771.
- Svave, Peder 677, 698, 702, 741.
- Sveje, Peder. Bg. i Kbhvn., 40.
- Svendborg Sund 602.
- Svenstrup, Sj., 587.
- Sylvesborg, se Sølvesborg.

- Særsløv Kirke 411.
 Søborg 381.
 Søholm 178—80, 240 ff., 264, 313, 387, 401, 523, 572, 575, 597, 602, 738, 743, 753, 756. Linjen 199.
 Sølvesborg 293, 307, 521, 544, 776, 779.
 Sølvskat 423.
 Sømark (Liselund, Møen) 185.
 Sønderborg 319, 529, 738.
 Sønderød 121.
 Søndfjord 494.
 Søndhordeland 494.
 Sørup p. Loll. 525.
 Søstrup 163.
- Taa, Vaaben, 19.
 Talike, Jens Langes E., 142 f.
 Tavsén, Hans, 426, 560, 639.
 Telemarken 763.
 Tidemand, Markvard 448.
 Tield, Einar 611.
 Tielluf Eriksen R., 443.
 Tingtved 163.
 Thord, Kannik i Lund, 22
 Thott, Aage Axelsøn 136, 208 ff., 252 f. Anne Lauridsdatter 257—262. Anne Philipsdatter 219 f., 252 f. Axel Pedersen 87, 129, 132. Axel Lauridsen 262. Axel-sønnerne 208, 556. Beate 172, 174, 209, 218, 259. Bent Aage-sen 258, 260. Berete 137. Erik Axelsen 208 ff., 253. Ingeborg Axelsd. 253 f. Ingeborg Lavridsd. 257. Ingeborg Philipsd. 209, 218 f., 244, 252—263. Iver Axelsen 192, 208 ff., 253—256, 259 f., 403 ff., 447. Lavrids 208, 237 f., 252—257. Margrete 257. Oluf Axelsen 131, 142, 181—183, 188, 208 ff. Philip 165, 208 ff.
 Thrugillus Arnkieltelsen 26. Inge-marsen 26 f.
 Thure Jonsson, se Roos.
 Tinhus, Hilleborg; jvfr. Skinkel, 688.
 Toftegaard, Tofteholm, Sj., 47, 191, 203.
 Topdals Laxefiskeri 488.
 Tordrup Len, Jyll., 690, 694.
 Torleif, Provst i Bergen, 81.
 Tranekær 210, 216—21, 223—27, 252 f.
 Travemünde 316.
 Trolle, Arvid 209, 239, 244, 256 ff., 279—281, 294. Byrge 693, 774. Christine 259. Elisabeth 760. Erik 240, 300, 315. Gustav 244, 257, 262, 490, 516, 549, 551, 569, 570—572, 575. Herluf 501, 692. Jacob Arvidson 302. Joachim 306, 662.
 Trolleslægten 279 f.
 Trondhjem 474, 487 (Brand), 493, 631, 633.
 Trud Jensen, Ærkedegn i Lund, 156.
 Truelstrup, Sj., 123 f., 191.
 Trælleborg 41.
 " " , Sj., 108 f.
 Tube, Thomas af Stoense, 225.
 Tureby Len 783.
 Ture Jonsson, se Roos.
 Tuterøen Kloster 610.
 Tvillum Kloster 601.
 Tydsk Indflydelse mindsker 702.
 Tyge Christiensen 22.
 Tølløse Gaard 648, 650.
 Tønnes Jensen 364.
 Tønsberg i Norge 749.
 Tørning Slot 337, 607.
 Tøste Nielsen af Flynder 95.

- Ubberup** 648.
Ugerup, Aage 726. Arild 779.
 Arvid 594, 757. Axel 416, 541 f.
 Erik 489, 632. Henrik 749.
Uggerslevgaard, Fyn, 165, 168.
Ulfeldt, Hans Stisen 528. Helvig
 668. Klavs Eggertsen 512. Otto
 Andersen 447, 638, 735. Otto
 Stigsen 493, 518, 543, 571, 578.
 Peder Nielsen 137. Peder Jacobsen,
 Bisp i Roskilde, 51.
Ulfstand, Birger 501. Else 760.
 Gregers 191, 192, 195, 240, 243 f,
 305, 726. Holger 526, 592, 616,
 675. Holger Gregersen 378, 395 f,
 592, 604, 616, 675. Holger Hen-
 riksen 146, 148. Jacob Gertsen,
 Ærkebispe, 87. Jens 303, 306 ff.,
 314, 316, 322, 402, 543, 767.
 Kirstine 191. Kristense 543.
 Lisbeth 139, 506, 543, 614, 765.
 Oluf Holgersen 546. Sidsel 543.
 Trud Gregersen 526, 550 f., 591,
 593, 616, 630, 634, 681, 735,
 763.
Ulph, Generalkonfessor i Vadstena
 Kl., 126.
Ulstrup, Sj., 27.
Upsala 541.
Urne, Christoffer 746. Johan 463,
 470, 514, 572, 576, 626. Jørgen
 155, 159. Klavs 536. Lage 155,
 159, 412, 417, 424, 427, 435,
 514.
Uttenhof, Wolfgang v., 461, 477,
 517, 520, 712, 741.
Vadstena, Brigittinerkloster, 126 f.
Valdemar Sejer 113 ff.
 » Atterdag 28, 33—34,
 317.
Walkendorf, Erik, Ærkeb. i Trond.,
 330, 383. Hans 438. Henning
 443.
Wallen i Halland 297, 355, 591,
 614, 651, 669, 680.
Valløby, K. i Sjælland, 9, 785.
Vandaas 545, 651, 766, 775.
Varberg 591 ff., 612, 751, 779.
Vardenberg, Frederik, 154, 187.
Vardøhus 480.
Welsing 701.
Vendsyssel, Opstand 1534. 600.
Venstermand, Johan 221. Jørgen
 602.
Vesteraalen 494.
Vestergarn Havn 449. -Holm 516.
Vestergötland 291.
Vesterstad i Skaane 325, 540, 542.
Veze, Johan 338, 535, 538, 713.
Viborg Kannikedømme 562.
Wickede, Thomas v., 446.
Vidskøfle, Sk. 134, 138.
Wiffert, Axel 775. Christence 726.
 Tønne 543.
Vigen 547 f., 761.
Villumsen, Hans 251.
Vinstrupgaard i Flakkebjerg 726.
Visborg, Gulland, 136, 448.
Visby, Gulland, 448.
Wisch, Hartwig v. d., 507. Jørgen
 507, 518. Siverd 522. Wulf
 543.
Vitzlav, Greve, 81.
Voer Kloster 429.
Vordingborg Slot, Len 288, 311,
 313, 325, 574, 598, 602, 624.
Vormordsen, Frands 531, 583, 668,
 751.
Vram, Skaane, 405 f., 769, 789.
Vreilev Kloster 751, 789.
Wullenwever, Joachim 605. Jo-
 han 606. Jürgen 569, 574, 591,
 595.

- Væ 594.
Væbner, Torkild Pedersen 133.
Værø i Halland 604.
- Yonge, Richard, Bisp af Bangor, 53,
55-60.
- Ze, Henrik v. der, Bisp i Slesvig,
84 f.
- Æbletved, Sj., 27, 43, 46. 162.
Æresdom 292.
Ærkedegneembedet 52.
- Øland, Slag, 752.
Øresten, Fæstning i Sverig, 291.
Ørum Len 752.
Østraat i Norge 476.
Øvits Kloster 759.
Øxnebjerg Slaget 602.

Anvisning til Bogbinderen.

Til Indbinding i fire Bind er Værket forsynet med fire Fælles-Titelblade og fire særskilte Titelblade, henholdsvis for:

Første Dels første Afdeling S. 1—416.

— anden — S. 417—Enden samt Register til hele første Del.

Anden Dels første Afdeling (har særlig Paginering) med Register.

— anden — (ligeledes) do. og den store
Stamtavle.

Fortalen (se første Dels første Hefte) indsættes foran Første Dels første Afdeling.

Bille-Vaabenet indsættes foran i Første Dels første Afdeling.

Bille-Brahe-Vaabenet indsættes foran i Anden Dels anden Afdeling.

De fire Segltavler indsættes samlede i Første Dels første Afdeling mellem Ark 1 og 2.

Gjengivelsen af Steen Billes Ligsten indsættes i Anden Dels første Afdeling mellem Side 74 og 75.

Billedet af Rosendal indsættes i Anden Dels første Afdeling mellem Ark 8 og 9.

Portræt af Anders Bille til Rosendal indsættes i Anden Dels første Afdeling mellem Ark 9 og 10.

Portræt af Anders Bille til Damsbo indsættes i Anden Dels første Afdeling mellem Ark 26 og 27.

Portræt af Claus Bille til Lyngsgaard indsættes i Første Dels anden Afdeling mellem Ark 48 og 49.

Portræt af Henrik Bille-Brahe indsættes i Anden Dels anden Afdeling mellem Ark 5 og 6.

Portræt af Steen Andersen Bille indsættes i Anden Dels anden Afdeling mellem Ark 10 og 11.

Tillæg og Rettelser føjes (saavidt muligt) til vedkommende Afdeling.

De orienterende Stamtavler III og IV i anden Del indsættes resp. mellem Ark 5 og 6 i anden Dels anden Afdeling og mellem Ark 15 og 16 sammesteds.

